

שולחן ערוך כפשוטו

ס

הלכות סוכה
הלכות לולב
הלכות חנוכה
הלכות פורים

צעקבות
הבית יוסף
והדרכי משה

הלכות סוכה, הלכות לולב, הלכות חנוכה, הלכות
פורים

סימנים תרכ"ה-תרצ"ז

מאת הרב שאול דוד בוצ'קו

עורך: הרב נסים פרידמן

כוכב יעקב תשפ"ג

המוציא לאור:

הוצאת ספריית עץ חיים

עימוד ועיצוב: **אדרת מורגנשטרן**

ניתן להשיג את הספר **בישיבת היכל אליהו**

כוכב יעקב 90622, טל' 02-6550500 פקס' 02-9972115

© כל הזכויות שמורות למחבר תשפ"ב - 2022

חל איסור גמור לצלם מן הספר למטרות מסחריות.
מותר לצלם חלקים מן הספר לצורך לימוד אישי בלבד.

תוכן העניינים

7.....	תוכן העניינים.....
11.....	הסכמות וברכות.....
21.....	הלכות סוכה.....
21.....	סימן תרכ"ה לישב בסוכה שבעה ימים.....
23.....	סימן תרכ"ו העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג.....
27.....	סימן תרכ"ז דיני הישן בסוכה.....
30.....	סימן תרכ"ח דיני סוכה שתחת סוכה.....
33.....	סימן תרכ"ט ממה צריך להיות הסכך.....
49.....	סימן תר"ל דיני דפנות הסוכה.....
63.....	סימן תרל"א סוכה שהמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך.....
73.....	סימן תרל"ב דברים הפוסלים בסכך.....
78.....	סימן תרל"ג דין גובה הסוכה.....
84.....	סימן תרל"ד שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה.....
86.....	סימן תרל"ה דין סוכת גנב"ך ורקב"ש.....
90.....	סימן תרל"ו דין סוכה ישנה.....
92.....	סימן תרל"ז דין סוכה שאולה וגזולה.....
97.....	סימן תרל"ח סוכה ונויה אסורין כל שבעה.....
102.....	סימן תרל"ט דיני ישיבת סוכה.....
114.....	סימן תר"מ מי הם הפטורים מישיבת סוכה.....
124.....	סימן תרמ"א שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה.....
126.....	סימן תרמ"ב אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת.....
128.....	סימן תרמ"ג סדר הקידוש.....

131	סימן תרמ"ד סדר הלל כל ימי החג.....
134	הלכות לולב.....
134	סימן תרמ"ה דיני לולב.....
143	סימן תרמ"ו דיני הדם.....
152	סימן תרמ"ז דיני ערבה.....
154	סימן תרמ"ח דברים הפסולים באתרוג.....
168	סימן תרמ"ט דברים הפסולים בארבעה מינים.....
181	סימן תר"נ שיעור הדם וערבה.....
184	סימן תרנ"א נטילת הלולב וברכתו.....
200	סימן תרנ"ב זמן נטילת לולב.....
203	סימן תרנ"ג הדם אסור להריח בו.....
205	סימן תרנ"ד שיכול להחזיר הלולב במים ביום טוב.....
206	סימן תרנ"ה גוי שהביא לולב.....
207	סימן תרנ"ו שצריך לחזור אחרי הידור מצוה בקניית האתרוג.....
210	סימן תרנ"ז דין קטן היודע לנענע לולב.....
211	סימן תרנ"ח דיני לולב ביום טוב ראשון.....
219	סימן תרנ"ט סדר קריאת התורה בסוכות.....
220	סימן תר"ס סדר הקף הבימה.....
223	סימן תרס"א בליל יום טוב שני אומר שהחיינו לפני לישב בסוכה.....
224	סימן תרס"ב סדר תפלת יום ב' של סוכות.....
226	סימן תרס"ג סדר תפלת חול המועד.....
230	סימן תרס"ד סדר יום הושענא רבא.....
240	סימן תרס"ה אתרוג אסור לאכול בשביעי.....
242	סימן תרס"ו דיני סוכה ביום השביעי.....
245	סימן תרס"ז סוכה וְנִזְיָה אפורין גם כל שמיני.....

247	סימון תרס"ח סדר תפלת ליל שמיני ויומו
251	סימון תרס"ט סדר יום שמחת תורה
254	הלכות חנוכה
254	סימון תר"ע דברים האסורים והמותרים בחנוכה
258	סימון תרע"א סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו
268	סימון תרע"ב זמן הדלקת נר חנוכה
272	סימון תרע"ג שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה
278	סימון תרע"ד שמונתר להדליק מנר לנר
281	סימון תרע"ה שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה
285	סימון תרע"ו סדר הברכות וההדלקה
288	סימון תרע"ז דין אכסנאי בחנוכה
291	סימון תרע"ח נר של שבת קודם לנר של חנוכה
293	סימון תרע"ט בערב שבת מדליק נר חנוכה תחילה
295	סימון תר"פ שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת
297	סימון תרפ"א אין מבדילין בנר חנוכה במוצאי שבת
299	סימון תרפ"ב דין על הניסים בחנוכה
302	סימון תרפ"ג כל שמונת ימי חנוכה גומרים את החלל
304	סימון תרפ"ד סדר קריאת התורה בחנוכה
310	הלכות פורים
310	סימון תרפ"ה סדר ד' פרשיות
317	סימון תרפ"ו דין תענית אסתר
320	סימון תרפ"ז חיוב קריאת המגילה
323	סימון תרפ"ח דין ברכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון
332	סימון תרפ"ט שהכל חייבים בקריאת מגילה
337	סימון תר"צ דיני קריאת המגילה

351	סימן תרצ"א דיני כתיבת המגילה ותפירתה.....
364	סימן תרצ"ב דיני ברכות המגילה.....
368	סימן תרצ"ג סדר תפלת פורים.....
372	סימן תרצ"ד דין מעות פורים לעניים.....
376	סימן תרצ"ה דיני מעודת פורים.....
383	סימן תרצ"ו דיני הספד ותענית ועשיית מלאכה בפורים.....
	סימן תרצ"ז אין אומרים תחינה בי"ד ומ"ו שבאדר א', ודין תענית והספד
391	בהן.....
394	קיצור החלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א.....
427	מפתח נושאים.....

הסכמות וברכות

מכתב שכתב לי אבא מרי
הרב משה בוצ'קו זצ"ל
 כמה חודשים לפני הסתלקותו,
 כשהבאתי לו את העלים של ספרי
 "בעקבות המחבר"

בס"ד כח אדר תש"ע

לבני אהובי והיקר הגאון הרב שאול דוד שליט"א

הנני שולח לך ברכה מרובה ואלפי תודות על שהעברת לידי קונטרס של כ-240 עמודים מודפסים של דברי תורה והלכה ברורה שהכנת בעצמך.

דברי הלכה, זו תורה, על עניינים העומדים על הפרק היום יומי, זו תורה זו הלכה.

כמובן שאין לי האפשרות להגות בהם וללמוד אותם בעומק כפי הנדרש. אמנם, בקריאה במקצת, אין לי ספק שהוספת נדבך חשוב מאד לאוצר התורה וההלכה הן בביאור והן בהלכה למעשה.

אתה עומד בראש הישיבה - ישיבת הסדר עם 200 תלמידים "היכל אליהו" ונותן בה שיעורים יומיים, וכן אתה רבה של היישוב, שיש בו כעשרה בתי כנסת הנוהגים מנהגים שונים, עם בעיות רבות שלכולן אתה צריך לתת אוזן קשבת ולדאוג להביא שלום למעונם.

וכן ביחד עם אשתך הרבנית הדרה, העמדת דורות שכולם אהובים כולם ברורים כולם הולכים בדרך התורה והיראה. עד שאני תוהה ושואל לעצמי, מתי מצאת הזמן לעסוק בכתיבת הספר הזה, שכל כולו בקיאות ועמקות נפלאה, הרי אין לך לא יום ולא לילה פנויים.

זוהי ברכת ד' יוצאת מן הכלל, ואני מודה לד', שיחד עם אשתי זכינו לחיות בצילכם, כן זיכנו ד' עוד רבות בשנים ליהנות מאהבתכם ותורתכם ומדרככם, וליהנות ולראות את צאצאיכם ומשפחותיהם שב"ה כולם ממשיכים ללכת בדרך שהראת להם, עמו"ש.

וכן אני מסיים מכתב זה בברכה עמוקה, שיחד עם אשתי הלן עלקא נמשיך עוד שנים רבות ליהנות מצל תורתכם ואהבתכם.

משה

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, כ" טבת, תשע"ב
15-18/254-2"כ

ד ל ר י ב ר כ ת

הובא לפני הספר **שלחן ערוך כפשוטו** על הלכות י"ט מעשה ידי אומן, נטע נאמן, הרה"צ
ר' **שאוול דוד בוצ'קו שליט"א**, ראש ישיבת תיכל אליותו, ור"ב בישוב סוכב יעקב, אשר ישם לו
לפטרה לכאור דברי מרן ז"ל בשלחני הטחור, בדרך תמציונית, בשפה ברורה ונעימה, ספורר
בחלכתו כטוטר"ד, דבר רבור על אופניו, ודלומד מוצא לפניו שלחן ערוך ומסורה.

הנני לכוין את הרב הסחבר שליט"א, שיזכה לברך על המוגמר, הימשיך במלאכתו היקרה,
לתועלת לומרי תורה ושוחרי תורה, ועוד ישראו פנינות וידעו תרצה ברחובות פלגי מים.
מתוך אישר נחת ושלוחה ותייס עד העולם.

בברכת החיה,

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

תחלתו, אפן שמה מקל, ודע כיא דאמנא. אמנה מן מרשא תו ס' רנב. יש פן זה
 זאנא גז ותי שטיג חייני. ין חווי שלט. ונדקין דיש צב. ודחוקה תל מן קד. ודק
 וק דיש אום ותי לקנה לשבס, הנקן די אום זאן אלזר צביל. יש למן קודם פדלקה
 נאז כפ דיש יש לפתה ק.

ודאב סכר רמתן מתיא שלט דדקן דכר סמיעו על פתג רעג חפדלקה, יפה כפי.
 גא דין י קמש דש לפסק, ואי לא תקנ דרג סמיעו דפדלקה, זאן אדו ודונו
 סמיעו דפדלקה, קו יצו אן זא דרג סמיעו קיטו, למש חפסק. שלג פול סמו.
 דרג סמיעו קדמו פולת ל מנר שלס. וסדר דאז קם האויה אטי. אטיה שטיג
 דיה קיש דמדי קידס, לקנה סאכרפס קצק אן. ודין אינ פלר דמאום וקן האקן זיע
 גאז מדינג א מנס, מדינג דרפס קטלה קיודו, קבז יזו פאורס קיטו מדינג נא. ודין
 קצק וקן וקידס קפסק. מדינג י קמן, דמא זעל סקנה אן. וקניז א בלזים
 גרז קיטיז מנר גיזא. וק זא תעל אן קודם אטיה חקרב, זאן קטלה מדינג דו חקב.
 נאטיז, דרגס קמן מתיא שלט יפס קמני, זי יזו פנז לפתה
 קנרס קתליבס, וקרוה ימני במל מלמסי, ויזא דיה יזו פנז-קד דונו.
 ויאניק ימני נאני, למר חומי יקדק מנאליס, לפסק מרס לפתה דו.
 מדינג פתורה אלמסיס.

David Lau
Chief Rabbi of Israel
President of the Chief Rabbinate Council

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית

בס"ד, י"א אדר א, תשע"ד
11 פברואר 2014

לכבוד
הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א
ראש ישיבת ההסדר "היכל אליהו"
ורב היישוב כוכב יעקב

מכתב ברכה

הגיעוני עלים מספרך "שולחן ערוך כפשוטו", ספר זה הולך טובב עם הלכות אורח חיים דיני השכמת בוקר, ציצית, תפילין וברכות של שחר. והוא המשך לספרך על הלכות יו"ט.

עברתי בין בתריו וחזיתי כיצד במילים קצרות הוספת נופך על דברי מרן המחבר בשו"ע. הדברים נעימים ונחמדים ועולים על לב. הסברים נפלאים לעניינים הנוגעים לקיום יום יומי ובהם נקודות מבט להבין טעמה של הלכה ולרדת לשורשיה.

בין הדברים שהעלת בספרך, טעם, מה יסוד המחלוקת שבין תפילין של רש"י לבין תפילין של ר"ת ומדוע כתבו רש"י ומדוע נהגו כרש"י ומדוע ירא שמים יוצא ידי שניהם, ובספרי "משכיל לדוד" דנתי בארוכה בסוגיה זו והוכחתי על סמך ספר אמונת חכמים, שתפילין של רש"י ניתנו לכ כלל ישראל ואילו תפילין של ר"ת הם במדרגה גבוהה יותר ולא ניתנו אלא ליחידי סגולה, ועיי"ש בארוכה.

ואמנם בדברך שתפילין של ר"ת מקדימים את מידת הדין למידת האהבה, ביארת הכוונה שהאדם יחיה את חייו במידת הדין והדברים עולים בקנה אחד כי לחיות באופן הזה לא ניתן אלא ליחידי סגולה.

יתן ה' ותמשיך בפעלך למען הפצת תורה והאדרתה וספר זה יישם את ייעודיו ויאהיב את תורת ה'.

מברכך בכל לב
בברכת התורה

דוד לאו
הרב הראשי לישראל

בית יהב ירמיהו 80, ירושלים ת"ד 7525, מיקוד 91360 טל': 02-5313191 פקס: 02-5377872
Beit Yahav 80 Yirmiyahu At. Jerusalem P.O.B. 7525 Tel: 02-5313191 Fax: 02-5377872
Email: rabbia@rabbinate.gov.il

Rabbi Eliyahu Abergel
Rabbinical Av Beit Din
& Rabbi Of Sak'ah Neighbourhood in Jerusalem
& Chief Rabbi of "Tzof Devash" Yeshiva

הרב אליהו אברג'ל
אב בית הדין הרבני
רב שכונת בקעה, וראש ישיבת צוף דביש
סמך שירת דברות אליהו דה

ב"ה ב"מ אב תשע"א

הפליג

זינת בספר. הנני למי' ש"ד. גמין צינן כפשוטו
מזה ימי אומגלו של פא אברג'ל יבד וקידו/יני
המשל דלסקי המזימן ציניו. אלה בלמ יאיר
במשכת חלונה. הדי שאל דוד קנצקן שליטא
ה ומוצ' ק"ך בובק ילקק. וראש ישיבת העל חליו. ה'
גז זה מוצניג לתק' על אמני השום. כאשר פול
רשעה הער הולך. המקנה בלשון קלה אנהיטה.
ימן ססק שחסי יחיו תעלות ענינת ענינת.
העלה. ישר חליו לאוניו. ודי ככנן שנקל ב'
בידו יצלו וקניק על המוצניג. תקיב לניסח חליו
סאה וקניג מצליו אביב

בקרנא דאניומו.

רב אליהו אברג'ל

Address: 21 Dan Street, Jerusalem
Tel: 02-6724822 Fax: 02-6727369 Israel

טעונו: רח' דן 21 שכונת בקעה, ירושלים
טל: 02-6724822 פקס: 02-6727369 ישראל

מכתב ברכה
מאת הרה"ג שלמה אבינר הכהן שליט"א
ראש ישיבת "עטרת כהנים" – ירושלים העתיקה
רב היישוב בית אל

בס"ד תמוז תשע"ב

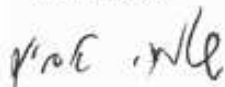
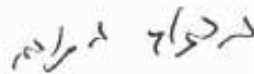
יישר כוחו של ידידי הרב הגאון הרב שאול דוד בוצ'קו על ספרו החשוב "שולחן ערוך כפשוטו" שבא למלא חלל במפרשי הספר הקדוש והיסודי הזה. אכן זה רצונו של הקב"ה שהתורה תהיה מונחת לפנינו בלי שנצטרך לטרוח יתר על המידה. לכן נאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ורש"י מסביר כשולחן ערוך ומוכן לאכול לפני האדם. ואכן רבי יוסף קארו מאור העולם סיכם בצורה ברורה את ספרו בית יוסף עליו טרח ארבעים ושנים שנה והגיש לנו שולחן ערוך מלא טוב וברכה. אבל כטבע העולם רבו המפרשים רבו השיטות והחולקים כך שהלומד נמצא נבוכ מול השולחן ערוך "הרי שולחן והרי בשר והרי סכין לפנינו ואין לנו פה לאכול" (קידושין מו ע"א).

לכן עבודה גדולה עשה המחבר שליט"א כאשר פירש את השולחן ערוך בצורה ברורה ומובנת השווה לכל נפש. מעתה יוכל כל אדם מישראל ללמוד את ההלכה ולדעת אותה וגם הלמדנים והרבנים ימצאו בו תועלת גדולה שלפעמים הם ממהרים וחייבים להבין בדרך קצרה.

לכן יישר כוחו של המחבר ויזכה להשלים את מלאכת הקודש עד תום.

בברכת התורה,

שלמה אבינר

Aryeh Stern
Chief Rabbi Of Jerusalem

אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

בס"ד טבת תשע"ח

לכבוד
ידידי מכובדי הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א

שלום רב,

נהניתי בראותי את הכרך הבא שכתבתם בסדרה של "השולחן ערוך כפשוטו", ניכרת בו העבודה הגדולה והעמל הרב המושקעים בלימוד של כל ההלכות עם הביאור הקצר וההערות המחכימות והכל לפי פשוטם של דברים.

אכן זו היתה מגמה של דורות קודמים לכתוב קיצורים של שו"ע למען יהיו נגישים לכל אדם וגם לתלמידים צעירים וכבודו של כל מחבר במקומו מונח. אבל אתם הפלתם לעשות בכתיבה של ההערות מבלי לבטל את הסדר המקורי של השו"ע ויפה עשיתם.

עם זאת נראה לי כי שיטתכם מתאימה באמת לנו בדור הזה כי אפשר להכניס את הכל במסגרת "אינטרנטית" כי אז יהא השימוש בספרים באמת מצוי לכל מי שדורש הלכה כפשוטה, שלא יצטרך להחזיק עשרות ספרים שאין להם כבר מקום על המדף.

לגופם של דברים מצאתי בספר הערה מעניינת על ההלכה (סי' קפב, ז) שאין מברכים על מים אחרונים ואתם מביאים את הטעם לכך שאין מברכים על הסרת סכנה.

בענין זה כדאי לציין את התוספות במסכת שבת (כה, ב, בדיבור המתחיל חובה) שם יש דיון בשאלה זו האם מברכים על נר של שבת שנחשב לדבר שבחובה ומובא החילוק בין נר של שבת לבין מים אחרונים בין דבר שבא לחזק את המצוה לבין דבר שענינו רק לצורך הצלה.

ממילא באמת קשה מדוע תיקנו ברכה על המעקה?

אולי צ"ל שהמעקה בא למנוע סכנה בעוד שהמים האחרונים באים לסלק את הסכנה שכבר ישנה דהיינו להסיר את המלה שנמצא על הידים לאחר הסעודה.

לסיום אחזור על ברכתי והערכתי למפעליכם בדברי התורה ובהרבצתה בישיבתכם המפוארת וישר כחכם.

בדידות
אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

הלכות סוכה

סימנים תרכ"ה – תרמ"ד

סימן תרכ"ה – לישיב בסוכה שבעה ימים, ובו סעיף אחד.

בזמן שבית המקדש היה קיים, חג הסוכות, אחד משלושת הרגלים, מאפשר לקיים שורה של מצוות: עליה לרגל, והקרבת קרבנות. אחר החורבן, נותרו בידינו רק שתי מצוות מן התורה. האחת תידון מסימן זה עד סימן תרמ"ד, והיא מצות ישיבה בסוכה. והאחרת היא מצות נטילת לולב, שתידון משם ואילך.

מצות הישיבה בסוכה, כתובה בפרשת אמור, כנאמר "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, כָּל הָאֶזְרַח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת; לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא פרק כג פסוק מב - מג).

מכאן ואילך ידונו הסימנים על פרטי הכשרת הסוכה, ודיני הישיבה בה. סימן זה דן, כהקדמה, על מהות המצוה.

סעיף א

^א בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים וְגו' כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵם עֲנֵי כְבוֹד, שֶׁהִקִּיפָם בָּהֶם, לְבַל יָכֶם שָׂרֵב וְשִׁמְשָׁ (א) (ומצוה ^אטור).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לְבַל יָכֶם שָׂרֵב וְשִׁמְשָׁ – מדברי המחבר מבואר כי הנאמר בפסוק, שמטרת הישיבה בסוכות היא כדי לזכור ש"בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", אין כוונתה לסוכות כפשוטם, אלא לנס ענני הכבוד, שהגינו מקור וחום. כלומר, לא שימשו ענני הכבוד רק כעניין רוחני, כאות על

לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה **(ב)**
(מהרי"ל).

שולחן ערוך כפשוטו

השראת השכינה בישראל. אלא גם באופן חומרי, פיזי, פעלה השראת השכינה להגן, כמו שהסוכה מגינה על היושבים תחתיה. נמצא איפה כי חג הסוכות תכליתו להזכיר לנו, כי כשם שיציאת מצרים ארעה בניסים גלויים, כך לוותה כל המשך הליכתם במדבר, בהגנה על טבעית. ומתוך כך תחדור נוכחותה של השגחת הקדוש ברוך הוא בעולם, אל הכרתנו. **(ב) אל יחמיצנה** – הכלל הגדול בכל המצוות הוא, שיש להזדרז בביצועם. אמנם אין צורך להקדים את בניית הסוכה טרם יום כיפור, כי עיקר המאמצים צריכים להתרכז בהכנה רוחנית ליום כיפור.

סימן תרכ"ו

העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג, ובו ג' פעיפים.

סימן זה מלמד על הצורך למקם את הסוכה דווקא תחת כיפת השמים. כדי להבין את פרטי הדינים שבו, נקדים מספר הקדמות:
 א. סינוך הסוכה צריך להיות ארעי, מצמחים תלושים, שלא נעשו כלים. ובסימן תרכ"ט, יוסברו דינים אלה בהרחבה.
 ב. "צִלְתָּה מְרֻבָּה מִחֻמְתָּה". רוב שטח הסוכה צריך להיות מחופה בסכך. סוכה שרוב שטחה אינו מסוכך, פסולה, כי "חֻמְתָּה מְרֻבָּה מִצִּלְתָּה".
 ג. "תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי (בפסול)". ציווי הסוכה נאמר בלשון עשיה (דברים טז) חג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לָּךְ. כדי להורות שהנחת הסכך זקוקה למעשה, ולא שתיעשה מאיליה. לכן אם הוא נמצא שם ללא מעשה אדם, אין זה כשר. להלן, יוסבר כל האמור, בדוגמאות שונות.

פעיף א

^א (אין לעשות סוכה תחת בית או אילן (א)); והעושה סוכתו תחת האילן, יש אומרים שאם ^בהאילן צִלְתּוּ מְרֻבָּה מִחֻמְתּוּ, פסולה בכל ענין, אף אם הסוכה צִלְתָּה מְרֻבָּה מִחֻמְתָּה (ב); אבל אם האילן חֻמְתּוּ מְרֻבָּה מִצִּלְתּוּ, אם הסוכה צִלְתָּה מְרֻבָּה מִחֻמְתָּה בלא אילן, כשרה (ג), ^גאפילו לא השפיל הענפים למטה לְעֵרְבָם עם סכך הסוכה; אבל ^אמשנה סוכה ט, ב. ^באוקימתא דרבה שם. ^גטור בשם רש"י וכן כתב התוס'.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **תחת בית או אילן** – כי הסוכה צריכה להיות דווקא תחת כיפת השמים. אמנם זו הקדמת הרמ"א, אבל גם המחבר מסכים לכך.
 (ב) **אף אם הסוכה צִלְתָּה מְרֻבָּה מִחֻמְתָּה** – פסול זה מוסכם על כולם, כי לא מוקמה הסוכה תחת השמים, רק תחת העץ.
 (ג) **כשרה** – האילן אינו נחשב, במקרה זה, כתקרה מעל הסכך. לכן נחשבת

אם אין הסוכה צִלְתָּהּ מְרֻבָּה מִחֻמְתָּהּ, אלא על ידי האילן (ד), צריך שישפיל הענפים ויעָרְבֵם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים, ויהא סכך רַבָּה עֲלֵיהֶם ומבטלן (ה). ¹ויש אומרים שאפילו אם הסוכה צִלְתָּהּ מְרֻבָּה מִחֻמְתָּהּ בלא האילן, והאילן חֻמְתּוֹ מְרֻבָּה מִצִּלְתּוֹ, אם ענפי האילן מְכַוְּנִים כנגד סכך הכשר פסולה, בין שהאילן קודם בין שהסוכה קדמה, כיון שענפי האילן מְכַוְּנִים כנגד סכך הכשר (ו). הגה: מיהו אם השפיל הענפים למטה וְעָרְבָן עם הסכך, שאינן ניכרין, בטלין, והסוכה כשרה (ז) (הרא"ש והר"ן); וכן אם הניח סכך הכשר על סכך הפסול, מְקַרֵי עִירוּב, וכשר (ח) (מרדכי פ"ק דסוכה). אבל אם הענפים כנגד האויר שבין הסכך הכשר (ט) (או שהסכך הַרְבָּה, שאפילו ינטל נגד ¹שם בשם אבי העזרי והראב"ן וכן כתב הר"ן).

שולחן ערוך כפשוטו

הסוכה כממוקמת תחת כיפת השמים.

(ד) **אלא על ידי האילן** – ענפים שאינם בגובה הסכך, פוסלים את הסוכה. כי לא נתלשו, ואינם כשרים לחיפוי. ואין תועלת בסכך הכשר, שאינו מכסה את רוב סוכה.

(ה) **רַבָּה עֲלֵיהֶם ומבטלן** – כלומר, הסכך הפסול נעשה כשר, על ידי העקרון ההלכתי "ביטול ברוב", הנלמד מהפסוק (שמות כג) "אֶחָדֵי רַבִּים לְהִטֹּת". ואם רוב הסוכה מוצל, הרי זה צִלְתּוֹ מְרֻבָּה מִחֻמְתּוֹ, והסוכה כשרה, לדעה זו.

(ו) **מְכַוְּנִים כנגד סכך הכשר** – לדעה הקודמת, אילן שחמתו מרובה מצלתו, אינו נחשב כמסכך על הסוכה. אבל לדעה זו, כל ענף הנטוי מעל הסכך, מחשיב את הסכך הכשר כמי שאינו. ומחמירים כדעה זו¹.

(ז) **והסוכה כשרה** – גם לדעה זו, וכפי שהסביר המחבר בדעה הראשונה.

(ח) **מְקַרֵי עִירוּב, וכשר** – ולא אומרים שהוא מבטל את הסכך שתחתיו.

(ט) **כנגד האויר שבין הסכך הכשר** – ענפי העץ אינם פוסלים את הסכך, כי אינם נטויים מעליו.

1. על פי הכלל המקובל – "יש אומרים ויש אומרים, הלכה כדעה השניה".

האילן, נשאר כשיעור) (טור), כשרה, הואיל וצל הכשר הוא מרובה מחמתה, שאפילו אם ינטל האילן, יש שיעור בפֿשֿר לְהַכְשִׁיר (י); ובכל זה לא שְׂאֵנִי לָן בֵּין קָדָם הָאֵילָן לְקָדָם תְּסַכֵּךְ, דִּין אֶחָד לָהֶם.

סעיף ב

האם קציץ האילן להכשירו ולהיות הוא עצמו מהסיכוך, כשר (יא) והוא שִׁינְעֵנְעוּ, שִׁינְבִיחַ כֵּל אֶחָד לְבָדוֹ וּמְנִיחוֹ, וְחֹזֵר וּמְגַבִּיהַ חֲבִירוֹ וּמְנִיחוֹ; וְאִם לֹא, פְּסוּלָה מִשּׁוּם: תְּעֵשֶׂה, וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי (יב). הגה: אבל מותר לעשות סוכה תחת מחובר או בית, ולהסירו אחר כך, ולא מקרי תְּעֵשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי, הואיל ואין הפסול בסכך עצמו (יג) (כל בו והגהות אשיר"י פרק קמא דסוכה).

המשנה שם יא, א. 'כר' יוסף משמיה דרב וברייתא, וכפירוש רש"י שם.

סעיף ג

העושה סוכה למטה בבית, תחת הגג שהסירו הרעפים (יד), אף טור.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) יש שיעור בפֿשֿר לְהַכְשִׁיר – כלומר, האילן אינו מסייע להכשר הסוכה.

(יא) כשר – כי תלישתו מכשירתו לסיכוך.

(יב) 'תְּעֵשֶׂה', וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי – סכך זה הונח על סוכה, בעודו פסול. אחר הכשרתו, בקציצה מן העץ, על האדם לעשות מעשה ולהניחו. ובסכך כשר זה עדיין לא נעשה מעשה, לכן הוא "עשוי".

(יג) ואין הפסול בסכך עצמו – המניח סכך, עושה בו מעשה, ובכך הסוכה נעשית כשרה. ומלבד התקרה, אין דבר המעכב את קיום המצוה. לכן בהסרתה, נעשית קיום המצוה אפשרית.

(יד) הרעפים – לבנים מחרס, או מרצפות דקות מחימר, ששימשו כיסוי לתקרות בתים. אין אלו גידולי קרקע, ופסולים לסכך.

על פי שנשארו עדיין העצים הדקים שהרעפים מונחים עליהם (טו), כשרה (טז). הגה: וכן מותר לעשות הסוכה תחת הגגות העשויות לפתוח ולסגור (יז), ומותר לסגור מפני הגשמים ולחזור ולפתחן (מהרי"ל); ואפילו ביום טוב שְׁרִי (יח) לסגור ולפתחן (אגודה דיומא ומהרי"ו) אם יש להם צירים (דברי עצמו) שסוגר ופותח בהן, ואין בזה לא משום סתירה ובנין אהל ביום טוב, ולא משום תעשה ולא מן העשוי; רק שיזהר שלא ישב תחתיהן כשהן סגורין (יט), שאז הסוכה פסולה.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) שהרעפים מונחים עליהם – אין קרשים אלו כשרים, למרות שהם מסככים, כי לא נעשו לסכך או לצל. ואם יוגבהו ויונחו שוב, יוכשרו.²

(טז) כשרה – כי עצים דקים אלו, מכסים שטח זעיר בלבד. מלבד זאת, הרי צִלְתָּהּ של הסוכה מְרַבָּה מְחֻמָּתָה, גם בלעדס.

(יז) הגגות העשויות לפתוח ולסגור – כבר נתבאר ברמ"א, בסעיף הקודם, שהגג שמעל הסוכה אינו פוסל, רק מונע את קיום המצוה. ובהסרתו, נעשה קיום המצוה אפשרי.³

(יח) שְׁרִי – מותר. אין בפעולה זו מלאכת "בונה", כי הכיסוי נעשה לפתיחה וסגירה.

(יט) שלא ישב תחתיהן כשהן סגורין – אין מצוה לשבת בסוכה, אם זו אינה תחת כיפת השמים.

2. יש מקילים להחשיבם כסכך, אבל המחבר אינו סבור כן.

3. ויש מחמירים להרים ולהחזיר את הסכך, לאחר הסרת הגג. אבל אין זו אלא חומרא בעלמא, ואפשר לסמוך על הרמ"א.

סימן תרכ"ז

דיני הישן בסוכה, ובו ד' מעיפים.

כשם שמיקום הסוכה צריך להיות דוקא תחת כיפת השמים, כך גם היושב בסוכה, צריך להיות דוקא תחת סוכה, ולא תחת אהל שבסוכה¹. סימן זה מגדיר מה נקרא אהל, הפוסל את הישיבה בסוכה.

מעוף א

(צריך לישוב באויר הסוכה (א)).^א הישן תחת המטה בסוכה, אם היא גבוהה עשרה טפחים, לא יצא (ב).^א משנה סוכה (כ, ב) וכדמפרש לה שמואל.

מעוף ב

^בהישן תחת הפילה (ג) בסוכה (ד), אם אינה גבוהה עשרה ^בכתרתי לישני דר' יהודה אמר שמואל דלא פליגי, שם דף י ע"ב יא ע"א, טור בשם הרא"ש וכן כתב הרי"ף ורמב"ם בפ"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) צריך לישוב באויר הסוכה – זה העיקרון של הסימן כולו.
 (ב) לא יצא – כאשר המיטה גבוהה עשרה טפחים, היא מוגדרת "אהל". והישן תחתיה אינו נחשב כישן בסוכה. ואם גובהה פחות מכך, אין זה אהל. והישן שם, נחשב כישן בסוכה.
 (ג) הפילה – רשת פרוסה, באופן עראי, מסביב ומעל המיטה, כהגנה מפני יתושים ושאר מעופפים.
 (ד) בסוכה – בעבר, נהגו לישון במיטה וסביבה רשת. ואם היה הכיסוי רחב, בחלקו העליון, טפח על טפח, בגובה עשרה טפחים, אין הישן שם נחשב כישן

1. לרוב הראשונים הפסול הוא מן התורה.

טפחים (ה) או שאין לה גג רחב טפח (ו), יצא (ז).

סעיף ג

העצים היוצאים מארבע ראשי המִטָּה (ח) אסור לפרוס עליהן סדין ולישן תחתיו, אפילו אם אינם גבוהים עשרה (ט); אבל אם אחד יוצא באמצע המִטָּה בראשה, והשני במרגלותיה כנגדו, ונותנים פְּלוֹנְסוֹת (פירוש עצים ארוכים כעין קָנָה שֶׁל רֵמָח) מוזה לזה, מותר לפרוס סדין עליו ולישן תחתיו, משום דאין לה גג רחב טפח למעלה; וְהוּא שֶׁלֹא יִהְיוּ גְבוּהִים עֶשְׂרֵה טַפְחִים (י). וְיֵשׁ מְכַשִּׁירִין אֲפִילוּ יִמְשֵׁנָה שֶׁם י, א. טוֹר וְהֵרָן מְבַרֵּיתָא שֶׁם. וְהַמְדַבְּרֵי הַרִי"ף שֶׁם וְכֵן פֶּסֶק הַרַמְבַּ"ם בְּפֶרֶק הַ כִּמּו שֶׁתִּירֵץ הַרֵב הַמְגִיד שֶׁם.

שולחן ערוך כפשוטו

בסוכה. ועיין ציור.

(ה) אינה גבוהה עשרה טפחים – מהריצפה². אף שיש לה רוחב טפח בגג, אין היא נחשבת אהל.

(ו) שאין לה גג רחב טפח – אפילו אם היא גבוהה מעשרה טפחים.

(ז) יצא – כי אין זה נחשב אהל, רק כיסוי ארעי, לשם הגנה.

(ח) מארבע ראשי המטה – מדובר בעמודים, שנועדו להאהיל בקביעות, על המיטה.

(ט) אפילו אם אינם גבוהים עשרה – סדין הפרוס על עמודים אלו, הקבועים היטב, נחשב אהל בכל מקרה. ואין זה דומה לישן תחת המיטה, כי מקום זה לא נועד לשינה וגם הכילה אינה דומה, כי איננה כיסוי קבוע.

(י) שלא יהיו גבוהים עשרה טפחים – כיון שזה אהל קבוע, לא ניתן לנוח תחתיו אלא אם נתקיימו שני תנאים. הראשון, שלא יהא בגגו רוחב טפח.

2. בכילה מודדים מהרצפה, כי אין העמודים מחוברים למיטה.

בגבוהים עשרה טפחים (יא).

מע"ף ד

פירם סדין תחת הסכך לְנוי, אם הוא בתוך ארבעה טפחים לגג, כשרה (יב); ואם הוא רחוק ארבעה טפחים מן הגג, פסולה (יג); ואם אינו לְנוי (יד), אף על פי שהוא בתוך ארבעה טפחים, פסולה (טו) (ויש ליהדר שלא לתלות שום נוי סוכה רק בפחות מארבעה לסוכה (טז)) (מהרי"ל).

ישם כרב חסדא ורבה בר רב הונא הרי"ף ורא"ש ורמב"ם. רא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

והאחר, שלא יהא גבוה עשרה. בשונה ממיטה וכליה, שאינם נחשבים אהל קבוע, ולכן אין צורך אלא בתנאי אחד, או שהגג לא יהא רחב טפח, או שלא יהא גבוה עשרה.

(יא) אפילו בגבוהים עשרה טפחים – כשאין טפח בגג, ניתן להקל, כמו בתחת המיטה וכליה. כי לדעה זו כשאין טפח בגג אין זה דומה כלל לאוהל. אבל אם יש רוחב טפח, הרי זה אהל. ואין להקל, אף לדעה מקילה זו, הגם שאין גובה עשרה טפחים. והלכה כדעה ראשונה³.

(יב) כשרה – כי הסדין בטל כלפי הסכך, ונחשב, מבחינה הלכתית, כמי שאינו. **(יג) פסולה** – ריחוקו מהסכך, נותן לו חשיבות, ואינו בטל. והיושב תחתיו, אינו יושב תחת סוכה.

(יד) ואם אינו לְנוי – כגון, שנפרס להגנה, מפני גשם או שמש.

(טו) פסולה – כי יש לכיסוי זה דין גג, והיושב שם נמצא תחת סדין, ולא תחת סכך.

(טז) רק בפחות מארבעה לסוכה – כדי שהיושב שם, לא יוגדר כיושב תחת הקישוט.

3. על פי הכלל "סתם ויש אומרים, הלכה כסתם".

סימן תרכ"ח

דיני סוכה שתחת סוכה, ובו ג' מעיפים.

סימן זה דן בסוכה שנבנתה במקומות מיוחדים, כגון תחת סוכה, על מרכבה (עגלה), על בעל חי, או על ספינה. שני עקרונות מנחים סימן זה. הראשון הוא, כפי שלמדנו בסימן הקודם, שיש למקם את הסוכה תחת כיפת שמים. והשני הוא, שהסוכה צריכה להיות ראויה למגורים. רוב המקרים המובאים בסימן זה, אינם שכיחים כלל.

מעוף א

^אסוכה שתחת סוכה, העליונה כשרה והתחתונה פסולה (א); ^בוְהָנִי מִיָּלֵי (ב) שיכולה התחתונה לקבל פְּרִים וְכִסְתּוֹת של עליונה (ג), ואפילו על ידי הדחק (ד), ^זיֵישׁ בִּינֵיהֶם עֲשֶׂרָה טַפְחִים (ה); אבל אם אין ביניהם עשרה טפחים (ו), או שיש ביניהם עשרה טפחים אבל ^אמשנה סוכה ט, ב. במהא דרב דימי שם דף י, א. שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) פסולה – בגלל שהסוכה התחתונה עומדת תחת סוכה, ולא תחת כיפת השמים.
- (ב) וְהָנִי מִיָּלֵי – ודבר זה, שהתחתונה פסולה.
- (ג) של עליונה – כלומר תקרת התחתונה, חזקה דיה וראויה למגורים. הלכך העליונה כשרה, והתחתונה איננה. כי מצויה תחת סוכה, ולא תחת השמים.
- (ד) הדחק – כלומר אין צורך ברצפה חזקה במיוחד, אלא די בכך שניתן לדור שם.
- (ה) עשרה טפחים – בכך מוגדרת העליונה סוכה (כי השיעור המינימלי לסוכה, הוא גובה עשרה טפחים). והתחתונה גם נחשבת סוכה, אבל תחת סוכה אחרת, ולא תחת כיפת השמים.
- (ו) אם אין ביניהם עשרה טפחים – ובכך העליונה אינה נחשבת סוכה, והתחתונה מוגדרת כסוכה שתחת השמים, בעלת שתי שכבות סכך.

אינה יכולה לקבל פְּרִים וְכֶסֶתוֹת של עליונה אפילו על ידי הדחק (ז),¹ התחתונה כשרה אם היא מסוככת כהלכתה, אפילו אם העליונה למעלה מעשרים (ח);² וְאִם אֵינָה מְסוּכֶכֶת כְּהִלְכָתָהּ (ט), וּמִתְפַּשְׁרֵת עַל יְדֵי סִכּךְ הָעֲלִיּוֹנָה, צָרִיךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה סִכּךְ הָעֲלִיּוֹנָה גְבוּהַ מִן הָאָרֶץ לְמַעַל מֵעֶשְׂרִים אֲמָה (י).

¹מימרא דרבי ירמיה שם וכגירסת רש"י. ²שם.

סעיף ב

(יא) הַעוֹשֶׂה סוּכְתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲנָלָה אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה, אִם אֵינָה מְשוּמָה וְגִמְרָא שֶׁמֶ כַּב ע"ב וְכַב ע"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) אפילו על ידי הדחק – גם בכך אין העליונה חשובה סוכה, והתחתונה כן.
(ח) למעלה מעשרים – לעליונה אין כל דין סוכה, אם משום הרצפה החסרה, אם משום הגובה המינימלי החסר.¹

(ט) אינה מסוככת כהלכתה – כלומר אין מספיק סכך בתחתונה, וחמתה מרובה מצילתה.

(י) למעלה מעשרים אמה – סכך העליונה, שאינה מוגדרת סוכה, מצטרף ומתווסף לסכך התחתונה, כי אין כל צורך שיונחו בגובה זהה. עם זאת, כיון שסוכה למעלה מעשרים אמה פסולה, כפי שנלמד בהמשך, יש לוודא שסכך העליונה לא יהיה גבוה מעשרים אמה.

(יא) הקדמה לסעיף – להבנת הסעיף עלינו להקדים, כי ניתן לחלק את הרוחות הנושבות לשלושה סוגים. "רוח מצויה של יבשה", שהיא חלשה ביותר. "רוח מצויה של ים", שהיא מעט יותר חזקה. אם כי, ברוב הזמן, הרוח הנושבת בים חלשה יותר. ו"רוח שאינה מצויה של ים", שהיא חזקה מאוד. סעיף זה מלמד, כי סוכה שאינה עמידה אפילו ברוח מצויה של יבשה, אינה כשרה. כי עלולה ליפול ברגע, ואינה ראויה להיקרא אפילו דירת ארעי.

1. והיה מקום לומר, לכאורה, שסכך גבוה מעשרים אמה, יפסול את סכך התחתונה. לכן מבהיר המחבר, כי התחתונה אינה נפסלת, משום שהסכך הגבוה אינו פסול, רק חסר לו דין סוכה.

יכולה לעמוד ברוח מצויה דִּיבְשָׁה, פסולה (יב); אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דִּיבְשָׁה, אפילו אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דְּיָם, כשרה (יג).

¹משמעות הגמרא שם.

סעיף ג

¹עשאה בראש הגמל (יד) או בראש האילן, כשרה (טו), ואין עולין לה ביום טוב (טז); מקצתה על האילן ומקצתה בדבר אחר, אם הוא בענין שאם ינטל האילן תשאר היא עומדת ולא תפול, עולין לה ביום טוב (יז); ואם לאו, ²אין עולין לה ב"ט.
¹משנה שם. ²דאסור להשתמש ביום טוב בבעלי חיים ובמחובר.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) פסולה – כי סוכה זו, כלל אינה ראויה לדיורים.
(יג) כשרה – אף על פי שהספינה שטה על הים, ולכאורה הרוח המצויה שם חזקה יותר. אמנם ברוב הזמן, גם בים מנשבת רוח הנקראת רוח מצויה דיבשה. לכן אף שבנשיבת הרוח המצויה בים, תיפול הסוכה. עדיין נחשבת סוכה זו ראויה לדיור ארעי.²
(יד) בראש הגמל – באופן מעשי, קשה להבין במה מדובר. אמנם במפרשים הסבירו שאת רצפת הסוכה מיקם סביב דבשתו או בין שתי דבשות הגמל, וכפי הנראה מדובר בגמל יציב. ועיקר החידוש הוא, שביום טוב אין לעלות לסוכה זו, כי אסור להשתמש בבעלי חיים.
(טו) כשרה – אם היא יציבה.
(טז) ואין עולין לה ביום טוב – כי ביום טוב אסור להשתמש באילן.
(יז) עולין לה ביום טוב – כי אינו משתמש באילן.

2. מוסבר על פי ערוך השולחן. כי הנה לכאורה קשה, אם סוכה נבנית על ספינה, הרי היא צריכה לעמוד איתן כנגד הרוח המצויה בים, כשם שהסוכה ביבשה צריכה לעמוד איתן בפני רוח מצויה של יבשה. ומדוע הסוכה כשרה אם אינה איתנה דיה בפני רוח מצויה של ים? על כן הסביר ערוך השולחן, שרוח מצויה בים אינה נושבת כל הזמן.

סימן תרכ"ט

ממה צריך להיות הסכך, ובו י"ט סעיפים.

סימן זה דן בחומר הכשר לסכך. הסכך הוא המרכיב העיקרי בסוכה, ועל שמו היא קרויה, בשמשו תזכורת לענני הכבוד, שסככו על בני ישראל, עת יצאו ממצרים.

כבר הזכרנו ארבעה תנאים, שרק בקיומם, הסכך כשר מן התורה: א. שיהא צמח, ב. שיהא תלוש, ג. שלא יוכל לקבל טומאה, ד. שתבוצע הנחת סכך, ולא יהא מונח מאיליו (תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוּי).

פסולים רבים פורטו בסימן זה, וכדי להבהיר את מהותם, נציב כאן חלוקה ברורה, לפי הסעיפים. חלקם מן התורה, ואחרים מדרבנן, כפי שיוסבר, בעזרת השם, כל אחד במקומו.

א. סכך הפסול מן התורה (סעיפים א, ו, ט, י, יא ויג).

ב. סכך המקבל טומאה מדרבנן (סעיפים ב, ג).

ג. מראית עין – שלא נראה כגידולי קרקע (סעיפים ד, ה).

ד. גזירת תקרה (סעיף ו ברמ"א וסעיף יח).

ה. תמיכת סכך בדבר המקבל טומאה – גזירה שמא יסככו בו (סעיפים ז, ח).

ו. איסור על סוכה העלולה להיפסל בהמשך (סעיף יב).

ז. גזירה שמא יגרום הסכך לנוכחים לצאת מהסוכה (סעיף יד).

ח. גזירת אוצר (סעיפים טו עד יז).

ט. איסור משום מראית עין (סעיף יט).

סעיף א

דבר שמסככין בו, ^אצריך שיהיה צומח מן הארץ (א), ותלוש (ב),

^אמשנה סוכה יא, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מן הארץ – אבל מתכות שונות או עורות, אינם כשרים, ואין לסכך בהם.

(ב) ותלוש – ענפי אילן, בעודם מחוברים, אינם סכך. הלכך אין למקם את

ואינו מקבל טומאה (ג); ^באבל דבר שאינו צומח מן הארץ, אף על פי שגידולו מן הארץ (ד) ואינו מקבל טומאה ^{כגון} עורות של בהמה שלא נעבדו, שאינם מקבלים טומאה (ה), או מיני מתכות, אין מסככין בהם (וכן אין מסככין בעפר (ו)) (ר"ז).

^{כדיליף} רב אשי ורב חסדא מקראי - יב, א. ^{רש"י} בפירוש המשנה והרא"ש שם אהא דר' אשי וכו'.

שולחן ערוך כפשוטו

הסוכה, תחת עץ.

- (ג) ואינו מקבל טומאה - אין לסכך בעץ או ענף שנעשו כלי, מאחר ונעשו ראויים לקבלת טומאה. בסעיף הבא, נרחיב בעניין זה.
- (ד) שגידולו מן הארץ - לפי ההלכה, כל בהמה נחשבת גידולי ארץ, מאחר והיא ניזונה מצמחים. לכן מבחין המחבר בין דבר שגידולו מן הארץ, ובעלי חיים בכלל. לבין מה שצומח מן הארץ, שאינו כולל בעלי חיים.
- (ה) שאינם מקבלים טומאה - ועדיין פסולים, כי אינם צמח.
- (ו) אין מסככין בעפר - הכוונה לגוש עפר, ומשום שאינו צמח.

סעיף ב

¹(ז) וכן דבר שמקבל טומאה כגון ^(*)שְׁפוּדִין (ח) וְאַרְכּוֹת הַמִּטָּה (ט),
²חשנה שם טו, א. ^(*)(בשפודים של עץ מיירי ודין מיני מתכות כבר נזכר לעיל אף שאינו
 כלי).

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) הקדמה לסעיף – בזמן שהיה בית המקדש קיים, שכיחים היו מושגי טהרה וטומאה. כי לצורך אכילת בשר הקדשים, או כניסה לבית המקדש, נדרש האדם להיות טהור, מאחר והטמא לא הורשה באכילת תרומה או קודשים, ולא בכניסה אל בית המקדש. גם חפץ שנטמא, נאסר בהכנסה להר הבית. שלל מקורות לה טומאה. היא מגיעה ממוות של אדם או בעל חי, או ממחלות: כצרת על מגוון זניה, מחלות זיבה הנובעות מהמערכות המיניות, כגון שכבת זרע אצל הגבר, דם במחזור של האישה. במקרים מסוימים, היה עלול אדם להיטמא, אם ישב על או נגע בחפץ טמא.

דברים רבים מקבלים טומאה, כגון אדם, כליו, מאכלים ומשקים, אבל לא כל דבר. כי חפצים העשויים מעץ, אינם מקבלים טומאה מן התורה, אלא אם כן יש להם בית קיבול.

לא היינו דנים בזה, מאחר והם כמעט ולא קיימים היום. אמנם בזכות חג הסוכות, נפתח צוהר קטן להלכות אלה, מאחר ומן התורה נאסר לסכך בכלים המקבלים טומאה, אף אם לא נטמאו. בסעיף זה אנו פוגשים כלים המקבלים טומאה מן התורה, ופוסלים את הסוכה, מן התורה, אם סככו בהם. וכלים שאינם מקבלים טומאה אלא מדרבנן, וגם בהם אסור, מדרבנן, לסכך הסוכה.

(ח) שְׁפוּדִין – הכוונה לשְׁפוּדֵי עֵץ. ואף שמן התורה, בהעדר בית קיבול, אין קבלת טומאה. מדרבנן הם אכן מקבלים טומאה, כי האדם משתמש בהם לצליית בשר.

(ט) וְאַרְכּוֹת הַמִּטָּה – קרשי מסגרת המיטה. אין להם, אמנם, בית קיבול. ובכל זאת, המטה נחשבת כלי, כי משמשת את האדם. לכן, מדרבנן, היא מקבלת טומאה.

וכל הכלים (י), אין מסככין בהם; וזאפילו אם נשברו (יא), שלא נשאר בהם שיעור קבלת טומאה (יב).
 מימרא דרב אמי שם.

סעיף ג

מיככה בחיצים שאין להם בית קבול, כשרה (יג); ושיש בהם בית קבול, פסולה (יד).
 מימרא דרב יב, ב.

סעיף ד

מיככה בפשתן שלא נדק ולא נפיץ (טו), כשרה, דעיין בפעלמא מימרא דרבי יוחנן שם וכפירוש הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפ"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) וכל הכלים – שיש להם בית קיבול, מקבלים טומאה מן התורה.
 (יא) ואפילו אם נשברו – חדל הכלי מהיות כלי, כגון שנשבר, אינו מקבל טומאה. אבל כיון שטרם שבירתו נפסל לסיכוך, שוב לא יוכל להיות כשר. וזה פסול מדרבנן.
 (יב) שיעור קבלת טומאה – ישנם כלים, שמקבלים טומאה אפילו אחר שבירתם, הואיל ועדיין ראויים קצת למלאכתם. מלמדנו המחבר, שאפילו אם אינם ראויים כלל למלאכה, פסולים לסכך מדרבנן.
 (יג) כשרה – כי זה הכלל, פשוטי כלי עץ (בולי עץ, או מוטות ללא בית קיבול), מן התורה, אינם נטמאים. ואף שאסרום חכמים, אין זה אלא כשרוחבם יכול לשמש להנחת חפצים.
 (יד) פסולה – מן התורה.
 (טו) שלא נדק ולא נפיץ – "נדק" פירושו, הוכה. "נפיץ" פירושו, נסרק. עיבוד הפשתן כרוך במספר פעולות. ראשית הניחוהו במים לצורך ריכוכו, והפרדת קליפתו. אחר ייבושו, הוכה הפשתן בפטיש עץ, והופרד לחוטים. לאחר מכן, נסרקו החוטים/הסיבים במסרקות, לצורך סילוק הפסולת.

הוא (טז); אבל אם נִדְק וְנִפֵּן, פסולה (יז).

מע"ף ה

בבחלים של פשתן, *פסולה (יח); של גְּמִי (יט) ושל סיב (כ), כשרה (כא).

ה"הרמב"ם שם מהירושלמי (פ"א ה"ה). * (פירש הרב המגיד, מפני שאין צורתן עומדת, וכאילו אינם מגידולי ארץ).

מע"ף ו

במחצלת (כב) של קָנִים וְקֶשׁ וְשֵׁפֶה וְגָמִי, בין שהיא חֲלָקָה שהיא ראויה לשכיבה, בין שאינה חֲלָקָה שאינה ראויה לשכיבה (כג), אם טמנה שם יט, ב. וכאוקימתא דרב פפא כ, א. וכתנא קמא ורבי ישמעאל בר"י ור' דוסא בברייתא, הרי"ף והרמב"ם בפ"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) דֵּעֵץ בְּעֶלְמָא הוא – כל עוד לא עובד הפשתן, אין לו מראה חוטים, ובכך הוא עונה על כל דרישות ההלכה. הוא גם גידולי קרקע, גם תלוש, ואינו מקבל טומאה, כי אינו כלי.

(יז) פסולה – אחר עיבוד זה, הוא כשר מן התורה. אבל רבנן פסלוהו, כי אינו נראה כגידולי קרקע.

(יח) פסולה – מדרבנן, כי אינם נראים כגידולי קרקע.

(יט) גְּמִי – חבל מגבעול של צמח עשבוני.

(כ) סיב – סיבים של עץ דקל.

(כא) כשרה – כי ברור לעין כל שהם גידולי קרקע.

(כב) במחצלת – כעין שטיח, עשוי קש או קנים. למרות שהמחצלת עשויה מצמחים תלושים, עליה להיות כזו שאינה מקבלת טומאה. ואם הוכנה לשכיבה, היא נעשית כלי. ומקבלת טומאה מן התורה, כדין מיטה המקבלת טומאה, כאשר זב או זבה שוכבים עליה. והיא יוצאת מן הכלל, כי אף שאין לה בית קיבול, היא בכל זאת מקבלת טומאה.

(כג) שאינה ראויה לשכיבה – לגמרי, בצורה נוחה. ועדיין ראויה קצת לשכיבה.

היא קטנה (נד), סְתָמָא עומדת לשכיבה, ומקבלת טומאה ואין מסככין בה, אלא אם כן עשאה לסכוך (כה). הגה: דהיינו שרוב בני אותה העיר עושין אותה לסיכוך (הרא"ש פ"ק דסוכה); ואם היא גדולה, סְתָמָא עומדת לסיכוך ומסככין בה, אלא אם כן עשאה לשכיבה (נו) (דהיינו שמנהג המקום לשכב עליה (נז)); 'והני מיילי שאין לה שְפָה (כח), אבל אם יש לה שְפָה בענין שראויה לקבל (כט), אפילו אם ניטל שְפָתָה אין מסככין בה (ל). הגה: במקום שנהגו לקבוע מְחַצְלָאוֹת שם בגמרא. ציינתיו לעיל סעיף ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(נד) קטנה – כלומר בגודל אדם.

(כה) אלא אם כן עשאה לסכוך – ובכך כשרה, כי המחצלת משמשת עבור מה שנעשתה.

(נו) אלא אם כן עשאה לשכיבה – אם בעת עשייתה סבר שתשמש לשכיבה, היא נחשבת כלי.

(נז) שמנהג המקום לשכב עליה – אף שכתוב "דהיינו", הגהה זו חולקת על המחבר. כי לדעת הרמ"א, הכל תלוי במנהג המקום. וכשמנהגם לייחדה למחצלת, היא פסולה, אף שנתכוון לסכך. בעוד שלפי המחבר, היא אכן כשרה¹.

(כח) שאין לה שְפָה – מחצלת שלא הוכנה לשכיבה, ולא הוגבהו קצוותיה, אינה כלי.

(כט) בענין שראויה לקבל – מחצלת זו היכולה להכיל דברים, דומה לשאר כלי עץ, המקבלים טומאה, מחמת בית הקיבול שלהם, ולכן היא פסולה מן התורה. (ל) אין מסככין בה – מאחר וכל כלי שנפסל מדין סכך, בשלב כל שהוא, אינו יכול לחזור ולשמש כסכך, גם אחר שכבר אינו כלי, ולמרות ששוב לא יקבל טומאה. ופסול זה הוא מדרבנן.

1. ונראה בדעת הרמ"א, שהפסול הוא מדרבנן.

בַּגִּינִין כְּעֵין תְּקֵרָה, אֵין מִסְכְּכִין בָּהֶם (לא) (כל בו).

סעיף ז

(לב) ליש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו (לג). הגה: לכן אין לסכך עליו; ואפילו להניחו על הסכך להחזיקו, אסור (לד); והוא הדין בכל כלי המקבל טומאה, כגון ספסל וכסא שמקבלין טומאת מדרס (לה) (מהרי"ל).
 'תשובת הרמב"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) אין מסככין בהם – חכמים פסלום, כי הבית נראה כך כל השנה, והאדם עלול לטעות ולשבת תחת קורת הבית, ולא תחת סוכה.

(לב) הקדמה לסעיף – סעיף זה דן בסיכוך על ידי סולם, או לכל הפחות בשימוש בסולם כתומך לסכך. סולם עץ, הוא לכאורה סכך כשר, שהרי אינו כלי, ולא מקבל טומאה. אמנם חלק מן הראשונים סבורים, שיתכן והסולמות מקבלים טומאה מן התורה, מחמת הנקב שבעמודי הסולם, בו נקבעים שליבותיו.

(לג) כדי לסכך על גביו – כי יש ספק, כאמור, אם הסולם מקבל טומאה. ואם הוא מקבל טומאה, אין לסכך מעליו, מחשש שישתמשו גם בסולם עצמו, כסכך².

(לד) אסור – בגלל החשש שישתמשו בו כסכך עצמו.

(לה) שמקבלין טומאת מדרס – בדרך כלל, כלי עץ מקבלים טומאה דווקא אם יש להם בית קיבול. אמנם כיסאות ומיטות מקבלים "טומאת מדרס", שמקורה באיש הטמא בטומאת זיבה (מחמת מחלה מסוימת במערכת המינית), או אשה זבה (גם זו מחלה במערכת המינית, הגורמת לזיבת דם מהמקור, אחר כלות שבעה ימי המחזור), ולכן אין לסכך בהם. ואף לתמוך את הסכך באמצעותם אסור, מחשש שישתמשו בהם כסכך.

2. ואף שלגבי שפודי ברזל, פסק השולחן ערוך בהמשך, כי מותר להעמיד סוכה על גבם, שם הרי אין כל חשש שיעלו על דעתם שסיכוך בברזלים הוא דבר מותר.

סעיף ה

לַחֲבֵר פְּלִנְסָאוֹת (לו) הַסּוּכָה בְּמִסְמְרוֹת שֶׁל בְּרוֹז אֹו לְקִשְׂרֵם
בְּבִלְאוֹת (פירוּשׁ, חֲתִיכוֹת שֶׁל בְּגָדִים פְּלוּיִים) שֶׁהֵם מִקְבָּלִים טוּמְאָה, אֵין קְפִידָא
(לז).

^פתְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן.

סעיף ט

כֹּל מִינֵי אֲבָלִין מִקְבָּלִים טוּמְאָה, וְאֵין מִסְכֵּכִין בָּהֶם (לח).

^יבְּרִייתָא שֶׁם יג, ב.

סעיף י

(לט) עֲנַפֵּי תַאנָּה וּבָהֶם תַאנִּים, וּזְמוּרוֹת וּבָהֶם עֲנָבִים, אִם פְּסוּלַת
מְרובה עַל הָאוֹכֵל מִסְכֵּכִין בָּהֶם (מ); וְאִם לֹא אֵין מִסְכֵּכִין
^פשֶׁם, וְכַתְּנָא קַמָּא.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) פְּלִנְסָאוֹת – מוֹטוֹת אוֹ קוֹרוֹת.

(לז) אֵין קְפִידָא – כִּי אֵין שׁוֹם חֶשֶׁשׁ שִׁישְׁתַּמְשׁוּ בָּהֶם כִּסְכָךְ. כְּמוֹ כֵּן מוֹתֵר
לְקִשׁוֹר וְלַחֲזֵק אֶת הַסְּכָךְ עַל גְּבֵי הַקּוֹרוֹת, בְּאִמְצָעוֹת אֲזִיקוֹנִים.
(לח) וְאֵין מִסְכֵּכִין בָּהֶם – פִּירוֹת וִירְקוֹת, לְאַחַר רַחֲצַתָּם, נַחֲשָׁבִים אוֹכֵל
הַמְּקַבֵּל טוּמְאָה, וּפְסוּלִים מִן הַתּוֹרָה. וְאִפִּילוֹ לֹא נִשְׁטַפוּ, אֲסוּר לְסַכֵּךְ בָּהֶם,
מִדְּרַבְּנָן.

(לט) הַקְּדָמָה לְסַעֲיָא – סַעֲיָא זֶה מְבוֹסֵס עַל הַכֹּלֵל שֶׁהַמִּיעוּט בְּטַל בְּרוּב. וְהוּא
דֵּן בְּעַנְפִּים (תְּלוּשִׁים כְּמוֹבֵן) שֶׁפִּירוֹתֵיהֶם לֹא נִתְּלָשׁוּ. וְכַעַת אוֹחֲזֵי הָאָדָם
תַּעֲרוּבוֹת סְכָךְ פְּסוּל (פִּירוֹת) וְסְכָךְ כֶּשֶׁר (עֲנַפִּים וּגְבַעוּלִים). עוֹד הוּא דֵּן, אִם
מִלְּבַד הַפְּרִי עֲצָמוֹ, גַּם יָדוֹ, כְּלוֹמֵר הָעוֹקֵץ, שֶׁמִּחֲבֵר אֶת הַפְּרִי לְעַנֵּף, נַחֲשָׁב חֵלֶק
מִהַפְּרִי, וּמִתִּי אֵף חֵלֶק מִהַגְּבַעוּל מוֹגֵדֵר פְּרִי.

(מ) מִסְכֵּכִין בָּהֶם – כִּי הוֹלְכִים אַחַר הַרּוּב, וְהוּא הֵרִי כֶּשֶׁר.

בהם (מא); ¹וואם קצרים לאוכל (מב), יש לַיָּדִים תורת אוכל, לקבל טומאה. וצריך שיהא בפסולת כדי לבטל האוכל וְתֵיֶד (מג); ואם קצרים לסיכוך, אז אין לַיָּדִים תורת אוכל, ואדרבה הם מצטרפים עם הפסולת לבטל האוכל (מד); ²וואם קצרים לאוכל (מה) ונמלך עליהם (מו) לסיכוך, אין מחשבה מוציאה הַיָּדוֹת מתורת אוכל עד שְׂעִיפָה בהם מעשה, שניכר שרוצה אותם לסיכוך, כגון שְׂעִיפוֹשׁ אותם (מז).

³שם בגמרא. ⁴אוקימתא דברייתא שם בגמרא יג וכתנא קמא.

סעיף יא

³מסככין בפ"י נוגו הנקרא בערבי שְׂמֶר (והוא מאכל בהמה, ואין בני אדם אוכלים אותו אלא לרפואה (מח)) (רבינו ירוחם נ"ח ח"ב וכל בו).
⁴הרא"ש בתשובה כלל כד וספר ארחות חיים בשם רבנו יחיאל ורבנו שמואל מאוירא.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) אין מסככין בהם – כי הרוב הוא פירות, המקבלים טומאה, ואין לסכך בהם.

(מב) ואם קצרים לאוכל – כשתלש את הענף, נתכוון לאכול מן הפירות.

(מג) לבטל האוכל והיד – היד נחשבת גם היא פרי, כי מגינה עליו מקלקול.

(מד) מצטרפים עם הפסולת לבטל האוכל – כיון שאין לו צורך בפירות, נחשב היד כגבעול או ענף.

(מה) ואם קצרים לאוכל – ובכך הוא מחשיב את ה"ידיים" כחלק מן האוכל.

(מו) ונמלך עליהם – שינה דעתו.

(מז) כגון שְׂעִיפוֹשׁ אותם – מעשה זה מוכיח שרוצה בהם לסיכוך, והידות כבר אינם חלק מהפרי, ולא מקבלים טומאה, וממילא כשרים לסיכוך³.

(מח) אלא לרפואה – כי לא נחשב אוכל, אלא צמח המשמש לרפואה.

3. ואין זה דומה לכלי שגם אחר שבירתו נותר פסול, כי הפסול בכלי הוא בגופו ובעצמו. מה שאין כן יד של פרי, שפסולו נוצר רק משום שנעשה סניף וחלק של פרי.

סעיף יב

(מט) ⁷סיכך בירקות שממהרין לִיבֵשׁ, אף על פי שפסולים לסכך מפני שמקבלים טומאה (נ), אין דינם כסכך פסול לפסול בארבעה טפחים, אלא כאויר חֲשִׁיבִי, לפסול בשלשה (נא); ואם אין דרכם לִיבֵשׁ, דינם כסכך פסול ופוסלים בארבעה טפחים. הגה: וכל מה שדרכו לייבש תוך שבעה, מיד דִּינֵינָן ליה, כאילו הוא יבש (ר"ן פ"ק דסוכה), וְהָיִי אויר, ופוסל בו (נב) אפילו מן הצד (הגהות מיימוני פ"ד דסוכה).
⁸מימרא דשמואל, וכפירוש רש"י שם ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(מט) הקדמה לסעיף – להבנת סעיף זה עלינו לדעת, כי סוכה ובה סכך פסול, ברוחב ארבעה טפחים, או יותר מכך, נפסלת כולה. פחות מכך, הסוכה כשרה, אלא שאין לשבת תחת הפסול. ואם הסכך הפסול סמוך לדופן, הסוכה לא תיפסל עד שיהא ברוחב ארבע אמות, ואם רחבו פחות מכך, הוא נחשב כהמשך הדופן.⁴ אויר בגג הסוכה, פוסל ברוחב שלשה טפחים,⁵ בין באמצע סוכה, ובין מן הצד.⁶ על פי זה, נוכל להבין את הסעיף.

(נ) מפני שמקבלים טומאה – ואז הסוכה נפסלת, לכאורה, רק בארבעה טפחים של סכך כזה.

(נא) כאויר חשיבי לפסול בשלשה – הרי הם נידונים כאויר, והסוכה כולה נפסלת בשלושה טפחים מהם. שכן לאחר ייבושם, יישרו מטה, ויהא שם אויר הפוסל בשלשה טפחים. ואף שעדיין לא יבשו, יש להחשיבם מתחילה ליבשים. והסוכה פסולה מדרבנן, גם ברוחב שלושה טפחים.

(נב) ופוסל בו – דברי הרמ"א באים כהסבר לדברי המחבר.

4. דין זה יוסבר בע"ה בהרחבה, בסימן תרל"ב.

5. סכך פסול הוא אכן גג, ואינו פוסל אלא אם הוא מקום חשוב, כלומר ברוחב ארבעה טפחים. אויר אינו מוגדר גג, אבל חסרה כאן מציאות של סוכה, על כן די ברצועה של שלושה טפחים אויר, שיפריד בין שני חלקי הסוכה, כדי לפסלה. אמנם אם בכל חלק בנפרד, יש שלש דפנות, הרי אלו שתי סוכות כשרות, ובלבד שיהא לכל אחת מהן שיעור מינימלי של סוכה.

6. כי לא שייך להגדיר אויר כהמשך של דופן.

סעיף יג

יכל דבר המחובר (נג) אין מסככין בו, ודינו כדין האילן (נד).
ימשנה שם יא, א.

סעיף יד

יש דברים שאסרו חכמים לסכך בהם לכתחלה, והם מיני עשבים שאינם ראויים לאכילה ואינם מקבלין טומאה (נה), וריחם רע (נו) תאו שנושרים עליהן (נז), דחיישינן שמא מתוך שריחן רע או שעליהן נושרים יצא מן הסוכה (נח).
שם יב, ב בגמרא וכאביי. תשם יג, א וכאביי.

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) כל דבר המחובר – כל צמח שלא נתלש, ונעשה בו קיפול, או השפלה על הסוכה.
(נד) כדין האילן – אף שכבר נתפרש הדבר לעיל בסימן תרכ"ו, יש כאן חידוש, כי האילן הושפל על הסוכה, ובכל זאת הוא פסול מן התורה. ולעיל מדובר בעיקר על אילן הניצב על עמדו, ומצל על ידי ענפיו ועליו.
(נה) ואינם מקבלין טומאה – ומן התורה, הם אכן כשרים לסכך.
(נו) וריחם רע – מה שיגרום לנוכחים לצאת מן הסוכה. והוא הדין אם ריח הדפנות רע.
(נז) או שנושרים עליהן – וכשהעלים נופלים על המאכלים, הנוכחים יצאו. על כן אין לסכך בעצי ברוש או אקליפטוס, כי עליהן נושרים.
(נח) יצא מן הסוכה – המחבר דייק בלשונו, ולא כתב שהסוכה פסולה. ומשום שאפילו מדרבנן היא לא פסולה, כל זמן שלא נשרו העלים. והיושב בה, אכן מקיים מצוה. אלא שלכתחילה, אין לעשות כן.

סעיף טו

(נט) וכן אסור לסכך בחבילה (ס),¹ מפני שפעמים שאדם מניח חבילתו על גג הסוכה לייבשה (סא) ואחר כך נמלך עליה לשם סוכה, ואותה סוכה פסולה משום תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוּי בפיסול, וגזרו על כל חבילה אטו זאת; וכיון שמפני זה אסרוהו, לא הוצרכו לאסור אלא בחבילה שדרך ליבשה,² ואין זה בפחות מעשרים וחמשה קנים (סב), הילכך כל חבילה שהיא פחותה מעשרים וחמשה קנים, מותר לסכך בה;³ ואם עשרים וחמשה קנים או יותר⁴ משנה שם יב, א. מ'מרא דרבי יוחנן שם. ירושלמי כתבוהו התוס' והרא"ש והרמב"ם בפרק ה'. מ'מרא דרב ורב חסדא שם יג, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה והשניים שאחריו דנים ב"גזירת אוצר". מהותה של גזירה זו היא, פסילת חבילת עצים לסיכוך, כל עוד הם זקוקים לייבוש. כי מן התורה, רק עצים שהונחו לייבוש, פסולים לכך. ואף שהמבנה דומה לכל הסוכות, הסכך עדיין פסול. כי הכלל הגדול, בכשרות סכך, הוא, שהנחתו צריכה שתיעשה דווקא לשם כיסוי וצל. ואפילו אם ישנה דעתו ויחליט שהעצים המתייבשים, יוותרו לצורך הסוכה, הסכך עדיין פסול, משום "תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֵשׂוּי (בפסול)". כלומר הסכך זקוק למעשה שייעשה בו לשם צל, ולא שייעשה מאיליו. אמנם באו חכמים והוסיפו לאסור כל חבילה, כל עוד היא זקוקה לייבוש.

הסעיפים הבאים דנים, כאמור, מתי חלה גזירה זו.

(ס) **בחבילה** – חבילת גבעולים, שנאגדו ונקשרו יחד. הם כשרים מן התורה לסכך, בהיותם צומחים, תלושים, ואינם מקבלים טומאה.
 (סא) **על גג הסוכה לייבשה** – וכשהונחה לשם כך, נפסלה מדין סכך.
 (סב) **בפחות מעשרים וחמשה קנים** – כך היה דרכם, שהחבילות, המונחות לייבוש על הגג, מכילות עשרים וחמשה קנים.

הבאים מגזע אחד (סג), וקשרם בראשם השני, אינה נקראת חבילה כיון שעיקרן אחד; ^הואם אנד עמהם קנה אחד ויש בין שניהם עשרים וחמשה, הויא חבילה (סד). הגה: וכל חבילה שאינה קשורה משני ראשיה, שיכולין לטלטלה כך, אינה חבילה, ומותר לסכך בה (סה) (כ"י בשם הפוסקים).

^השם מימרא דרב חסדא אליבא דרבנן דמצות אזור משנה סוף פרק יא דפריה.

מע"ף טז

יחבילה שאין קושרים אותה אלא למכרם במנין, ומיד פְּשִׁיקָנָהּ הקונה יתְּיַרְנָהּ, אינה חבילה (סו).

^המימרא דמרמר סוכה יג, ב.

מע"ף יז

י'אם סיכך בחבילה, וְהִתְיָרָהּ, כשירה (סז) כיון שאין איסורה אלא משום גזירה; ^האבל חבילה שהעלה לייבש ונמלך עליה לסיכוך,

^המשנה שם יב, א. ^הטור בשם הר"י קרקישנא.

שולחן ערוך כפשוטו

(סג) הבאים מגזע אחד – כלומר גבעולים רבים שכולם יוצאים מתוך ענף אחד.

(סד) הויא חבילה – כי קשירתו איגדה יחד שני דברים נפרדים, ויש כאן עשרים וחמשה קנים.

(סה) ומותר לסכך בה – כי החבילה מתפרקת בקלות, הלכך אינה נחשבת חבילה.

(סו) אינה חבילה – כי לא נהגו להניח חבילה כזו לייבוש, הלכך מותר לסכך בה.

(סז) כשירה – אף אם לא עשה מעשה בגוף הקנים.

שפסולה מן התורה, אינה ניתרת בהתרה אלא צריכה נענוע (סח).

סעיף יח

(סט) וכן אסרו לסכך בְּנִסְרִים שְׂרָחֵבֵן ארבעה (ע), 'אפילו הֶפְכֵן על צֶדֶן שאין בהם ארבעה; ואם אין בְּרָחֵבֵן ארבעה, כשרים, 'אפילו הם מְשֻׁפִּים (עא) שדומים לכלים (עב), 'ונהגו שלא לסכך בהם כלל (עג).

^טמשנה יד, א וכאוקימתא דשמואל אליבא דרב יהודה, הסכמת הפוסקים. 'שם בגמרא ע"ב, וכרב הונא. 'שם טו, א. 'טור בשם סמ"ק.

שולחן ערוך כפשוטו

(סח) צריכה נענוע – ובכך נעשה בסכך מעשה לצל וסיכוך (כי לפני כן לא הונח לצל רק לייבוש).

(סט) הקדמה לסעיף – בסעיף זה נלמד על גזירת תקרה, דברים שמן התורה הרי זה סכך כשר אבל אסרו חכמים כי זה דומה לתקרת בית ואז יאמר היושב מה לי לשבת בסוכה מה לי לשבת בבית.

(ע) שרחבן ארבעה – נסרים אלו כשרים מן התורה כפי שהם. מאחר והם גידולי קרקע, תלושים, ואינם מקבלים טומאה. עם זאת, חכמים פסלו, כי מראיתם דומה לתקרות הבתים.⁷

(עא) מְשֻׁפִּים – משופשפים, ונראים חלקים ומהוקצעים.

(עב) שדומים לכלים – אף שהם דומים לכלים, אין חשש שהדבר יגרום לסכך בכלים.

(עג) שלא לסכך בהם כלל – גם אם רחבם פחות מארבעה טפחים. אמנם קרש שרחבו פחות משלשה טפחים, אין להחמיר בו.⁸

7. כך נהגו לעשות את התקרה בזמנם.

8. משנה ברורה וערוך השולחן כתבו כי אפילו בפחות משלושה, צריך להחמיר. ומשום שבזמנם אכן, כך בנו את תקרות הבתים. לכן ראו צורך בהרחבת גזירת הגמרא. אמנם בזמננו, אין מקום לחשש זה, ואין להחמיר יותר מהמפורש. ועיין שו"ת יביע אומר (חלק ד סימן מט) שמקל.

סעיף יט

(עד) פירם עליה סדין מפני החמה (עה), או תחתיה מפני הנשר (עו), כלומר שלא יהיו עלין וקסמין נושרים על שלחנו, פסולה (עז); אבל אם לא פירם אלא לנאותה (עח), כשרה (עט) והוא שיהא בתוך ארבעה (פ) לסכך (פא); ויש אומרים שסוכה שהיא מסוככת^פ משנה י, א. כפירוש רש"י וכן כתב הר"ן וטעמא כיון דלצורך אדם הוא, פסולה. מה שאין כן לנאותה דצורך סוכה הוא, מרדכי. שם בגמרא כרב חסדא, ורבה בר רב הונא. והתוספות והרא"ש בשם תשובות הגאונים ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(עד) הקדמה לסעיף – בסעיף זה יש חידוש גדול. ייתכנו מקרים מסוימים, שמכשירים את הסוכה, אף שהיא לכאורה פסולה. סדין פרוס, תחת הסוכה או מעליה, פוסל את הסכך, ובכל אופן יתכן שלא יפסול את הסוכה. המחבר מביא שתי דעות מתי נאמר חידוש זה. הדעה הראשונה מחמירה, והדעה השנייה מקילה. ההיגיון בהיתר זה הוא, שאין מחשיבים תוספת זו כסכך, על כן הסוכה אינה נפסלת, וכפי שיבואר.

(עה) סדין מפני החמה – למרות שסכך כשר מצל על רוב הסוכה, חלק ממנה אינו מוצל, והשמש חודרת, ומצערת את היושבים שם.

(עו) תחתיה מפני הנשר – גם כאן מדובר בסוכה כשרה, אלא שחלק מן העלים נושרים פנימה, וזה לא נעים. לכן הוא פורס סדין, שיקלוט את הנשירה.

(עז) פסולה – כי הסדין במצבים אלו משמש כתקרה, והרי זה כאילו בנה תקרה מלבד הסכך. לכן היושב שם אינו נחשב כיושב בצל סכך, רק בצל סדין, וזה כמובן פסול.

(עח) לנאותה – ליופי, ולא כתקרה.

(עט) כשרה – כי אין הסדין משמש ככיסוי והגנה, לכן הוא מתבטל לתקרה האמיתית של הסוכה, כלומר לסכך.

(פ) שיהא בתוך ארבעה – טפחים מן הסכך.

(פא) לסכך – אם המרחק מהסכך גדול מארבעה, אין הסדין בטל לסכך. והיושב שם מצוי בצל סדין פסול. עד כאן השיטה המחמירה.

כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך או יִשָּׂרוּ העלין ותהיה חמתה מרובה מצלתה, ופירם עליה סדין שלא תתייבש, או תחתיה שלא יִשָּׂרוּ העלין, כיון שהסדין גורם שעל ידו צלתה מרובה מחמתה, פסולה (פב); אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגין מפני החמה והעלין (פג), או לנאותה, כשרה, ובלבד שיהא בתוך ארבע לסכך (פד);⁹ וזמיהו לכתחלה לא יעשה אלא אם כן הוא ניכר לכל (פה) שמכיון כדי להגין או שהוא שרוי במים (פו), שאז ניכר לכל שאינו שוטחו שם אלא לייבש (פז).

⁹ טור מעובדא דמנימין עבדא דרב אשי, שם י, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(פב) פסולה – כי הסדין גורם לסכך להיות כשר. ורק שימוש כזה פוסל את הסכך.

(פג) מפני החמה והעלין – באופן זה, אין הסדין נחשב תקרה, אלא כתוספת המסייעת לסביבה נוחה. על כן, לדעה זו, הסוכה כשרה.

(פד) שיהא בתוך ארבע לסכך – ענין זה מוסכם על שתי השיטות, ולכן אם הסדין מרוחק מהסכך למעלה מארבעה טפחים, אינו בטל כלפיו, והסוכה פסולה.

(פה) ניכר לכל – אבל לולי כן, לא ידעו הרואים שהניח סדין באופן כשר.

(פו) שהוא שרוי במים – כמובן עליו להניח סדין שלא לשם תיקרה. ומעיקר הדין, אף לשיטה הראשונה, דבר זה מותר. ואין כאן חשש של מראית העין, כי רטיבות הסדין ניכרת לכל.

(פז) שוטחו שם אלא לייבש – למעשה, הלכה כדעה ראשונה. ואין הסוכה כשרה אלא כאשר הסדין נתלה ליופי, ובתוך ארבעה טפחים, או שהונח שם לייבוש.

סימן תר"ל

דיני דפנות הסוכה, ובו י"ג סעיפים.

דפנות הסוכה משמשים כמחיצות, ובסימן זה ידון המחבר בפן ההלכתי של המחיצות. ואף כי מקומם העיקרי הוא בהלכות שבת, הרי חלקם מיושם גם בבניית סוכה.

טרם כל דיון, עלינו להסביר מספר מושגי יסוד.

לְבוּד: מחיצה ובה פְּרָצָה, שאינה גדולה משלשה טפחים, אינה נידונת כמחיצה פרוצה. כי דין לְבוּד מחדש, שמבחינה הלכתית, חלקי המחיצה מחוברים יחד, וכביכול אין שם כל פְּרָצָה.

צורת הפתח: שני קנים עומדים, וקנה שוכב על גבם. בתנאים מסוימים, נחשבת צורה זו מחיצה.

פְּרוּץ מְרָבָה עַל הָעוֹמֵד, או עוֹמֵד מְרָבָה עַל הַפְּרוּץ: מחיצה שרובה פרוץ, אינה מוגדרת מחיצה. וכשמיעוטה פרוץ, היא נידונת כמחיצה. יש לציין, כי פְּרָצָה הפחותה משלושה טפחים, אינה חשובה פְּרָצָה. אלא מחיצה, מדין לְבוּד, וכאמור.

גוּד אֶסִיק מְחַצָּתָא: תרגום: משוך והעלה מְחַצָּה. פירוש, כל שטח המוקף מחיצות בגובה עשרה טפחים, מארבע צדדיו, ברוחב ארבעה על ארבעה טפחים (4x4), מוגדר, לעניין שבת, רשות היחיד. הלכה למשה מסיני חידשה, שגם עמוד ברוחב ובגובה זה, נחשב רשות היחיד. ומשום שצדדי העמוד, נמשכים כביכול כלפי מעלה, ופני העמוד מוקפים מחיצות בגובה עשרה טפחים.

לְחִי: שטח המגודר משלשה צדדים, נחשב מן התורה, רשות היחיד. אלא שחכמים אסרו לטלטל בו, כי מקום זה, המכונה "מבוי שאינו מפולש". כמין כביש ללא מוצא, אל תוכו פתוחים שערי חצרות ובתים, דומה לרשות הרבים. הוספת לְחִי, שהוא עמוד בגובה עשרה טפחים, בקצה המבוי, כתחילת דופן רביעית, מתירה את הטלטול במבוי¹.

1. מלבד הלחי, צריך לעשות גם "שיתוף". אבל לא נעסוק בו, כי אינו נוגע לענייננו.

פְּסִי בִּירְאוֹת: אסור לשאוב מים בשבת, מבאר העומדת ברשות הרבים. כי הבאר היא רשות היחיד, והשטח סביבה הוא רשות הרבים, ונמצא השואב מוציא מרשות לרשות. אמנם חכמים הקילו להעמיד סביב הבאר מחיצות, ולא הטריחו להכין מחיצות שלימות, אלא די בהעמדת שני מחיצות צמודות בזוויתיהן, בכל ארבע הפינות [ובסך הכל שמונה מחיצות], כל אחת ברוחב אמה, ובשטח זה רשאי לשאוב ולשתות.

כְּעִיף א

^א כל הדברים כשרים לדפנות (א) (ואין צריך להעמידם דרך גדילתן (ב)) (טור), ^ב ואפילו חמתה מרובה מצלתה מחמת הדפנות, כשרה (ג). הגה: מכל מקום לא יעשה הדפנות מְדָבָר שְׁרִיחוֹ רַע (ד) (ר"ן), או דבר ^אמשנה סוכה יב, א. ^בברייתא שם (ז, ב) וכתנא קמא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) כשרים לדפנות – בניגוד לסכך, שאינו כשר אלא אם הוא צמח תלוש שאינו מקבל טומאה, הדפנות כשרות בכל אופן, בין אם זה צמח, ובין אם זה כל חומר אחר. בין אם זה מקבל טומאה, ובין אם לאו. כמו כן אין חיוב שידי אדם יעמידו מחיצה, כי גם מחיצה שנעשתה מאיליה, כשרה.

(ב) להעמידם דרך גדילתן – אין צורך להעמיד דופן, שמקורו מן הצומח, כשצידו העליון פונה כלפי מעלה. כי הוא כשר לחלוטין, גם כשחלקו העליון פונה כלפי מטה.²

(ג) כשרה – ריבוי חלונות בדפנות הסוכה, אינו פוסל אותה.

(ד) מְדָבָר שְׁרִיחוֹ רַע – זהו איסור דרבנן, מחשש לעזיבת הסוכה וביטול המצוה.

2. החידוש בדין זה הוא, שלמרות הלימוד מקרשי המשכן (סוכה מה, ב), לפיו יש להפנות גידולי קרקע, בעת קיום מצוה, כלפי מעלה, כנאמר (שמות כו) "עֲצֵי שִׁטִּים עֲמֻדִים" (ולכן יש להפנות את ארבעת המינים של לולב, כלפי מעלה). אמנם כאן מלמד המחבר, שבדפנות הסוכה, לא נתחדש חיוב זה.

שמתייבש תוך שבעה, ולא יהא בו שיעור מחיצה (ה) (דברי עצמו).

סעיף ב

(ו) דפנות הסוכה, אם היו שתיים זו אצל זו, כמין ג"ם (ז); עושה דופן (ח) שיש ברחבו יותר על טפח (ט) ומעמידו בפחות משלשה לאחד מהדפנות (י), ויעמיד קנה (יא) (כנגד הכותל (יב)) (טור) כנגד אותו טפח, ויעשה לה צורת פתח, שיעמיד קנה, עליו ועל הטפח (יג), וכשרה, אף על פי שהקנה שעל גביהן אינו נוגע בהן (יד).
 ברייתא שם ו, ב. שם בגמרא כרב סימון ואיתימא רבי יהושע בן לוי. הכלישנא בתרא דרבא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ה) שיעור מחיצה – גם זה אסור מדרבנן, שמא לא ישים לב לכך, שבשלב מסוים נפסלה סוכתו.
- (ו) הקדמה לסעיף – סוכה כהלכתה זקוקה לשלש דפנות, בגודל מינימלי של שבעה טפחים על שבעה טפחים, ולגודלה אין גבול. סעיף זה דן בהקלה מסוימת שיש בדופן השלישי.
- (ז) כמין ג"ם – בצורה של אות ד', כלומר שתי דפנות, המחוברות בזוית.
- (ח) עושה דופן – עבור המחיצה השלישית.
- (ט) יותר על טפח – ובגובה עשרה טפחים לפחות.
- (י) בפחות משלשה לאחד מהדפנות – עמוד זה יוצר דופן באורך ארבעה טפחים, מדין לבוד. אבל לא די בזה, כי הדופן השלישית, צריכה שתיראה כולה, בדרך כלשהי, כדופן שלימה.
- (יא) ויעמיד קנה – עומד.
- (יב) כנגד הכותל – כלומר, היכן שמסתיים הדופן ממול.
- (יג) שיעמיד קנה עליו ועל הטפח – שני עמודים ועליהם קנה, יוצרים צורה של פתח, כמוסבר בהקדמה לסימן. כך גם הצד השלישי מקבל מראה מושלם של דופן.
- (יד) אינו נוגע בהן – אין צורך שהקנה המונח בגובה, מעל העמודים, ייגע בהם. ולא יעמידו בצידם.

הגה: ואם הטפח והדופן מגיע לסכך, אין צריך קנה על גביהן (טו) (מרדכי הגה"מ פ"ד); ומה שנהגו בצורת הפתח עגולה, הוא לנוי בעלמא (כן כתב המרדכי).

סעיף ג

היו לה שני דפנות זו כנגד זו וביניהם מְפָלֵשׁ (טז), עושה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו, ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות, וכשרה (יז); 'וגם בזה צריך לעשות צורת פתח, שיתן קנה מהפס על הדופן האחד (יח); 'ויש אומרים שאין זה צריך צורת פתח (יט). הגה: אבל אם איכא דופן שבעה בלא לְבוּד, אין צריך כאן צורת הפתח עד סוף הכותל, הואיל ואיכא דופן שבעה, 'שם וכר' סימון, ואיתמא רבי יהושע בן לוי. 'הרא"ש שם בשם יש אומרים, ושכן דעת הרי"ף והרמב"ם וכן כתב הר"ן. 'שם בשם יש שפסקו כך.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) אין צריך קנה על גביהן – כי הסכך נחשב כמו הקנה שעל גבם.
 (טז) וביניהם מפולש – הוצבו דפנות אחת מול השנייה, ולסוכה שני פתחים, הרי היא נראית יותר כפרוזדור, ופחות כמבנה. לכן מחמירים בה יותר מסוכה, שדפנותיה סמוכות בזווית זו לזו, כמבנה.
 (יז) וכשרה – כי יש לדופן שבעה טפחים, ובסך הכל נוצר כאן גודל מינימלי של סוכה.
 (יח) קנה מהפס על הדופן האחד – כדי ליצור דופן שלישית, ויחברו הדפנות העומדות זו מול זו.
 (יט) שאין זה צריך צורת פתח – לשתי הדעות, הסוכה כולה כשרה. גם השטח הנמשך מיד אחר הדופן השלישית, ומשום שיש כאן, בסך הכל, שלש דפנות. והלכה כדעה ראשונה³.

3. על פי הכלל "סתם ויש אומרים, הלכה כסתם".

שהוא שיעור הַכְּשֵׁר סוכה (כ); וכל שכן שאין צריכים צורת הפתח כשהדופן שלימה; ומה שנהגו בצורת הפתח כשיש לה דפנות שלימות, אינו אלא לנוי בעלמא (ר"ן והמגיד פ"ד וכל בו וב"י בשם מרדכי).

סעיף ד

^טבמה דברים אמורים, בעושה סוכתו במקום שאין דופן אמצעי כנגדה (כא); אבל העושה סוכתו באמצע החצר, רחוק מדפנות החצר, אף על פי שאין לה אלא שתי דפנות זו כנגד זו, די לה בתיקון המתיר כשתי דפנות העשויות כמין ג"ם (כב).

^טר"ן מהא דאמרינן בגמרא שם ז, ב.

סעיף ה

^יכשהכשירו בשתי דפנות העשויות כמין ג"ם בטפח וצורת פתח, אפילו אם יש בשתי הדפנות פתחים הרבה שאין בהם צורת פתח, שְׁבִשְׁתֵּי צִרְיָן כֵּל הַפְּרוּץ יִהְיֶה מְרֻבָּה עַל הָעוֹמֵד, כשרה (כג) (רק שלא ברייתא שם).

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) שיעור הַכְּשֵׁר סוכה – גם מה שמעבר לשבעת הטפחים, כשר. ובזה אין מחלוקת שאין צריך בנוסף צורת הפתח.

(כא) שאין דופן אמצעי כנגדה – כלומר, אין כל דופן מול הצד השלישי, אפילו במרחק מהסוכה, ובכך דומה הסוכה לפרוזדור מעבר. לכן יש ליצור שם מחיצה רחבה, שנראית ממש כמחיצה.

(כב) כמין ג"ם – כלומר מספיק עמוד ברוחב טפח, הניצב בפחות משלשה טפחים, ובהמשכו, תוקם צורת הפתח. ודי בכך, כי דופן החצר יוצרת מראה של חסימה, בצד השלישי.

(כג) כשרה – דבר ברור הוא, שבשתי הדפנות, הניצבות על עמדות, צריך העומד להיות מרובה על הפרוץ, אחרת אין מחיצות. מחדש המחבר, שהסוכה כשרה, גם אם בסך כל ארבעת המחיצות, יש יותר אויר ממחיצות.

יהיו הפתחים בקרנות, כי המחיצות צריכין להיות מחוברים כמין ג"ם (כד) (ר"ן); ובלבד שלא יהא בהם פירצה יתירה על עשר אמות (כה); ואם יש בה צורת פתח (כו), אפילו ביותר מעשר (כז).³ וזהרמב"ם, אפילו יש לה צורת פתח, אם יש לה פירצה יותר מעשר, פסולה, אלא אם כן עומד מרובה על הפרוץ (כח). הגה: ונהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות, כי אין הכל בקיאיין בדין המחיצות (כט) (כל בו); ומי שאין לו כדי צרכו למחיצות, עדיף אז לעשות שלש מחיצות שלימות, מארבע שאינן שלימות (ל) (מהרי"ל).

³בפרק (ד) [ה] מהלכות סוכה (הי"ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) להיות מחוברים כמין ג"ם – זה מוסכם על המחבר.

(כה) יתירה על עשר אמות – כי אז הסוכה פסולה, אף אם יהא העומד מרובה על הפרוץ.

(כו) צורת פתח – במקום שיש פרצות.

(כז) אפילו ביותר מעשר – הסוכה עדיין כשרה, כי על ידי צורת הפתח, נחשבות הפרצות כחסומות.

(כח) עומד מרובה על הפרוץ – אם נחשב את כל ארבעת צדדי הסוכה.

(כט) אין הכל בקיאיין בדין המחיצות – נוהג זה הוא סוג של גזירה, כי ישנם משתמשים שאינם בקיאים בדינים מורכבים אלה, ועלולים לטעות בהם. לכן עדיף להשתמש במחיצות שלימות, ולא בדפנות שכל תוקפן הוא רק מן הפן ההלכתי, כגון לבוד או צורת הפתח.

(ל) מארבע שאינן שלימות – עם זאת, כאשר המקום צר ודחוק, אפשר לצאת ידי חובה בסוכה שנבנתה על פי הכללים של סימן זה, כי דברי הרמ"א נאמרו כחומרא לכתחילה.

סעיף ו

נְעִיץ אַרְבַּעַה קְנָדְסִין (לא), בֵּין בְּאַמְצַע הַגָּג ^ובֵּין עַל שַׁפְתַּת הַגָּג, וְסִיכָךְ עַל גַּבְן, פְּסוּלָה (לב); וְיֵישׁ מְכַשִּׁירִין בְּנְעִיץ עַל שַׁפְתַּת הַגָּג, מִשּׁוֹם דְּאַמְרִינָן: גּוּד אֲסִיק מְחַצְתָּא (לג).

^וברייתא ד, ב. ^בבעיא ולא נפשטה כגירסת הרי"ף ולחומרא, כרבנן ואלביא דרב נחמן, וכן כתב אבי העזרי ורבי ישעיה והרא"ש. ^זרב שרירא גאון לפי גרסתו דלא גריס איבעיא להו והרי"ף גיאות והרמב"ם וכן כתב הטור בשמם.

סעיף ז

סִיכָךְ עַל גַּבֵּי ^זמְבוּי (לד) שֵׁישׁ לוֹ לְחֵי (פִּירוּשׁ עַץ כַּעֲיִן עֲמוּד), אוֹ עַל גַּבֵּי ^זמִימְרָא דְרַבָּה שֵׁם (ז, א).

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) קְנָדְסִין – יתידות.

(לב) פְּסוּלָה – כי אין מחיצות לסוכה.

(לג) גּוּד אֲסִיק מְחַצְתָּא – ראינו בהקדמה שעמוד נחשב רשות היחיד. ויש שמדמים דין זה גם לסוכה, היות שיש כאן כעין מחיצות הלכתיות, אליהן הסכך מגיע. לכן הסוכה כשרה, לדעתם. אמנם הלכה כדעה ראשונה, שלא אומרים גוד אֲסִיק מְחַצְתָּא בסוכה⁴.

(לד) מְבוּי – מדובר ב"מְבוּי שְׁאִינוּ מְפֹלְשׁ", המוקף שלש מחיצות, ונחשב רשות היחיד מן התורה. אלא שכל עוד אין בפתחו לחי או קורה, הטלטול בשבת אסור בו. אולם אם יש בפתחו לחי או קורה, נחשב המבוי כמוקף מחיצות, מכל ארבע צדדיו, ומותר לטלטל בכולו. סעיף זה עוסק בסכך שהונח במבוי רק בצדו של הלחי, ולא בכל המשך המבוי. נמצא שהסוכה מוקפת בשלש מחיצות, כי הלחי נחשב מחיצה לגבי שבת, וממילא גם לגבי שבת בחג

4. ההבדל הוא, שבדיני שבת די בשטח מוגבה ונבדל מרשות הרבים, כדי שייחפך בהגדרתו למקום נפרד, ועל כן הוא רשות היחיד. אבל בסוכה לא די בכך, משום שהסוכה צריכה להיות כעין בית, ולא שייך להגדיר שטח כבית, כאשר אין מחיצות בינו לשטח חוצה לו.

^טבְּאֵר שֵׁשׁ לוֹ פֶּסֶן (פירוש, קרשי עץ סביבות הבאר, לעשות רשות היחיד), הרי זו סוכה כשרה לאותו שבת שבתוך החג בלבד, מתוך שְׁלָחִי זה ופֶּסֶן אלו מחיצות לענין שבת, נחשוב אותם כמחיצות לענין סוכה (לה) (ואין להתיר אלא במקום שְׁלָחִי (לו) ופֶּסֶן מתירין לענין שבת, דאז שייך מגו (לז)) (ר"ן).

^טמימרא דרבה שם (ע"ב).

סעיף ה

^טסיכך על גבי אֶכְסְדָּרָה ^טשיש לה פְּצִימִין (לח), בין שהיו נראים גם זה שם (ית, א). ^טשם יט, א מעובדא דרב כהנא.

שולחן ערוך כפשוטו

סוכות⁵.

(לה) כמחיצות לענין סוכה – אף שכללי מחיצות בסוכה שונים מכללי מחיצה בשבת, שונה השבת של חג סוכות, בה נכשיר מחיצות אלו לסוכה. מאחר ולא יתכן שאותה מחיצה תועיל רק לענין שבת, ובו זמנית לא תועיל לענין סוכה. (לו) שְׁלָחִי – כגון שהחצר אינה מפולשת. אבל במבוי מפולש, אין הלחי מועיל לענין שבת, וגם לא לסוכה.

(לז) דאז שייך מגו – המילה מגו פירושה מתוך. וכאן פירושה, מתוך שמחיצה מסוימת כשרה לענין שבת, ניתן להחשיבה מחיצה גם לגבי סוכה. (לח) אֶכְסְדָּרָה שיש לה פְּצִימִין – פעמים ובכניסה אל הבית יש מעין פרוזדור, ולו שתי קירות. בחלקו הקרוב לבית, יש תקרה, שארכה גדול מארבע אמות. אבל בחלק הרחוק יותר, אין קירוי, ובו מונח סכך, ונמצא כי לסוכה זו יש רק שתי דפנות. שכן דופן הבית מרוחק מאד מן הסכך, ולא ניתן לחדש לגביו את

5. מוסבר על פי הבנת הר"ן (על הרי"ף מסכת סוכה, ג ע"א ד"ה ואמר רבא סיכך ע"ג מבוי) בתחילת דבריו. בגלל שהמחבר השמיט את המילה מפולש, וכשיטת הר"ן משמע ברמב"ם (פרק ד מהלכות סוכה הלכה י). אמנם יש שפירשו שמדובר במבוי מפולש, ואף שהלחי אינו מתיר לטלטל במבוי מפולש, הלחי בכל זאת נחשב מחיצה, מן התורה, והמבוי כרשות היחיד. על כן הקילו בשבת שבחג הסוכות לטלטל בסוכה זו, לצורך קיום מצוות סוכה.

מבפנים ואין נראין מבחוץ, בין שהיו נראים מבחוץ ואין נראים מבפנים, כשרה (לט); לא היו לה פְּצִימִין, פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סוּכָה הַעֲשׂוּיָה כְּמִבּוּי, שֶׁהָרִי אֵין לָהּ אֵלָא שְׁנֵי צִידי הָאֲכֶסְדָּרָה, וְאִמְצַע הָאֲכֶסְדָּרָה אֵין בּוֹ כּוֹתֵל (מ), וְשִׁכְנָגְדוֹ אֵין לוֹ פְּצִימִין (מא) כְּרַבָּא שֶׁם (יח, א). י' לשון הרמב"ם כפי פירושו שם בגמרא, כמו שכתב הרב המגיד שם.

שולחן ערוך כפשוטו

החידוש של "דופן עקומה" (מוסבר בסימן תרלב סעיף א). עם זאת, עדיין ניתן להכשיר סוכה זו, אם יוצבו שני עמודים, בצד החיצוני של הכניסה לפרוזדור זה. ואף שמתוך הסוכה אינם נראים כחלק נפרד מהדפנות, די בכך שמצדו החיצוני ניתן להבחין בכך [וכן להיפך, כשרק מבפנים מבחינים בכך].

(לט) כשרה – רק בצירוף שני חידושים הלכתיים, שכל אחד מהם, בפני עצמו, אינו מכשיר סוכה. הראשון הוא "גוד אֶחֶת מְחַצְתָּא" שתרגומו, משוך והורד מחיצה. כלומר אם יש גג בעובי טפח, ניתן לחדש שכביכול נגללת ויורדת ממנו מחיצה. אמנם רק בשבת נתחדש דבר זה, ולא בהלכות סוכה.

השני הוא "פְּצִימִין". כלומר, עמודים הבולטים בקצוות החיצוניות או הפנימיות של הסוכה, ובהלכות שבת הם יוגדרו "לְחֵי". הלכה זו לבדה אינה מכשירה סוכה, כפי שלמדנו, שבסיום המבוי המפולש יש להעמיד דופן ברוחב ארבעה טפחים, בפחות משלושה טפחים סמוך לדופן. אבל בצירוף שני ההלכות, הן של התקרה היורדת, היוצרת מחיצה שלישית כביכול, והן של העמודים הסמוכים לדפנות, הסוכה כשרה.

(מ) ואמצע האכסדרה אין בו כותל – כלומר במקום בו מסתיים הקירוי, אין דופן.

(מא) ושכנגדו אין לו פְּצִימִין – ובקצה המסדרון, אין עמודים. ושניהם, כאמור, נצרכים להכשר אֲכֶסְדָּרָה זו כסוכה.

(פצ"ם פירוש, לְחֵי וּמְזוּזָה) (כל זה הוא לשון הרמב"ם, אבל אחרים חולקין; ולכן אין לעשות סוכה בְּכֹהֵאֵי גִּוְנָא (מב)).

סעיף ט

(מג) ^טהיו דְּפִנּוּתֵיהָ גְבוּהִים שְׁבַעַה וּמִשָּׁהוּ, והעמידם בפחות משלשה סמוך לארץ, כשרה (מד), אפילו הגג גבוה הרבה (מה) ובלבד שיהא מְכוּוֹן כְּנֶגְדָן (מו); ואפילו אינו מְכוּוֹן ממש, ^ירק שהוא בתוך שלשה כנגדו, כשרה (מז); ואם אינו גבוה אלא עשרה ^טברייתא שם טז, ב. ^ימשנה שם יז, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) אין לעשות סוכה בכהאי גוונא – נראה שגם הספרדים מחמירים בזה לכתחילה. אמנם בדיעבד, אם אין סוכה אחרת, סוכה זו כשרה, וניתן לברך בה, והאשכנזים לא יברכו.

(מג) הקדמה לסעיף – הגובה המינימאלי לכשרות הסוכה, הוא לא פחות מעשרה טפחים. בסעיף זה נלמד, כי מכח החידוש ההלכתי "לָבוֹד" ניתן להשתמש גם בדופן קטנה יותר.

(מד) כשרה – כי יש בין דופן זו לארץ פחות משלשה טפחים, ובכך חל דין "לָבוֹד", מחמתו נחשבת הדופן כמחוברת לקרקע. ויחד עם הדופן והלבוד, יש כאן מחיצה של עשרה טפחים.

(מה) גבוה הרבה – כלומר אין צורך שהמחיצה תגיע לגובה הסכך.

(מו) שיהא מכוון כנגדן – כלומר גבול הסכך צריך להתחיל בדיוק מעל המחיצה, אף אם גבהו רחוק מאד.

(מז) כשרה – כלומר אין צורך שהסכך יעמוד בדיוק של מילימטר מעל הדפנות, אלא די במרחק פחות משלושה טפחים, מאותו קו דמיוני, של המחיצה.

טפחים (מח), אפילו אין בדופן אלא ארבע ושני משהויין (מט), כשרה, שמעמידה באמצע, ואמרינן לבוד למעלה ולמטה, וחשוב פְּתוּם (נ); ²היו הדפנות גבוהות מן הארץ שלשה טפחים, פסולה (נא).

^אמימרא דאבימי שם (טז, ב). ²שם במשנה.

סעיף י

¹העושה סוכתו בין האילנות, והאילנות דפנות לה; ²אם היו חזקים (נב), או שקשר אותם וחיזק אותם עד שלא תהא הרוח מצויה מנידה אותם תמיד, ומלא בין האוירים פתקן וקש, כדי שלא תניד אותם הריה, וקשר אותם, הרי זו כשרה (נג); ³העל כן אין נכון למשנה שם כד, ב. ⁴אוקימתא דגמרא שם. ⁵טור בשם הרב רבנו פרץ.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) אלא עשרה טפחים – אם הסכך מונח בגובה עשרה טפחים.⁶

(מט) ארבע ושני משהויין – כלומר, קצת יותר מארבעה טפחים.

(נ) וחשוב פְּתוּם – מן הריצפה עד חלקה התחתון של המחיצה, יש פחות משלושה טפחים אויר, והוא נידון פְּתוּם, מדין לבוד. גם מחלקה העליון של המחיצה עד הסכך, יש פחות משלושה טפחים אויר, המוגדר פְּתוּם מדין לבוד. (נא) פסולה – אף אם יהיו רחבים וגדולים, כי מחיצה שאינה מונחת בפחות משלושה טפחים לקרקע, אינה נידונת כמחיצה.

(נב) אם היו חזקים – מחיצה שנעשתה בגזע האילן, כשרה. כי חוסן האילן, ימנע תנודות.

(נג) הרי זו כשרה – מחיצה שנעשתה מענפי אילן, אינה כשרה, כי הרוח תניד אותה ממקומה. ואם נעשתה מענפים שהודקו כהוגן לבל ינודו, כשרה.

6. מה שאינו שכיח כלל.

לעשות כל המחיצות מיריעות של פשתן בלא קנים (נד), אף על פי שקשרן בטוב (נה), זמנין דמנתקי ולא אדעתיה (נו), והוי ליה מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה (נז); והרוצה לעשות בקנים, טוב שיארג במחיצות קנים, בפחות משלשה (נח).

סעיף יא

יעושים מחיצה מבעלי חיים, שיקשור שם בהמה לדופן (נט).
 'רמב"ם בפרק ד, וטור, מהא דצינתי לעיל בסימן ס"ב סעיף ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(נד) מיריעות של פשתן בלא קנים – קנים המוצבים כדפנות, שאין בינם מרחק גדול משלושה טפחים, בין במאונח בין במאוזן, מוגדרים מחיצה כשרה. אם מלבדם הוסיפו יריעות, נותרת הסוכה כשרה, גם אם קיים חשש לניתוק היריעות ממקומן.

כאן המחבר מדבר על יריעות לבדן, ללא קנים. בהן קיים חשש שיתנתקו, וכפי שמיד יוסבר.

(נה) אף על פי שקשרן בטוב – לעמוד הקבוע באדמה בחזקה.

(נו) זמנין דמנתקי ולא אדעתיה – תרגום: לפעמים הם יתנתקו, ולא ישים לב. **(נז) בפני רוח מצויה** – ובכך הסוכה פסולה. אמנם כיום, מצויות יריעות מיוחדות, בהם אין חשש שיינתקו, וזו סוכה כשרה.⁷

(נח) בפחות משלשה – השולחן ערוך כתב "טוב" כי אין כאן פסול מהותי, אלא רק חשש לניתוק הסדינים, בהעדר תשומת לב. ואכן, כל עוד לא נותקו הסדינים, הסוכה עדיין כשרה.

(נט) שיקשור שם בהמה לדופן – דין זה הוא בעיקר תיאורטי. כי במציאות, בעלי חיים הרי נדים ונעים כל הזמן, ואין כאן מחיצה. ואין לכבלם, כי אסור לצער בעלי חיים.

7. הרב עובדיה זצ"ל אמנם מחמיר בזה, כי לדעתו, הבעיה היא לא הניתוק אלא הנדנוד ותנועת הדופן. ובכל זאת, יש פוסקים אחרים שהכשירו גם דפנות אלה, בסמכם על ההלכה שאפילו "גוד אסיק מחיצתא" כשר, וזה מוכיח שאין צורך דווקא בדפנות קשוחות.

סעיף יב

(ס) 'יכול לעשות מחבירו דופן לסוכה, להכשירה (סא); ואפילו ביום טוב, ובלבד שלא ידע אותו שְׁהַעֲמִיד שם, שבשביל מחיצה הַעֲמִיד שם (סב); אבל בחול, אפילו אם הוא יודע, שְׁפִיר דְּמִי (סג). הגה: ואפילו ביום טוב אינו אסור אלא באותן שלש דפנות המתירים הסוכה; אבל בדופן רביעית, שְׁרִי (סד) (השגת הראב"ד והמגיד פ"ד דסוכה) ועיין לעיל סימן שס"ב סעיף ה'.
גם זה שם.

סעיף יג

^נהסומך סוכתו על פְּרָעֵי הַמַּטָּה, וְהַפְּרָעִים הם מחיצות, אם יש בה ^נמשנה שם כא, ב וכרבי יהודה וכאוקימתא דאביי וכדמפרש בירושלמי, הרי"ף ורא"ש, וכתב עוד הרא"ש שנראה דרבי יהודה לפרושי דברי תנא קמא אתא וליכא הכא פלוגתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ס) הקדמה לסעיף – גם סעיף זה אינו כל כך מעשי.

(סא) להכשירה – כלומר מדובר בסוכה ולה שתי דפנות, ועל ידי העמדת אדם, כדופן שלישית, תוכשר הסוכה. אמנם בפועל, אין זה כל כך מעשי. כי מי הוא זה שיסכים לעמוד כמומיה, בכל הזמן הנדרש לאכילת ושינת החבר. וגם אם יסכים, הרי עליו להשמר מתזוזה, לבל יבטל את המחיצה.

(סב) שבשביל מחיצה הועמד שם – כי אם נודע לו, ונעמד שם, הוא עושה איסור, כי מקים אוהל ארעי ביום טוב. ורק כשלא ידוע לו, אין איסור, כי מותר לאדם לעמוד היכן שרוצה. אבל כאמור, סיטואציה כזו היא כמעט בלתי אפשרית.

(סג) שפיר דמי – פירוש, זה בסדר. כי אין איסור לבנות סוכה, בחול המועד.

(סד) בדופן רביעית, שרי – מותר, כי אין הדופן הרביעי יוצרת את הכשר הסוכה. והנעמד שם, אינו מוגדר כבונה אהל.

גובה עשרה טפחים מן הַמִּטָּה לסכך, כשרה (סה); ואם לאו, פסולה (סו). ואם סמך הסכך על עמודים וְהִכְרָעִים הם דפנות, אפילו אין גובה עשרה מהמִּטָּה עד הסכך, כשרה, כיון שיש עשרה טפחים מהארץ עד הסכך (סז).

שולחן ערוך כפשוטו

(סה) כשרה – אף שהסוכה נשענת על מיטה, וזו הרי מקבלת טומאה, אין בכך איסור.

(סו) ואם לאו, פסולה – מן הרצפה עד הסכך יש אמנם עשרה טפחים, אבל הסוכה פסולה, כי מודדים מן המיטה, המשמשת כרצפת הסוכה.

(סז) עד הסכך – במקרה זה, המיטה מוגדרת רהיט, ואינה ממעטת מגובה הסוכה.

סימן תרל"א

סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך, ובו י' סעיפים.

לאחר שלמדנו מה נקרא סכך כשר, סימן זה דן כיצד להעמידו על הסוכה. וגם, מה הם תנאי הכשרת סוכה, כאשר מצויים בסכך מרווחי אויר, או סכך פסול.

סעיף א

(א) ^אסוכה שחמתה וְצִלָּתָה שְׁוִים מלמעלה (ב), פסולה, לפי שהחמה מתפשטת בריחוקה, ויהיה לְמַטָּה חמתה מרובה מְצִלָּתָה (ג); אבל אם חמתה וצלתה שוים מלמטה, כשרה (ד).
^אהכי דייקין בגמרא דסוכה כב, ב מהמשנה שם (ע"א).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** – הסעיף בנוי על ההבנה הפשוטה, שאם הסכך הכשר מכסה רק מיעוט מן הסוכה, הרי הוא כמי שאינו, מאחר ומעט הסכך הכשר, בטל ברוב האויר. הלכך, פסולה סוכה זו מן התורה. ואם רוב הסוכה אכן מכוסה בסכך, היא כשרה למרות מרווחי האויר שבה.

סעיף זה עוסק בהגדרת סוכה ש"צילתה מרובה מחמתה", ויש בו דקויות לא מעשיות. הוא מבוסס על העובדה שאור השמש שעל הריצפה, רחב וגדול משטח הנקב, דרכו חדר. כי כך טבעו, להתפשט ולהתרחב. יש בכך מסר רוחני חשוב, וכפי שמקובל לומר, מעט מן האור, דוחה הרבה מן החושך.

(ב) **שְׁוִים מלמעלה** – כלומר, מרווחי האויר למעלה, במקום הנחת הסכך, שווים לגודל הסכך.

(ג) **חמתה מרובה מצלתה** – שטח השמש על רצפת הסוכה יגדל מן השטח המוצל, על כן הסוכה פסולה.

(ד) **כשרה** – כי זה מוכיח שהשטח המכוסה בתקרת הסוכה, רחב מהשטח שאינו מכוסה. עם זאת, האמור כאן אינו מעשי. כי בלתי אפשרי לחשב נתונים אלו בצורה מדויקת, ויש לוודא איפה, כי רוב הסוכה מסוככת כראוי.

סעיף ב

באם פָּרַב מְמַנָּה צִלְתָּה מְרֻבָּה שְׁנֵי מִשְׁהוּיִין, וּבְמִיעוּט מְמַנָּה חֲמַתָּה מְרֻבָּה מִשְׁהוּ בְעֵינֵי שְׁפָצְרוּךְ יַחַד הַחֲמָה וְהַצֵּל שֶׁל כָּל הַסּוּכָה, יִהְיֶה צִלְתָּה מְרֻבָּה מִחֲמַתָּה מִשְׁהוּ, כְּשֶׁרָה (ה). הַגָּה: וַיֵּשׁ מִחֲמִירֵין אִם הַסּוּכָה גְדוּלָה, וַיֵּשׁ מִקּוּם שְׁבַעַה עַל שְׁבַעַה שְׁחַמְתּוּ מְרֻבָּה (ו), אִף עַל פִּי שְׁפָצְרוּךְ כָּל הַסּוּכָה הָיִי הַצֵּל מְרֻבָּה (ר"ן ספ"ק דְּסוּכָה).
 י"מ ימרא דר' יוחנן יט, א, וכפירוש הרא"ש שם.

סעיף ג

יִדְרֵךְ הַסִּיכּוֹךְ לַהֲיוֹת קָל, כְּדֵי שִׁירָאוּ מִמְנוּ הַכּוֹכְבִים¹ הַגְּדוּלִים (ז);
 הִיתָה² מְעַבָּה כְּמִין בֵּית, אִף עַל פִּי שְׁאִין הַכּוֹכְבִים נִרְאִים מִתּוֹכָהּ, כְּשֶׁרָה (ח).

ירושלמי הביאו הרא"ש. רמב"ם. המשנה שם כב, א.

 שולחן ערוך כפשוטו

(ה) כְּשֶׁרָה – לַדְּעָה זֶה יֵשׁ לַחֲשֵׁב אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְהַצֵּל שֶׁל כָּל הַסּוּכָה, כִּיחִידָה אַחַת. וְאִם רֻבָּה הַכִּלְלִי מוּצֵל, וְאִין רְצוּעַת שֶׁמֶשׁ בְּרוּחַב שְׁלוּשָׁה טַפְחִים, הַסּוּכָה כְּשֶׁרָה.

(ו) שְׁבַעַה עַל שְׁבַעַה שְׁחַמְתּוּ מְרֻבָּה – שֶׁטַח בְּגוּדֵל שְׁבַעַה עַל שְׁבַעַה טַפְחִים, הוּא גוּדְלָה הַמִּינִימָלִי הַכֶּשֶׁר שֶׁל סוּכָה, וַיֵּשׁ לוֹ חֲשִׁיבוֹת. לָכֵן, גַּם בְּמִקְרָה שְׁצִילְתָּה מְרֻבָּה, לְאַחַר צִירוּף כָּל הַשֶּׁטְחִים הַמוּצֵלִים¹, אִין לְשִׁבַת תַּחְתּוֹ, אִם הַשֶּׁמֶשׁ חוֹדְרַת בְּעֵדוֹ, כִּי הוּא פְּסוּל.

(ז) הַכּוֹכְבִים הַגְּדוּלִים – הַסּוּכָה בְּמַהוּתָהּ הִיא דִּירַת אֶרְעִי, וְטוֹב אִיפֵּה שֶׁלֹּא יִהְיֶה כִּיסוּי עֵבָה וּמְלֵא, כְּכִיסוּי שֶׁל בֵּית.

(ח) כְּשֶׁרָה – כִּי סוּף סוּף, יֵשׁ הַבְּדֵל בֵּין תַּקְרַת הַסּוּכָה לַתַּקְרַת הַבֵּית, עֲלֶיהָ

1. ודין שאר שטחי הסוכה, תלוי בגודל הסוכה. כי אם גודלה ודפנותיה כשרים, מלבד השטח הזה, ניתן להשתמש בה.

מע"ף ד

י'היה כיסוי דק מאד שיש בה אויר הרבה, אלא שאין שלושה טפחים במקום אחד (ט), ובין הכל צלתה מרובה מחמתה, כשרה (י).

י'משנה שם וכדמפרש לה רב ושמואל.

מע"ף ה

י'היה הסיכוך מְדַבְּלָל (פירוש מבלבל), והוא הסיכוך שיהיה מקצתו למעלה, ומקצתו למטה (יא), כשר, ובלבד שלא יהיה בין העולה והיורד שלשה טפחים (יב); וואם היה ברוחב זה העולה טפח או יותר, אף על פי שהוא גבוה משלשה טפחים, רואין אותו כאילו י'שם כדמפרש לה שמואל וכפירוש רש"י והתוס' שם והביאם הטור. כ'כאוקימתא דאביי שם. כ'כאוקימתא דרבא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

מוסיפים טיט, כדי לחבר בין כל חלקי התקרה.²

(ט) שאין שלושה טפחים במקום אחד – כגון שיש רצועת אויר ברוחב שני טפחים, ובסמוך לו רצועת סכך ברוחב שני טפחים וחצי.

(י) כשרה – כי מחשבים את הסוכה כולה כיחידה אחת, וכאמור.

(יא) מקצתו למעלה ומקצתו למטה – כלומר נסר אחד מוגבה, וזה שאחריו מונמד, וכן הלאה.

(יב) שלשה טפחים – בהעדר הפרש בן שלשה טפחים, נחשבים כל עצי הסכך כמונחים יחד, בגובה זהה. כמו שלמדנו בסימן תר"ל, שמרווח פחות משלושה טפחים, נחשב כמחובר.

2. המחבר הביא את לשון הרמב"ם, שסכך עבה כעין בית, כשר לכתחילה. עם זאת, גם לפיו, יש הידור שהכוכבים ייראו. אמנם יש ראשונים שפסקו כי לכתחילה, צריכים הכוכבים להיראות מן הסוכה. לולי כן, היא כשרה רק בדיעבד. ויש פוסקים שנקטו (עיין משנה ברורה ס"ק ו' וכף החיים אות י') כי אם מי הגשמים אינם יכולים לחדור לסוכה, היא פסולה. אמנם מציאות זו לא שכיחה כלל, כי ללא טיט, המציאות מוכיחה שהגשם תמיד חודר לסוכה.

יָרַד לַמַּטָּה וּנְגַע בְּשֵׁפֶת זֶה הַיּוֹרֵד, וְהוּא שִׁיחִיהָ מְכֻּן כַּנֶּגֶד שֵׁפֶת הַיּוֹרֵד (יג). הַגָּה: דֵּהִינּוּ שִׁישׁ בְּאוֹרֵי שְׁבִין הַתַּחְתּוֹן טַפַּח, שְׂרָאוֹי לְהוֹרִיד הַעֲלִיּוֹן (יד) וְאִזּוּ כִּשְׂרָה אֶפִּילוֹ חֲמַתָּה מְרֻבָּה (טו), שִׁיחָא הַצֵּל מְרֻבָּה כִּשְׂחַמָּה בְּאַמְצַע הַרְקִיעַ (טז) (ר"ן פֶּרֶק הִישָׁן וּב"י בִּשְׁם הַרְמַב"ם).

סעיף ו

'קָנִים הַיּוֹצֵאִים לְאַחֲרֵי הַסּוּכָה (יז), כַּגֹּן שְׂאֲחֹרֵי דוֹפֵן אֲמַצְעֵי בְּרִייתָא שֶׁם י"ט, א וְכַדְמַפְרֵשׁ לֵה עוֹלָא.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) מְכֻּן כַּנֶּגֶד שֵׁפֶת הַיּוֹרֵד – קִיַּמַת אֶפְשָׁרוֹת לְהַכְשִׁיר קִנֵּי סִכַּךְ אֵלוֹ, לְמִרְוֹת שֶׁהוּצְבוּ בְּגוֹבַה רַב מִשְׁלֶשֶׁה טַפָּחִים, וּבִלְבַד שִׁיחָא טַפַּח בְּרַחֲבָם, וְיוֹעֲמָדוּ בְּדִיּוֹק מֵעַל הָאוֹרֵי תַּחְתָּם. אֲבָל אִם הַסִּכַּךְ הַמּוֹגֵבָה נִמְצָא, אֶפִּילוֹ בְּחִלְקוֹ, מִמֶּשׁ מֵעַל הַסִּכַּךְ הַתַּחְתּוֹן, הֵרִי הוּא דוֹמָה לְסוּכָה תַּחַת סוּכָה, וְאִי אֶפְשָׁר לְחַבֵּר אֶת הַסִּכַּךְ הַעֲלִיּוֹן עִם הַסִּכַּךְ הַתַּחְתּוֹן.

(יד) שְׂרָאוֹי לְהוֹרִיד הַעֲלִיּוֹן – בֵּין שְׁנֵי עֲצֵי סִכַּךְ מוֹנֵמְכִים, קִיַּים מְרֻוּחַ בְּרוּחַב טַפַּח, בְּדִיּוֹק מוֹל נֶסֶר הַסִּכַּךְ הַמּוֹגֵבָה. וְאִם נִשְׁחַל בֵּינָם נֶסֶר זֶה, הוּא יִכְנַס בְּנִקְלָ³.

(טו) אֶפִּילוֹ חֲמַתָּה מְרֻבָּה – אֶפִּילוֹ אִם תַּחְדוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, בְּשַׁעוֹת שְׂאִינָן אֲמַצַּע הַיּוֹם, בְּמְרֻוּחִים שְׁבִין הַסִּכַּךְ הַעֲלִיּוֹן לְסִכַּךְ הַתַּחְתּוֹן, וְרוֹב שְׁטַחָה יוֹאֵר.
(טז) כִּשְׂחַמָּה בְּאַמְצַע הַרְקִיעַ – בְּאַמְצַע הַיּוֹם, הַשֶּׁמֶשׁ אֵינָה חוֹדֶרֶת בְּמְרֻוּחִים, וּבְצִירוֹף צֵל הַסִּכַּךְ הַעֲלִיּוֹן וְצֵל הַסִּכַּךְ הַתַּחְתּוֹן, רוֹב הַסּוּכָה מוֹצֵלֶת, הֵרִי זֶה כִּשְׂרָה. כֹּל דְּבָרֵי הַרְמ"א שְׁבַסְעִיף זֶה, בְּאִים כִּהְסַבֵּר לְדַבְּרֵי הַמַּחְבֵּר, וְאִין מַחְלוּקַת בֵּינָם.

(יז) לְאַחֲרֵי הַסּוּכָה – אִין הַסִּכַּךְ מִסְתַּיִם בְּשׁוּוֹה, עִם הַדּוֹפֵן הָאֲמַצְעִית שְׁבַסּוּכָה, אֵלָא מַעֲבֵרָה הַשְּׁנִי.

3. זהו דין הנקרא "קְבוּט, קְמִי". כלומר, חבוט בו ממעל, והשליכו מטה. ונסר זה נידון כאילו ירד מטה, והושחל בין שני הנסרים האחרים.

בולטים קנים מן הסכך, ויש בהם הכשר סוכה (יח), וצלתה מרובה מהמתה ושלש דפנות, כשרה, אף על פי שהדופן האמצעי לא נעשה בשבילם אלא בשביל עיקר הסוכה שהוא לפנים ממנו (יט).

סעיף ז

(כ) יוכן הקנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ, ודופן אחד נמשך עמהם (כא), כשר, אף על פי שעשה דופן על הצדדין יתר על שבעה, וְהוּה לִן לְמִימַר הָרִי גְלָה דְעֵתוֹ לְעֵשׂוֹת כֵּל הַסּוּכָה בַּדְּפִנּוֹת אַרוּכוֹת (כב), ודופן אחר שנמשך עם הקנים של סכך, אינו מן הסוכה, אלא בפני עצמו עומד (כג), ונמצא שאין לו אלא דופן שם כדמפרש לה רבה ורב יוסף. 'הרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) **ויש בהם הכשר סוכה** – כלומר סך כל השטח המסוכך, מעבר לדופן זו, הוא לפחות שבעה על שבעה טפחים, וסביבו ניצבות מחיצות.
 (יט) **שהוא לפנים ממנו** – כי אין שום צורך שהדופן תיעשה דווקא לצורך סוכה. כמו שניתן להשתמש בקיר של מבנה, אף אם נבנה לצורך מגורים.
 (כ) **הקדמה לסעיף** – מקובל, שבסוכה בגודל שבעה על שבעה טפחים, יש שתי מחיצות שלמות, צמודות בזוויתיהן, והמחיצה השלישית אינה שלימה, ועדיין זו סוכה כשרה. אמנם כאשר ניצבות שתי מחיצות, אחת מול חברתה, באורך גדול משבעה טפחים, והאחת ארוכה מחברתה.
 (כא) **ודופן אחד נמשך עמהם** – כלומר, שתי הדפנות ארוכות משבעה טפחים, ואחת מהן ארוכה מאוד, לעומת חברתה, הקצרה יותר. אמנם הסכך מכסה עד סוף הדופן הארוכה.
 (כב) **בדפנות ארוכות** – יותר משבעה טפחים, כמו שעשה בדופן הקצרה, אבל לא יותר ממנה.
 (כג) **בפני עצמו עומד** – כלומר היה ניתן לחשוב, שחלק הסוכה, הממוקם בהמשך הדופן הקצרה, אינו חלק מהסוכה, רק עומד בפני עצמו, כי אין לו אלא מחיצה אחת.

אחד, שהוא הדופן הנמשך, אָפְלוּ הָכִי כְשֶׁרָה (כד).

סעיף ח

(כה) ^דסִפְּכָה בְּשִׁפּוּדִין (כו) שהם פסולין לסכך בהם, וְאִין בָּהֶם אַרְבָּעָה (כז), וְאִין מֵהֶם אַרְבָּעָה בְּמָקוֹם אֶחָד (כח), והניח בֵּין שִׁפּוּד לְשִׁפּוּד כְּמֵלֵא שִׁפּוּד (כט) ונתן שם סכך כשר, פסול, יִשְׂאֵי אִפְשֵׁר לְצַמְצֵם שְׂיִמְלֵא כֵל הָאוֹיֵר מִסְכָּךְ כְּשֶׁר (ל), ונמצא הפסול ^דמשנה שם טו, א. י'שם בגמרא כגירסת ר"ח ור"ת, כמו שכתב הרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) אָפְלוּ הָכִי כְשֶׁרָה – כי מחשבים את כל הסוכה כיחידה אחת, ונמצאת סוכה אחת לפנינו, שדופן אחת ממנה ארוכה מאד. והאחרת, בצד הנגדי, קצרה יותר⁴.

(כה) הקדמה לסעיף – רצועת סכך פסול, שרחבה ארבעה טפחים, פוסלת את הסוכה. פחות מארבעה טפחים אינו פוסל, ובלבד שלא יהיה רוב הסכך.

(כו) בְּשִׁפּוּדִין – שיפוד מעץ, הנחשב כלי, ואף ללא בית קיבול, הוא מקבל טומאה מדרבנו. ובכך נפסל לסכך⁵.

(כז) וְאִין בָּהֶם אַרְבָּעָה – רוחב כל שיפוד, פחות מארבעה טפחים.

(כח) וְאִין מֵהֶם אַרְבָּעָה בְּמָקוֹם אֶחָד – אין שני שיפודים סמוכים זה לזה, ואין רצועה ברוחב ארבעה טפחים.

(כט) בֵּין שִׁפּוּד לְשִׁפּוּד, כְּמֵלֵא שִׁפּוּד – רוחב האויר הקיים בין שיפוד לשיפוד, הוא כרוחב שיפוד.

(ל) שְׂיִמְלֵא כֵל הָאוֹיֵר מִסְכָּךְ כְּשֶׁר – אם היה אפשרי במציאות, למלא את האויר כולו בסכך כשר, היתה הסוכה כשרה. אבל הסוכה פסולה, כיון שיש יותר סכך פסול מסכך כשר. ואם בדרך כלשהי הם אכן שווה בשווה, הסוכה

4. מוסבר על פי המשנה ברורה.

5. הסברנו על פי הבית יוסף בסימן תרכ"ט, ועיין דברינו שם בס"ק ח'. יש מסבירים שמדובר בשיפודים של מתכת, שגם ללא בית קיבול, פסולין לסכך.

מרובה (לא);^ד אבל אם העדיף סכך הכשר מעט על הפסול (לב),
 "או אם היה הפסול נתון שְׁתִי וְנָתַן הַפֶּשֶׁר עָרַב, או איפכא, כשר
 (לג), שאז מתמלא כל האויר מסכך כשר (ודוקא בסוכה גדולה, אבל
 בסוכה קטנה (לד) צריך להיות מן הַשְּׁפוּדִים פחות משלושה במקום אחד
 (לה)) (בית יוסף ומהר"א מפראג).
^ה כדמפרש רב אמי שם. "כרבא שם.

סעיף ט

(לו) ^ו בֵּית הַמִּקְוָה בְּנִסְרִים, שאין עליהם מְעֻזְבָּה (פירוש טיט וצ'ורות
 שְׁמִשְׁמִינִין עליהם), ובא להכשירו לְשֵׁם סוכה (לז), די בזה שיסיר כל
^ז משנה שם וכרבי יהודה אליבא דב"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

כשרה.

(לא) ונמצא הפסול מרובה – והסכך הכשר כמי שאינו, כי בטל ברוב.
 (לב) על הפסול – כגון שהחלל הריק, המפריש בין שיפוד לשיפוד, גדול מרוחב
 שיפוד.
 (לג) כשר – כי הסכך הכשר ממלא גם את החלל הריק, ונמצא גם מעל או
 מתחת לשיפוד, ממילא כמות הסכך הכשר, רבה על הסכך הפסול.
 (לד) אבל בסוכה קטנה – של שבעה טפחים על שבעה טפחים.
 (לה) פחות משלושה במקום אחד – כי בסוכה קטנה, די ברוחב שלשה טפחים
 סכך פסול, כדי לפסול את הסוכה.^ה
 (לו) הקדמה לסעיף – ראינו^ז כי אסרו חכמים את הסיכוך בנסרים, שרוחבם
 ארבעה טפחים, כיון שתקרה כזו דומה לתקרת בית.
 (לז) ובא להכשירו לְשֵׁם סוכה – מבקש להכשיר בית, שטרם נסתיימה בניית
 תקרתו, ובו נסרים שהם גידולי קרקע, תלושים, שאינם מקבלים טומאה. ומן

6. כמבואר בסימן תרל"ב סעיף א'.

7. בסימן תרכט סעיף י"ח.

הַמְסַמְרִים (לח) לשם עשיית סוכה, או שִׁיטְלֵ מִבֵּין שְׁנֵי נְסָרִים אֶחָד, ויתן סכך כשר במקומו, וכולה כשרה (לט).³ אפילו הנסרים רחבים ארבעה (מ), וויש מי שאומר שצריך שלא יהיו הנסרים רחבים ארבעה (מא).

³הרי"ף לדעת הרא"ש וכמ"ש הרמב"ן דהרי"ף כתב כשמואל. ⁴רמב"ם והר"ן בפירוש דברי הרי"ף, וכתב הב"י שבשיטה זו עולים יפה דברי הרמב"ם.

סעיף י

(מב) ¹סוכה שאין לה גג, כגון שהיו ראשי הדפנות דבוקות זו בזו ¹משנה שם יט, ב וכרבי אליעזר.

שולחן ערוך כפשוטו

התורה, המקום כשר לסוכה, גם אם לא יעשה דבר. אמנם חכמים אסרו זאת, מאחר והתקרה דומה לבית. תיכף, המחבר יסביר מה לעשות, כדי שהסוכה תהא כשרה גם מדרבנן.

(לח) **שיסיר כל המסמרים** – כי בתקרת הבית קבועים מסמרים. ובהסרתם הוא מזיק לבית, מה שממילא מכשיר מקום זה עבור הסוכה.⁸

(לט) **וכולה כשרה** – נטילת נסר והחלפתו בסכך כשר, ודאי מכשירה מקום זה לסוכה, ואין מקום לגזירת תקרה של בית.

(מ) **אפילו הנסרים רחבים ארבעה** – אין מקום לגזירת תקרה, מאחר ועשה מעשה אקטיבי, המזיק לתקרת הבית.

(מא) **שלא יהיו הנסרים רחבים ארבעה** – לדעה זו, האיסור שהטילו חכמים עומד בעינו, כי נסרים ברוחב ארבעה נאסרו. וגם אם עשה מעשה כדי להוכיח שהם סכך סוכה, האיסור עדיין תקף.⁹

(מב) **הקדמה לסעיף** – כדי שמבנה יוגדר כסוכה, יש לאפשר אבחנה ברורה בין גג לדופן.

8. יש מחמירים לנענע את הנסרים, כי הנסרים הרי לא הונחו למצוות סוכה. להלכה פסק המחבר, כי אכן צריך לחדש דבר, אבל אין צורך דוקא בנענוע, כי הסרת המסמרים נחשבת מעשה.

9. ועיין סימן תרכ"ט סעיף י"ח, ובדברינו שם.

כמין צריף (מג), או שסמך ראש הדופן של סוכה לכותל, פסולה (מד); ^שואם היה לה גג, אפילו טפח (מה), או שהגביה הדופן הסמוך לכותל מן הקרקע טפח (מו), הרי זו כשרה. הגה: ויש אומרים שהטפח לא תהיה אויר (מז), רק מן הדופן או הסכך (הרא"ש בשם ר"י ורמב"ם פ"ד) וצריך שיהיה בה שבעה טפחים על שבעה בגובה עשרה טפחים (טור). גם צריך שיהיו הדפנות, לאחר שהם גבוהים עשרה, עשויות מדבר שמסכין בהם, דְּהָא הֵם הַסְּכָךְ (מח) (ר"ן ספ"ק דסוכה). ואם כל הדפנות מְדַבְּר שמסכין בהם, ^שבריתא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מג) כמין צריף – הקים שתי דפנות משני צדדים, והציבם בשיפוע אלכסוני, כשכל אחת נשענת על חברתה. וכגון שעשה להם דופן שלישית, כי בהעדרה, הסוכה פסולה בלאו הכי.

(מד) פסולה – אף שקיים חלל בגודל שבעה על שבעה, ובגובה עשרה טפחים, הסוכה עדיין פסולה. כי אין לה גג ודופן, אלא הגג הוא הדופן, והדופן הוא הגג. **(מה) אפילו טפח** – רוחב זה מוגדר גג, והמחיצה המוטלת באלכסון, מוגדרת דופן. עם זאת, הדופן עדיין משמשת כיסוי, הלכך יש לעשותה מחומר כשר לסכך. מלבד זאת, עליה להכיל תחתה חלל ברוחב שבעה על שבעה, ובגובה עשרה טפחים, כגובה המינימלי של סוכה כשרה.

(מו) מן הקרקע טפח – הגבהה זו מאפשרת הכרה בדופן (שגבהו טפח).

(מז) שהטפח לא תהיה אויר – ואף שכל פער או מרווח פחות משלושה, נחשב סתום, מדין לבוד. אין בכך די, להחשיב אויר כגג או דופן. לכן צריך לסכך בסכך ממשי, שרחבו טפח. ואם מגביה למטה, יש להעמיד מחיצה ממשית, שגבהה טפח¹⁰.

(מח) דְּהָא הֵם הַסְּכָךְ – תרגום: שהרי הם הסכך. זה כמובן פירוש דברי המחבר.

10. שיטת המחבר בנידון זה, מאד לא ברורה. וקשה להכריע אם הוא מודה לדברי הרמ"א, או חולק עליו. ובהגהות איש מצליח על המשנה ברורה כתב, שהמחבר מודה לרמ"א.

מותר לישן אפילו תחת הדפנות (מט) (ס"ה בפירוש רבינו ירוחם נ"ח ח"א).

שולחן ערוך כפשוטו

(מט) מותר לישן אפילו תחת הדפנות - אפילו בחלקו הנמוך של השיפוע, שאינו גבוה מעשרה טפחים.

סימן תרל"ב

דברים הפוסלים בסכך, ובו ד' סעיפים.

למדנו בסימנים הקודמים מהו סכך כשר, ומהו פסול. בסימן זה נלמד, אם סוכה נפסלת, כאשר יש בחלקה, סכך פסול.

סעיף א

אסכך פסול, פוסל בְּאַמְצַע בארבעה טפחים (א); אבל פחות מארבעה, כשרה, ומוותר לישן תְּחַתּוֹ (ב). מִן הַצֵּד אֵינוּ פּוֹסֵל אלא בארבע אמות, אבל פחות מארבע אמות, כשרה, דְּאִמְרִינָן דְּפֶן עֲקָמָה, דְּהֵינּוּ לֹמֵר, שְׂאֵנוּ רוֹאִים בְּאֵלוֹ הַכּוֹתֵל נְעֻקָּם, וַיִּחְשֹׁב זֶה הַסֵּכֶךְ הַפְּסוּל מְגוּף הַכּוֹתֵל (ג), ודבר זה הלכה למשה מסיני.

כדמתני נהרדעי משמיה דשמואל סוכה יז, ב הרי"ף והרא"ש, ורמב"ם בפרק ה, ושאר פוסקים. בטור ושאר פוסקים. שם בגמרא ד, א ובכמה דוכתי. כפירוש רש"י והר"ן שם וכן פסק רמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) פוסל בְּאַמְצַע בארבעה טפחים – רצועת סכך לאורך כל הסוכה, ברוחב ארבעה, מחלקת את הסוכה לשניים. ורק במקום בו יש שבעה על שבעה טפחים, וסביבם שלש דפנות, הסוכה כשרה.

(ב) ומותר לישן תְּחַתּוֹ – כי אין לסכך זה חשיבות, והוא בטל בסכך הכשר¹.

(ג) וַיִּחְשֹׁב זֶה הַסֵּכֶךְ הַפְּסוּל מְגוּף הַכּוֹתֵל – והיושב תחת "דְּפֶן עֲקָמָה", אינו יוצא ידי חובה.

1. יש מחמירים שלא לישון תחת סכך פסול שגודלו נע בין שלושה לארבעה טפחים. אמנם למעשה, ניתן לסמוך על המחבר והרמ"א, שלא העירו על כך דבר. ובהערות איש מצליח ראיתי שכתב "מותר לישון, אבל לא לאכול, כי ספק ברכות להקל". ולא זכיתי להבין דבריו, הרי הסבור שאין לברך חושש ומסתפק אם מקיימים שם את המצוה. ואם יש ספק לגבי המצוה, כיצד מורים לקיים במקום זה את המצוה, הרי זו מצוה שלכל הדעות חובתה מן התורה, בעוד שברכה שאינה צריכה היא לרוב הדעות דרבנן, וצריך עיון.

היילכך בית שְׁנִפְּחָת באמצע (ד) וסיכך במקום הַפְּחָת ונשאר מן התקרה סביב, בין סכך כשר לְכֶתְלִים, פחות מארבע אמות, כשרה. וּמִיָּהוּ אֵין ישנים תחתיו, כל זמן שיש בו ארבעה טפחים (ה).¹ במה דברים אמורים, בסוכה גדולה שיש בה יותר על הסכך פסול (ו) שבעה טפחים על שבעה טפחים; אבל בסוכה קטנה, שאין בה אלא שבעה על שבעה, בין באמצע בין מן הצד, בשלושה טפחים פסולה (ז), בפחות משלושה כשרה, וישנים תחתיו, ומצטרף להשלים הסוכה לְכֶשְׁעוֹר (ח).

¹משנה שם יז, א. 'הרי"ף והרמב"ם שם ושאר פוסקים. 'מימרא (דרבא) [דרב אבא] שם יט, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) בית שְׁנִפְּחָת באמצע – פתחו את התקרה, באמצע החדר.
 (ה) כל זמן שיש בו ארבעה טפחים – לסכך פסול ברוחב כזה, יש חשיבות, ואינו בטל. אלא מוגדר חלק מהדופן, לכן אין לשהות תחתיו. בפחות מארבעה טפחים הוא בטל, ומותר לישון שם.
 (ו) שיש בה יותר על הסכך פסול – הוסבר, כי סכך פסול בגודל שלשה טפחים, בטל בתוך הכשר. וכיון שיש לכל הפחות ארבעה טפחים כשר, הרי שעם הפסול, יש סך הכל שבעה טפחים כשר. אבל אם חסר טפח אחד לסכך הכשר, הרי יש לסכך הפסול ארבעה טפחים, והסכך הכשר יתבטל בפסול².
 (ז) בשלושה טפחים פסולה – כי בכך איבד הסכך הכשר את הגדרתו כ"מקום חשוב", ולמרות שהוא הרוב, אין כאן סוכה.
 (ח) ומצטרף להשלים הסוכה לְכֶשְׁעוֹר – כי שטח מועט זה, בטל לעומת הסכך הכשר, ובסכך הכשר יש ארבעה טפחים ועוד קצת. נמצא שבסך הכל יש כאן

² מוסבר על פי ביכורי יעקב (כאן סק"ו). ועיין מ"א שחולק על המחבר, ולדעתו אין להכשיר סוכה, כשחלק מן הסכך פסול, אלא אם גודלה אינו פחות מתשעה טפחים ומחצה, ובסך הכל שבעה טפחים סכך כשר. אמנם הביכורי יעקב הצדיק את דברי המחבר ומשום שברוב סכך כשר, מתבטל הסכך הפסול, ומצטרף להכשיר את הסוכה.

מעייף ב

ח"אור, בין בגדולה בין בקטנה **שְׁוִים**, דְּבִין באמצע בין מן הצד (ט) בשלושה טפחים פסולה, בפחות משלושה כשרה, ומצטרף להשלים (י) הסוכה, וואין **שְׁוִים תחתיו (יא)**. הגה: ודוקא שהולך על פני כל הסוכה (יב) (ר' ירוחם נתיב ח חלק א), או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו ורובו (יג); אבל בלאו הכי מותר, דהא אין סוכה שאין בה נקבים (ר"ן סוף פרק קמא). והא דסכך פסול בארבעה, ואויר בשלושה, היינו דוקא שהפסיק סוכה לשתיים, ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות, במקום אחד; אבל אם נשאר שיעור מ"מימרא דרבה משמיה דתלמידי בי רב (טז) [יז, א] ושם בגמרא יט מ"מימרא (דרבא) [דרבי אבא] שם.

שולחן ערוך כפשוטו

שבעה טפחים סכך. ואף שהסכך הכשר שבה מועט כל כך, וקשה להבין כיצד ניתן להכשיר סוכה זו, בכל זאת סמכו על החשיבות שיש לארבעה טפחים.
(ט) בין מן הצד – סמוך לדפנות.
(י) ומצטרף להשלים – הסוכה מוכשרת למרות מרווחי האויר, כי יש בסוכה, שבעה על שבעה.
(יא) ואין שְׁוִים תחתיו – דבריו לכאורה אינם מובנים, כי חללי האויר מפוזרים בכל הסוכה, ואיך יתכן שלא לישון תחתם. אכן בדברי הרמ"א כאן, יוסברו דברי המחבר.
(יב) שהולך על פני כל הסוכה – כלומר, מדובר על רצועת אויר. ובמקרה זה, אין לישון תחתה, אלא מימינה או משמאלה.
(יג) כדי לעמוד בו ראשו ורובו – כלומר, רוב גופו מצוי תחת אוויר זה. אם כי הדבר כמעט בלתי אפשרי³, כשרוחב האויר פחות משלושה טפחים.

3. מלבד באדם צנום מאוד, הישן על צידו.

סוכה במקום אחד (יד), המקום ההוא כשר (טו), ואף שִׁמְבַחוּץ, אם מחובר לו מן הצדדים (טז) (טור).

פעיף ג

'סכך פסול פחות מארבעה, ואויר אצלו פחות משלשה, אין מצטרפים לפסול (יז); הילכך אם אויר שלשה במקום אחד, אפילו מְעֵטו בסכך פסול, כשר (יח); וְהָיָי מְלִי בסוכה גדולה, אבל בקטנה שאין בה אלא שבעה על שבעה, אם יש בין שניהם שלשה 'תוס' והרא"ש שם בפסקיו.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) אם נשאר שיעור סוכה במקום אחד – או אפילו בשתיים. כלומר, סכך פסול זה מחלק את הסוכה. ובכל חלק נותרו שלש דפנות ברוחב הנדרש, וזה כשר. ופשוט, שאין לשבת תחת הרצועה.

(טו) כשר – כי יש לו שלש מחיצות וסכך כשר, לכן המרחב הזה, כשר כסוכה.

אבל החלק שמעבר לסכך הפסול, ולו שתי מחיצות בלבד, אינו מוגדר סוכה.

(טז) אם מחובר לו מן הצדדים – הסבר דברי הרמ"א כדלהלן: סוכה ולה סכך פסול, שאינו מחלק את הסוכה לשנים, כשרה כולה, מלבד המרחב שתחת הסכך הפסול. ודברי הרמ"א כוונתם: המתחם שמעבר לסכך הפסול, אם הוא מחובר בצדדים לסוכה, כי אין שם סכך פסול, גם הוא כשר.

(יז) אין מצטרפים לפסול – כי אלו שני סוגי פסול, ובכל אחד מהם חסר שיעור פסול. אבל כמובן, אין לשבת תחתם.

(יח) מְעֵטו בסכך פסול, כשר – תוספת הפסול, הכשירה את הסוכה. שכן, המרווח האווירי הצטמצם לפחות משלושה טפחים, והסכך הפסול פחות מארבעה טפחים, על כן הסוכה כשרה.

טפחים, מצטרפים לפסול (יט).

מעיקף ד

כאם יש סכך פסול שני טפחים (כ), ועוד סכך פסול (כא) שני טפחים, ואויר פחות משלושה (כב) מפסיק ביניהם, יש להסתפק (כג) אם שני הפסולים מצטרפין לפסול הסוכה.
 טור בשם אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) מצטרפים לפסול – כי הכשר פחות מארבעה טפחים, ומשטח קטן כזה, אינו מוגדר "מקום"⁴.
 (כ) סכך פסול שני טפחים – שהוא לכשעצמו, אינו פוסל סוכה.
 (כא) ועוד סכך פסול – שגם הוא אינו פוסל סוכה.
 (כב) ואויר פחות משלושה – ואף הוא אינו פוסל סוכה.
 (כג) יש להסתפק – הספק הוא אם אומרים "לבוד" גם להחמיר, ובכך תתחברנה שתי הרצועות של הסכך הפסול, ויש כאן יותר מארבעה טפחים, שתפסולנה את הסוכה. או ש"לבוד" נאמר רק להקל, ואין לצרף את הפסולים, ויש להכשיר סוכה זו. זהו ספק דאורייתא, ולמעשה, היא פסולה.

4. מוסבר על פי ערוך השולחן. אמנם במשנה ברורה ובכף החיים הסבירו, שבגלל שבסוכה קטנה גם סכך פסול פוסל בשולשה טפחים, הרי הוא מצטרף עם האויר, כי לשניהם שיעור שווה לפסילה.

סימן תרל"ג

דין גובה הסוכה, ובו י' סעיפים.

בסימן זה נלמד כי גובה סוכה כשרה הוא החל מעשרה טפחים (שזה בערך 80 סנטימטר) ועד עשרים אמה (שזה בערך 10 מטר). אם כי, גבהים אלה אינם שכיחים, כמו גם חלק גדול מהמקרים המובאים בסימן זה. מעל עשרים אמה, היא אינה כשרה, מאחר והסוכה במהותה ארעית. ובגובה כזה, היא בהכרח תוקם כמבנה קבע. פחות מעשרה טפחים, אינו הגובה המינימלי הנדרש להגדרת מרחב כלשהו, כרשות עצמאית.

מבחינה רוחנית, סוגיות הגמרא מגלות, כי הסוכה משמשת למפגש בין האדם לאלוקיו, כפי שניתן להסיק ממידותיה. כי ארון הברית גבהו עשרה טפחים, ויש בכך סימן על אחריות האדם לקיום המצוות. כמו כן, היכל המקדש, גבהו היה עשרים אמה. ניתן לגזור מכך, שהסוכה כמוה כרשותו של אלוקים, וכמקדש קטן, בו נפגש אדם באלוקיו.

סעיף א

^אסוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, פסולה, ^בבין שהיא גדולה בין שהיא קטנה, בין שמחיצות מגיעות לסכך בין שאינן מגיעות (א); אבל עשרים, כשרה ^גאפילו כל סככה למעלה מעשרים, כיון שאין בחללה אלא עשרים (ב).

^אמשנה ריש סוכה. ^בכטעמא דרבה שם, דסוכה דירת עראי בעינן. ^גמסקנת הגמרא עירובין (ג, ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) בין שאינן מגיעות – הצורך בדיוקים אלה הוא, עקב דעות שונות בגמרא, לפיהן, יש להכשיר דפנות שתגענה לסכך, או סוכה גדולה במיוחד, אף למעלה מעשרים. ואולם המחבר פסק לפסלן.

(ב) אלא עשרים – הגבלת כשרות הסוכה לעשרים אמה, נוגעת רק לחללה הפנימי של הסוכה, ולא לגובה הצבת הסכך, כי אם יוצב מעל חלל שגבהו אינו

סעיף ב

היתנה גבוהה יותר מעשרים, וְהוֹצִין (פירוש, ענפים קטנים עם הָעֵלִין שלהם) יורדים למטה, אם צָלְתָן מְרַבָּה מִחֲפָתָן, כשרה; ואם לאו, פסולה (ג).

השם [סוכה] דף (ז) [ד, א].

סעיף ג

הסוכה שֶׁחֲלָלָה יותר מעשרים אמה, וְתָלָה בה דברים נאים ועל ידי כן נתמעט חללה, לא הָיוּ מיעוט (ד); וכן אם מיעטה בְּכָרִים וּבְקִסְתוֹת (ה), לא הָיוּ מיעוט; ואפילו ביטלם (ו).
המימרא שם י, ב. 'שם בגמ' ג ע"ב ד ע"א.

סעיף ד

מיעטה בְּתֵבֶן וביטלו, הרי זה מיעוט (ז); ואין צריך לומר עפר השם ד'.

שולחן ערוך כפשוטו

עולה על עשרים, הסוכה כשרה.

(ג) ואם לאו, פסולה – אם קיים סכך בגבול עשרים האמה, ניתן להכשיר סוכה זו. ואת הסכך הנוסף ניתן לדון כמי שאינו.

(ד) לא הָיוּ מיעוט – כי הסכך הוא שצריך להיות ממוקם בגובה עשרים, ולא הקישוטים.

(ה) בְּכָרִים וּבְקִסְתוֹת – הניח כריות או שמיכות על הרצפה, ומיעט בכך את גובה חללה.

(ו) ואפילו ביטלם – אפילו החליט להותירם לתמיד. כי הכרים אינם ריצפה, והם כמי שאינם.

(ז) הרי זה מיעוט – כך היה מקובל בזמנם, להותיר תבן על הקרקע, כחלק מן

וּבְטָלוֹ (ח); אבל סתם אינו מיעוט, ^חאפילו בעפר, עד שִׁיבְטְלוּנוּ בַּפֶּה (ט).

^חשם כרבנן, משנה פרק טו דאהלות הרי"ף ורא"ש שם ורמב"ם בפרק ד.

סעיף ה

^טהיתה גבוהה מְעַשְׂרִים ובנה בה אֶצְטָבָא (י) כנגד דופן האמצעי על פני כולה (יא), ובה שיעור סוכה, כשרה כל הסוכה, אפילו מהאֶצְטָבָא וְהִלָּאָה (יב).

^טשם. 'טור בשם רש"י ושולזה הסכים אביו הרא"ש וכן כתב הרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

הרצפה¹.

(ח) עפר וּבְטָלוֹ – בזמנם, לא היה ריצוף אחיד בכל המקומות. ותוספת עפר כחלק טבעי מהרצפה, היה דבר שכיח.

(ט) עד שִׁיבְטְלוּנוּ בַּפֶּה – תבן או עפר שלא ביטלם בפיו, לא יהפכו לחלק מן הריצפה. ואין מעשיו מוכיחים על ביטולם, כי נהוג היה להניח תבן לצורך הבהמות, ועפר לניקיון המקום.

(י) אֶצְטָבָא – מבנה מעץ או אבן, המשמש כנדבך או רובד, בתוך הסוכה.

(יא) על פני כולה – בסוכה של שלש דפנות, הקים מבנה ברוחב שבעה טפחים, צמוד לדופן האמצעית, ולאורך כולה. וכיון שיש כאן שלש דפנות, וסכך פחות מעשרים, המקום הזה כשר.

(יב) אפילו מהאֶצְטָבָא וְהִלָּאָה – למרות שמהמבנה והלאה, גובה הסכך הוא למעלה מעשרים אמה, הסוכה נידונת בכל זאת כיחידה אחת, והתוספת מוגדרת כביכול היתה בגובה הסוכה הכשרה.

1. וכתב הבית יוסף כי די בביטול לכל ימי הסוכות, ואין צורך לבטלם לעולם.

סעיף ו

כ^א אם בנה האצטבא מן הצד (יג), אם יש מן האצטבא עד כותל השני פחות מארבע אמות, כשרה על האצטבא דווקא (יד); ואם לאו, פסולה (טו).

כ^ב שם בגמרא. לפירוש רש"י שם וכן כתב הרא"ש.

סעיף ז

כ^א אם בנה האצטבא באמצע (טז), אם יש ממנו לכותל לכל צד פחות מארבע אמות, כשרה על האצטבא (יז) אפילו אם גבוה יותר מעשרה (יח); ואם יש בינה לכותל ארבע אמות, פסולה (יט), כ^ב שם בגמרא.

 שולחן ערוך כפשוטו

(יג) בנה האצטבא מן הצד – אין המבנה נוגע בשלש דפנות, רק בשתיים. במקרה זה, ייתלה הכשר הסוכה במרחק האצטבא מן הכותל נגדה. (יד) על האצטבא דווקא – הסכך שלא הוצב מעל האצטבא, מוגדר כחלק מהדופן, על פי העיקרון של "דופן עקומה". וכיון שלא ניתן לקיים מצוה תחת הדופן, רק שטח האצטבא כשר.

(טו) פסולה – כי נמצא שרק שתי דפנות לה לסוכה זו.

(טז) אם בנה האצטבא באמצע – בנה נדבך במרכז הסוכה, ללא מגע בדפנות. (יז) כשרה על האצטבא – כי כל צד נידון כ"דופן עקומה". והאצטבא מוקפת שלשה דפנות, הלכך יש להחשיבה סוכה.

(יח) גבוה יותר מעשרה – עמוד שגבהו מעשרה טפחים ומעלה, נחשב בהלכות שבת כרשות היחיד, כי שטחו מפרידו מסביבתו. ובאופן ציורי, נמשכות מחיצות מקירותיו, כלפי מעלה.

במקרה זה, גם נדבך הגבוה מעשרה ומעלה, לא נידון כרשות בפני עצמה, אלא דפנות הסוכה סביב נידונות כחלק ממנו, ומוגדרות דופן עקומה.

(יט) פסולה – כי אין לסוכה זו דפנות.

יאפילו האצטבא גבוהה עשרה (כ).

כרבא שם דלא אמרינן גוד אסיק מחיצתא, דבעינן מחיצות הניכרות.

סעיף ה

סוכה שאינה גבוהה עשרה טפחים, פסולה (כא).

משנה שם ריש סוכה.

סעיף ט

היתה גבוהה מעשרה, והוציין יורדין לתוך עשרה (כב), אפילו אם חמתן מרובה מצלתן, פסולה (כג); אבל אם הנויין (כד) יורדין לתוך עשרה, אינם פוסלים (כה).

שם בגמרא ד, א. מימרא שם י, ב.

סעיף י

היתה נמוכה מעשרה, וחקק בה להשלימה לעשרה (כו) ויש בחקק

שם בגמרא ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) אפילו האצטבא גבוהה עשרה – כי בהלכות סוכה, לא נאמר הדין "גוד אסיק מחצתא" (משוך והעלה מחיצות), כדי להכשיר סוכה. וכיון שאין מחיצות סביב נדבך זה, הסוכה פסולה.

(כא) פסולה – כפי שהסברנו בהקדמת הסימן.

(כב) והוציין יורדין לתוך עשרה – כלומר חלק מן הסכך יורד נמוך, לתוך עשרה טפחים.

(כג) פסולה – כי הישיבה בסוכה כזו, שבין כה וכה נמוכה, אינה נוחה. חכמים התבטאו על כך ואמרו: "אין אדם גר בדירה סרוחה".

(כד) הנויין – הקישוטים.

(כה) אינם פוסלים – הקישוטים אינם מוגדרים חלק מהסוכה, ואין בכוחם לפסלה.

(כו) וחקק בה להשלימה לעשרה – כלומר חפר ברצפה, כדי ליצור חלל בגובה

שיעור הכשר סוכה (כז), אם אין בין חֶקֶק לכותל שלשה טפחים, כשרה (כח); יש ביניהם שלשה טפחים, פסולה (כט).

שולחן ערוך כפשוטו

עשרה טפחים.

(כז) ויש בחֶקֶק שיעור הכשר סוכה – החפירה יצרה מרחב בגודל שבעה על שבעה טפחים לפחות.

(כח) אין בין חֶקֶק לכותל שלשה טפחים, כשרה – כי דפנות הסוכה קרובים אל החפירה, וכל פחות משלושה, נחשב סמוך ומחובר (לבוד).

(כט) פסולה – ריחוק הדפנות אינו מאפשר להגדירם כקרובות וסמוכות, ואין לסוכה זו דפנות.

סימן תרל"ד

שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה, וכו' ד' סעיפים.

סימן זה דן בשטח המינימלי של סוכה.

סעיף א

^אסוכה שאין בה שבעה על שבעה (א), פסולה (ב); ^בזלענין גודל, אין לה שיעור למעלה.

^אמימרא דרב הונא סוכה ג, א וכפירוש הרא"ש שם ורי"ף בסוף פרק ב ובגמרא טז, א. ^ברמב"ם.

סעיף ב

^אאם היא עגולה, צריך שיהא בה כדי לרַבֵּעַ שבעה על שבעה (ג). ^בכרבי יוחנן שם.

סעיף ג

^איש בה שבעה על שבעה, ונתן בה בגדים לְנִאוֹתָהּ, וממעטים ^בכרב אשי שם י, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שבעה על שבעה – שבעה טפחים על שבעה טפחים, שהם בערך 56 ס"מ על 56 ס"מ.

(ב) פסולה – כי גודל כזה הוא אפילו לא סוכת ארעי.

(ג) לרַבֵּעַ שבעה על שבעה – אין די בעיגול סוכה המכיל מספר טפחים של סוכה כשרה (כלומר, ארבעים ותשעה טפחים מרובעים, וזה עיגול בקוטר 7.9 טפחים). אלא עיגול הסוכה צריך להכיל בתוכו אפשרות ליצירת סוכה מרובעת, שבעה על שבעה (זה עיגול בקוטר של כמעט 10 טפחים, המכיל בשטחו שבעים ושבעה טפחים מרובעים).

אותה משבעה על שבעה, פסולה (ד).

סעיף ד

המי שהיה ראשו ורובו בסוכה, וְשִׁלְחָנוּ חוץ לסוכה (ה) ואכל, כאילו לא אכל בסוכה (ו), אפילו אם היא סוכה גדולה, גזירה שמא יִמְשֵׁךְ אחר שִׁלְחָנוּ (ז).

המשנה שם (כח, א) וכבית שמאי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) פסולה – מאחר וכבר אין לה שבעה על שבעה טפחים¹.

(ה) חוץ לסוכה – השולחן כולו חוץ לסוכה. אבל אם טפח ממנו בתוך הסוכה, מותר².

(ו) כאילו לא אכל בסוכה – זהו פסול דרבנן³.

(ז) שמא יִמְשֵׁךְ אחר שִׁלְחָנוּ – ולא ישים לב שאינו יושב בסוכה. מציאות כזו יכולה להתרחש בסוכות קטנות יחסית, שנבנו על מרפסת שחלקה מקורה, ומרחב הסוכה צר למדי. במקרה זה, נדרש האדם לוודא שחלק מהשולחן ימצא תמיד תחת הסכך.

1. אף כי מצינו לעיל (סימן תרל"ג סעיף ט) שנויי סוכה התלויים תחת הסכך, אינם ממעטים את גובה הסכך, כאן הדבר שונה. כי בעוד שנויי הסוכה אינם סכך, הסדינים הרי מוגדרים דופן, מאחר וכל דבר כשר לדופן סוכה.

2. שער הציון ס"ק ו'.

3. ולהרבה פוסקים, מאחר שלא קיים את המצוה כפי שתקנו חכמים, לא יצא כלל ידי חובה.

סימן תרל"ה

דין סוכת גנב"ך ורקב"ש, ובו פעיף אחר.

גנב"ך ורקב"ש הם ראשי תיבות של כל מיני סוכות, שהמכנה המשותף של כולם, שלא נבנו לכתחילה, לשם מצות סוכה. גנב"ך (גויים נשים בהמה כותיים) הן סוכות שנעשו למי שאינם מחוייבים בסוכה, ורקב"ש (רועים קייצים בורגנין שומרים) הן סוכות שנבנו רק עבור שימוש ארעי. להלכה אין צורך שבניית הסוכה תיעשה לשם מצוה, אבל כן צריך שתיבנה לשם צל. עיקרון זה מנחה את הסימן הזה.

פעיף א

^אסוכה, אף על פי שלא נעשית לשם מצוה, כשרה; והוא שתהיה עשויה לְצֵל (א), כגון סוכת אינם יהודים (ב), נשים (ג), בהמה (ד),
^אברייתא שם ח, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שתהיה עשויה לְצֵל – ואם נבנתה למעלה משלושים יום, קודם סוכות, צריך לחדש בה דבר, כפי שיסביר המחבר בסימן הבא.
(ב) סוכת אינם יהודים – כנגד האות ג' – גוי. סוכה שגויי בנה לא עבור סוכה, אבל כן לצורך דיור, על כן היא כשרה.
(ג) נשים – גם סוכה לנשים כשרה, למרות שבנייתה לא נעשתה עבור המצוה, שהרי נשים פטורות ממצות סוכה. ובכל אופן היא כשרה, כי נעשתה למגורי אדם.
(ד) בהמה – סוכה זו הוקמה להגנת בהמות, ולא לדירת אדם, ועם כל זה היא כשרה, כי נעשתה לצל.

פּוֹתֵיִם (ה), רוֹעִים (ו), קִיָּצִים (ז), בְּרִגְנִין (ח), שׁוֹמְרֵי שְׂדוֹת (ט); אבל סוכה שנעשית מְאֻלָּה, פסולה, לפי שלא נעשית לצל. לפיכך החוֹטֵט בְּגָדִישׁ (י) וְעָשָׂהוּ סִפָּה, אינה סוכה, שהרי לא עומד בְּגָדִישׁ זה לְצֵל (ומה שעושה אחר כך הוּי תַעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי (יא)) (טו). לפיכך אם עשה בתחלה פְּשָׁנָתָן שם הַגְּדִישׁ, חלל טפח במשך שבעה, לשם סוכה (יב), וְחָטַט בה אחר כך והשלימה לעשרה, כשרה, שהרי נעשית סכך שלה לצל; ¹ואם הגדיש גדול ולא הניח אלא ²(פירוש, שומרי העיר). ³משנה שם טו, א. ⁴מימרא דרב הונא שם טז, א. ⁵טור בשם אבי העזרי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) פּוֹתֵיִם – אלה אנשים שהתגיירו, ולבסוף בוטל גיורם, ומאז נחשבו כגויים.
 (ו) רוֹעִים – סוכה הנעשית למנוחת הרועה, ואינה משמשת לדיור קבוע. אבל נעשית לשם צל כמובן, על כן היא כשרה.
 (ז) קִיָּצִים – בימות הקיץ, נהגו לפרוס פירות על גגות ומקומות דומים, לצורך ייבושן בשמש. האחראי על עבודה זו, עת נצרך לכך, נח בכעין סוכה. וכיון שנעשתה לדיור, היא כשרה.
 (ח) בְּרִגְנִין – סוכה קטנה עבור שומרי העיר.
 (ט) שׁוֹמְרֵי שְׂדוֹת – סוכה קטנה לשומרי הפירות בפרדסים.
 (י) בְּגָדִישׁ – ערמת תבואה, גדושה באלומות קש ותבן.
 (יא) הוּי תַעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי – יצירת הסוכה, נאמרה בלשון עשייה – "חג הסִכָּת תַעֲשֶׂה לָּךְ" (דברים טז), ובהכרח שהסכך יונח לשם צל. לולי כן, לא יועיל הדבר, אם לאחר מעשה החשיבוהו כסכך.
 (יב) לְשֵׁם סוּכָה – בכך גרם לחלקו העליון של הגדיש, להיחשב כעין גג, לחלל תחתיו. כי בכוונה השאיר חלל של טפח, על כן כל הגדיש מעל החלל, נחשב גג, כי נוצר בכוונת מכוין כגג. אבל בפחות מטפח, אין זה נחשב חלל כלל, על כן הגדיש לא ייחשב גג.

חלל טפח במשך שבעה (יג), ושוב חקק בה הרבה (יד) ועשה בה סוכה גדולה, אינה כשרה כולה על ידי משך שבעה שהניח תחלה (טו); ואם חקק משני צדדים ארבע אמות יותר על השבעה, אף השבעה פסולה, דסכך פסול פוסל מן הצד בארבע אמות (טז). הגה: ואין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות (יז); ואם עשה טפח סמוך לסכך (יח), מותר לסכך קודם שיעשה שאר הדפנות, כמו בחוטט בגדיש (יט).
(הגהות מיימוני פ"ה)*

(ועיין בסוף סימן תרל"ג ובמה שציינתי שם).

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) חלל טפח במשך שבעה – שבעה על שבעה טפחים, כרוחבה המינימלי של סוכה.

(יד) ושוב חקק בה הרבה – לרוחב.

(טו) משך שבעה שהניח תחלה – כי הגדיש מעל השטח הנחטט, לא נעשה לסכך.

(טז) פוסל מן הצד בארבע אמות – למדנו כבר, שסכך פסול ששטחו יותר מארבע אמות, אינו מוגדר דופן עקומה, ונמצא שאין דפנות לסוכה זו, לכן היא פסולה.

(יז) קודם שיעשה הדפנות – הסוכה, בנויה מדפנות. ובהעדרם, לא ניכר שהסכך מונח לשם סוכה.

(יח) עשה טפח סמוך לסכך – ובכך יצר מראה מסוים של אהל (כי גובה טפח מעניק מראה מינימלי של אהל), ובהנחת הסכך יש היכר שהונח לשם דיוק, ויכול להמתין עם בניית הדפנות, לאחר כן.

(יט) כמו בחוטט בגדיש – שאם הותיר בו חלל בגובה טפח, הגדיש ממעל מוגדר סכך.

כאן יש לציין, כי דברי הרמ"א "אין לעשות" הם רק לכתחילה. אבל בדיעבד, אפילו הקדים סכך לדפנות, סוכתו כשרה¹, שהרי הסכך אכן הונח, לשם סוכה.

1. מוסבר על פי הב"ח. ואמנם יש חולקים ופוסלים, אף בדיעבד, אבל אפשר לסמוך על המקילים.

מכך שהמחבר לא הביא חומרה זו נראה, כי לדעתו הדבר כשר לכתחילה, ואפשר להקדים את הנחת הסכך לפני הדפנות.

סימן תרל"ו

דין סוכה ישנה, ובו ב' פעיפים.

לעיל בסימן תרכ"ט, למדנו על המושג "גזירת תקרה". כלומר, במקרה וחזונו של תקרת הסוכה מזכירה יותר מבנה רגיל, אסרוהו חכמים. סימן זה בנוי על החשש האמור.

פעוף א

^אסוכה ישנה, דהיינו שעשאה קודם לְיִפְנֵסוּ שלשים יום שלפני החג, כשרה (א) ובלבד לְיִחַדֵּשׁ בה דבר עֵתָה בְּגוֹפָה (ב) לשם החג, מִשְׁנֵה סוּכָה (ט, א) וכבית הלל. ^בהרא"ש שם בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) כשרה – כי אף שלא נבנתה עבור המצוה, די בכך שנעשתה לצל, וכמקום מגורים ארעי.

(ב) לְיִחַדֵּשׁ בה דבר עֵתָה בְּגוֹפָה – כלומר אף שאין צורך לבנות מחדש את כל הסוכה, לשם מצוה. בכל זאת יש חובה לעשות משהו, לשם המצוה. ואם לא עשה, הסוכה פסולה מדרבנן, כי אינה נראית כסוכה, אלא כמבנה שמשתמשים בו כל השנה.¹

1. כך דעת המחבר. אמנם יש מי שחלק על פסיקה זו, כי אם נדרשת עשייה לשם מצוה, מדוע די בטפח על טפח. ואם לא נדרשת עשייה זו למצוה, מה יש בעשיית טפח על טפח. על כן כתב המשנה ברורה, שאין כאן אלא הידור לכתחילה. אמנם כאמור, לדעת הבית יוסף, זה פוסל בדיעבד.

יתכן, כך נראה לי, שהפסול נובע מן המושג "גזירת תקרה", שגם הוא מדרבנן (ומעכב, כמו במקומות רבים, שדין דרבנן מעכב). וכמו שבתקרת בית, אם לא עושים שום דבר, הרי היא נראית ממש כבית רגיל, ללא מראה סוכה, וזה גרם לחכמים לאסרו, והוא הדין כאן.

נוסף על כך, גם בסוכה שנבנתה לשם סוכה ממש, אלא שנותרה על עומדה כל השנה, צריך לחדש איזה דבר, ויש חולקים. עוד נחלקו, לדברי האומר צריך לחדש בה דבר, מה דינה של סוכה המכוסה גג, אותו מסירים קודם החג. האם ניתן להגדיר את הסרת הגג כמעשה שיוצר היכר, אם לאו.

יִאֲפִילוּ בַטַּפַּח עַל טַפַּח סָגִי, אִם הוּא בַמְּקוֹם אֶחָד (ג); יִוָּאֵם הַחִידוּשׁ
עַל פְּנֵי כוֹלָה, סָגִי אֲפִילוּ כָּל דְּהוּ (ד); יִוָּאֵם עֲשֵׂאָה לְשֵׁם הַחֵג, אֲפִילוּ
מִתְחַלֵּת הַשְּׁנָה (ה), כְּשֶׁרָה בְּלֹא חִדּוּשׁ (ו).

יכדאמרי חבריא שם. יכרבי יוסי שם. ישם במשנה ואפילו לבית הלל, ונפקא מינה שאין צריך לחדש בה דבר, תוספות.

סעיף ב

יִזְדָּר כְּלֵי הַקֶּרֶשׁ שֵׁישׁ לוֹ שְׁתֵּי סוּכוֹת (ז), זֶה לְפָנִים מְזוּז, וְעוֹשֶׂה
קְדָרוֹתָיו בַּפְּנִימִית, וּמוֹכְרֵם בַּחִיצוֹנָה, הַפְּנִימִית אֵינוֹ יוֹצֵא בַּהּ יְדֵי
סוּכָה, כִּיּוֹן שֶׁהֵיא דִירְתוֹ כֹּל הַשְּׁנָה, אֵינוֹ נִיכַר לְשָׁדֵר בַּהּ לְשֵׁם מִצְוָה
(ח); וְהַחִיצוֹנָה יוֹצֵא בַּהּ, שֶׁהֵיא אֵינוֹ דַּר בַּהּ כֹּל הַשְּׁנָה (ט).

מימרא דרב לוי משום רבי מאיר (ת, ב) וכפרוש רש"י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **אם הוא במקום אחד** – די בהוספת מעט סכך, או בהרמת סכך בגודל טפח על טפח, והחזרתו למקומו, מיד אחר כך.

(ד) **סגי אפילו כל דהו** – אין חובה להרים דווקא טפח, אלא די בפחות מכך. כגון, אם יש ענף ארוך ודק, די להרימו ולהשפילו, ובכך הסוכה מוכשרת.

(ה) **אפילו מתחלת השנה** – כלומר, אפילו חלף זמן רב מהקמתה.

(ו) **כשרה בלא חדוש** – ואם עשאה לפני סוכות שעבר, צריך לחדש בה דבר².

(ז) **שיש לו שתי סוכות** – ולשתיהן כל התנאים הנדרשים להכשרת סוכה, הן בדפנות, והן בתקרה העשויה מגידולי קרקע תלושים, שאינם מקבלים טומאה.

(ח) **אינו ניכר שדר בה לשם מצוה** – וזה פסול מדרבנן. לכן אם יחדש בה דבר, תוכשר סוכתו.

(ט) **שהרי אינו דר בה כל השנה** – ובימי הסוכות, כיון שדר בה, ניכר שהפך מקום זה למגוריו הארעיים.

לכתחילה, יעשה היכר בגג עצמו, ואם הדבר קשה לו, יסתפק בהסרת הגג.

2. משנה ברורה ס"ק ז'. ויש חולקים ועיין בהערה הקודמת.

סימן תרל"ז

דין סוכה שאולה וגזולה, וכו' ג' סעיפים.

בסימן זה דנים האם ניתן לצאת ידי חובה בסוכה שאולה או גזולה. בסוכה שאולה, ניתן לצאת, ובניגוד ללולב, היא אינה צריכה להיות בבעלות היושב בה. אבל כמובן שאין לגזול, עבור קיום מצוה. הרי אמרו חכמים, שאסור להציל עצמו בממון חבירו, מלבד אם מתכוון לשלם¹. וזה מוכיח כמה גדול הוא איסור הגזל, עד שאפילו הצלת חיים נאסרה, אם היא כרוכה בגזל. על אחת כמה וכמה שאין לפגוע שום פגיעה בחברו, לצורך קיום מצוה. איך שלא יהיה, הסימן דן במי שלמעשה גזל, או ישב בסוכה גזולה, בלא לדעת שהיא גזולה. מתי יוצא ידי חובה, ומתי לא.

סעיף א

^אמי שלא עשה סוכה, בין בשוגג בין במזיד, עושה סוכה בחולו של מועד אפילו בסוף יום שביעי, ^בוכן יכול לצאת מסוכה זו ולישב באחרת (א).

^אברייתא כז, ב וכחכמים. ^בשם וכחכמים.

סעיף ב

^איוצאין בסוכה שאולה, ^אוכן יוצאין בשל שתפות (ב).

^אברייתא שם וכחכמים. ^אמכל שכן, דהא עדיפא משאולה, ריב"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **לצאת מסוכה זו ולישב באחרת** – הסיבה שהמחבר כתב זאת היא, כי בגמרא יש דעה, שאכן חובה על אדם לשהות בסוכה מסוימת, השייכת לו, במשך כל ימי החג. לכן אומר המחבר, שאין הלכה כן.
(ב) **בשל שתפות** – הלשון בו הורה הכתוב על חובת הישיבה בסוכה הוא "כָּל

1. שולחן ערוך חושן משפט סימן שנ"ט סעיף ג' ד'.

סעיף ג

(ג) ^הסוכה גזולה, כשרה (ד). כיצד, אם תקף על חבירו והוציאו ^הברייתא לא, א וכחכמים, וכאוקימתא דרב נחמן.

שולחן ערוך כפשוטו

הָאֶזְרַח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בְּסֻכּוֹתָא (ויקרא כג). ומבואר, כי הסוכה שנזכרה בלשון רבים נכתבה בכתוב חסר, בלא האות וא"ו, וכאילו כתוב בסוכה. למדו מכך חכמים, שכל ישראל ראויים לשבת בסוכה אחת, וממילא אין חובה שזו תהא בבעלותם.

מבחינה ערכית, הלכה זו מדגישה את אחד העניינים המרכזיים של סוכות והוא, החיבור בין כל בני ישראל. נשוב ונראה זאת, גם במצות לולב, בה ארבעת המינים מגלמים את מגוון הסוגים של היהודים, המחברים יחד לקיום המצוה.

(ג) הקדמה לסעיף – נאמר בכתוב: חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ (דברים טז). מהמילה לְךָ למדו חכמים, שהסוכה צריכה להיות משלך, ואין אדם יוצא ידי חובה בסוכה גזולה. אם כי הגדרת הסוכה הגזולה מצומצמת ביותר, כפי שנלמד בסעיף זה, בכל אופן קיימת אפשרות כזו. לכן יאמר המחבר, שאם תפס את בעל הסוכה ולאחר שהוציאו מסוכתו ישב בה, קיים את המצוה.

דבר ברור הוא, שהמחבר לא נתכוון לעודד דבר נורא כזה. כי אין שום ערך למצוה, כשקיומה נעשה תוך כדי זלזול בחברו או ברכושו. הנביאים הרימו קולם בזעקה כנגד זאת, כדברי ישעיהו הנביא (ישעיה א יד) "חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנֵאָה נִפְשִׁי".

ובכל אופן כתב המחבר שקיום המצוה באופן זה אפשרי, משני טעמים: א. אם יחזור הגזלן בתשובה, לא יצטרך לקיים מצוה זו שוב, הואיל ומבחינה רשמית לפחות, קיים אותה. והגם שלא יקבל עליה שום שכר, ולהיפך, ייענש על חילול השם. ב. אם הזמין הגזלן את חברו לשבת בסוכה, והמוזמן לא ידע כי הסוכה באה ליד מארחו שלא כדין, המצוה אכן נתקיימה על ידו, כי לא חטא בדבר. לאור הקדמה זו, נסביר את הסעיף בעזרת השם, כדי שיובן כהלכתו.

(ד) כשרה – מיד יסביר המחבר, באיזו מציאות מדובר.

מסוכתו וגזלה וישב בה, יצא, שאין הקרקע נגזלת (ה). הגה: מיהו לכתחלה לא יֵשֵׁב אדם בסוכת חבירו שלא מדעתו (ו), כל שכן אם דעתו לגזלה (ז), וכן לא יעשה סוכה לכתחלה בקרקע של חבירו שלא מדעתו (ח), וכן בקרקע שהיא של רבים (ט) (הגהות אשירי וא"ז); מיהו בדיעבד יצא (י). וכן לא יִקְצָצוּ ישראל הסכך בעצמם (יא), אלא יקנו אותם מעובדי כוכבים, דכל גזל אין עושין ממנו סוכה לכתחלה (יב) (מהרי"ל); ואם גזל עצים ועשה מהם

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **שאיין הקרקע נגזלת** – אם כי לא ניתן לצאת ידי חובה בסוכה גזולה, כמוסבר בהקדמה, סוכה זו אינה מוגדרת גזולה, כי נותרה בבעלות אדוניה. ואמנם אין ערך למצוותו של התוקף כאמור, וגם ייענש עליה, אבל אינו חייב לקיים את המצוה פעם נוספת. וגם המתארח אצלו, קיים את המצוה.

(ו) **לא יֵשֵׁב אדם בסוכת חבירו שלא מדעתו** – למרות שיכול אדם לצאת ידי חובה בסוכה שאולה (כאמור בסעיף ב), אין היתר להיכנס אל שטח חברו, ללא רשותו. בין אם הלה נוכח בה, בין אם לאו.

(ז) **כל שכן אם דעתו לגזלה** – במקרה זה מדובר ברשע ממש, שייענש הן על גזל, והן על חילול השם.

(ח) **בקרקע של חבירו שלא מדעתו** – ואף שקיימת אפשרות, שחבירו יסכים לכך.

(ט) **בקרקע שהיא של רבים** – הקמת סוכה במקום שמזיק לרבים, כגון על מדרכה, עבירה גדולה היא, כי מונע מאנשים מעבר בטוח, ומעבר תקין של נכים.

(י) **מיהו, בדיעבד יצא** – כאמור, משום שהקרקע אינה נגזלת, וסוכתו מוגדרת כסוכה שאולה.

(יא) **לא יִקְצָצוּ ישראל הסכך בעצמם** – מהיערות, כי יתכן שיש חשש רחוק של גזל, היות ולא נתקבל אישור מפורש לקצוץ. ביערות של ימינו, אם הרשויות אינן מקפידות, הרי זה הפקר, ומותר. אבל היכן שמקפידות, הרי זה אסור, אלא אם כן יקבל אישור לכך.

(יב) **לכתחלה** – רכישת עצים אלה מאינם יהודים, מבטלת מהם דין "חפץ

סוכה, 'אף על פי שלא חיברן ולא שינה בהם כלום, יצא; תקנת חכמים (יג), שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד; 'אבל אם גזל סוכה העשויה בראש הספינה או בראש העגלה, וישב בה, לא יצא (יד). הגה: והוא הדין אם ראובן בנה סוכה בקרקע שמעון (טו), ושמעון תקף את ראובן וגזל סוכתו הבנויה בקרקע שלו (טז), לא יצא בה ואין כאן תקנת השבים, הואיל ולא טרח בה ולא הוציא עליה הוצאות (יז) (הגהות אשר"י פ"ב דסוכה).

ישם בגמרא. 'רש"י אהא דאמרו (כז, ב) דמודו רבנן בגזולה.

שולחן ערוך כפשוטו

גזול". מאחר ומלבד ייאוש בעליהם, עברו החפצים גם שינוי רשות, ובכך בטלה חובת השבתם לרשות הציבורית.

(יג) תקנת חכמים – ושמה "תקנת השבים". ראו חכמים, שאם נערים על הגזלנים קשיים בדרך חזרתם בתשובה, ימשיכו הללו בדרכם הרעה. על כן תיקנו שאם השבת חפץ גזול כרוכה בטרחה רבה מדי, או שהיא תגרום נזק כספי גדול לגזלן, יכול זה האחרון להסתפק בהשבת שוויו הממוני, והחפץ ייעשה שלו.

(יד) לא יצא – סוכה זו נבנתה על גבי מטלטלין, ונחשבת גזולה, הלכך לא ניתן לצאת בה ידי חובה. על כן אפילו הוזמן על ידי הגזלן, ואינו יודע שסוכה זו נגזלה, יצטרך, בהיודע לו על כך, לשוב ולאכול בסוכה כשרה, הואיל ולא יצא ידי חובה בסוכה זו.

(טו) בנה סוכה בקרקע שמעון – ומאחר ו"קרקע אינה נגזלת", יוכל ראובן לצאת בה ידי חובה.

(טז) וגזל סוכתו הבנויה בקרקע שלו – והסוכה עצמה היא בבעלות ראובן והיות ונמצאת מחוברת לקרקע של שמעון היא "נגזלת" ואין שמעון יוצא בה ידי חובתו.

(יז) ולא הוציא עליה הוצאות – כלומר עצי סוכה זו שייכים לראובן, ושמעון חטפם הימנו בזרוע, הלכך אינו יוצא ידי חובה, כי סוכתו מוגדרת סוכה גזולה, ולא עברה לבעלותו של שמעון הגזלן. כי לא תיקנו חכמים את תקנת השבים

בסוכה זו, מאחר וזו תוקנה רק אם הגזלן חטף עצים, ובנה מהם מבנה, ואז, כדי לעודדו לחזור בתשובה, מסתפקים בתשלום הערך הממוני של העצים. אבל במקרה זה, לא תיקנו כן חכמים, ונמצא שמעון יושב בסוכה שעציה בבעלות ראובן, ומוגדרת גזולה, ולא יצא בה ידי חובה. כל האמור כאן הוא כמובן דיון ותוצאה משפטית בשאלה, אם היושב בסוכה כזו, יוצא ידי חובה. אבל אין כאן התייחסות לרוע של ראובן, שהשתלט על שטח לא לו, ובנה שם סוכה. וכבר דברינו אמורים בזה, שאין ערך למצוה כזו, אף שיוצא בה ידי חובה, כמוסבר בהקדמת הסימן.

סימן תרל"ח

סוכה ונויה אסורין כל שבעה, ובו ב' סעיפים.

כתוב בתורה (ויקרא כג) "חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לֵה". פירוש, הסוכה נתקדשה ונועדה אך ורק לקיום המצוה, ואין לעשות בה כל שימוש אחר. בעגה ההלכתית מוגדר הדבר "מוקצה למצוותו"¹. בסימן זה נלמד על גדריה של הלכה זו.

סעיף א

^אעצי סוכה אסורים כל שמונת ימי החג, בין עצי דפנות בין עצי סכך (א) (ואפילו קיסם (ב) לחצוץ בו שיניו אסור) (מהרי"ל), ואין גארתין מהן לדבר אחר^ב כל שמונת הימים (ג), מפני שיום השביעי כולו, הסוכה מוקצה עד בין השמשות, והואיל וְהַקְצָה לבין השמשות של^א ברייתא סוכה ט, ב. ב. ביצה ל, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **בין עצי דפנות בין עצי סכך** – עיקר הסוכה קרויה על שם הסכך. וכדי שהסכך יהא כשר, עליו לעמוד בתנאים רבים, כפי שלמדנו. לכן היה מקום לומר, שלא חל דין מוקצה אלא על הסכך, ולא על הדפנות. אמנם להלכה אין הבדל, כיון שגם הדפנות מיועדות למצוה, והכל נעשה מוקצה, למשך כל שבעת הימים. ואין להשתמש בשום חלק מחלקי הסוכה, למטרה אחרת.

(ב) **ואפילו קיסם** – שגלקח מעצי הסוכה, למרות היותו אובייקט קטן מאוד, נאסר אף הוא.

(ג) **כל שמונת הימים** – גם ביום שמיני עצרת, שאין בו מצוות סוכה, היא עדיין מוקצית.

1. יש אומרים שהאיסור הוא איסור תורה.

שביעי, הקצה לכל היום (ד) *הגה: ואפילו נפלה הסוכה אסורים (ה), ולא מְהַנִּי בָּהּ תנאי (ו) (טור); אבל עצים הסמוכים לסוכה (ז), מותרים, ועיין לעיל סימן תקי"ח סעיף ח'; ויאם אחר שעשה השיעור הצריך מן הדפנות ונשלם הַכְּשֵׁר סוכה הוסיף דופן, לא מִיתְּסָרָא (ח); אבל אם עשה ארבעתן סתם, כולן אסורות ומוקצות (ט). הגה: וכל זה לא מיירי אלא * (פירוש השמיני, ובחוק לארץ גם בתשיעי אסור, משום ספק שמיני). 'הר"ן בפ"ד דביצה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **הקצה לכל היום** – בכניסת החג יש פרק זמן מסוים, בו היום החולף מעורבב עם היום הנכנס. כלומר, סוף היום האחרון של סוכות, מעורב בתחילת שמיני עצרת. מצד אחד, איסור השימוש בסוכה עדיין תקף, כי זהו עדיין חלק מן היום השביעי. ומצד שני, החל כבר היום השמיני. והכלל בידינו הוא, שכל דבר שהוקצה בכניסת השבת או החג, נשאר במצב זה כל היום.

(ה) **ואפילו נפלה הסוכה אסורים** – מדרבנן, ומאחר וכבר אינה ראויה למצוה. אבל כיון ששימשה למצוה, נשארו דפנותיה בגדר מוקצה כל היום².

(ו) **ולא מהני בה תנאי** – תרגום: לא ישיג תועלת בתנאי. כלומר למרות שיתנה אדם בעת בניית סוכתו, שלא תחול בה קדושה, הקדושה בכל זאת תחול, כאשר ישתמש בסוכה למצוה. ואם מתנה שיוכל להשתמש בסוכה אחר נפילתה, אין תועלת בתנאי זה, ליומו הראשון של סוכות, כי מלבד הקדושה החלה על הסוכה (עקב ייעודה למצוה), היא נעשית גם מוקצה, שכן סתירת הסוכה ביום טוב, אסורה³.

(ז) **עצים הסמוכים לסוכה** – שאין במ צורך לסוכה, על כן לא נעשו מוקצים.

(ח) **לא מיתסרא** – דופן זו לא תיאסר, מאחר והסוכה כשרה גם בהעדרה.

(ט) **כולן אסורות ומוקצות** – כי כל דפנותיה נעשו יחידה אחת, ואין לאסור חלק מסוים יותר ממשנהו.

2. טור.

3. אדם שהתנה על סוכתו, אם תיפול מיום שני ואילך, יוכל להשתמש בה, יועיל תנאו (מוסבר על פי כף החיים אות יג).

בסוכה שישב בה פעם אחד, אבל אם הזמינה לסוכה ולא ישב בה, לא נאסרה, דְהַזְמִינָה לְאוּ מִלְתָּא הִיא (י) (הגהות אשר"י פרק המביא).

סעיף ב

אִכְנָן אוֹכְלִים וּמִשְׁקִים שְׁתוּלִין בְּסוּכָה כְּדִי לְנֹאֲתָהּ (יא), אִסוּר לְהַסְתַּפֵּק מֵהֶם כֹּל שְׁמִנָּה, אִפִּילוּ נִפְלוּ (יב) (וביום טוב ושבת אסור לטלטלם דְּמִקְצֵים הֵם (יג)); (טו) וְאִם הִתְנָה עֲלֵיהֶם בְּשָׁעָה שֶׁתִּלְאֵם הִיא אִמְרָה: אִינִי בּוֹדֵל מֵהֵן כֹּל בֵּין הַשְּׂמִשׁוֹת (יד) (של שמונה ימים (טו)) (כ"י בשם א"ח), הִרִי זֶה מִסְתַּפֵּק מֵהֶם בְּכָל עֵת שִׁירְצָה, שֶׁהִרִי לֹא הִקְצָה אוֹתָם וְלֹא חִלָּה עֲלֵיהֶם קְדוּשַׁת הַסוּכָה וְלֹא נִחְשְׁבוּ כְּמוֹתָהּ (טז); אִבְרִייתָא בִּיצָה ל, ב. הִיא אוֹקִימָתָא דַּאֲבִי וְרַבָּא שָׁם.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) **דהזמינה לאו מילתא היא** – תרגום: הזמינה אינה חשובה דבר. פירוש, זימון עצים עבור הסוכה, כגון הקמת דפנות עליהם יונח הסכך, אינו מחיל עליהם קדושה, עד שאכן ישתמשו בהם למצוה.

(יא) **כדי לנאותה** – יש מצוה לקשט את הסוכה, כדי שתהא נאה. כחלק מן המצוה הכללית, הנלמדת מן הפסוק (שמות טו) "זֶה אֶלֶי וְאֶנְהוּ". ממנו למדו כי יש מצוה להדר במצוות, לעשותם כולם באופן נאה ויפה.

(יב) **אפילו נפלו** – כי הם מיועדים למצות סוכה.

(יג) **אסור לטלטלם דְּמִקְצֵים הֵם** – גדרם ההלכתי הוא "מוקצה מחמת גופם", היות שאין להשתמש בהם, ולכן נאסרו בטלטול. ובחול המועד, אסורים רק בשימוש.

(יד) **איני בודל מהן כל בין השמשות** – כלומר אין אני מבטל אותם לסוכה, ובכל עת שארצה, אטול אותם.

(טו) **של שמונה ימים** – הכוונה שבכל עת שירצה, בתוך שמונת הימים של חג הסוכות, יוכל ליטלם לצורכו.

(טז) **ולא נחשבו כמותה** – כלומר, הם אינם חלק מן הסוכה.

וְדוּקָא שְׁפִתְנָה בּוּזָה הַלְשׁוֹן, אַבְל אִם אָמַר: אֲנִי מִתְנָה עֲלֵיהֶם לֹאֲכֹלִם בְּשִׁפְלוֹ, אִינוּ כְּלוּם (יז); וְאִם אָמַר: אֲנִי מִתְנָה עֲלֵיהֶם לֹאֲכֹלִם אִימְתִי שְׂאֲרֵצָה, מְהֵנִי (יח), שְׁגַם בֵּין הַשְּׂמִשׁוֹת בְּכֻלָּל (יט).
 הַגָּה: וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת הַתְּנָאֵי קוּדָם בֵּין הַשְּׂמִשׁוֹת הַרְאִשׁוֹן (כ) (דְּבָרֵי עֲצֻמוֹ כְּסִבְרַת אֲרַחוֹת חַיִּים שֶׁהֵבִיא הַבַּיִת, וְלֹא כַּמְהַרֵּי"ל). יֵשׁ מִן הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁכָּתְבוּ דְּבִזְמַן הַזֶּה אֵין נוֹהֲגִים לְהַתְּנוֹת (כא) (מִהַרֵּי"ל), וְהַכִּי נִהוּג בְּנוֹיֵין הַתְּלוּיִם בְּסִכַּךְ (כב); אַבְל בְּנוֹיֵין שְׁנוֹתָנִים בְּדַפְנוֹת, כְּגוֹן סְדִינִים הַמְצוּיִירִים, נוֹהֲגִין לְטַלְטֵלִם מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים אֲפִילוֹ בְּלֹא תְּנָאֵי, מִשּׁוּם דִּישׁ אֹמְרִים דֵּאֵין אִיסוּר אֲפִילוֹ בְּדַפְנוֹת יְטוּר וְשֶׂאֵר פּוֹסְקִים מֵהָא דֵּאֲבִי וְרַבָּא לַעִיל. יֵשׁ בְּשֵׁם בַּה"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) **אינו כלום** – כי בדעתו להותירם כחלק מן הסוכה, עד נפילתם, וזו מציאות שאי אפשר לבטל.
 (יח) **מְהֵנִי** – מועיל.
 (יט) **שגם בין השמשות בכלל** – באמירתו מנע את נוי הסוכה מלהיות חלק אינטגרלי מהסוכה.
 (כ) **קודם בין השמשות הראשון** – אחרת, תחול עליהם קדושת הסוכה, מיד בהגיע בין השמשות. והמחבר מסכים לכך.
 (כא) **אין נוהגים להתנות** – כי לא בקיאים במשפטי התנאים. כמו כן נראה, שחבל למנוע את חלות הקדושה בנויי הסוכה. אמנם אין בכך איסור, ולא ברור שהספרדים קיבלו מנהג זה.
 (כב) **בְּנוֹיֵין הַתְּלוּיִם בְּסִכַּךְ** – בהם נוהגים שלא להתנות, וממילא, לא להשתמש.

עצמן (כג), כל שכן בְּנוֹיִין. ומכל מקום טוב להתנות עליהם (כד) (דרכי משה).
 אם סָפַף בהדס או תלה בסוכה אתרוג לנוי, מותר להריח בו, דלא הוקצה
 מִרִיחַ (כה), רק שלא יגע בו, דאסור בטלטול; ויש אוסרים בהדס (כו) (ר"ן ס"פ
 לולב הגזול) כדלקמן סימן תרנ"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(כג) דאין איסור אפילו בדפנות עצמן – הסוכה אכן מיועדת לה, כפי שלמדנו
 מהפסוק, ואין לעשות בה כל שימוש אחר. אלא שיש אומרים, כי הפסוק אסר
 רק את הסכך, שהוא עיקר המצוה, ולא את הדפנות. ואף שהמחבר נקט
 להלכה שגם הדפנות אסורות, בכל אופן חומרת האיסור קלה יותר⁴, מחמת
 הדעות המקילות. ובנויי הסוכה שבדפנות, לא חלה קדושת הסוכה כלל.

(כד) טוב להתנות עליהם – כדי לצאת מידי ספק.

(כה) דלא הוקצה מִרִיחַ – אדם שאכל מדברי הקישוט והנוי שבסוכה, מבזה
 את המצוה. אבל רחרוח הקישוט, אינו פוגע בו, על כן הדבר מותר. ונראה שזה
 מוסכם על המחבר.

(כו) ויש אוסרים בהדס – מדובר על הדס המשמש כחלק ממצות לולב, ולהלן
 בעזרת השם, בסימן תרנ"ג, יוסבר דינו.

4. הט"ז (ס"ק א) נוקט, כי גם מי שסובר שאיסור הסכך הוא מן התורה, הדפנות אסורות מדרבנן.

סימן תרל"ט

דיני ישיבת סוכה, ובו ח' סעיפים.

סימן זה דן במצות ישיבת סוכה, הנלמדת מהפסוק בפרשת אמור (ויקרא כג) "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת". רמת החיוב, חלוקה לפי סוג הפעולה. חלק מן הדברים מצוה לעשותם בסוכה, אף שאין כל איסור לבצעם גם מחוץ לסוכה. חלקם האחר, חובה לעשותם דוקא בסוכה. ויש דבר אחד שרמת חיובו גדולה מאד, והוא חובת האכילה בליל הראשון, בסוכה. פרטי הדינים של כל הנ"ל, יפורטו להלן בהרחבה. מלבד האמור, יש כלל גדול במצוה זו והוא, שהמצטער בסוכה, פטור מן המצוה. בשונה ובניגוד לשאר מצוות, בהם הצער אינו פוטר אדם מחובתם. נראה, שהרעיון הרוחני בבסיסו של פטור זה הוא כתוצאה מחובת השמחה הגדולה, הקיימת במרכזו של חג הסוכות¹. בסימן זה, יוסברו גם גדרי המצטער ודיניו, בעזרת השם.

סעיף א

^אכיצד מִצְוַת יְשִׁיבָה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה (וישן ומטייל) (טור) וְדָר בַּסֻּכָּה כֹּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא דָר בְּבֵיתוֹ בְּשָׂרָה יְמֹת הַשָּׁנָה (א). וְכֹל שִׁבְעַת יָמִים עוֹשֶׂה אָדָם אֶת ^אמשנה סוכה כח, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא דָר בְּבֵיתוֹ בְּשָׂרָה יְמֹת הַשָּׁנָה – כִּךְ הִיא הַמִּצְוָה לְכַתְּחִילָה. אֲבָל מִלְּבַד אֲכִילַת קֶבַע וְשִׁינָה, אֵין אִיסוּר לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים אַחֲרֵים, חוּץ לַסֻּכָּה, כִּפִּי שֶׁנִּרְאָה לְהֵלֵךְ סְעִיף ב'.

1. כלשון הרמב"ם "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמח בהן, בהג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתרה, שנאמר (ויקרא כג מ) 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים'".

ביתו עראי ואת סוכתו קבע. ¹בָּלִים הַנָּאִים וּמִצְעוֹת הַנָּאֹת, בְּסִפָּה; זְכָלִי שְׁתִּיה, כְּגוֹן אֲשִׁישׁוֹת וְכוֹסוֹת, בְּסוּכָה (ב); אַבֵּל פְּלִי אֲכִילָה (לאחר האכילה) (טור) (ג), כְּגוֹן קְדֵרוֹת (ד) וְקַעְרוֹת (ה), חוּץ לְסוּכָה (ו); הַמְּנוֹרָה, בְּסוּכָה (ז); וְאִם הִיתָה סוּכָה קַטְנָה, מְנִיחָה חוּץ לְסוּכָה (ח). הַגָּה: וְאִל יַעֲשֶׂה שׁוֹם תְּשִׁמִּישׁ פְּזוּי בְּסוּכָה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹת פְּזוּיוֹת ²בְּרִייתָא שׁוֹם. ³מִימְרָא דְרַבָּא שׁוֹם כֵּט, א.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ב) אֲשִׁישׁוֹת וְכוֹסוֹת, בְּסוּכָה – אֵין בַּעִיָּה לְהוֹתִיר כּוֹסוֹת בְּסוּכָה, כִּי אִף שֶׁשְׁתּוֹ בִּם, לֹא נַעֲשׂוּ מְאוּסִים.
- (ג) לְאַחַר הָאֲכִילָה – כְּלוּמַר צְלָחוֹת מְלוּכְלוּכוֹת, אַחַר שֶׁסַּעְדוּ בָהֶם.
- (ד) קְדֵרוֹת – סִירִים שֶׁהִבְאִתָּם אֶל הַשּׁוֹלְחָן אֵינָה נְהוּגָה, אֲסוּרָה הַכְּנַסְתָּם אֶל הַסוּכָה, אֲפִילוֹ טֶרֶם הַחֲלָה הָאֲכִילָה. אַבֵּל סִירִים מְכּוּבָדִים, וְכַמוֹבֵן גַּם קַעְרוֹת נְאוֹת, שֶׁמְקוּבָל לְהִבְיִאֵם אֶל הַשּׁוֹלְחָן, מוֹתֵרֵת הַכְּנַסְתָּם אֶל הַסוּכָה, עַד תּוֹם הַסַּעוּדָה.
- (ה) וְקַעְרוֹת – לְדַבְרֵי הַמַּחְבֵּר, יֵשׁ לְהַמְנִיעַ מִהִבְאִתָּה הָאוּכֵל בְּסִירִים. לְכֵן יֵשׁ לְעֵרוֹת מְאֻכְלִים מִתּוֹכָם לְקַעְרוֹת, חוּץ לְסוּכָה, וְרַק אִז לְהַגִּישָׁם אֶל הַשּׁוֹלְחָן. אִמְנָם אִם יִגְרוֹם הַדְּבַר שֶׁהָאוּכֵל יִתְקַרֵּר, וְהַסִּירִים מְכּוּבָדִים כְּרָאוּי, אֲפִשֵׁר לְהַכְּנִיסָם בְּסוּכָה.
- (ו) חוּץ לְסוּכָה – אִם לֹא הוּצִיאָם, הַסוּכָה אֵינָה נִפְסַלֵּת בַּכֵּךְ.²
- (ז) הַמְּנוֹרָה, בְּסוּכָה – כְּלוּמַר יֵשׁ לְהַדְלִיק אֶת נְרוֹת הַחַג בְּסוּכָה דוּקָא, כְּדִי לְהַאִיר. וְאִם יֵשׁ חֶשֶׁשׁ קָל שֶׁל סַכְנַת שְׂרִיפָה, יִדְלִיק בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְאֵת הַמְּצוּהָ יִקְיִים בְּסוּכָה, בְּאֲמִצְעוֹת נְוֵרוֹת הַחֶשֶׁמֶל. יֵשׁ נְשִׁים שֶׁמְנַהֲגִים לְהַדְלִיק נְרוֹת יוֹם טוֹב טֶרֶם כְּנִיסַת הַחַג, וְיֵשׁ שֶׁמְדַלִּיקוֹת אַחַר כְּנִיסַתוֹ, לְפָנֵי הַקִּידוּשׁ. וְכֵל מְנַהֵג טוֹב וְרָאוּי.
- (ח) מְנִיחָה חוּץ לְסוּכָה – מַחֲשֵׁשׁ לְשְׂרִיפָה, וְאֵין לְסַמּוֹךְ עַל זֵהִירוֹת הַנוֹכַחִים.

2. משנה ברורה סק"ה, ויש חולקים.

עָלִיו (ט) (כ"י בשם א"ח).

סעיף ב

(י) ^אאֹכֵלִים וְשׁוֹתִים וַיִּשְׁנִים בְּסוּכָה כֹּל שִׁבְעָה, בֵּין בְּיוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, ^הוְאִין יִשְׁנִים חוּץ לְסוּכָה אִפִּילוּ שִׁנַּת עֲרָאִי (יא); אֲבָל מוֹתֵר לְאֹכֹל אֹכִילַת עֲרָאִי חוּץ לְסוּכָה (יב). וְכִמָּה אֹכִילַת עֲרָאִי, פְּפִיזָה מִפֶּת (יג); ^אוְמוֹתֵר לְשִׁתּוֹת מַיִם וַיִּין וְלֹאֲכֹל פִּירוֹת (ואפילו קָבַע עֲלֵיהֶו) (יד) ^ללְשׁוֹן הַרְמַב"ם בַּפ"ו. ^המִשְׁנָה וּבְרִייתָא שֶׁם כָּה, א. ^אשֶׁם בְּגִמְרָא כו, א כְּדִטְעִים בַּר בִּי רַב וְעִיִּל לְכֹלָה, וּפִירוּשׁוֹ תוֹס' וְרַא"שׁ בְּבִיצָה. ^אמָהָא דְרַבָּא וּמִסְקִנַּת הַגְּמָרָא יוֹמָא עַט, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) **שלא יהיו מצות בזויות עליו** – בכל רגע שיושב בסוכה, הוא מקיים מצוה. ואין ראוי לעשות בה דבר בזוי, ככיבוס בגדים, וכדומה. בדרכי משה כתב, שאין איסור לשחק בסוכה, מאחר וכל פעולה שעושה בביתו, רשאי לעשותה בסוכה. אמנם מובן שכוונתו למשחק ללא חשש ביזוי לסוכה, אבל במקרה שהשחקנים אולי יימלאו חמה וידברו בצורה וולגרית ובוטה, אין לשחק בסוכה, ואף מחוץ לסוכה יש להימנע מכך.

(י) **הקדמה לסעיף** – בסעיף זה יפרט המחבר את הדברים שהותר לעשותם חוץ לסוכה, אף שבעשייתם בסוכה, מקיימים מצוה.

(יא) **אפילו שינת עראי** – כי גם מעט שינה, יכולה לרענן את הישן. על כן גם שינה זו משמעותית, ואסורה מחוץ לסוכה.

דבר שבשגרה הוא, שאדם נרדם באמצע קריאה או לימוד, חוץ לסוכה. ונראה שדינו אנוס או מצטער, ואין להקיצו משנתו³.

(יב) **אכילת עראי חוץ לסוכה** – שאינה משמעותית כל כך, ואין האוכל חייב להכנס אל הסוכה. אלא שאם יאכל בסוכה, יקיים מצוה.

(יג) **כביצה מפת** – קצת פחות משישים גרם (60 גר') לחם.

(יד) **ואפילו קבע עליהו** – בהעדר לחם או מאכל שברכתו מזונות, אין

3. כתב הר"ן על הר"ף בסוף פרק שני של סוכה "ומיהו אם תקפתו שינה, משמע ודאי דפטור, משום מצטער". ועיין בביכורי יעקב כאן ס"ק לד וס"ק לז.

(דברי עצמו) חוץ לסוכה (טו); ¹⁰זמי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח (טז); ¹¹ותבשיל העשוי מחמשת מינים, אם קובע עליו חשיב קבע וצריך סוכה (יז). הגה: ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין יִשְׁנִים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צְנָה (יח), דִּישׁ צַעַר לִישָׁן בְּמִקְוֹת הַקְּרִים (יט). (מרדכי פ' הישן); ולי נראה משום דְּמִצְוַת סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דָּר כל השנה, ¹²משנה סוכה כו, ב. ¹³הרא"ש שם בשם התוספתא פרק ד' דברכות.

שולחן ערוך כפשוטו

באכילת פירות ושתיית יין "קביעות סעודה"⁴.

(טו) חוץ לסוכה – כל אכילה כזו מותרת, ואפילו ארוחה ובה דגים בשר וירקות, ומן הטעם הנזכר, שאינה מוגדרת קביעות. למרות שכך הלכה, ברור שבימינו יש להשתדל לאכול בסוכה ארוחות מעין אלו, ומשום שמצוי מאד, שארוחה רגילה נאכלת ללא לחם. והגם שלא יוכלו לברך "לישב בסוכה". והמבקש לברך על המצוה, יאכל לחם, או תבשיל ובו תבשיל מחמשת מיני דגן⁵.

(טז) הרי זה משובח – אין להגדיר חומרה זו כגאווה, כי אכן יש מצוה למקד ולרכז את כל הפעילות לתוך הסוכה. אלא שכאמור, אין בכך חובה. **(יז) חשיב קבע וצריך סוכה** – תבשיל כזה, כגון אטריות, או כל מאכל אחר מדגנים, חובה לאכול בסוכה, כשנאכל כחלק מסעודה. ויוכל לברך על המצוה, גם אם הכמות הנאכלת היא כהרגלו בכל ארוחה, ואין צורך בכמות גדולה. **(יח) יש אומרים משום צְנָה** – בגלל הקור. **(יט) דִּישׁ צַעַר לִישָׁן בְּמִקְוֹת הַקְּרִים** – והכלל הוא, מצטער פטור מן הסוכה.

4. אמנם יש אומרים בדעת המחבר, שאם התאספו אנשים לשתיית יין, מן הנכון לעשות כן בסוכה, כי המחבר התיר שתיית יין חוץ לסוכה, רק שלא בקביעות משתה. אמנם ענין הזה, של אסיפה לשתיית יין, יש למנעו, ואינו ראוי שיתרחש. מאחר ונוצרת שם אווירה נמוכה שאינה מתאימה כלל.

5. חיטה, שעורה, שיפון, כוסמין, ושיבולת שועל.

ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור (כ); וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת (כא).

סעיף ג

'אכילה בסוכה בליל יום טוב הראשון, חובה (כב); אפילו אכל פְּזִית פֶּת, יָצָא ידי חובה (כג); מכאן ואילך רשות; רצה לאכול סעודה, סועד בסוכה (כד); רצה אינו אוכל כל שבעה אלא פירות וקָלִיּוֹת מִשְׁנֵה שֶׁם כּוּ, א כחכמים. פטור והר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) פטור – שהרי הוא בכלל המצטער, הפטור מן הסוכה.

(כא) סוכה מיוחדת – מציאות כזו אינה שכיחה כיום. ואכן המנהג הנפוץ בקרב קהילות אשכנז שהנשואים ישנים בתוך הבית. אולם הספרדים נוהגים כעיקר הדין, וישנים בסוכה.

(כב) בליל יום טוב הראשון, חובה – קיים מכנה משותף בין פסח לסוכות, הן מצד משך החיוב, שאורכו שבעה ימים, ככתוב לענין פסח (ויקרא כג) "שְׁבַעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ". פירוש, המבקש לאכול לחם, חייב לאכול מצה. והוא הדין לשבעת ימי הסוכות, ככתוב (שם) "בִּסְפֹּת תֵּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים", אלא שהחיוב לשהות בה הוא בעת האכילה או השינה בלבד, כנתבאר.

נוסף על כך, חויבנו לאכול בליל פסח פְּזִית פֶּת, כפי שפירשו חכמים את הכתוב (שמות יב יח) בְּעֶרְב תֹּאכְלוּ מִצֹּת. כמו כן, הבינו חכמים, שבחג הסוכות גם כן, קיימת חובה זשה, של אכילת פְּזִית פֶּת בליל הראשון, בסוכה. על כן יכוון כל אדם באכילתו בליל הראשון, לקיים מצוה זו.

חובת אכילה זו בתחילת החג, יש בה כעין סמן וזרז המורה על הראוי. כלומר, מן הראוי למקד את מעשי האדם, ככל האפשר, בתוך הסוכה.

(כג) פְּזִית פֶּת, יָצָא ידי חובה – זה המינימום.

(כד) סועד בסוכה – ומברך על המצוה.

חוץ לסוכה – אוכל, ⁷כדין אכילת מצה בפסח (כה). הגה: ולא יאכל בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה (כו) (כ"י בשם א"ח), ויאכל קודם חצות ⁸דגמרינן ט"ו הנאמר בסוכה (ויקרא כג לד) מט"ו הנאמר בחג המצות (שם פסוק ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) כדין אכילת מצה בפסח – כשם שבפסח רשאי אדם לבחור את מאכלו. ואם מבקש לחם, יאכלנו בצורת מצה. אבל אינו מחויב בכך, כי רשאי לאכול פירות וקליות. כך גם בסוכה, הרוצה לאכול לחם, חייב אמנם לאכול בסוכה. אבל אכילת פירות וקליות, מותרת אף חוץ לסוכה.

מדברי המחבר שלא פירט אלא פירות וקליות משמע, שהמבקש לאכול ארוחה רגילה, שיש בה דגים, או בשר וירקות מזינים, חייב לאכלה בסוכה. וראה מה שכתבנו בסעיף הקודם, שמן הראוי, אם זה מתאפשר, לאכול את הארוחות בסוכה.

האשכנזים נהגו, שהאוכל עוגות בסוכה ושוהה בה זמן מה, מברך על המצוה. אבל הספרדים אינם מברכים אלא על אכילת כמות המחייבת המוציא וברכת המזון, וכן תבשיל של דגנים האוכלו בתוך הסעודה, כי זה מה שמחייבו בסוכה.⁶

(כו) עד שיהא ודאי לילה – כי זו חובה מן התורה, כפי שהוסבר. לכן צריך להחמיר, ולקיים את המצוה בזמן שהוא ודאי חג. וזה מוסכם על המחבר.

6. סוכה דומה למצה בצד מה, בכך שיכול אדם לפטור עצמו מן החובה, אם לא יאכל לחם. אבל אין דמיון גמור למצה, כי על אכילת מצה לא מברכים בכל אכילה, ומה שאין כן ישיבת סוכה. אם אוכל בה, מברך על המצווה כל שבעת הימים, כי אכן יש מצוה חיובית לשבת בסוכה.

לילה (כז) (מהרי"ו ומהרי"ל); ולא יאכל ביום מחצות ואילך (כח), כדי שיאכל בסוכה לתאבון (כט) (מהרי"ל), דומיא דאכילת מצה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) ויאכל קודם חצות לילה – כבר למדנו, על החיבור בין חובת האכילה בליל ראשון של סוכות לחובת האכילה בליל הסדר. וכמו שאת המצה בליל הסדר, יש לאכול טרם חצות, כך גם בסוכות, יש לאכול כזית פת טרם חצות. המחבר לא הביא חומרה זו. ואף למנהג אשכנז המחמירים, אם הגיע חצות וטרם אכל, יקיים את המצוה אף אחר חצות, ויברך.⁷

(כח) ולא יאכל ביום מחצות ואילך – כלומר, בערב סוכות, לא יאכל סעודה משביעה, אבל מותר לאכול באופן ארעי, פירות וירקות, או אפילו בשר, או דגים, כל עוד אינו סועד ארוחה של ממש.

(כט) כדי שיאכל בסוכה לתאבון – כמו בערב פסח. אמנם בערב פסח נמנעים דווקא מתחילת שעה עשירית, שזה שלוש שעות אחר חצות, בקירוב. ואולי החמיר הרמ"א בערב סוכות, כי בו מותרת אכילת לחם, וזו סעודה לכל דבר. מה שאין כן ערב פסח אחר חצות, בו אין אכילת לחם, אלא מצה עשירה.⁸ נוסף על כך, הרי בליל סוכות אוכלים מיד בתחילת הלילה. אבל בפסח, חולף זמן רב עד שאוכלים, כי עסוקים בקריאת ההגדה, על כן יש מקום להחמיר יותר בערב סוכות.

המחבר לא הביא חומרא זו, ולדעתו מותר לאכול בערב סוכות, כבכל ערבי שבתות וימים טובים. בעוד שבערב פסח נקט (לעיל סימן תעא), שאכילת פת אסורה מן השעה העשירית, וכאמור. ההבדל לפי סברתו הוא, שבפסח המצוה העיקרית היא אכילת מצה, בעוד שבסוכות, המצוה העיקרית היא הישיבה

7. לפי המשנה ברורה, האוכל אחר חצות חייב באכילת פת בגודל כביצה לכל הפחות. שהיא המחייבת, בכל ימי החג, אכילה בסוכה. ברם נראה מדברי המחבר, שלא הביא דין זה, שיש כאן חומרה לכתחילה. ואם קשה עליו אכילת כמות כזו, של "כביצה", יוכל לאכול כזית, ולברך על המצוה (על פי ערוך השולחן).

8. ערוך השולחן.

מע"ף ד

מכל שבעת הימים קורא (ולומד) בתוך הסוכה (ל), וכשמבין ומדקדק במה שיקרא (וילמוד, יכול ללמוד) חוץ לסוכה כדי שתהא דעתו מיושבת עליו (לא). המתפלל, רצה מתפלל בסוכה או חוץ לסוכה (לב).

מ"מימרא דרבא שם כח, ב כפירוש רש"י, וכן פירשו שארי פוסקים.

מע"ף ה

יִרְדוּ גַשְׁמִים, הרי זה נכנס לתוך הבית (לג); מֵאִימְתֵי מִתָּר לְפָנֹת, מְשִׁירְדוּ לְתוֹךְ הַסּוּכָה טְפוֹת שָׁאֵם יִפְלוּ לְתוֹךְ הַתְּבָשִׁיל יִפְסֵל אִפִּילוּ יַחֲשֵׁנָה שֶׁם.

שולחן ערוך כפשוטו

בסוכה. אלא, שקיום המצוה נעשה, באמצעות חובת אכילת כזית לחם⁹.
(ל) קורא ולומד בתוך הסוכה – כך ראוי לעשות, אף שאין איסור ללמוד חוץ לסוכה.

(לא) שתהא דעתו מיושבת עליו – כי מצוות לימוד תורה דוחה לכתחילה את מצוות הישיבה בסוכה.

(לב) או חוץ לסוכה – מדובר במתפלל ביחידות. אבל מי שיכול להתפלל בציבור, ראוי לו שילך אל בית הכנסת כרגיל, ולא יתפלל בסוכה (כמו שבימות השנה יוצא מביתו לבית הכנסת).

(לג) נכנס לתוך הבית – על פי הכלל ש"המצטער, פטור מסוכה". כי לדעת המחבר, אפילו בליל ראשון, בו קיימת חובת אכילה בסוכה, עדיין פטור. נמצא שהמצטער ובכל זאת אוכל, אינו מקיים מצוה.

9. אמנם המשנה ברורה ס"ק כ"ז פוסק שגם לאשכנזים אין להימנע אלא משעה עשירית. אמנם אם אין צורך של ממש ודאי מן הנכון לכבד דברי הרמ"א.

תבשיל של פול (לד). הגה: ואפילו אין תבשיל לפניו (לה) (סמ"ג והגהות אשיר"י). ומי שאינו בקי בזה השיעור, יִשְׁעַר אִם יֵרְדוּ כָּל כֶּף גְּשָׁמִים לְפִיֵּת אִם הִיָּה יוֹצֵא, יֵצֵא מִסְּפָתוֹ גַּם כֵּן (לו) (אור זרוע והגהות אשיר"י פרק הישן ומדרכי פ"ב מיימוני פ"ו ומהרי"ל); וכל זה דווקא בשאר ימים או לילות של סוכות, אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדין (לז) (טור ור"ן והרא"ש), ויקדש בפסחה [כדי] שיאמר זמן על הסוכה (לח) (ת"ה סי' צ"ה).

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) אפילו תבשיל של פול – המיוחד בתבשיל זה הוא פרק הזמן הקצר הנדרש לקלוקלו. כלומר, הפטור מן הסוכה הוא אף בירידת גשמים חלשים.

(לה) ואפילו אין תבשיל לפניו – כי "קלקול התבשיל" משמש רק אמצעי הגדרת פרק זמן קצר. כלומר, די בתחילת הטפטוף בסוכה, כדי להגדיר את הנוכח בה "מצטער".

(לו) יצא מספתו גם כן – וכאמור אפילו טפטוף מועט, מתיר את הכניסה אל הבית. כי אין אדם רגיל נשאר בחדר, כאשר מטפטף בו גשם.

(לז) אף אם גשמים יורדין – להבנת דברי הרמ"א צריך להקדים שהראשונים נחלקו לגבי דינו של הליל הראשון. האם הוא כדין שאר ימי החג, בהם המצטער פטור מן הסוכה, וממילא אין עניין לשבת בסוכה, בירידת גשמים. או שדינו חמור משאר ימים, וקיימת חובת אכילת כזית לחם בסוכה, אף אם הגשמים יורדים.

להלכה נקט המחבר שדינו שווה לשאר ימים, ובמקרה שהגשם יורד, אין כל מצוה לאכול בסוכה. לכן יש לאכול ולקדש בבית, ולברך שהחיינו על החג. ואם ייפסק הגשם, יכנס לסוכה, כדי לאכול בה, לכל הפחות כזית לחם, ולברך על מצות הסוכה.

אבל הרמ"א נקט כדעת הפוסקים הסוברים שלילו הראשון של החג חמור משאר ימים, וחובה לאכול בסוכה אפילו בעת שהגשם יורד. ולפיו, אם אכן יורדים גשמים, יש לעשות קידוש בסוכה, ולומר שהחיינו. אבל אין לברך על הסוכה, מחמת הדעות שאין כאן מצוה, וזו ברכה לבטלה.

(לח) שיאמר זמן על הסוכה – היה אפשר לחשוב שאת ברכת הקידוש

מע"ף ו

היה אוכל בסוכה וירדו גשמים, והלך לביתו ופסקו הגשמים, אין מחייבין אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו (לט).

ברייתא שם דף כט, א.

מע"ף ז

היה ישן וירדו גשמים בלילה ונכנס לתוך הבית, ופסקו הגשמים, אין מטריחין אותו לחזור לסוכה כל אותה הלילה, אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר (מ). הגה: ויעור משנתו (מא) (טור). מי שהוא ישן בסוכה וירדו גשמים, אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל, דבגשמים שם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

ושהחיינו יעשה בבית, ולסוכה ייכנס לאכילת כזית לחם. מבהיר הרמ"א שלא נכון לעשות כן, הואיל וברכת שהחיינו תחול על חג הסוכות בלבד, ולא על מצות הסוכה. לכן יקדש ויברך שהחיינו בסוכה, אבל כאמור, אינו מברך לישב בסוכה, משום "ספק ברכות, להקל".

יש נוהגים להמתין שייפסקו הגשמים. אמנם במקרה ובני המשפחה ו/או האורחים רעבים, אין לדחות את האכילה, שגם היא מצוה. וכשייפסקו הגשמים, ישובו אל הסוכה, ויוכלו לברך על אכילת כזית, לישב בסוכה.

(לט) עד שיגמור סעודתו – התורה רוצה שהישיבה בסוכה תהא שווה לישיבה בבית. וכמו שבבית, אין אדם אוכל חצי ארוחה במקום אחד, וחצי ארוחה במקום אחר, כך במצות סוכה. מובן מאליו שאין איסור לחזור לסוכה, והרוצה לזכות במצוה, יבורך.

(מ) עד שיעלה עמוד השחר – החזרה אל הסוכה באמצע הלילה, מצערת. לכן אפילו התעורר, אינו חייב להיכנס אל הסוכה.

(מא) ויעור משנתו – אינו חייב להכנס אל הסוכה, עת יעלה עמוד השחר, אלא אם כן התעורר. והמחבר מסכים לזה.

מועטים הוי צער לישן שם ויוכל לצאת (מב) (מהרי"ו); וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות (מג) (הגה"מ פ"ו); וכשיוצא מן הסוכה מכח הגשמים, אל יבצט ויצא, אלא יצא כְּנִכְנֵעַ, כְּעֶבֶד שְׂמוּזַג כּוֹס לְרֵבּוֹ, וּשְׂפָכוֹ עַל פְּנָיו (מד) (מהרי"ל).

סעיף ה

⁹נהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה (מה) (והכי נהוג).

⁹מרדכי שם והרב המגיד שם בפ"ו וכדעת ר"ת, שהביא הטור וכו' יוחנן, שם בגמרא מה, ב דכולהו אמוראי קיימי כוותיה.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) ויוכל לצאת – כמו כן אם חש צער מחמת הקור, או חם לו מדי, רשאי להיכנס אל מעונו.

(מג) ואינו אלא הדיוטות – כי מאחר ופטור, אינו עושה מצוה. ואין זה דומה למקפיד על שתיית מים בסוכה, כי הפטור שניתן לשתיית מים, אין פירושו שהמצווה נתבטלה ואיננה, אלא שהאדם נפטר מחובתו. אבל אם אכן ישתה בסוכה, יקיים מצוה, כי כך נכון וראוי, שכל הפעילויות יתבצעו בסוכה. מה שאין כן בירידת גשמים, הפטור הניתן מהותו סילוק וביטול המצוה. וכיון שהמצוה נעדרת ואיננה, אין השווה בסוכה מקיים כל מצוה.

(מד) שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו – הנפש עגומה וקודרת, כשאדון הכל אינו מאפשר לעבדו.

(מה) בשעת אכילה – כי האכילה היא שנאסרה חוץ לסוכה. על כן יוכל הסועד לומר "אשר קידשנו במצוותיו וצונו"¹⁰. ואם שכח לברך בתחילת

10. דקדק המחבר בלשונו ובדווקא כתב "נהגו", כי לדעת ראשונים רבים, יש לומר ברכה בכל כניסה לסוכה, גם ללא אכילה, וכך נוהגים התימנים. אמנם רבנו תם כתב, שיש לברך דווקא בעת האכילה, ושאר הפעילויות נגררות אחר האכילה. והסברנו בכוונתו, שדווקא באכילה אפשר לומר "וציונו". והראשונים החולקים עליו סוברים, שעיקר המצוה היא אכן הישיבה והשהייה בסוכה, בכל פעילויותיו. ואמנם ביציאתו מן הסוכה, אינו עושה עבירה. אבל כשיושב בסוכה, עושה רצון בוראו, על כן יכול לומר אשר ציונו.

הסעודה, יברך כשיזכור, ובתנאי שיאכל עוד כזית לחם.
על השינה לא נהגו לברך, הגם שנאסרה חוץ לסוכה, ומשום שאין ידוע לאדם
אם יירדם סמוך לברכתו, אם לאו, ויש בכך חשש ברכה לבטלה.

כתב המשנה ברורה, שאם אדם נכנס לסוכה ובודאי לא יאכל בה, יסמוך על הפוסקים המחייבים
ברכה בכל כניסה, ויברך על המצוה. אמנם המחבר והרמ"א אינם סבורים כן, שהרי לא הביאו
חילוק זה בשולחן ערוך.

סימן תר"מ

מי הם הפטורים משיבת סוכה, ובו י' פעיפים.

סימן זה דן בבני אדם הפטורים לחלוטין מן הסוכה. סיבת הפטור, אינה שווה בכלם. חלקם רלוונטי גם למצוות אחרות, וחלקם האחר, נוגע באופן ספציפי, רק למצות סוכה.

הפטורים הרלוונטיים לכלל המצוות, שניים המה: א. "מצות עשה, שהזמן גרמא", כלומר מצוה התלויה בזמן. לכן מצות סוכה, שחיובה תלוי בזמן, מט"ו תשרי עד כ"א, אינה מחייבת את הפטורים ממצוות אלה. ב. "העוסק במצווה, פטור מן המצווה". כלומר, אדם הטרוד בקיום מצוה אחת, אינו חייב לזנחה, אף אם באה לידו מצוה אחרת.

מלבד פטורים אלה, נתחדשו במצוות סוכה, פטורים מיוחדים. כנלמד מן הכתוב (ויקרא כג מב) **בְּסֶפֶת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים**, ודרשו חכמים **תֵּשְׁבוּ כַעֲיֵן תְּדוּרוֹ**. כלומר מגורי הסוכה, צריכים להשתוות למגורי הבית. ונתחדשו בכך שני פטורים: א. מצטער פטור מהסוכה. וזה פטור ייחודי למצוה זו, שלא נאמר בכל המצוות. ב. המתגורר בביתו אינו מסתגר, אלא יוצא לעסקיו. כך גם היושב בסוכה, רשאי לצאת לעסקיו, ובעת יציאתו, אינו חייב בסוכה.

סעיף א

^אנשים, ועבדים (א), וקטנים פטורים מן הסוכה (ב); ^בטְּמֵטּוֹם (ג) וְאֵנְדְרוֹגִינוֹם (ד), חייבים מְסַפֵּק (ה); וכן מי שְׁחָצְיוֹ עֶבֶד וְחָצְיוֹ בֶן ^אמשנה סוכה כח, א. רמב"ם בריש פרק ו' ונלמד מדין השופר וציינתיו בסימן תקפט.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ועבדים – מדובר בעבד כנעני, החייב במצוות כאשה. אדם הרוכש עבד כנעני, חייב למול אותו, ולהטבילו לשם עבד, ובכך נעשה עבדו מחויב במצוות. אם העבד מתנגד לקיים מצוות, נאסר אדונו בהמשך החזקתו, ועליו לשחררו לדרכו¹. כיום, אין מציאות כזו, של עבד כנעני.

(ב) פטורים מן הסוכה – מצוה זו נגרמת ובאה מכח הזמן, הלכך לא יתחייבו בה נשים ועבדים, כשם שפטורים המה מכל מצוות עשה, שהזמן גרמא. אולם אם רצו נשים לשבת בסוכה, ולקיים מצוה, זכות היא להן. ולענין ברכה, לכאורה אין להן לברך, מאחר ולא תוכלנה לומר "וציוונו", כי אכן לא נצטוו, וכך נוהגות רוב נשי הספרדים. אבל אשכנזיות נוהגות לברך, כי היות והן שייכות למצוה, יכולות לומר אשר ציוונו. ופירוש הברכה לפי זה יהא, שנצטוו בני ישראל, ואף להן יש חלק במצוה. חלק מן הספרדים נקטו גם הם כשיטה זו, וכל אחד ינהג כמנהגו.

קטנים פטורים מן הסוכה, כשם שפטורים מכל המצוות.

(ג) טומטום – אדם שנולד ללא סימני זכר או נקבה, והגדרת מינו מוטלת בספק.

(ד) ואנדרוגינוס – אדם שנולד עם סימני מין כפולים, הן של זכר והן של נקבה. והגדרת מינו מוטלת בספק.

(ה) חייבים מספק – ככל ספק של תורה, שמחמירים בו.

1. פרטי דיני עבד, נתבארו בשולחן ערוך יורה דעה, סימן רס"ז.

חורין (ו), חייב (ז).

סעיף ב

קטן שאינו צריך לאמו, שהוא כפן חמש, כבן יש, חייב בסוכה מדברי סופרים, כדי לחנכו במצות (ח).

שם במשנה. רמב"ם שם מברייתא בעירובין פב, ב. ופירוש כבן חמש וכו' שלימות, וכל חד וחד לפום חורפיה.

סעיף ג

החולים ומשמישיהן פטורים מן הסוכה (ט); ולא חולה שיש בו סכנה (י), אלא אפילו חש בראשו, (או) חש בעיניו (יא); איש מי שאומר "משנה סוכה כה, א. ברייתא שם (כז) כו, א. ארחות חיים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) שחציו עבד וחציו בן חורין – כגון עבד כנעני שנקנה בשותפות, על ידי שני אדונים, והאחד שחררו. שחרור העבד עושהו באופן אוטומטי ליהודי, ללא גיור נוסף.² וממילא הפך עבד זה לחצי יהודי וחצי עבד. הצד יהודי שבו, מחייבו בסוכה.

ההלכה מחייבת את האדון השני לשחררו, כדי שיוכל להתחתן.

(ז) חייב – בגלל הצד היהודי שבו, כאמור.

(ח) כדי לחנכו במצוות – חובה זו, מוטלת על האב. כפי שחייב בחינוכו בשאר מצוות, וכפי יכולת הבן.

(ט) פטורים מן הסוכה – החולה פטור כיון שמצטער, ומשמשו פטור, כדי שיהא פנוי לטפל בחולה.

(י) חולה שיש בו סכנה – הפטור מכל המצוות.

(יא) חש בעיניו – אף שהיה מקום לחייבו, כי אין הבדל אם כואב לו בסוכה או בבית. בכל אופן, מלמד המחבר, שבעל הכאבים רשאי לשהות במקום בו יחוש יותר בנוח.

2. אם כי, עליו לטבול בפני שלושה.

שאינן המְשֻׁמָּשִׁים פטורים אלא בשעה שהחולה צריך להם (יב) ומי שְׁמַקִּיז דָם חייב בסוכה (יג) (אור זרוע והגהות אֲשֶׁר יי פרק הַיֵּשֶׁן).

סעיף ד

מִצְטַעַר פטור מן הסוכה, הוא ולא מְשֻׁמָּשִׁיו (יד) (אבל בלילה ראשונה אפילו מצטער חייב לאכול שם פְּזִיחַ (טו)) (כל בו); איזהו מצטער, זה שאינו יכול לִישֵׁן בסוכה מפני הַרְוֵחַ, או מפני הַזְּבוּבִים וְהַפְּרָעוּשִׁים וְכִיּוֹצֵא בָהֶם, או מפני הַרְיָח; וְדוּקָא שבא לו הצער במקרה, אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות סוכתו לְכַתְחָלָה במקום הַרְיָח או הַרְוֵחַ ולומר: מצטער אני (טז). הגה: ואם עֲשָׂאָה מְתַחֲלָה בְּמָקוֹם שֶׁמִצְטַעַר באכילה או בשתייה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מְחַמַּת דְּמַתְיָרָא מְלַסְטִים או גְּנָבִים כְּשֶׁהוּא בְּסִפָּה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דְּלֹא מִיִּמְרָא דְרַבָּא שֶׁם. ט שם כרב. שם כרבא. פהרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) שהחולה צריך להם – כי רק בשעה זו, עסוקים במצווה. אבל בזמן הפנוי, חייבים בסוכה.

(יג) שמקיז דם חייב בסוכה – כי אין הישיבה בסוכה מפריעה לו. ואם בכל אופן חש חוסר נוחות, אל לו להקיז דם בסוכות.

(יד) הוא ולא משמשיו – בניגוד לחולה, שגם משמשיו פטורים.

(טו) חייב לאכול שם כזית – אכילת כזית לפי הרמ"א³, בליל ראשון, היא חובה גמורה. ולדבריו, גם בירידת גשמים, חובה לאכול דוקא בסוכה. והמצטער חייב אף הוא להתאמץ. אבל דעת המחבר אינה כן, כי לפיו, דין המצטער כדין ירידת גשמים, ואוכל בביתו.

(טז) ולומר: מצטער אני – כי מעשיו מוכיחים בבירור, שלא רצה לקיים מצוה. אין סוכה נפסלת כשמצטער לישון בה, אלא כשגורם הצער, נתון לשליטתו. כגון רוח החודרת פנימה, ומטרידה את שנתו, בהעדר מחיצות הגונות. אמנם

3. סימן תרל"ט סעיף ה'.

הַיָּא כְּעֵין דִּיךָ שִׁיּוּכַל לַעֲשׂוֹת שֵׁם כָּל צִרְכֵיּוֹ (יז) (מרדכי פרק הישן). מִי שֶׁכָּבַד לֹו הַנְּרוֹת בַּסּוּכָה, בַּשַּׁבָּת, וַיֵּשׁ לֹו נֶר בַּבַּיִת, מוֹתֵר לַצָּאָת מִן הַסּוּכָה כַּדִּי לֹאכּוֹל בַּמָּקוֹם נֶר (יח), וַאִין צִרִיךְ לִילֵךְ לַסּוּכָת חֲבִירוֹ שִׁישׁ שֵׁם נֶר, אִם יֵשׁ טוֹרַח גְּדוֹל בַּדָּבָר (יט) (תרומת הדשן (ח"א) סימן צ"ג ופסקיו סימן קנ"ח); וְאִם בָּא רוּחַ לְכַבּוֹת הַנְּרוֹת בַּסּוּכָה, מוֹתֵר לְפָרוֹס סָדִין אֹו בַּגַּד מִן הַצַּד (כ), אֲבָל לֹא תַחַת הַסַּכֵּךְ (כא) (א"ז). מִי שֶׁלֹא יוֹכֵל לִישֹׁן בַּסּוּכָה מַחֲמַת שְׁצַר לֹו בְּפִשּׁוּט יָדָיו וְרַגְלָיו, לֹא מְקַרֵי מְצַטְעֵר, וְחַיִּיב לִישֹׁן שֵׁם אֶף עַל גַּב דְּצָרִיף לְכַפֵּף יָדָיו וְרַגְלָיו (כב) (ת"ה סימן צ"ב), וְלֹא יוֹכֵל אָדָם לֹומֵר: מַצְטַעֵר אֲנִי, אֲלֹא בַּדָּבָר שֶׁדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לַהֲצַטְעֵר בֹּו (כג) (טור); וַאִין הַמַּצְטַעֵר פֶּטוֹר אֲלֹא אִם יִנָּצֵל עֲצָמוֹ מִן הַצַּעַר, אֲכָל בְּלֹאוֹ

שולחן ערוך כפשוטו

סוכה שהקור מצער את הישן, אינה נפסלת, וכפי שמבואר ברמ"א, שבמקרה זה, עליו לישון בבית. וזאת משום שהקור או החום אינם בשליטת אדם, לכן די באפשרות לאכול בה, כדי לעשותה כשרה.

(יז) שיוכל לעשות שם כל צרכיו – לפי זה אם מיקם את סוכתו במקום שיש פחד לישון בה, כגון שחושש מפורצים או מחבלים, הסוכה לכאורה אינה כשרה. אמנם המחבר לא הביא דין זה, כי הוא סובר שאין זה פסול בסוכה. ולפי שמציאות זו שכיחה מאד, סומכים גם האשכנזים על דעת המקילים, ואוכלים בסוכה כזו, ואף מברכים⁴.

(יח) כדי לאכול במקום נר – כי יש צער לשבת בחושך.

(יט) אם יש טורח גדול בדבר – כי גם טרחה גדולה כזו, מלווה בצער.

(כ) לפרוס סדין או בגד מן הצד – אפילו ביום טוב. שהרי לא נוצר כאן גג, ואין זו אלא מחיצה ארעית, שמותר לתלותה ביום טוב.

(כא) אבל לא תחת הסכך – כי בכך ימצא תחת הסדין, ולא תחת הסכך, לכן זה פסול⁵.

(כב) דצריך לכפוף ידיו ורגליו – תנוחה כזו, ודאי אינה נחשבת צער.

(כג) שדרך בני אדם להצטער בו – ואף שראינו שהצער אכן תלוי בתחושת

4. על פי מ"ב ס"ק כ'.

5. כפי שלמדנו בסימן תרכ"ט סעיף י"ט.

הַכִּי תֵיב לְיֹשֵׁב בַּסּוּכָה, אִף עַל גַּב דַּמְצַטֵּעַר (כד) (מרדכי פרק הישן).

סעיף ה

לְאָבֵל חַיִּיב בַּסּוּכָה (כה).

^למימרא דרב כה, ב.

סעיף ו

^מחַתָּן וְשׁוֹשְׁבֵינִים (כו) וְכָל בְּנֵי הַחֲפָה פְּטוּרִים מִן הַסּוּכָה כָּל שִׁבְעַת יָמֵי הַמְּשֻׁטָּה (כז). (וסעודת ברית מילה (כח) וכן הסעודה שאוכלין אצל ^נגם זה שם.

שולחן ערוך כפשוטו

בני אדם, והיא הרי ייחודית וספציפית לכל אדם, כי יש מי שמצטער מחמת חום, ויש שאינו מצטער בכך. עם זאת, החום הוא ענין ששייך להצטער בו. מה שאין כן אדם שצערנו נובע מכך שהסוכה אינה יפה לטעמו, כמו ביתו, אין זה צער הפוטר מן הסוכה.

(כד) אף על גב דמצטער – כגון אם גם בביתו פנימה חם, כמו בסוכה. במקרה זה, עליו להשאר בסוכה.

(כה) חייב בסוכה – כמו שחייב בכל מצוות התורה. ואמנם הוא מצטער, אבל לא הסוכה היא שמצערנו, אלא סילוק קרובו.

(כו) וְשׁוֹשְׁבֵינִים – השושבינים הם חברי החתן. בעבר, נהגו המה ללוות את החתן משך כל שבעת הימים. אבל היום, לא נהגו כן.

(כז) כל שבעת ימי המשתה – משך כל שבעת ימי המשתה, מוגדר החתן כעוסק במצוה, עקב חובתו לשמח את אשתו. מלבדו, גם השושבינים מוגדרים עוסקים במצוה, הואיל ומסייעים לחתן ולכלה בכל עניניהם, ומקיימים את המצוה לשמח חתן וכלה, על כן הם פטורים. אמנם מציאות זו אינה שכיחה כיום.

(כח) וסעודת ברית מילה – הסעודה הנהוגה בברית מילה אינה

היולדת (כט) חייבין בסוכה) (מהרי"ק שורש קצ"ח).

סעיף ז

ישלוחי מצוה (ל) פטורים מן הסוכה, ^ו בין ביום ובין בלילה (לא).

(ועיין לעיל סימן ל"ח (לב)).

יחשנה שם כה, א. ^וברייתא שם כו, א.

שולחן ערוך כפשוטו

חובה⁶, והאוכל בה אינו מוגדר "עוסק במצוה", לענין דחיית מצוה אחרת. הלכך, חובה לאכלה בסוכה.

(כט) וכן הסעודה שאוכלין אצל היולדת – אצל ספרדים, קרויה סעודה זו "ברית יצחק", והיא נערכת בליל האחרון לפני המילה, ולמחרת מלין את התינוק. אצל האשכנזים קרויה היא "שלום זכר". ומקיימים אותה בליל שבת הראשון, שאחר הלידה. סעודה זו אינה חובה הלכתית, רק מנהג, ואין לה כח לדחות את מצות הסוכה, לכן יש לאכלה בסוכה.

(ל) שלוחי מצוה – כגון הנוסע לבקר חולה, או להוציא יהודי מן הכלא. לבקר את רבו, או ללימוד תורה.

(לא) בין ביום ובין בלילה – בגלל הכלל ש"עוסק במצוה פטור מן המצוה". ואף שעדיין מחויבים בשאר מצוות, כגון תפילה, שונה מצות סוכה, שלגביה המושג של "עוסק במצוה פטור מן המצוה" הורחב, מחמת הציווי "תִּשְׁבוּ כְעֵין תְּדוּרוֹ", שהרי אדם עוזב את ביתו על מנת לבקר חולים, או כדי ללמוד תורה. **(לב) ועיין לעיל סימן לח** – שם מוסבר הכלל של "העוסק במצוה פטור מן המצוה". ובדברי הרמ"א שם הובא, שאם נקל עליו לקיים את שניהם, כך יעשה.

6. ולמרות שכתב הרמ"א (יורה דעה רסה סעיף יב) כי זו סעודת מצוה, אין כוונתו שהסעודה חובה, אלא שהמקיים אותה, זוכה במצוה. אבל ברור שאין לה דרגת מצוה שבכוחה לדחות את הישיבה בסוכה.

מע"ף ח

ה"הולכי דרכים ביום (לג), פטורים מן הסוכה ביום (לד), וחייבים בלילה (לה); הולכי דרכים בלילה, פטורים בלילה, וחייבים ביום (לו). הגה: ודוקא כשיוכלו למצוא סוכה, אבל אם אינם מוצאים סוכה יוכל לילך לדרכו, אף שלא ישבו בה לא יום ולא לילה, כשאר ימות השנה שאינו מניח דרכו משום ביתו (ר"ן פרק הישן); ואף על פי שאינו הולך רק ביום, פטור אף בלילה, דְאִין לעשות לו שם דירה (לז). וההולכים לכפרים לתבוע חובותיהם, ואין להם סוכה באותן הכפרים, יחמירו על עצמן לשוב לבתיהם בכל לילה לאכול בסוכה (לח), ואף על גב דיש להקל (לט) מכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה (כ"י בשם אורחות חיים).
ש"ם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) הולכי דרכים ביום – מי שיצא לעסקיו או לטיול.

(לד) ביום – כפי שהסברנו בהקדמה.

(לה) וחייבים בלילה – אם יש סוכה, כפי שיפרש הרמ"א.

(לו) וחייבים ביום – גם זה, רק במקרה בו קיימת סוכה, וכפי שיפרש הרמ"א.

(לז) דְאִין לעשות לו שם דירה – לא הטריחו אדם זה, לבנות סוכה במקום חנייתו. אלא שאם יש לו סוכה, הרי הוא חייב לשבת בה.

(לח) לשוב לבתיהם בכל לילה לאכול בסוכה – אף שמן הדין אינם חייבים, כך ראוי לעשות. וכך ראוי גם ליוצאים לטיול, שישתדלו לשוב אל ביתם בסוף היום, כדי לאכול ולישון בסוכה. או שישתדלו למצוא סוכה, במקום חנייתם.

(לט) ואף על גב דיש להקל – כי יש לו דין של הולכי דרכים. ואם יוצא אדם כמה ימים לנופש, במקום מסוים, עליו לבנות שם סוכה. כי מקום נופש זה מוגדר כביתו, ובביתו הרי נתחייב לצאת ולשהות בסוכה⁷.

7. כך כתב המגן אברהם (ס"ק טו). ואמנם היקל הכף החיים, וכתב דווקא בדאפשר לו, לעשות סוכה במקום שהייתו. אבל נראה לי שאין למהר להקל, אלא אם כן, הנופש הזה הכרחי עבורו.

סעיף ט

^פשומרי העיר ביום, פטורים ביום וחייבים בלילה; שומרי העיר בלילה, פטורים בלילה וחייבים ביום (מ).

^פשם בברייתא.

סעיף י

^צשומרי גנות ופרדסים (מא), פטורים בין ביום ובין בלילה (מב),
^קשאם יעשה השומר סוכה, ידע הגנב שיש לשומר מקום קבוע,
 ויבא ויגנוב ממקום אחר; לפיכך אם היה שומר פרי של תבואה,
 שיכול לשמור כולה ממקום אחד, חייב לעשות סוכה במקום
 ששומרו (מג). הגה: והעושיין יין אצל העובד כוכבים בסוכות, פטורים בין

^צשם בברייתא. ^קכרבא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מ) פטורים בלילה וחייבים ביום – בזמן השמירה, דינם של השומרים כהולכי דרכים, מאחר וזו עבודתם. וכשאינם בתפקיד, אין דבר המונע מהם לשבת בסוכה, וחייבים בה.

העובד בחנות או במשרד (באופן המותר, כגון בדבר האבד) אם יש לו אפשרות לאכול את ארוחותיו בסוכה, יעשה כן. ואם לאו, הרי הוא פטור, ובערב יקיים את המצוה.

(מא) שומרי גנות ופרדסים – שומרים אלה אינם כשומרי העיר, השבים אל ביתם בסיום עבודתם, הואיל ומצויים בשדות יומם וליל, ועיקר עבודתם היא עצם נוכחותם במקום.

(מב) בין ביום ובין בלילה – וכשם שכל שומר יוצא מביתו, לטובת מלאכתו. כך רשאי הוא, לעזוב את הסוכה, לטובת מלאכתו.

(מג) במקום ששומרו – כי שם מגוריו.

ביום בין בלילה, דצריכים לשמור שלא יגעו העובדי כוכבים (מד) (הג"מ פ"ז בשם סמ"ק וכל בו); ואם הוא בענין שאין צריכים שימור, חייבין.

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) שלא יגעו העובדי כוכבים – יין שהוזז בידי גוי, נאסר. כדי להותירו כשר, הכרח הוא שיהודי ישהה סמוך לעובדים ביקב, עד גמר הטיפול. וכשם שעוזב את ביתו לטובת העבודה, כן רשאי הוא לעזוב את הסוכה, לטובת עבודה זו.

סימן תרמ"א

שאיין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה, ובו פעיף אחר.

הגדרתה המדויקת, במניין המצוות, של מצות הסוכה, היא ישיבה ושהייה בתוכה, ולא בנייתה. עם זאת, ברור מאליו שהשהות בתוכה לולי נבנתה, בלתי אפשרית. נמצא איפה, כי יש להחשיב גם את הקמתה, בצורה עקיפה, כמצוה, מאחר וקיום המצוה מותנה בה.

הכרח הוא שהסוכה תתחדש מידי שנה¹, גם בסוכה שנבנתה לכל החיים. הלכך בניית הסוכה תוגדר תמיד, הגם שאינה מצוות עשה, כעין חובה המתחדשת מידי שנה. ובהלכה, נתקנה ברכת שהחיינו על כל מצוה הנעשית פעם בשנה. ולכן מברכים על לולב או שופר או מגילה, ברכת שהחיינו. סימן זה דן אם מברכים על עצם עשיית הסוכה "אשר קידשנו במצוותיו לבנות סוכה", וכן אם מברכים שהחיינו, בעת בנייתה.

פעיף א

^אהעושה סוכה, בין לעצמו בין לאחר, אינו מברך על עשייתה (א)

^באבל שהחיינו היה ראוי לברך כשעושה אותה לעצמו (ב), אלא

^אמימרא דרב חסדא מנחות מב, א. ^בברייתא סוכה מו, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אינו מברך על עשייתה – מאחר ועיקר המצוה כאמור, אינה בנייתה, כי אם הישיבה בתוכה².

(ב) כשעושה אותה לעצמו – כי אדם שאין ברשותו סוכה, מחויב לבנותה לעצמו. נמצא כי זו מצוה הבאה אחת לשנה, ועל השמחה בעשיית מצוה חד

1. כנתבאר לעיל סימן תרל"ו.

2. בירושלמי מובא (ברכות פ"ט ה"ג) אמנם, כי יש לברך על עשייתה. והסיבה לכך היא, משום החובה לחדש בסוכה איזה דבר, לקראת החג. חובה זו מגדירה את המצוה, ככזו הבאה משנה לשנה. אם כי למעשה, לא חוששים לדברי הירושלמי, כי להלכה הסוכה כשרה, גם אם הוקמה לפני שנים רבות, ודי לחדש בה דבר מועט.

שאנו סומכים על זמן שאנו אומרים על הכוס של קידוש (ג). הגה: ואם לא אכל לילה ראשונה בסוכה, אף על פי שבירך זמן בביתו, כשאוכל בסוכה צריך לברך זמן משום הסוכה (ד); ואם בירך זמן בשעת עשייה, סגי ליה (ה) (ר"ן פרק לולב וערבה).
³כרב כהנא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

שנתית, מברכים שהחיינו.
(ג) על הכוס של קידוש – כי יש לברך שהחיינו הן על החג, והן על מצות הסוכה. ובעת הקידוש, מתכוונים לשניהם.
(ד) לברך זמן משום הסוכה – מצות ישיבה בסוכה, נבדלת ונפרדת ממצות יום טוב. וכיון שבליל החג הראשון, לא ישב בסוכה, נמצא שבירך שהחיינו רק על החג. על כן, בישיבתו לראשונה בסוכה, יברך שהחיינו, על המצוה החדשה. הספרדים גם הם מברכים³.
(ה) סגי ליה – תרגום: מספיק לו. הרמ"א רומז לדעה המובאת בתלמוד ירושלמי, לפיה יש לברך שהחיינו על עצם העשייה. ובליל החג, לא יברך אלא על קדושת היום. ועל כן מי שבירך בעת עשייתה, ובירך שהחיינו בליל ראשון כשקידש בבית, לא יברך שהחיינו בכניסתו לראשונה אל הסוכה, בברכה על עשייתה יצא ידי חובה, גם על ישיבתה. אמנם אין זה מעשי, כי לא נוהגים לברך בעת העשייה.

3. כך הביא הבית יוסף וכך פסק הכף החיים אות ט'. אמנם בחזון עובדיה חשש לחולקים, ולדעתו אין לברך, משום "ספק ברכה, להקל". ואולם בכף החיים, אחר שהביא דעות אלה, נקט שיש לברך, ולא חשש לספק ברכה.

סימן תרמ"ב

אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת, ובו פעיף אחד.

בזמנם, נהגו רבים להתפלל ערבית בביתם, כיון שאינה אלא רשות. אבל בשבת, באו אל בית הכנסת, ושם התפללו ערבית. עם זאת, חלקם איחרו להצטרף אל הציבור, עקב עבודתם. איחור זה עורר את חששים של הללו, שמא יקדים הציבור לעזוב, טרם יסיימו המה את תפילתם. וכיון שבתי הכנסת בזמנם נבנו בשדות, חרדו מן הסכנה, בדרך חזור אל ביתם. לכן תיקנו חכמינו ששליח הציבור, בערבית של שבת, יאמר "חזרה", ובכך יאריך מעט את התפילה.

אכן ביום טוב לא תיקנו זאת, אם מפאת היום המיוחד, שגורם לאנשים להופיע בזמן. או בשל הציבור, הגדול מתמיד, שהופיע בבית הכנסת, ולא הותיר מקום לחששו של המאחר, שמא יצטרך לחזור לבד. סימן זה דן בברכה זו, כשחל יום טוב בשבת.

פעיף א

אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת, אומרים בערבית ברכה אחת מעין שבע (א), וְחֹזְתִים בָּהּ בְּשַׁבַּת בַּלְבַּד (ב).
 *שבת כד, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ברכה אחת מעין שבע** – למרות שהיה מקום לומר, הרי זהו יום טוב, וביום טוב לא נתקנה אמירת ברכה זו, ואף אם החג חל בשבת, אין צריך לאומרה. בכל זאת, אומר לנו המחבר, שלא משנים מהקביעות, ויש לומר ברכת מעין שבע.

(ב) **בשבת בלבד** – הואיל ולא נתקנה חזרת תפילה זו אלא בשבת, אין צורך

להזכיר את יום טוב בחתימתה¹.

1. במפרשים הביאו הסבור, שנתקנה חזרת תפילה זו, עקב נוכחותו של מזיק מסוים בליל שבת דוקא, ולא בשאר ימים. אבל לא ראיתי צורך להביאו, כי גם הרמב"ם הביא הלכה זו, והוא הרי סבור, כמו שכתב בספרו, שאין שדים.

סימן תרמ"ג סדר הקידוש, ובו ג' סעיפים.

כמו שבשבתות יש מצוה של קידוש והבדלה, כנלמד מהפסוק (שמות כ) "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ", כך יש מצוה ביום טוב, לקדשו בקידוש ובהבדלה, ולהבדילו בכך, משאר הימים. שכן גם ימים טובים קדושים המה ונבדלים מימי החולין, כמו שכתוב בפתיחת פרשיית המועדים "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם". וזו לשון הרמב"ם (הלכות שבת פרק כט הלכה יח) כְּשֶׁם שֶׁמְקַדְּשִׁין בְּלִילֵי שַׁבָּת, וּמְבַדְּלִין בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. כִּי מְקַדְּשִׁין בְּלִילֵי יָמִים טוֹבִים, וּמְבַדְּלִין בְּמוֹצָאֵיהֶן וּבְמוֹצָאֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים, שְׁכָלֶם שַׁבָּתוֹת ה' הֵן. וּמְבַדְּלִין בְּמוֹצָאֵי יָמִים טוֹבִים לְחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְיוֹם טוֹב. אֲבָל אֵין מְבַדְּלִים בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב לְשַׁבָּת¹.

סימן זה דן מהו סדר ברכות הקידוש, בחג הסוכות. כי מלבד ברכת היין וקדושת היום, ושהחיינו, מוסיפים גם את ברכת "לישב בסוכה".

סעיף א

^אסדר הקידוש: יין (א), קידוש (ב) וסוכה (ג) ואחר כך זמן (ד), לפי ^אמסקנת הגמרא סוכה נו, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) יין – המחבר פורט את הברכות הנאמרות בקידוש. הראשונה היא, ברכת "בורא פרי הגפן".

(ב) קידוש – ברכה על קדושת היום, שסיומה "מקדש ישראל והזמנים".

(ג) וסוכה – ברכה על מצוות הסוכה, "אשר קידשנו במצוותיו, וציונו לישב בסוכה".

1. ה'מגיד משנה' סבור, כי חובת הקידוש בבוקרו של יום טוב אינה אלא מדרבנן. ואולם רבים הבינו שהיא חובה מן התורה, כחלק ממצוות עשה "זכור את יום השבת לקדשו", שכן ימים טובים גם הם נקראו "שבת" בתורה, כמובא כאן בדברי הרמב"ם.

שהזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה (ה).

מעייף ב

¹להרמב"ם, מקדש מעומד ומברך: לישב בַּסֶּכָּה (ו), ויושב (ז), ואחר כך מברך זמן (ואין נוהגים כן, אלא מקדשין מיושב (ח) וכן דעת הרא"ש).
²בפרק ו הי"ב בשם מנהג רבותיו וחכמי ספרד.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) זמן – ברכת "שהחיינו והגיענו לזמן הזה". בברכה זו אנו מודים לה', הן על החיים שהעניק לנו, ואפשר לנו לחזור ליום קדוש זה. והן על מצות סוכה, הבאה מידי שנה. והזמן הראוי לברך על כך, הוא בתחילת קיומה.

(ה) על קידוש היום ועל מצות סוכה – כוונתו, שנסדרה ברכה זו אחר ברכת מקדש ישראל והזמנים, ואחר ברכת לישב בסוכה, כי היא מתייחסת לשתי מצוות, לחג ולסוכה.

בחוץ לארץ, ביום שני של יום טוב, נהגו לברך שהחיינו בקידוש, עוד לפני הברכה על הסוכה. מאחר ועל הסוכה כבר אמרו שהחיינו, ביום הראשון. ונסדרה אחר ברכת קדושת החג, כי בחו"ל, הקידוש של יום שני, הוא כביכול של היום הראשון. כי היום הנוסף שנתקן, הוא מחמת הספק, מתי חל החג. אבל הברכה על הסוכה, שנאמרה בראשון, חלה בכל מקרה, כי יש דעות, שמברכים על בנייתה.

(ו) לישב בַּסֶּכָּה – הכלל הגדול בכל המצוות הוא, שצריך לברך לפני עשיית המצוה. ולכן אף אם בדרך כלל מקדש בישיבה, בסוכות יקדש בעמידה. כי איך יברך לישב בסוכה, והוא כבר ישוב.

(ז) ויושב – ובכך מקיים את המצוה.

(ח) אלא מקדשין מיושב – לשיטת הרא"ש, מצוות הסוכה עיקרה שהייה בסוכה, ומילות הברכה לישב בַּסֶּכָּה אין פירושו ישיבה על כיסא, אלא שהייה בסוכה. ואכן היה צריך לברך טרם הכניסה אל הסוכה, אבל מאחר ונהגו לברך בזמן הסעודה, מברכים בזמן הקידוש, הנאמר בתחילת הסעודה. מלבד זאת, הרי מצות הסוכה מתמשכת, ובכל עת שיברך, נמצא הוא אומרה טרם קיום המצוה.

סעיף ג.

בשאר ימים מברך על הסוכה קודם ברכת המוציא (ט); ¹ ונוהגים לברך על הסוכה אחר ברכת המוציא, קודם שיטעום (י). הגה: **הכי נוהגין בחל (יא),** אבל בשבת ויום טוב שיש בהן קידוש, מברך לאחר קידוש **(יב)** (מהרי"ו); ואם קידש בבית ואוכל בסוכה, או אִיפְכָא, עיין לעיל סימן רע"ג **סעיף ב' (יג).**

¹טור בשם מהר"ם מרוטנבורג. ²שם בשם אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

למעשה, הבאנו לעיל בהלכות שבת, שיש נוהגים לעמוד בעת הקידוש, וכל אחד ינהג כמנהגו. ואם אין מנהג, ינהגו כדברי הרמב"ם, לעמוד בעת הקידוש, ולהתיישב אחר ברכת "לישב בסוכה"².

(ט) קודם ברכת המוציא – כי מעיקר הדין, קיום המצוה החל כבר בכניסתו לסוכה, על כן יש עניין להקדים את אמירת הברכה. ועומד בברכת לישב בסוכה, ואחריה יושב, ומברך המוציא³.

(י) קודם שיטעום – המנהג הוא לברך אחר המוציא. וכפי שראינו, שמברך על הסוכה בסעודה. לשיטה זו, גם את ברכת המוציא יש לברך מיושב, וגם לישב בסוכה. אם כי ישנם מנהגים נוספים, וכולם טובים.

(יא) הכי נוהגין בחול – בחול המועד, מברך אחר ברכת המוציא.

(יב) מברך לאחר קידוש – כפי שלמדנו בסעיף א', וזה נכון הן לאשכנזים והן לספרדים.

(יג) עיין לעיל סימן רע"ג סעיף ב' – שם הוסבר, כי צריך לחזור ולקדש, מאחר ואין קידוש אלא במקום סעודה. אמנם אם שתה רביעית יין, נחשב הדבר כאילו סעד, ואינו צריך לחזור ולקדש.

2. הרמב"ם כמובן אינו חולק שיש מצווה לשהות בסוכה, ושכבר בכניסתו אל הסוכה הוא מקיימה. אלא הואיל ותיכף אחר הברכה צריך לעשות מעשה סימלי של עשיית המצוה, לכן יש לשבת אחר הברכה (על פי ערוך השולחן כאן סעיף ג).

3. כשיטת הרמב"ם המובאת בסעיף ב.

סימן תרמ"ד

סדר הלל כל ימי החג, ובו ב' פעיפים.

אמירת הלל בימי מועד, ראשי חודשים, ושמונת ימי חנוכה, תקנת חכמים היא. אלא שבחגים ובחנוכה, ההלל כולו נאמר, בעוד שבראשי חודשים¹, ומיומו השני² של פסח ואילך, נאמר רק "חצי הלל". ההלל השלם הוא פרקי תהלים, מפרק קי"ג עד פרק קי"ח. וב"חצי הלל" נאמרים אותם פרקים, אלא שבפרקים קט"ו וקט"ז, מדלגים קטע מסוים.

פעוף א

שחרית, אחר חזרת תפלה, נומלין הלולב ומברכין: על נטילת לולב (א), ושהחיינו (ב); וגומרים ההלל; וכן כל שמונת ימי החג. ומברכים: לגמור את ההלל (ג), בין צבור בין יחיד, ואין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בקריאת שמע: באמצע (ד), שואל מפני^א ברייתא סוכה מו, א. א. ה"רא"ש ומהא דרב כהנא דמסדר להו אכסא דקדושה, הכי נמי בלולב מברכין ליה בשעת נטילה. ציינתיו לעיל סימן תפ"ח. גם זו ציינתי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) נטילת לולב – על צורת קיום המצוה ודיניה, נרחיב בעזרת השם בהלכות לולב, שם עיקר מקומם.
- (ב) ושהחיינו – להודות לה' על מצוה זו, הבאה אחת לשנה.
- (ג) לגמור את ההלל – כי במשך כל ימי חג הסוכות, אומרים את ההלל כולו. עם זאת, נהגו האשכנזים לברך "לקרוא את ההלל", בין כשנאמר חצי הלל, ובין אם אומרים הלל שלם.
- (ד) באמצע – פירוש, באמצע הפרק. אמצע הפרק מצריך זהירות רבה שלא

1. כי ההלל בראש חודש, נאמר מפאת מנהג.

2. בפסח, עיקר החג הוא היום הראשון. מה שאין כן בסוכות, בו נחשב כל יום חג. הואיל ובזמן בית המקדש, הוקרבו בכל יום, על גבי המזבח, מנין שונה של קורבנות.

היראה ומשיב מפני הכבוד; בין הפרקים (ה), שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם; ואם פסק באמצע, ושהה אפילו כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק (ו).

מע"ף ב

^הבהלל אפילו עשרה קורין כאחד (ז).

^הגם זו ציינתי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

להפסיק בו, כי בהפסקה זו מאבדים את הרצף. אמנם בין פרקים, כלומר אחר סיום פרק אחד, וקודם תחילת הבא, אפשר להקל קצת יותר, כי הוא אכן לא מפסיד את רצף הפרק. אבל אין היתר מוחלט, כי הוא עוצר באמצע עשיית מצוה, ולא ראוי לעשות כן.

(ה) בין הפרקים – בין שני פרקים מתהילים. ישנם שלושה סוגי אנשים: א. אדם שיש חיוב לכבדו ביותר, והם אביו ורבו. לכבודם, מותר להפסיק, ואפילו לפתוח בשיחה, כגון לומר שלום באמצע הפרק, ב. אדם מכובד, עבורו מותר לענות באמצע, ובין הפרקים מותר אפילו לפתוח בשלום, ג. אדם מן השורה, עבורו ימתין עד סוף הפרק, ואז רשאי לענות לו.

למעשה, בקרב ציבור שומרי המצוות, אין האב או הרב מעוניינים שבנם או תלמידם יפסיקו באמצע מצוותם, כדי לומר להם שלום. לכן הכל תלוי לפי העניין והנסיבות.

(ו) אלא למקום שפסק – בקריאת שמע, פסק הרמ"א שאם עצר בגלל אונס, למשך זמן שיכל לקרוא קריאת שמע כולה, חוזר לראש. אמנם כאן לא העיר דבר, כי דווקא בקריאת שמע, שחיובו מן התורה, יש להחמיר³.

(ז) עשרה קורין כאחד – בימים עברו, היתה התפילה כולה נאמרת על ידי אחד, שהשמיע את קולו לנוכחים כולם, בכוונה להוציאם ידי חובה. הנוכחים מצידם, הקשיבו היטב לקולו, בכוונה לצאת ידי חובה, ובכך קיימו את מצוות התפילה, הגם שלא אמרו דבר. כשעושים כך, הכלל הוא, שרק אחד קורא את

3. ועיין משנה ברורה סימן תכ"ב ס"ק כ"ד.

התפילה בקול. כי אם שנים יקראו, הריכוז ייאבד מהרה. שונה אמירת הלל בכך, שאפילו יקראו עשרה "חזנים" בקול, המקשיבים עדיין יוצאים ידי חובה. כי זו אמירה חביבה, והכל מצליחים להתרכז בשמיעתה. הלכה זו אינה מעשית כיום, מאחר וכל אחד מהקהל קורא את ההלל בעצמו, בלחש. או מצטרף עם החזן, בקול.

הלכות לולב

סימנים תרמ"ה – תרס"ט

סימן תרמ"ה – דיני לולב ובו ט' סעיפים.

אחת המצוות המרכזיות של חג הסוכות, היא נטילת לולב, כנאמר בתורה (ויקרא כג) "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעֵרְבֵי נָחַל, וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים". אבל אין המצוה נוהגת מן התורה, כל שבעת הימים, אלא רק ביום הראשון. כפי שהורו חכמים מהפסוק המפורש, "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן...". ולמרות שהפסוק סיים באמרו "וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים", אין כוונתו אלא לנוכחים במשכן או בבית המקדש, שם חייבה התורה נטילת לולב, כל שבעת הימים. אחר החורבן, פעל רבן יוחנן בן זכאי לשימור זכר המקדש¹. וקבע תקנה לפיה, ייטלו לולב כל שבעת ימי החג, בכל העולם. בכך נוצר הבדל בין היום הראשון, שחובתו מן התורה, לשאר הימים, שחובתם מדרבנן. בסימנים הבאים נלמד מה דינו של כל אחד מארבעת המינים, ביום הראשון. ובסימן תרמ"ט, מהם ההבדלים שבין היום הראשון לשאר ימים.

סימן זה דן בכשרות הלולב, ושאחריו בכשרות ההדס. זה שבעקבותיו בערבה, ולבסוף באתרוג.

כעת נפרט מספר גורמים, שבכוחן לפסול כל אחד מהמינים.

- ❖ "אין שמו עליו". פסול זה חל, כאשר חדל אחד המינים להיקרא בשמו. והוא שייך בכל שבעת הימים.
- ❖ "חסר". אם אחד המינים אינו שלם, הרי הוא פסול ביום הראשון. אבל בשאר ימים, הוא כשר.

1. כמבואר בגמרא (סוכה מו, א).

❖ "הדר" – העדר יופי. לדעת הרמ"א, וכך נוהגים אשכנזים, נוהג פוסל זה, כל שבעת הימים. אבל לפי המחבר, וכך נוהגים הספרדים, פסול זה שייך רק ליום הראשון.

הלולב נקרא בתורה כַּפֹּת תְּמָרִים. ומכך שבחרה התורה באותיות כַּפֹּת, אותם ניתן לקרוא גם כַּפֹּת, למדו חכמים², שהלולב צריך להיות ממש מחובר. ואין הוא זוכה בשמו אלא כאשר עלים מחוברים לשדרתו משני צדדיו, וכל אחד מהם כפול.

פרטי הדינים וכשרותם של ארבעת המינים מייצגים מסר מהותי, לפי המדרש³. הלולב מסמל את המלך, שמתפקידו לחבר את חלקי העם. על כן יש חשיבות שכל חלקי עלי הלולב יהיו מחוברים כהוגן, כפי שנראה בפרטי הדינים. ההדס מייצג בני אדם שיש בידם מעשים טובים, לכן הפסול המרכזי שלו הוא "הדס שוטה". כי גם בקיום מצוות ומעשים טובים, צריך להשקיע מחשבה. הערבה מסמלת את העם, שצריך להיות חי ופועל במציאות. לכן, כפי שנראה בהמשך, הפסול המרכזי שבו הוא יבשותו.

האתרוג מסמל את התלמיד חכם, שהוא המנהיג הרוחני. הואיל וכך, הכתם הפוגע ביופי הדרו הוא הפסול המרכזי והעיקרי שבו. כפי שמצינו בדברי

2. סוכה ל"ב, א'.

3. במדרש הגדול (פרשת אמור פרק כג, פסוק מ - עמוד תרסא) מובא, שארבעת המינים מכוונים כנגד ארבעת הדגלים, אמנם לא ברור מה הכוונה. ונראה, שכפי שמצינו במדבר, ששנים עשר השבטים קובצו לארבעה דגלים, שכל אחד מהם סימל מהות ייחודית, כך גם ארבעת המינים מבטאים מהות ייחודית בעמנו.

דגל יהודה, שבט המלוכה, מסמל את הלולב, המתנשא כמלך, ומאגד סביבו את המינים כולם. כך היא גם מהות המלוכה ותפקידה בישראל, איחוד העם.

דגל ראובן מכוון כנגד ההדס, כי הוא מסמל את המעשים טובים, שהרי בתורה ובחז"ל תואר כמי שִׁפְתָּח בְּהַצְלָה תְּחִלָּה, שְׁנֵאֲמַר (בראשית לז, כא) "וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם" (ילקו"ש פרשת ואתחנן, רמז תתכט), נמצא איפה כי הוא הוא, החכם במעשים טובים.

דגל אפרים מכוון כנגד האתרוג, כי הוא איש התורה, מאחר ואפרים למד תורה מפי יעקב אבינו, ויהושע שבא משבט זה, תואר בתורה כמי שאינו מש מאהלה של תורה.

דגל מטה דן מכוון כנגד הערבה, המסמלת את עם ישראל, החי ופועל במציאות. דומה הדבר לשמשון, שהיה מלא חיות, והציל את ישראל.

חכמים⁴, שאם נמצא על בגדו של תלמיד חכם רבב (כתם או לכלוך), ובמשמעות רחבה יותר הכוונה, שנמצא פגם במעשיו, כגון שמחלל את השם בהתנהגות לא הולמת, אין הוא תלמיד חכם. להלן נסביר בעזרת השם, את סיבתו של כל פסול מפסולי הלולב. אם כי, במציאות ימינו, אין בנמצא לולב פסול אפילו בדיעבד, כי הפסולים המובאים בסימן זה, אינם שכיחים.

סעיף א

לולב ^אשֶׁנִּפְרְדוּ עָלָיו זֶה מֵעַל זֶה וְלֹא נִדְלָדְלוּ פְּעָלֵי הַחֲרִיזוֹת (א), כשר (ב), אפילו לא אָגְדוּ (ג) הגה: ומכל מקום מצוה מן המובחר בלולב שֶׁאֵין עָלָיו פְּרוּדוֹת לְגַמְרֵי (ד) (המגיד ור"ן פרק לולב הגזול).
^אמשנה סוכה כט, ב וכתנא קמא.

סעיף ב

בִּנְפָרְצוֹ עָלָיו, וְהוּא שֶׁיִּדְלָדְלוּ מִשְׁדָּרוֹ שֶׁל לולב פְּעָלֵי הַחֲרִיזוֹת (דהיינו שם במשנה).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) פְּעָלֵי הַחֲרִיזוֹת – הלולב הוא ענף צעיר של דקל, ועָלֵי הַחֲרִיזוֹת הם ענפי דקל בוגרים. שכבר נתקשו, ואינם יכולים עוד להתחבר אל הענף עצמו.
(ב) כשר – הדרו ויופיו של הלולב הוא, כאשר עליו צמודים לשדרתו. אם כי להלכה הוא כשר, גם כשאינם צמודים.
(ג) אפילו לא אָגְדוּ – לכתחילה, כדי לעשותו יפה יותר, צריך לאוגדו. אבל גם אם לא נאגדו עליו, הלולב כשר.
(ד) שאין עָלָיו פְּרוּדוֹת לְגַמְרֵי – כלומר שלא נפרדו כלל, וכאילו כתב הרמ"א שלגמרי לא נפרדו אלא נותרו צמודים, לכל אורך שדרתו. וגם המחבר מסכים, שיש בזה הידור. אם כי אינם דבוקים ממש, אלא נוצר בינם מרווח מסוים, וביכולתם לנוע מעט, הנה ואילך.

4. שבת קי"ד, א'.

שְׂאִינָן עוֹלָיִם עִם הַשְּׂדֵרָה אֶלָּא תְלוּיִין לְמַטָּה (ה) (המגיד פ"ח) פסול (ו). הגה: וכל שכן אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה (ז), דפסול, אפילו אגדן (טור ור"ן פרק לולב הגזול), וכן אם נתקשו העלין כעץ ואין יכולין לחברן אל השדרה, פסול (ח) (טור וב"י). וכל זה ברוב עלין, אבל אם מיעוט עלין נעשו כך ושאר עלין נשאר, ועדיין הלולב נשאר מכוסה בעלין, כשר (ט) (ר"ן פרק לולב הגזול).

סעיף ג

בְּרִית עֲלִין של לולב כך היא: כְּשֵׁהֶם גְּדִלִים, גְּדִלִים שְׁנַיִם שְׁנַיִם וּדְבוּקִים מְגֻבָּן, וְגַב שֶׁל שְׁנֵי עֲלִין הוּא הַנִּקְרָא תִימָת; נחלקה התיממת (ברב העלין (י)) (טור וב"י), פסולה (יא); הִיּוּ עֲלִיו אַחַת אַחַת מִתְחַלֵּת בְּרִיתוֹ וְלֹא הִיָּה תִימָת (יב), או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערם בלא עלין, פסול (יג). הגה: ויש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה, עד השדרה, מקרי נחלקה לישון הרמב"ם פרק ח ה"ד. כלישנא בתרא משמיה דרבי יהושע בן לוי, שם לב, א. מ'מירא דרבא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ה) תלוין למטה – כלומר מלבד ריחוקם של עלי הלולב מהשדרה, איבדו את זקיפותם כלפי מעלה, ונוטים בקיפול כלפי מטה.
- (ו) פסול – כי אינו נקרא לולב.
- (ז) ונעקרו למטה מן השדרה – כלומר נותקו העלים לגמרי מן השדרה.
- (ח) פסול – כי צורה זו אינו קרויה לולב, והמחבר מסכים לכך.
- (ט) כשר – כי אם נוריד את העלים שנתקשו או רחקו, עדיין נשאר שיעור של לולב כשר.
- (י) ברב העלין – זה מוסכם על המחבר.
- (יא) פסולה – כאשר תיממת נחלקת, דומה הדבר כביכול היא ניטלה, וזה פסול משום חסר.
- (יב) ולא היתה תיממת – כלומר העלים לא גדלו כפולים.
- (יג) פסול – כי אינו נקרא לולב.

הַתְּיָמָת וּפְסוּל (יד); והכי נוהגין (טו) (תרומת הדשן סימן צ"ו). מיהו לכתחלה, מצוה מן המובחר, נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל, כי יש

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) מְקָרִי נְחֻלָּה הַתְּיָמָת וּפְסוּל – הרמ"א בא להקל, ומסביר שאין לפסול את הלולב משום "נחלקה הַתְּיָמָת" אלא במקרה שהעלה המרכזי, נחלק עד השדרה. ומשום שבכך נראה ונדמה, כביכול העלה המרכזי אינו עוד. וזה פסול, משום שהלולב אינו שלם⁵. אם כי, זו מציאות מאד לא שכיחה.

(טו) והכי נוהגין – לפסול, וזה מנהג אשכנז. אמנם למעשה, כמעט ואינו שכיח לולב שנחלק עד השדרה.

5. כתבנו בפנים שהפסול הוא משום שחסר מהלולב, כפי שנקט המגן אברהם (ס"ק ו), והוא למד זאת מלשון הגמרא (סוכה לב, א) "נחלקה התיומת נעשה כמי שניטלה התיומת ופסול".

ואף שהקשה עליו רבי עקיבא איגר (דרוש וחדוש ח"א, כתבים, ד"ה לידידי הרב רבי שלמה זלמן בק"ק קלוגא) מדברי התוספות (כט, ב ד"ה נקטם) "דסלקא דעתיה (דניטלה) הדר טפי מנקטם", כי מוכח מלשונם, שהפסול הוא משום הדר, ולא משום חסר.

יש להשיב על כך, שהמעייין בדברי התוספות יראה כי בשאלתם (מה צריך רבי יהושע לחדש שניטל פסול, הרי מקצת עלה פסול, וכל שכן עלה שלם פסול), סתמו ולא פירשו מהו הפסול של עלה שלם. מלבד זאת, גם בתשובתם השניה, השייכת לנידוננו, סתמו תוספות ולא פירשו זאת. שהרי כתבו שהיתה הוה אמינא, ש"ניטל" יותר יפה מנקטם, אבל לא פירשו מהי המסקנה. האם ניטל נפסל מטעם הדר או חסר. והנה הגאון רבי עקיבא איגר נטה לומר, שנתחדש למסקנה, שגם ניטל התיומת פסול משום שאינו הדר.

אמנם בשיטת המגן אברהם צריך לומר שרבי יהושע בן לוי חידש, שניטל פסול מטעם חסר, ואין מדברי התוספות כל קושיא על פסיקתו.

לכן נקטתי כדברי מגן אברהם, שפסול נחלק הוא 'חסר', מאחר ובגמרא (סוכה לב, א) תלוהו בפסול ניטל (כלשונו "נעשה כמי שניטלה התיומת").

מלבד זאת, הרי יש בתוספות ביאורים נוספים (או שנקטם ראשו מדבר על רוב העלים העליונים, ורבי יהושע בן לוי חידש שגם העדר העלה המרכזי, פוסל. או שנקטם לא פוסל אלא אם כן נקטמו שתיהן. וחידש ריב"ל שדי אם ניטלה אחת מן התיומת, לפסול, יעו"ש).

מה שמגלה, כי גם הטענה שהחידוש של רבי יהושע בן לוי הוא שניטל פסול משום הדר, אינה מוכרחת מאחר וקיימים הסברים אחרים בתוספות או שנקטם ראשו מדבר על רוב העלים העליונים, וריב"ל חידש שגם העדר העלה המרכזי, פוסל. או שנקטם לא פוסל אלא אם כן נקטמו שתיהן. וחידש ריב"ל שדי אם ניטלה אחת מן התיומת, לפסול, יעו"ש.

מחמירין אפילו בנחלק קצת (טז); ואם אותו העלה אינו כפול מתחלת ברייתו, פסול (יז) (כל בו).

סעיף ד

לֹא הָיוּ עָלָיו זֶה עַל גַּב זֶה, כְּדֶרֶךְ כָּל הַלּוּלָבִין, אֵלֵּא זֶה תַּחַת זֶה, אִם רֹאשׁ זֶה מִגִּיעַ לְעֶקֶר שְׁלֹמֵעָלָה מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁנִּמְצָא כָּל שִׁדְרוֹ שֶׁל לּוּלָב מְכוּסָה בְּעֵלִין, כִּשְׁרִי; וְאִם אֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מִגִּיעַ לְצַד עֵיקְרוֹ שֶׁל זֶה (יח), אוֹ שֶׁאֵין לוֹ הֶרְבֵּה עֵלִין זֶה עַל זֶה, אֵלֵּא מְכַל צַד יוֹצֵא אֶחָד לְמַטָּה, סְמוּךְ לְעֵיקְרוֹ, וְעוֹלָה עַל רֹאשׁוֹ, פְּסוּל (יט).

למשנה שם (כט, ב), וכאוקימתא דאביי שם לב, א.

סעיף ה

לּוּלָב שְׁיִכְבְּשׁוּ^ח רֹב עָלָיו (או שְׁדָרְתוֹ) (טור), פְּסוּל (כ); וְשִׁעוֹר הַיְכָשׁוֹת מְשִׁיכָלָה מְרָאָה יִרְקוֹת שָׁבוּ וַיִּלְבְּנוּ פָּנָיו (כא). הִגָּה: וַיֵּשׁ אֹמְרִים דְּלֹא מְקַרֵי יָבֵשׁ אֵלֵּא כְּשֶׁנִּתְפָּרַךְ בְּצַפְרֵן מִחֲמַת יְכָשׁוֹתוֹ (כב) (טור בשם התוספות), וְכֵן נוֹהֲגִין בְּמִדֵּינֹת אֵלוֹ, שֶׁאֵין לּוּלָבִין מְצוּיִין (כג) (הגהות מיימוני פרק ז').

לשם במשנה. טור, וכן כתב הרא"ש. שם בשם ראב"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) יש מחמירין אפילו בנחלק קצת – כי אחר שהחל להחלק, ייפתח עוד ועוד על ידי הנענועים, וכבר אינו נחשב לולב. אם כי דעה זו היא חומרה לכתחילה.

(יז) פסול – כי אינו נקרא לולב.

(יח) מגיע לצד עיקרו של זה – אין זה נקרא לולב.

(יט) פסול – כל אלה אינם נחשבים לולב.

(כ) פסול – כי אינו יפה.

(כא) וילבינו פניו – כלומר שהפך צבעו ללבן.

(כב) כשנתפרך בצפורן מחמת יבשותו – לולב זה יבש וישן אף יותר מקודמו.

(כג) במדינות אלו שאין לולבין מצויין – עבורם זו שעת הדוחק, לכן סמכו על השיטה המקילה.

סעיף ו

'נקטם (נד) ראשו, דהיינו שנקטמו⁶ רוב העלין העליונים (כה), פסול (כו). הגה: ואם נקטם העלה העליון האמצעי שעל השדרה, פסול (כז) (המגיד ור"ן פ' לולב הגזול); ודוקא דְאֶפְא אַחַר, אבל לִיפְא אַחַר, מברכים עליו (כח) (מרדכי פ"ג ומנהגים).
'שם במשנה. ⁷טור בשם אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(נד) נקטם – פירוש, נחתך.

(כה) שנקטמו רוב העלין העליונים – שדרת הלולב, בחלקו העליון, מסתיימת בשנים או שלושה עלים. ואם נחתכו שנים (שהם רוב שלושה, או כולם כשהם שנים) ברוב גובהו של העלה (גובה העלה נמדד החל מסוף השדרה, עד סוף העלה) הלולב נפסל, משום שאינו יפה⁶.

לכתחילה, אין לקחת לולב שנחתך אפילו במקצת. אבל אם לא מצא כזה, יכול לברך על לולב חתוך במעט, כל זמן שלא נחתך רובו⁷.

(כו) פסול – כי אינו יפה.

(כז) פסול – לדעת הרמ"א, יש להחמיר גם אם נחתך רק העלה הגבוה ביותר, כי די בכך לפסול את הלולב. ויש מחמירים גם אם נחתך מקצת העלה, וכן מקפידים לכתחילה. סיבת הפסול היא, כי אינו יפה.

(כח) מברכים עליו – כי בשעת הדוחק אפשר לסמוך על השיטה המקילה.

6. פירשנו על פי הבית יוסף. ויש שפירשו (עיין משנה ברורה ס"ק כו, ובביאור הלכה. והוא גם הביא את שני הפירושים), שהעלים העליונים הם אלה שחלקם העליון גבוה מנקודת השיא של השדרה, ואם רוב העלים האלה נחתכו, רק אז הלולב פסול.

7. המחבר הביא בבית יוסף דעות רבות, הן את הסוברים שלולב נפסל גם כשנחתך במקצת, והן את הסוברים, שנפסל רק אם נחתך הרוב.

הרב איש מצליח, כתב בפירושו על משנה ברורה, שלהלכה העיקר כדעה המקילה יותר, לפיה, דווקא אם נחתך רוב העלה, פסול. אמנם לכתחילה, ודאי ראוי לחוש לדעות המחמירות, שהביא הבית יוסף. כי מאחר שלא פירט בשולחן ערוך שדווקא חיתוך רוב העלה פוסל, הדעת נוטה לומר, שפסק להחמיר.

מע"ף ז

נְסִידָק, ^זאם נתרחקו שני סְדָקִיו זה מזה עד שִׁירָאוּ כְּשָׁנִים (כט), פסול. הגה: ואפילו לא נחלקה הַתְּיוּמָה העליונה, בענין שיפסל הלולב מכח נחלקה הַתְּיוּמָת (ל).

^זברייתא שם לב, א וכפרוש רמב"ם בפרק ח ה"ג.

מע"ף ח

^ייש לו כְּמִין קוֹצִים בְּשִׁדְרָתוֹ (לא), או שְׁנַצְמַת וְנִכְוֶן (לב), או שהוא עקום ^ילפניו, שהרי שְׁדָרוֹ כְּגַב בְּעַל הַטְּטֶרֶת (לג), פסול; וכן אם ^ישם בברייתא. ^יכאוקימתא דרבא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כט) עד שִׁירָאוּ כְּשָׁנִים – העלה העליון נפתח, ונוצר רווח ניכר בין שני חלקי העלה, לכן נפסל הלולב.

(ל) מכח נחלקה התיומת – הרמ"א בא להסביר את דברי המחבר. כי לעיל בסעיף ג' ראינו, שאם נחלקה התיומת, הלולב פסול. ומה חידשה לנו איפה, הלכה זו. ביאר הרמ"א, שבנחלקה התיומת, צריך רוב העלה להפתח, כדי לפסול, אפילו שהלולב נראה עדיין כלולב אחד. אבל במקרה ונסדק, הוא יפסל אפילו אם חלק מועט מן העלה סדוק. כי הסדק ניכר לעין, ורואים כמין מזלג בראש העלה, ואין זה קרוי לולב⁸.

(לא) כְּמִין קוֹצִים בְּשִׁדְרָתוֹ – המכערים את הלולב, ומאבדים את יפיו, לכן ייפסל. אם יקצצו את הקוצים, יחזור הלולב לכשרותו.

(לב) שְׁנַצְמַת וְנִכְוֶן – קשה להבין מה כוונתו. ומדברי המפרשים נראה, שצורת העלים נעשתה שונה בצורה קיצונית, שנהיו דקים ומפותלים, וזה פסול משום שאינו יפה.

(לג) שהרי שְׁדָרוֹ כְּגַב בְּעַל הַטְּטֶרֶת – גב הלולב, בו ניכרת שידרתו, אם נעשה עקום קדימה בצורה משמעותית, כאדם שנכפף גבו, הרי הוא פסול, מאחר

8. מאחר והלולב קרוי כְּפָת, כפי שהקדמנו בתחילת הסימן, שהתורה תיארה אותו כך, על שם עליו המחברים.

נְעֻקָם לֵאחַד מִצַּדְדָיו (לד), פסול; אבל אם נעקם לאחוריו כשר, שזו היא בְּרִיתוֹ (לה).

^פכלישנא קמא דרב נחמן שם ולחומרא.

סעיף ט

^טאם כפוף בראשו, פסול; ^פודוקא כששדרתו כפופה (לו), אבל עליו כפופים בראשו כמו שדרך להיות הרבה לולבים, כשר.

^טשם בברייתא. ^פהרא"ש בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

ואיבד מיופיו.

(לד) אם נְעֻקָם לֵאחַד מִצַּדְדָיו – גם זו אינה צורה יפה. ומדובר שנעקם בצורה

משמעותית, כי אין חובה שהלולב יהא ישר כסרגל.

(לה) שזו היא בְּרִיתוֹ – כי יש לולבים שגדלים כך, ואין זה שינוי מראה.

(לו) כששדרתו כפופה – לולב כזה כמעט ואינו מצוי.

סימן תרמ"ו דיני הדם, ובו י"א סעיפים.

ההדס נקרא בתורה (ויקרא כג מ) "עֵנֶף עֵץ עֵבֶת". המילה "עֵבֶת" מגדירה את המאפיין המרכזי של ההדס, ואינו כשר אלא אם יענה על התואר "עֵבֶת". וזה אומר, שנדרשים שלושה עלים, שגובה צמיחתם זהה ממש, ואלו מחפים את הקנה, עד שכמעט אינו נראה לעין. סימן זה ידון בגורמים הפוסלים את ההדס, אם משום שנתבטל ממנו שם "הדס", או משום כיעורו.

סעיף א

(א) הדס ^אשֶׁנֶקְטָם ראשו, כשר (ב); ^בנִשְׂרוּ רוב עליו, אם נשתירו שְׁלֹשָׁה עֲלֵין בְּקֵן אֶחָד, כשר (ג).
^אע"י לקמן סעיף י ובמה שציינתי שם (אות ז). ^בבריייתא שם לב, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – בסעיף זה הובאו שני דינים, שבהמשך יוסברו בהרחבה.
(ב) שנקטם ראשו, כשר – כי עיקרו של ההדס, הוא גבעול המכוסה בעלים. וגם אם נקטם ראשו, הרי עיקרו קיים¹.
(ג) שלשה עלין בקן אחד, כשר – הדס זה נקרא "הדס מְצַרְאָה", ממנו צומחים בכל קן (מקום יציאת העלים) שבעה עלים, ולא שלושה. והוא נותר כשר, אף אם נשרו ארבעה, כמוסבר להלן בסעיף ד².

1. יתכן שהביא דין זה בתחילת הסימן, אף שירחיב בו להלן בסעיף י', כי רצה לסמן את ההבדל המהותי שבין הדס ללולב.

2. אנו מביאים את ההסבר המקובל, אף שבקריאת הדברים, נראה שפירוש הדברים שונה. שהרי להלן בסעיף ד', נכתב דין זה בפירוש. על כן יש מפרשים סעיף זה באופן אחר, ולפיהם הדס זה צמח בתחילה כדיו, ובכל קן יצאו שלושה עלים, ורוב הגבעול נתכסה בס. אלא שבהמשך נשרו שנים מתוך שלושה, ובכל קן נותר עלה אחד בלבד. מלבד קן אחד, שנותרו בו שלשה עלים. במקרה זה, ההדס כשר.

סעיף ב

(ד) יהיו עֲנָבִיּוֹ מְרֵבּוֹת מֵעֵלְיוֹ, אִם יִרְקוֹת, כֶּשֶׁר (ה); וְאִם אֲדָמוֹת אֹז שְׁחָרוֹת, פֶּסוּל (ו); וְאִם מֵעֵטָן, כֶּשֶׁר (ז); וְאִין מִמְעַטִּים אוֹתָם בְּיוֹם טוֹב, לִפִּי שֶׁהוּא בְּמִתְקָן (ח); וְעֵבֶר וְלִקְטָן (ט), אוֹ שֶׁלִּקְטָן אֶחָד אֶחָד יִחְשָׁנָה שֶׁם לֵב וְכֹאֻקִּימָתָא דְרַב לֵג, ב. יִשֵּׁם (לֵב, ב) בְּמִשְׁנָה. יִשֵּׁם (לֵג, ב) בְּגִמְרָא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **הקדמה לסעיף** – יחד עם גזע ועלי ההדס, צומחים פירות קטנים, המכונים עֲנָבִים. סעיף זה דן, מתי ייעשה ההדס מכוער ופסול מחמתם.
 (ה) **אם ירוקות, כשר** – כי הן בצבע העלים, ולא אבד נוי ההדס.
 (ו) **שחורות פסול** – כי צבע זה מבטל את נוי ההדס.³
 (ז) **מֵעֵטָן כשר** – כי השיבו ליופיו.⁴
 (ח) **שהוא כמתקן** – אחת המלאכות האסורות בשבת ויום טוב, היא "תיקון כלי". ומהותה יצירת אפשרות להשתמש בכלי. גם המסיר ענבים, מאפשר להשתמש בהדס למצוה, וזה דומה לתיקון. אמנם מן התורה, אין זה תיקון. כי חומר ההדס נותר כפי שהיה, פחות כמה ענבים. אבל כיון שהוכשר ההדס למצוה, החשיבוהו חכמים כתיקון.
 (ט) **עבר וליקטן** – ביום טוב, ועשה איסור. אמנם למרות האיסור שעשה, שב ההדס להכשרו.

וכדי להסביר את המובא בסעיף ה', שרוב ההדס צריך להיות עֵבֶת, פירשו הם, שבעת הגידול עליו להצמיח מספיק עלים. והחידוש בסעיף ד', מלבד המובא כאן בסעיף א', הוא, שאפילו אם נשרו רוב עלים של אותו קן, די שנותרו בו שלושה, כדי שיהא כשר, כמו שארע בסעיף א'.

ברם, למרות שפירוש זה מתאים למילים, מיאנו רוב המפרשים לפרש כך, כי זה נוגד את דברי המחבר בבית יוסף. כי הוא התנגד נחרצות לפירוש זה, אחר צטטו את הבנת הראשונים בדברי הרמב"ם, לפיהם יש להכשיר הדס גם אם נשרו כל עליו, ובלבד שנותר בו קן אחד עם שלושה עלים.

3. יש אומרים שענף זה אינו קרוי הדס. ופסול זה שייך, לכל הדעות, כל שבעת הימים.

4. אפשרות זו יש בה קצת ראייה לדעה שהפסול הוא בגלל יופי, ולא משום שאינו קרוי הדס. ובבית יוסף הביא את שתי הדעות, או שהפסול הוא משום שאינו יפה, או משום שלא נקרא הדס, כמו שכתב בבדק הבית.

לאכילה (י), הרי זה כשר (ומיום ראשון ואילך, כשר בכל ענין⁵ (יא)) (ב"י בשם א"ח).

סעיף ג

עֲנַף עֵץ עֲכוּת האמור בתורה, הוא ההדם שְׁעָלָיו הוֹפִין אֶת עֵצוֹ; כִּגוֹן שְׁלֵשָׁה עָלִין או יוֹתֵר, בְּגִבְעוֹל אֶחָד (יב); אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵי¹ בְּרִייתא שם לב, ב וכדפריש רב יהודה.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) שליקטן אחד אחד לאכילה – ומותר ללקטן לאכילה, כי אינו מתכוון לתיקון ההדס⁶.

(יא) כשר בכל ענין – כי הפסול הוא משום כיעור. ולדעת המחבר, פסול זה שייך רק ביום הראשון⁷.

(יב) בגבעול אחד – גבעול זה, אין פירושו הענף כולו, אלא המקום הספציפי

5. תוספת זו, הגם שנראה כאילו הרמ"א כתב זאת, אבל כפי הנראה, אינה מדבריו, כי אם דברי באר הגולה. שהרי לרמ"א, הפסול של כיעור, שייך בכל הימים.

6. הבית יוסף הקשה על גירסת הרמב"ם שְׁלֵקְטָן אחד אחד (אותה העתיק כאן), והעדיף את גרסת המגיד משנה (הלכות לולב פרק ח הלכה ה) שְׁלֵקְטָן אחר. כי אדם אחר המסירם, אינו מעוניין בתיקון ההדס, רק באכילת ענביו, על כן לא יוגדר מעשהו "תיקון". מה שאין כן בעל הדס, שלוקט ענבים לאכילה, ואין ברשותו הדס אחר למצוה, ודאי ייחשב מתקן. וכמו כל "פסיק רישיה, דניחא ליה", כלומר, ככל עשיית פעולה מותרת, שתוצאתה רצויה לבעליה, אבל אסורה.

ולמרות זאת העתיק המחבר, בשולחן ערוך, את לשון הרמב"ם כפי שהיא. וצריך להסביר, שהיות ובעל ההדס אינו לוקח את כולם בבת אחת, וגם אינו יודע איזה פרי יהפוך את ההדס לכשר, נחשב הדבר כאינו מתכוון, ומותר. כי באמת גם הגירסה "שְׁלֵקְטָן אחר" קשה, שכן אם מדובר בפסיק רישיה דלא ניחא ליה, די לומר שיש ברשותו הדס נוסף, ומה צריך לומר ש'אחר לקט'. על כן סבר המחבר, שנאסרה הורדת הפירות כולם יחד, כי בכך ניכר תיקון ההדס. ואם אין לו הדס אחר, לא ייעשה ההדס כשר.

7. למרות שבדברי המחבר כאן (כפי המובא בבית יוסף, בשם אורחות חיים) מבואר, שפסול זה רלוונטי רק ליום הראשון. הרי שהמחבר עצמו כתב (בבדק הבית, נדפס בסוף דבריו בב"י שם) שיש להחמיר בכל הימים. הסבר הדבר נראה לי, שהבית יוסף הולך בזה לשיטתו, שיש להתחשב בדעות המחמירות, כאשר אין בזה טורח. ובמקרה שלנו, הרי אין שום טורח, בהסרת מספר ענבים מן ההדס, לכן נקט לחומרא.

הַעֲלִים בְּשׁוּהָ, זֶה כִּנְגַד זֶה, וְהַעֲלָה הַשְּׁלִישִׁי לְמַעַלְהָ מֵהֶם, אֵין זֶה
 'עֲבוֹת אַבֵּל נִקְרָא: הַדָּם שׁוֹטָה (יג). הַגָּה: וּפְסוּל אֲפִילוּ בְּשַׁעַת הַדַּחֵק
 (יד); וְאִיכָּא מָאן דְּאָמַר בְּגִמְרָא דְּכָשֶׁר (טו); וְעַל כֵּן נוֹהֲגִין בְּאֵלוּ הַמַּדְיִנוֹת
 לְכַתְּחִלָּה, לְצַאֵת בְּאֵלוּ הַהֲדָסִים הַמּוֹבָאִים, וְאֵין שְׁלֶשֶׁה עֲלִין בְּגַבְעוּל אַחַד
 (טז); וַיֵּשׁ מִי שִׁכְתָּב דֵּהֲדָסִים שֶׁלָּנוּ אֵין נִקְרָאִים הַדָּס שׁוּטָה, הוֹאִיל וְהֵם שְׁנַיִם
 עַל גַּב שְׁנַיִם, וְאֵין כֵּהֲדָס שׁוּטָה הַמוֹזְכֵּר בְּגִמְרָא (יז); וְלִכֵּן נִהְגוּ לְהַקְלֵ כְּמוֹ
 'שֵׁם מִשְׁמִיָּה דְאֲמִימֵר.

שולחן ערוך כפשוטו

בענף, בו צמחו שלשה עלים.

(יג) הדס שוטה – ופסול, כי אינו נקרא הדס.

הסיבה שכך הוא מכונה היא, על שם השיבוש שארע בסידור העלים, וכמו
 שהשוטה משובש בדעתו. אמנם להלכה, עיקר הדרישה היא, שסיומת העלים,
 הקרויה עוקץ, במקום יציאתם מקנה ההדס, יהיו בגובה זהה ואחיד. ואם
 יציאתם בגובה שוה, ואחד העלים גבוה מעט מחברו, אין בכך פסול.

(יד) אפילו בשעת הדחק – כי אין זה הדס כלל.

(טו) וְאִיכָּא מָאן דְּאָמַר בְּגִמְרָא דְּכָשֶׁר – תרגום: יש בגמרא דעה שהכשירה
 אותו. פירוש, עלה שלישי שצמח גבוה מעט, מעל שני העלים, נחלקו בגמרא
 אם להכשירו, ולא נתקבלה הדעה המכשירה. אבל בשעת הדחק, סומכים
 עליה, הגם שנדחתה.

(טז) וְאֵין שְׁלֶשֶׁה עֲלִין בְּגַבְעוּל אַחַד – כי במדינותיהם ובזמנם, לא נמצאו
 הדסים כאלה, ששלושה עלים צמחו בגובה זהה ממש. אבל בזמננו, הואיל
 וניתן למצוא הדסים כאלה, אין לסמוך על שיטה זו.

(יז) וְאֵין כֵּהֲדָס שׁוּטָה הַמוֹזְכֵּר בְּגִמְרָא – דעה זו ביקשה לבסס קולא זו, לא
 רק על השיטה שנדחתה מן ההלכה. לכן פירשו, שההדס השוטה הנזכר
 בגמרא, הוא הדס ולו שני עלים בגובה זהה, והשלישי גבוה מהם מעט. אבל
 אם צמחו שני עלים בגובה מועט מעל שני העלים, אין זה הדס שוטה הנזכר
 בגמרא.

שכתב מהר"י קולון ומהר"י איסרלן ז"ל בתשובותיהם (יח).

סעיף ד

^ח יצאו הרבה בקן אחד ונשרו מהם עד שלא נשארו אלא שלשה בקן אחד, כשר, אפילו נשרו רובם כגון שהיו שבועה, ונשרו מהם ארבעה ונשארו שלשה (יט).

^ח ברייתא שם.

סעיף ה

^ט למצוה בעינין כל שעור ארץ ההדם (כ) שיהא עבות (כא).

^ט טור בשם הרא"ש שהכריע כדברי הראב"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

אלא ששיטה זו קשה מאד, כי הדם כזה גרוע לכאורה מהדס שוטה. שהרי הדם עבת בהגדרתו, הוא זה ששלושה עלים צומחים ממש בגובה זהה. לכן אין לסמוך, בזמננו, על שיטה זו. ורק בזמנים עברו, כשלא היתה ברירה, סמכו על כך, כדי שלא לבטל את המצווה לגמרי.

(יח) בתשובותיהם – מאמצי הראשונים, למצוא היתר הלכתי להדסים אלו, מלמד אותנו, את גודל חשיבותם של המצוות. עד שסמכו, בשעת הדחק, על דעת יחיד.

(יט) ונשארו שלשה – בסעיף זה מבהיר המחבר את דבריו, בסוף סעיף א'⁸.

(כ) שעור ארץ ההדם – שלושה טפחים, בימינו אלו עשרים וארבעה (24) ס"מ בערך. ואם הוא ארוך יותר, די בשלושה טפחים מאורכו, שיהיו "עבת", לצורך המצוה.

(כא) שיהא עבות – כלומר, שצמחו בכל קן שלושה עלים.

8. וראה מה שהערגו ותמהנו שם, על כפל הדברים.

וּלְעֶבֶבָא בְּרַבּוֹ (כב) (ואפילו אינו בְּרַאשׁוֹ) (כג) (טור).

סעיף ו

יִבְשׁוּ עָלָיו, פסול (כד); כְּמִשּׁוֹ (כה), כשר.

שם במשנה. ברייתא שם לא, א.

סעיף ז

שִׁיעוֹר הַיְבֵשׁוֹת, לאפילו אם נִפְרָד בְּצַפְרָן, אם עדיין ירוקים הם,

כשר; ואינם נקראים יבשים, אלא כְּשִׁילְבֵינוּ פְּנִיָהֶם (כו).

טור בשם הראב"ד וכן כתב הר"ן והרב המגיד.

סעיף ח

יִבְשׁוּ רוֹב עָלָיו וְנִשְׁתַּיֵּר בְּרֵאשׁ כָּל בֵּד מִהַשְּׁלֶשֶׁה בְּדִין, קֵץ אֶחָד, וּבֹ

ברייתא שם לג, א וכדמפרש רב חסדא.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) וּלְעֶבֶבָא בְּרַבּוֹ – כדי שודאי תתקיים המצוה, יש לוודא כי רוב אורכו

מחופה בשלשה עלים שיוצאים מאותו קן.

כיום, הואיל ואפשר, די בנקל, למצוא הדסים כשרים לכתחילה, שלכל הפחות

רוב רובו משולשים, יש להשתדל ולרכוש דוקא אותם.

(כג) וּאִפִּילוּ אִינוּ בְּרֵאשׁוֹ – דין ראש ההדס, שונה מהלולב או האתרוג. כי בעוד

שבראשם מחמירים מאד, בכל שינוי. בראש ההדס, אין מחמירים כך, הואיל

ועיקרו הוא היותו "עבת".

(כד) יִבְשׁוּ עָלָיו, פסול – כי אינו יפה.

(כה) כְּמִשּׁוֹ – החלו להתייבש, אבל לא יבשו לחלוטין. כשר, כי אין ההדס

נראה מכוער⁹.

(כו) אִלָּא כְּשִׁילְבֵינוּ פְּנִיָהֶם – וזה כמעט ולא שכיח.

9. אין חיסרון יופי פוסל אלא, כשמראה הצמח הופך למכוער ממש, ולא כשפג מעט מן היופי.

שְׁלֹשָׁה עָלִין לְחֵין, כֶּשֶׁר (כז); וַיֵּשׁ מִפְרָשִׁים שֶׁאֵפִילוּ אִם מֵהַשְּׁלֹשָׁה
 שֶׁבְּחֶד קָנָא יִבְשׁוּ שְׁנַיִם, וְלֹא נִשְׂאָר כִּי אִם אֶחָד לֵחַ, כֶּשֶׁר, וְהוּא
 שִׁיחִיהָ הָעֵלָה שֶׁהוּא מוֹרַכֵּב עַל שְׁנֵיהֶם (כח).
 יטור בשם אביו הרא"ש.

סעיף ט

אם אותם עלים שלא יבשו הם כמושין, יש פוסלין (כט) ויש
 מכשירין (ל).
 שם בשם הראב"ד. שם בשם אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) כשר – בסעיף זה רואים את ההבדל ההלכתי בין עלים יבשים, לעלים
 שנשרו. כי עלים יבשים, אינם פוסלים את ההדס, גם אם יבשו רובם, ובתנאי
 שבראשו יש עלים לחים. אבל נשירת עלים פוסלת, אם נשרו רובם.

(כח) שהוא מורכב על שניהם – זוהי קולא גדולה, כי נותר רק עלה אחד¹⁰,
 שלא נתייבש. ובכל אופן ניתן לכך היתר, כי היות והפסול הוא שאינו יפה, הרי
 מה שנראה גלוי וניכר לעין הוא העלה הלח, המכסה ומסתיר את חבריו
 היבשים.

(כט) יש פוסלין – למרות שלעיל בסעיף ו' נפסק שעלים כמושים כשרים, הרי
 זה דווקא כשיש עלים רבים כמושים. אבל אם כל העלים יבשו לגמרי, ורוצים
 להכשיר את ההדס למצוה, על ידי קן בודד, ולו שלושה עלים. במקרה זה
 צריכים שלושתם להיות לגמרי לחים.

(ל) ויש מכשירין – כי בסעיף ו' ראינו, שאין להגדיר עלים כמושים כיבשים,
 הלכך אין לפוסלם.

לפי כללי ההלכה, ניתן לסמוך על שיטה זו בשעת הדחק. כי בדרך כלל, כאשר
 המחבר מביא שתי דעות, באופן הבא "יש... ויש", כוונתו לפסוק כדעה השניה.

10. עיקר ההדס, בניגוד לערבה, הוא שלושה עלים, הצומחים כעיגול, בקן אחד. בעוד שהערבה,
 כפי שנראה בסימן הבא, בעזרת השם, עיקרה הוא רטיבותה ורעננותה. לכן היובש, הוא הגורם
 העיקרי בפסילתה.

סעיף י

נְקֻטָּם רֵאשׁוֹ (לא), כֶּשֶׁר (לב), אֶפְלוֹ לֹא עֲלֵתָהּ בּוֹ תְּמָרָה (לג); וְהוּא הַדִּין לְיִבֵּשׁ רֵאשׁוֹ (לד), וַיֵּשׁ פּוֹסְלִין בְּנְקֻטָּם רֵאשׁוֹ (לה). הגה: וטוב להחמיר במקום שאפשר באחר (המגיד), וְלֹא מְקַרְי נְקֻטָּם אֶלָּא אִם נְקֻטָּמוּ מִשְׁנֵה שֶׁם לַד, ב וּכְרָבִי טְרַפּוֹן, הַרִי"ף וְהַר"ש וְהַרְמַב"ם בַּפְּרָק ח וְהַרְמַב"ן. ⁹הַרְאב"ד בַּהֲשַׁגְתּוֹ שֶׁם, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְכִבְר הוֹפִיעַ רוּח הַקּוֹדֵשׁ בְּבֵית מִדְרַשְׁנוּ מִכִּמָּה שָׁנִים, וְהַעֲלִינוּ שֶׁהוּא פְּסוּל כִּסְתָם מִתְּנִיתִין וְכו', וְכַתֵּב הֵרֵב הַמְּגִיד, וַיֵּשׁ קִצַּת אַחֲרוֹנִים מִחֲמִירִין כַּדְּבָרֵי הַר"א ז"ל, וְכֵן רֵאשׁוֹ לְהוֹרוֹת עַד כִּאֵן לְשׁוֹנוֹ, וְכִמוּ שִׁכְתֵּב הַרְמ"א.

שולחן ערוך כפשוטו

אם כי הדס כזה, כמעט ואינו שכיח.

(לא) נקטם ראשו – כלומר, גזע הגבעול עצמו נחתך, וכפי שראינו בסעיף א'.

(לב) כשר – כי המגדיר העיקרי של צומח זה כהדס, עליו צייתה התורה, הוא, שלושה עלים היוצאים מקן אחד, כפי שהסברנו בהקדמת הסימן¹¹.

(לג) אפילו לא עלתה בו תמרה – מצוי לפעמים, שבמקום קטימתו, צמח כעין פרי, המחפה על מקום החיתוך. אלא שאין צורך בכך, כפי שהבהיר המחבר.

(לד) והוא הדין ליבש ראשו – אם לא יבשו שאר העלים, אין ההדס נפסל בכך. ואף שיש לעלים העליונים חשיבות גדולה, שהרי ביכולתם למנוע פסילה, גם אם יבשו שאר העלים. אין יבושת העלים העליונים פוסלת הדס, כל עוד נותרו רוב העלים לחים.

(לה) ויש פוסלין בנקטם ראשו – כי אינו יפה. וכשם שאם ראש ההדס לח, מציל את כל ההדס מפסלות, כך גם להיפך. אם נקטם ראשו, הוא פוסל את ההדס. ולדעה זו, הוא הדין אם יבשו העלים העליונים.

ההלכה כדעה ראשונה. אבל לכתחילה, צריך לחשוש לדעה זו, כפי שכתב הרמ"א, ולוודא שהראש אינו קטום ואינו יבש.

11. יש אומרים, שאם נחשף גזע ההדס, עקב נשירת העלים העליונים, הוא ייפסל, כי נתגלתה קטימתו. ואינו כשר אלא אם יחפו עלי ההדס ויכסו על קטימתו. ואולם יש פוסקים שלא קיבלו חומרה חדשה זו, שלא הובאה בשולחן ערוך.

הַעֲצִים (לו) (ר"ן).

סעיף יא

אם אין לו אלא הדם שענביו מרובים מְעַלְיו, ביום טוב, נומלו ואינו מברך עליו (לז).

ארחות חיים בשם בעל ההשלמה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) אם נקטמו העצים – כלומר הגבעול עצמו.

(לז) ואינו מברך עליו – כדי שלא תישכח המצווה. ולא אמרו כן בשאר פסולים שאי אפשר לתקנם. אבל פסול זה של ענביו מרובים, ניתן לתקן, נמצא איפה שבכת, הוא כשר. אמנם הכשר זה ניתן לו רק ביום ראשון של סוכות, אבל בשאר הימים, אינו כשר עד שיסירו ממנו את ענביו¹².

12. הסבר זה מיישב מה שתמהו על דברי בדק הבית, שענבי ההדס פוסלים אותו לכל שבעת הימים. ותמוה, הלוא פסול זה הוא העדר יופי, שרק ביום ראשון פוסל. אמנם הישוב לזה, כאמור, שאפשר לתקנו בקלות. לכן גם בשאר הימים לא יהא כשר, עד הסרת ענביו.

סימן תרמ"ז

דיני ערבה, ובו ב' סעיפים.

הכינוי בו כינתה התורה את הערבה, הוא עֲרָבֵי נַחַל (ויקרא כג). שיוך הערבה לנחל, כמה משמעויות לו, כמבואר בגמרא. והעיקרי שבהם הוא כדי להבהיר, שעץ הערבה עליו צייתה תורה, צומח ברובו, במקום מים רבים. ובסעיף א', יסביר המחבר מהם סימני הזיהוי של ערבה זו. אמנם בטבע, קיימים סוגים רבים של צמחים, שיכולים לענות על הדרישות המתוארות כאן. על כן, אין לסמוך על סימנים אלה בלבד, אלא על המסורת המקובלת בידינו, מדור דור. סימן זה דן בכשרות הערבה.

סעיף א

אֲעֲרָבֵי נַחַל האמור בתורה, הוא מִיֵּן יְדוּעַ הַנִּקְרָא בֵּן (א); עֵלָה שְׁלֹ מִשּׁוּךְ כַּנַּחַל (ב), וּפְיוֹ חֶלֶק, וְקִנְיָה שְׁלֹ אָדָם (ואפילו בְּעוּדוֹ יֶרֶק, כשר (ג)) (כ"י); צִרּוּב מִיֵּן זֶה גִּידֵל עַל הַנַּחֲלִים, לַכֵּךְ נִקְרָאוּ עֲרָבֵי נַחַל, וְאִפְּלוּ הִיָּה גִּידֵל בַּמַּדְבָּר אוֹ בְּהָרִים, כשר (ד); וַיֵּשׁ מִיֵּן אֶחָד דּוֹמָה לַעֲרָבָה, אֵלָּא שְׁעֵלָה שְׁלֹ עֵגֶל וּפְיוֹ דּוֹמָה לְמִסָּר (פירוש, מְגִירָה, סִיג"ה בלע"ז) וְקִנְיָה^א ברייתא סוכה לג ע"ב לד ע"א. צ"מב"ם בפרק ז הלכה ג, והביאו הטור, ושכן כתב הרא"ש. ברייתא שם לד, א.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) מִיֵּן יְדוּעַ הַנִּקְרָא בֵּן – ידיעה זו עברה במסורת מדור לדור, כמוסבר בהקדמה.
- (ב) עֵלָה שְׁלֹ מִשּׁוּךְ כַּנַּחַל – הביטוי ערבי נחל סובל מספר משמעויות, כנתבאר בגמרא. אחד מהם הוא, שעלהו משוך (כשם שנחל נמשך), ולא עגול.
- (ג) וְאִפְּלוּ בַּעֲדוֹ יֶרֶק, כשר – גם המחבר מסכים לכך, כי העיקר הוא, שהגבעול לא יהא לבן.
- (ד) כשר – כי מה שחשוב בעיקר הוא, להכיר מהי ערבה נכונה.

שלו אינו אדום, וזהו הנקרא: צִפְצָפָה, והיא פסולה (ה); ויש מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו במפר, אלא יש בו תלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן, וזה כשר (ו).
¹ברייתא שם, וכדמפרש אביי.

סעיף ב

^הערבה שיבשה (ז) או שנשרו רב עליה או שנקטם ראשה (ח), פסולה (ט); אבל במושה או שנשרו מקצת עליה, אכשרה; והרמב"ם מכשיר בנקטם ראשה (י).

^המשנה שם לג, ב. 'ציינתי לעיל סימן תרמ"ז בסעיף י, אות צ. גם זה שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) פסולה – אין זו הערבה הידועה לנו.

(ו) כמו פי מגל קטן, וזה כשר – כיום, רבים מהערבות שלנו, נראות ככה.

(ז) ערבה שיבשה – העלים היוצאים מקנה הערבה, צריכים להיות לחים ורעננים, לפחות ברוב שלושת הטפחים, שהוא האורך ההלכתי של הערבה. העלה מוגדר יבש, כאשר מרוב יבשותו איבד את צבעו הירוק, והפך ללבן. כמו שראינו לגבי הדס, בסימן הקודם.

(ח) שנקטם ראשה – הכוונה שהגבעול נחתך, ולא העלים.

(ט) פסולה – הן ערבה יבשה, והן זו שנשרו רוב עליה, והן קטומת הראש, פסולים מחמת שאינם יפים.

(י) והרמב"ם מכשיר בנקטם ראשה – אבל צריך להחמיר כדעה ראשונה.

סימן תרמ"ח

דברים הפסולים באתרוג, ובו כ"ב סעיפים.

סימן זה דן בפסולי האתרוג. גם בו, כמו בשאר המינים, יש שלושה פסולים. הראשון, "אין שמו עליו", והוא רלוונטי לכל שבעת הימים. השני, כאשר "חסר" מגופו, וזה רלוונטי רק ליום ראשון. השלישי, והוא העיקרי, איבוד הדרו ויופיו. המחבר והרמ"א חלוקים בזה, אם הוא רלוונטי רק ליום הראשון, או לכל שבעת הימים.

סעיף א

^אאתרוג הַיָּבֵשׁ, פסול (א); וְשֶׁעוֹר הַיָּבֵשׁוֹת, ^בכשאינו מוציא שום לְחָה (ב), וְיָבֵדֵק עַל יְדֵי שְׂיֵעֵבֶר בּוֹ מִחֶטֶט וְכוּ' חוּט, ואם יש בו לְחָה יְרָאָה בְּחוּט (ג) (ואתרוג שהוא משנה שעברה, ודאי יבש הוא ופסול (ד))

(תה"ד מהרי"ל סימן ה').

^אמשנה דף לד, ב. ^בטור בשם הראב"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) פסול – כי אינו יפה.

(ב) כשאינו מוציא שום ליחה – במציאות ימינו, אתרוג כזה מאוד נדיר.

(ג) ואם יש בו ליחה יְרָאָה בחוט – אמנם כאמור, בדרך כלל, אין צורך לבדוק. כי ברור שאינו יבש, ברמה כזאת.

(ד) יבש הוא ופסול – כל אחד יכול להוכיח בזה, כאשר מותיר אתרוג משנה אחת לחברתה, וזה מתקשה כאבן.

סעיף ב

יאתרוג שְׁנֵקֵב נֶקֶב מְפֹלֵשׁ (ה) כל שהוא, פסול (ו); וְשֵׁאִינוּ מְפֹלֵשׁ, אם היה בְּאִיסָר (ז), פסול (ח); ואם חסר כל שהוא, פסול (ט). **אויש** אומרים דָּגָם בְּנֶקֶב מְפֹלֵשׁ בְּעֵינָן חֶסְרוֹן מְשֵׁהוּ (י); וְשֵׁאִינוּ מְפֹלֵשׁ, בְּחֶסְרוֹן בְּאִיסָר (יא). הגה: ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן על ידי קוצים, אף על פי שיש בהם חסרון, שזהו דְּרָךְ גְּדִילְתָן (יב) (תה"ד סי' צ"ט); מִיְהוּ שם במשנה ובגמרא לו, א משמיה דעולא, וכפרוש רש"י והרא"ש שהביא הטור, וכן כתבו התוספות דעולא אסיפא קאי, אניקב, ולא חסר, וכן כתב הרמב"ם. ¹שם בשם רבנו חננאל וכן כתב הראב"ד שפירש דעולא ארישא אניקב וחסר כל שהוא קאי.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ה) **שניקב נקב מפולש** – על ידי מחט. מה נקרא מפולש, יוסבר בסעיף הבא. פסול זה אינו שכיח כלל, כי יתכן רק כאשר נעשה בכוונה.
- (ו) **פסול** – כי זה נחשב אתרוג חסר. ואף שלא נחסר מקליפתו או מבשרו דבר, הוא עדיין שונה מאתרוג רגיל, שאין בו נקב. דומה הוא יותר, לאתרוג חסר.
- (ז) **בְּאִיסָר** – אין אנו יודעים בדיוק, מהו גודל שטח האיסר. אבל נראה, שאינו גדול ממטבע השקל של ימינו.
- (ח) **פסול** – אפילו אינו חסר כלום. כגון שלקח עיפרון, ודחקו בגוף האתרוג, עד שנקבו, ולא חיסר בו דבר.
- (ט) **חסר כל שהוא, פסול** – אפילו אינו כאיסר, ומשום שחסר.
- (י) **בְּעֵינָן חֶסְרוֹן מְשֵׁהוּ** – שיטה זו מקילה ומכשירה את האתרוג אפילו במקרה שיש בו נקב מפולש. ובלבד, שלא יהא חסר ממנו דבר.
- (יא) **וְשֵׁאִינוּ מְפֹלֵשׁ, בְּחֶסְרוֹן בְּאִיסָר** – לשיטה מקילה זו, אם חסר משהו אין האתרוג נפסל אלא אם חסר בו כאיסר.
- (יב) **שזהו דְּרָךְ גְּדִילְתָן** – ענפי עץ האתרוג מלאים קוצים ארוכים וקשים, הצומחים סמוך מאד לאתרוגים, ובקלות פוצעים את הפרי. מטעם זה אין נקבי הקוצים נחשבים שינוי במראהו, כדי להגדירם כפסול באתרוג.

אם רואה שְׁאִין הָעוֹר וְהַבְּשָׂר קִיִּים תּוֹךְ הַנֶּקֶב (יג), פסול לסברא הראשונה, אף על פי שאינו מפולש; ובשעת הדחק יש להקל כסברא האחרונה (יד), להכשיר חסרון שְׁאִינוֹ כְּאִסָּר וְאִינוֹ נֶקֶב מִפְּלֵשׁ (טו) (דעת עצמו).

סעיף ג

מִפְּלֵשׁ, ^היש מפרשים כפשוטו, דהיינו שְׁנַקֵּב מצד זה לצד זה; ^ויש מפרשים שכיון שְׁנַקֵּב עד חדרי הַזֶּרַע שהגרעינים בתוכו, מְקַרֵּי מפולש (טז).

^הבה"ג והרי"ף והראב"ד. ^והרא"ש בשם הירושלמי ושכן פירש ר"י וכן כתב הר"ן.

סעיף ד

^אאתרוג שְׁנַמְזוּחַ כֹּל בִּשְׂרוֹ בַּפְּנִים, וקליפתו החיצונה קיימת וחדרי ^בבעיא שם בגמרא ולא נפשטא, ונקט הרי"ף לקולא.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) שְׁאִין הָעוֹר וְהַבְּשָׂר קִיִּים תּוֹךְ הַנֶּקֶב – אמנם לא חסר כאיסור, ולשיטה ראשונה פסול ולשיטה שניה כשר. אין להכשירו בגלל שכך דרך גדילת האתרוג, שהקוצים בדרך כלל לא יוצרים נזק כזה.

(יד) יש להקל כסברא האחרונה – שחיסרון כל שהוא אינו פוסל את האתרוג. ויש לדעה זו חשיבות, מאחר וחיסרון כל שהוא, שכיח שיאונה לו לאתרוג. אמנם לפי המחבר אין להקל בכך, ביום הראשון של סוכות. אלא שאם אין אתרוג אחר, אפשר לסמוך על שיטה זו, גם לפי הספרדים, ולברך עליו¹.

(טו) שְׁאִינוֹ כְּאִסָּר וְאִינוֹ נֶקֶב מִפְּלֵשׁ – ורק אתרוג ובו נקב מפולש, וחסר כל שהוא, ייפסל. או שאינו מפולש, אבל חסר ממנו בגודל איסור.

(טז) מְקַרֵּי מַפּוּלֵשׁ – זו דעת הירושלמי. ולהלכה נראה, שצריך לחשוש לשיטה זו. אם כי זהו, כאמור, פסול מאוד לא שכוח.

1. כף החיים אות יז.

הַזֶּרַע קַיִמִים בַּפְּנִים, כֶּשֶׁר (יז); וְיֵישׁ פּוֹסְלִים (יח).

¹טור בשם יש מחמירין, ולזה הסכים.

מעיקף ה

²נסדק כולו מראשו לסופו, אפילו אינו חסר כלום, פסול (יט); אבל נשאר בו שיור למעלה ולמטה, אפילו כל שהוא, כשר; ויש מי שאומר דְּדוֹקָא מְלַמְּתָהּ, אבל בחוטמו (כ) אפילו כל שהוא, פסול (כא). הגה: ויש מחמירים לפסול בנסדק רובו (כב); וכל שלא נסדק רוב ³משנה שם לד, ב, ובגמרא לו, א כפירוש רש"י ורא"ש. 'הר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) כשר – כי מראהו החיצוני נותר בסדר, ללא פגיעה בהדרו.

(יח) ויש פוסלים – כי למרות שמבחינה חיצונית הוא נראה בסדר, זה הרי פרי רקוב. ומה שאינו הדר, פסול. וכשם שאין לכבד את הקב"ה בחפץ מכוער, כי אין זה כבוד עבורו. כך אין זה מכבד את הבורא אם תתקיים המצוה באתרוג שתוכו הרקיב והתעפש.

ניתן לחוש בפסול זה, באמצעות אחיזת האתרוג. כי אם הוא אכן פסול, תהא התחושה שאבדה נוקשותו וקשיחותו.

טוב לחשוש לשיטה זו. אמנם בלית ברירה, כגון שאין אתרוג אחר, הוא כשר.

(יט) פסול – כי סדק גדול כל כך, מכער את האתרוג, והוא נפסל עקב היותו "לא יפה".

(כ) בחוטמו – חוטם האתרוג הוא החלק העליון, בו האתרוג הולך וצר. ויש מקילים ולפיהם, רק חצי העליון, הקרוב לראשו מוגדר "חוטם". ולכתחילה חוששים שזה מתחילת השיפוע.

(כא) אפילו כל שהוא, פסול – לדעה זו, החוטם הוא עיקר יופיו של האתרוג. ואם יש בו מום כלשהו, האתרוג פסול. ולכתחילה, ודאי ראוי לחוש לשיטה זו.

(כב) בנסדק רובו – סדק הפוסל אתרוג אינו רק זה הנמשך מראשו עד סופו, אלא גם זה הנמשך ברובו. כי מבחינה הלכתית, הרוב מכריע. ודי ברובו, כדי להחשיבו סדוק כולו.

קליפתו הֶעָבָה, לֹא מְקַרֵי נְסִדֵּק (כג) (רבינו נסים).

סעיף ו

בְּנִקְלָף הַקְּלִיפָה הַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ (כד), שֶׁאֵינּוּ מְחֻסְרוֹ, אֵלֹא נִשְׁאָר יְרוּק
בְּמוֹת שֶׁהוּא בְּרִיתוֹ (כה), אִם נִקְלָף כּוֹלוֹ, פֶּסוּל (כו); לֹא אִם נִשְׁאָר
מִמֶּנּוּ כֹל שֶׁהוּא, כִּשֶׁר; מִיֵּשׁ אֹמְרִים שֶׁצָּרִיךְ שִׁישְׁתִּיר בְּסֻלַּע (כז).
פֶּסֶם בַּמִּשְׁנָה וְכִרְבָּא שֶׁם לוֹ, א. וְכִפִּירוּשׁ הַתּוֹסֵפוֹת בְּשֵׁם רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל. לְהַרְיָף וְהִרְאֵ"שׁ
וְרַמְבַּ"ם. פֶּתוּסְפוֹת בְּשֵׁם רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל.

שולחן ערוך כפשוטו

דעה זו מחמירה, אך לכתחילה כולם חוששים לה. עם זאת, גם פסול זה, נדיר מאד.

(כג) לֹא מְקַרֵי נְסִדֵּק – סדק שטחי, שלא חדר עמוק, לא יוגדר סדק, לדעת הרמ"א.

(כד) הַקְּלִיפָה הַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ – שעוביה דק מאד.

(כה) נִשְׁאָר יְרוּק כְּמוֹת שֶׁהוּא בְּרִיתוֹ – ולא נעשה האתרוג פסול מטעם חסר, שכן פסול זה חל רק אם נחסר מן הקליפה העבה.

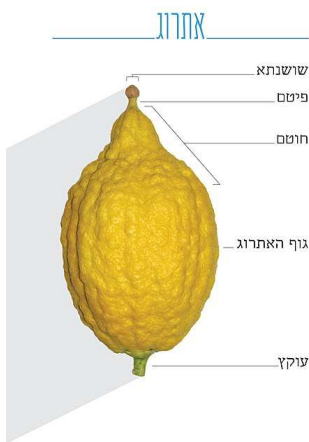
(כו) אִם נִקְלָף כּוֹלוֹ, פֶּסוּל – כשהוסרה הקליפה כולה, נעשה האתרוג מכוער. אם כן, גם פסול זה, אינו שכיח.

(כז) שֶׁצָּרִיךְ שִׁישְׁתִּיר כְּסֻלַּע – כמו מטבע קטן. גם מציאות זו, כמעט ואינה מצויה.

סעיף ז

(כח) נִיטַל דָּדוּ, וְהוּא הֵרֵאשׁ הַקָּטָן לְשׁוֹשְׁנָתוֹ בּוּ, פֶּסוּל (כט). הגה: ויש מחמירין אם נטלה השושנתא, דהיינו שאנו קורין פְּטָמָא (ל) (ר"ז), וטוב להחמיר במקום שאפשר (לא), *מיהו לענין דינא אין לפסול אלא אם כן נטל ישם במשנה ניטלה פטמתו כפירוש הרי"ף ורמב"ם שם בפרק ח. * (כתב שארי הרב רבי ישעיה הורוויץ בספרו שני לוחות הברית (מסכת סוכה נר מצוה אות יא) שאין פסול בניטל השושנתא ומכל שכן כשיש שושנתא רק שנשבר מקצתה והאתרוג בעצמו מהודר ומפואר ולוקח בשביל זה אתרוג אחר שאינו מהודר הוא הכסיל שבחושך הולך).

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) הקדמה לסעיפים ז' וח' – בראש האתרוג, צומח קנה עץ קטן, מילימטרים ספורים גבהו, ושמו "דד". ראשו הקרוי שושנתא, מתרחב ככתר ודומה לפרח קטן. גם בחלקו התחתון של האתרוג יש קנה עץ קטן, הנקרא עוקץ, באמצעותו מחובר האתרוג אל העץ. סעיפים אלה דנים מתי נפסל האתרוג, כשאחד מאלה נפגע או נפגם. פסולים אלה, רלוונטיים מאד למעשה, כי הם שכיחים ביותר.

(כט) שושנתו בו, פסול – כי הדד נחשב חלק מגוף האתרוג, ואם ניטל ונפל, נמצא האתרוג חסר. לכתחילה, אפילו לא ניטל הדד כולו, אין האתרוג כשר².
(ל) שאנו קורין פְּטָמָא – דעה זו מחשיבה גם את השושנתא, כחלק מן האתרוג. נמצא שבנטילתו, נעשה האתרוג חסר.
(לא) במקום שאפשר – לכתחילה, אין ליטול אתרוג שהשושנתא שלו נפלה. וגם הספרדים חוששים לכתחילה, לדעה זו.

2. בשעת הדחק, אפשר להקל ולסמוך על הדעה שהוא יפסל, רק אם ייחתך כל הדד, היוצא מן האתרוג.

הַדָּד, דְּהִינּוּ הָעֵץ שְׂרָאשׁ הַפֶּטֶמָא עָלָיו (לב); וְהָרָאשׁ נִקְרָא: שׁוֹשְׁנָתָא (המגיד); וכל זה דוקא שְׁנִטְלָה, אבל אם לא היה לו דד מעולם, כשר (לג), וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (לד) (הרא"ש).

סעיף ה

נִטְלָה הָעֵץ, שֶׁהוּא תְלוּי בּוֹ בְּאֵילָן, מֵעֵקֶר הָאֶתְרוּג, וְנִשְׂאֵר מְקוּמוֹ גּוּמָא, פְּסוּל (לה). הגה: ואם יִנְטֵל קצת העץ ונשאר עובי כל שהוא, שְׁפָל רוחב הַגּוּמָא מְכַסֶּה, כשר (לו) (טור).

^וברייתא לה, ב ניטלה בוכנתו כפירוש הרי"ף שם והרמב"ם שם.

סעיף ט

(לז) ^ועֲלֵתָה חֲזוּזִית (פירוש, פְּרָגוּם 'אוּ יִלְפֹת' אוּ חֲזוּזוֹ) עָלָיו, אִם בְּשָׁנִים אוּ ^זשם במשנה וכרבא שם בגמרא לה, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) הָעֵץ שְׂרָאשׁ הַפֶּטֶמָא עָלָיו – וכדעת המחבר.

(לג) לא היה לו דד מעולם, כשר – כל האתרוגים, בתחילת גידולם, גדלים עם פיטם. אלא שבשלב ההתפתחות, נושר הפיטם אצל חלקם. וכתוצאה טבעית, נוצרת רקמת הגלדה בצבע חום בהיר. אלא שאם נשר הפיטם, אחר תלישת האתרוג מן העץ, מקום החיתוך ניכר, ואתרוג זה פסול.

(לד) רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו – והם כשרים לכתחילה.

(לה) ונשאר מקומו גומא, פסול – כי נעשה אתרוג זה חסר.

(לו) שְׁפָל רוחב הַגּוּמָא מְכַסֶּה, כשר – אין הרמ"א חולק, אלא מסביר את דברי המחבר.

(לז) הקדמה לסעיפים ט עד יד – סעיפים אלה דנים בדין ה"חזזית". להלן בסעיף י"ג, מגדיר המחבר את החזזית כעין "אבעבועות", שיש בהם ממש, וניתן למששם, כי הם גבוהים מן האתרוג. וצריך להבין מה כוונתו, הרי רוב רובם של אתרוגים אינם חלקים כתפוח, ואבעבועות אלה הם לכאורה טבע האתרוג, ומצויים ברוב שטחו.

בשלשה מקומות (לח), פסול (לט); ואם במקום אחד, אם עָלָה על רובו, פסול (מ); ואם על חוֹטְמוֹ, אפילו כל שהוא, פסול (מא). וחוטמו היינו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו (מב).

סעיף י

⁹יש אומרים דְּהָא דְּבִשְׁנַיִם ובשלשה מקומות פסול, היינו דוקא כְּשֶׁנִּתְפְּשֵׁט הַנְּמוֹר ברובו אף על פי שבשטח הַחֲבֵרְפוּרוֹת הוא ⁹טור בשם הראב"ד והרא"ש וכן כתב הריב"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(לח) אם בְּשְׁנַיִם או בשלשה מקומות – חזיות רחבות מעט, פוסלות בשני מקומות. חזיות זעירות, בשלשה מקומות.

על כן הסבירו המפרשים שמדובר בתפיחה מחמת לקות מסוימת, שהולידה עיפוש וריקבון בפרי, עד שניתן לחוש בה במשמוש. אמנם זה לא שכיח כלל, וקורה בעיקר באמצע החג, מחמת המשמוש באתרוג³.

(לט) פסול – בסעיף הבא יוסבר מה הכוונה "בְּשְׁנַיִם או בשלשה מקומות".

(מ) פסול – היא אמנם אחת, אבל גדולה במיוחד.

(מא) אפילו כל שהוא, פסול – ודווקא אם הכיעור גלוי וניכר לעינים, ולא קטן כל כך, שנראה רק אחר שמקרבים את האתרוג לעיניים, ומחפשים איזו שהיא נקודה קטנטונת⁴.

(מב) כלפי ראשו – החוטם הוא החלק הקרוב לראש האתרוג, מחצי גובהו העליון, במקום שהאתרוג מתקצר. ויש מחמירים ומחשיבים את חוטם האתרוג מהמקום שבו הוא מתחיל להתקצר. אבל במקרים של פסולים בחוטמו, אין לפסול אתרוג אלא בחלק העליון הסמוך לראשו.

3. בית יוסף בשם אורחות חיים, וביאור הלכה ד"ה אבעבועות.

4. משנה ברורה ס"ק מ"ו.

מיעוט (מג); אבל במיעוטו, כגון שכולם מצד אחד של אתרוג, כשר. ³ ויש פוסלים אפילו במיעוטו של צד אחד (מד).
³ שם בשם (אחיו רבנו יחיאל) [הרי"ף גיאות].

סעיף יא

אם הוא מחצה על מחצה במקום אחד (מה), ⁴ יש מכשירין ויש פוסלים (מו).
⁴ שם בשם (הראב"ד) [אחיו רבנו יחיאל]. ⁵ שם בשם הראב"ד.

סעיף יב

⁶ מְחוּטְמוּ וְאֵילָן, דהיינו ממקום שמתחיל לְשַׁפֵּעַ עַד הַפְּטָמָא (מז),
⁶ מימרא דרבא שם לה, ב וכפירוש רש"י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מג) הוא מיעוט – כלומר למרות שבסך הכללי, פגמיו החיצוניים של האתרוג מכסים שטח מועט, ביחס לשטחו המלא. אף על פי כן, הם יוצרים כיעור גדול. כי למרות היותם זעירים, הרי נפוצו על פני רובו, ויש לפסלו משום שאינו "הדר".

(מד) אפילו במיעוטו של צד אחד – לדעה זו, למרות שתפוצת פגמיו מצויה בצד אחד בלבד, הם עדיין פוסלים. כי העובדה שאין זה כתם אחד, אלא כמה פגמים, הופכת את האתרוג למכוער ופסול.

(מה) במקום אחד – לא תיתכן מציאות כזו, שבדיוק חצי אתרוג עכור ופגום, וחציו האחר צח ונקי, חף מכל פגם. עם זאת יתכן שלעיני המתבונן, נראה האתרוג כחציו עכור, וחציו נקי.

(מו) ויש פוסלין – וצריך להחמיר כדעה השנייה. אמנם, זה ממש לא שכיח.

(מז) שמתחיל לְשַׁפֵּעַ עַד הַפְּטָמָא – מהמקום הרחב ביותר של האתרוג, משם הוא מתחיל להתקצר, עד ראש האתרוג. ואמנם יש מקילים שהכוונה רק לחצי

פוסל תְּזִיזִית וכל שינוי מראה בכל שהוא (מח); ^טויש מי שאומר דהוא הדין דְּיִבֵּשׁ (מט) פוסל שם בכל שהוא (נ).
^טטור בשם הראב"ד, וכן כתב הר"ן וארחות חיים בשמו ובשם הריטב"א.

סעיף יג

^תתְּזִיזִית הוא כמו אֲבַעְבוּעוֹת (נא), ויש בו ממש, שמקומו ניכר במישוש, שהוא גבוה מאתרוג (נב). הגה: ולכן יש להכשיר אותו תְּזִיזִית שקורין בלשון אשכנז מו"ל, לפי שאינן גבוהים משאר האתרוג (נג) (מהרי"ל);
^תהרא"ש שם ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

העליון של חלק זה, שהוא ממש קרוב אל הראש. ובו השיפוע חד יותר⁵. אבל לכתחילה מחמירים, כבר מתחילת ההתקצרות.
(מח) בכל שהוא – כי ראש האתרוג הוא החלק הגלוי ביותר והכי נראה לעין. מטעם זה חמור כל כך שינוי מראהו במקום זה, שפוסל בכל שהוא.
(מט) דהוא הדין ביבש – הרי גם יבש פסול משום שאינו יפה, לכן הוא פוסל בראש האתרוג, כמו חזזית.
(נ) פוסל שם בכל שהוא – המחבר כתב יש מי שאומר, מאחר ואין זו דעת הכל. ואף שפסול יבש הוא משום שאינו הדר, סברו המקילים שפסול היובש הוא דוקא אם הפרי עצמו התייבש, ולא חלק ממנו.
הסכמת הפוסקים היא כדעת המחמירים, שיבשות בראש האתרוג פוסל במשהו.
(נא) כמו אבעבועות – כפי שהסברנו בהקדמה לסעיף ט', מדובר בלקות מסוימת באתרוג, שחוללה בו עיפוש וריקבון.
(נב) ניכר במישוש שהוא גבוה מאתרוג – בגלל העיפוש, וכפי שהסברנו.
(נג) שאינן גבוהים משאר האתרוג – ענפי עץ האתרוג קוצניים מאד, וכשאחד

5. הדברים מפורשים בדברי הרא"ש פרק ג' אות כ': "משמע מתוך פרש"י שאין כל השיפוע עד הפיטמא נקרא חוטם, אלא עובי גובהו שממנו משפע ויורד". אמנם מיד הביא את דעות החולקים. וראה מה שכתב בזה חתם סופר (סוכה לה, ב).

ויש מי שכתב דַּיֵּשׁ להכשירם מטעם דְּנִקְּשָׁבִים מְרָאָה אֶתְרוּג, מאחר דרגילים להיות הרבה כך (נד) (ת"ה סי' צ"ט).

סעיף יד

אם עלתה בו חזזית בענין שפסול, או שהוא מנומר (נה), אם כשקולפו חוזר למראה האתרוג (נו), כשר (לאחר שנקלף ולא חסר כלום (נז)).
הרא"ש שם.

סעיף טו

נפל עליו מים, בתלוש, ותפח או סרה; או שהוא כבוש בחומץ או מבושל; או מנומר, פסול (נח).
ברייתא שם לו, א.

סעיף טז

אם הוא שחור או לבן (נט) במקום אחד, פוסל ברובו; בשנים או בשלשה מקומות, דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו (ס).
שם בברייתא וכפרוש הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

מהם פוגע באתרוג, נוצרת חזזית ה'מו'ל'.

(נד) דרגילים להיות הרבה כך – דווקא כיון שפגם כזה שכיח, יש להכשירו. כי הוא מראה טבעי, ולא פגם.

(נה) שהוא מנומר – כלומר, שחל בו שינוי מראה, כפי שיוסבר בסעיף ט"ז.

(נו) כשקולפו חוזר למראה האתרוג – כגון, שהעיפוש היה שטחי מאוד.

(נז) ולא חסר כלום – כי אם גרם הקילוף שיחסר מגוף האתרוג, הלוא נפסק בסעיף ב' שבחסר כל שהוא פסול.

(נח) פסול – בגלל שאינו הדר.

(נט) שחור או לבן – אלו צבעים, שאינם שייכים כלל, למראה אתרוג.

(ס) דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו – כי זה לא יפה. ובסעיף י"ב למדנו,

מע"ף יז

^אמקום שהאתרוגים שלהם כעין שחורות מעט, כשרים (סא); ואם היו שחורים ביותר כאדם כושי, הרי זה פסול בכל מקום (סב).
^אשם במשנה לד, ב וכאוקימתא דרבא שם לו, א וכפירוש הרי"ף והרמב"ם שם.

מע"ף יח

^ההַעֲגֵל בְּכַדוֹר, פסול (סג).

^השם ברייתא.

מע"ף יט

^אגִּדְלוּ בְּדָפוּם וְעִשְׂאוּ כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת, פסול (סד); ^אעִשְׂאוּ כְּמוֹ בְּרִיתוֹ (סה), אף על פי שעשאו דְּפִין דְּפִין (סו), כשר.
^אשם. ^אמימרא דרבא שם לו, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

שכאשר נמצא שינוי המראה על חוטמו, הוא פוסל במשהו.

(סא) כשרים – כי במקומות אלה, זהו צבעו הטבעי של האתרוג, ואין זה מום. אמנם כיום, איננו מכירים אתרוגים כאלה.

(סב) פסול בכל מקום – כי זה ודאי מום באתרוג. ופסול, כי אינו יפה.

(סג) פסול – כי אין זו צורתו הרגילה של אתרוג, אלא מום. ופסול, כי אינו הדר.

(סד) ועשאו כמין בריה אחרת, פסול – כי גרם לשינוי צורת האתרוג, וזה מום. ופסול, כי אינו יפה.

(סה) עשאו כמו ברייתו – שחיבר תבנית מסוימת סביב לאתרוג, ששימרה, באופן כללי, את צורתו.

(סו) שעשאו דְּפִין דְּפִין – כלומר, שגידל אתרוג שצורתו העיקרית היא צורה גלילית, כפי שאנו מכירים. אבל בצורתו החיצונית נראים חריצים, כמו

מע"ף ב

^ההַתִּיּוֹם (סז), דהיינו שגדל שְׁנַיִם דבוקים זה בזה, כשר (סח).

^השם בברייתא לו, א וכתנא קמא.

מע"ף כא

^והַיֵּרֶק שֶׁדוֹמָה לְעֵשְׂבֵי הַשָּׂדֶה, פסול (סט), אלא אם כן חוזר למראה אתרוג כְּשֶׁמִּשְׁהִיךְ אוֹתוֹ (ע).

^ושם במשנה לד, ב כרבי יהודה, תוספות והרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

שנראים קרשי גלגל המים של טחנת קמח כמין גלים⁶, וכמוצג בתמונה המובאת פה.

(סז) הַתִּיּוֹם – הכוונה תאום.

(סח) כשר – כי אין זה נחשב מום. לכתחילה יש להימנע מלקחתו, כי יש ראשונים הפוסלים אותו. אמנם אם זה אתרוגו, אפשר לברך עליו, כפסק המחבר⁷.

(סט) פסול – כי צבעו של אתרוג בשל, הוא צהוב. וירוק חזק כזה מוכיח, על חוסר בשלותו⁸.

(ע) כשמשׁהיך אותו – השינוי החל בגווניו מירוק לצהוב מוכיח, שהוא כבר בשלבים הסופיים של בשלותו. על כן טוב להמנע מנטילת אתרוג שהוא לגמרי ירוק, וראוי לבחור אתרוג שכבר התחיל להצהיב, כי זה מוכיח על היותו כשר בלי פקפוק.

6. זה כשר כי אכן יש אתרוגים שגדלים ככה בטבע ולכן אף אם עשאו בדפוס כשר. כך ביאר בספר כפות תמרים.

7. כף החיים כתב, שיוכל לקחתו ללא ברכה (אות קיט). אמנם בהגהות איש מצליח כתב, שאפשר לברך, ולסמוך על המחבר. ומשמע שזו גם דעתו של המשנה ברורה, בס"ק ס"ג.

8. על פי לשון הגמרא (סוכה לא, ב) "משום דלא גמר פירא".

סעיף כב

‘שיעור אתרוג, קטן פחות מַכְּבִּיצָה, פסול (עא); אבל אם פְּבִיצָה, כִּאֲפִילוֹ אִם הוּא בְּסֵר שְׁעֵדִיין לֹא נִגְמַר פְּרִיז, כִּשֶׁר (עב); וְאִם הִיא גְדוֹל כֹּל שֶׁהוּא (עג), כִּשֶׁר (עד).

שם במשנה וכרבי יהודה. ⁹ שם בברייתא וכחכמים.

שולחן ערוך כפשוטו

(עא) פחות מכביצה פסול – כי אינו נחשב אתרוג.

אתרוג מורכב גם הוא אינו נחשב אתרוג.

ומהו אתרוג מורכב, זהו פרי שהורכב מהכלאת עץ הלימון ועץ האתרוג, ואינו נחשב אתרוג. הואיל ופסול זה שכיח, אין לקנות אתרוג אלא אם כן יש פיקוח והשגחה על כשרותו. חשש זה עורר את הרב יחיאל אפשטיין, מחבר ערוך השולחן, לזרז את בני עמנו להעדיף את רכישת אתרוגי ארצנו הקדושה, כמובא בלשונו (כאן סעיף כט): "ולפי זה אין לנו שום היתר על אתרוגים, רק אותם שישראלים מעידים שיודעים הנטיעות מתחלתן, שאין בהם שום הרכבה, כמו אתרוגי ארצנו הקדושה, שבשם גדולי ישראל ותלמידי חכמים ויראי אלקים משגיחים על הגינות, שלא יהיה בהן שום הרכבה. אבל לאתרוגי קורפ"ו, אין שום היתר, אף בהכשירים שלהם. שידוע לכל שישראל מעטים שם, וכבושים תחת ידם, ויראתם על פניהם. ואיך ידעו מה שעושים על פני השדה, בגינותיהם ובכרמיהם, אם ירכיבו אם לאו וכו'. ולכן כל איש מישראל אשר נגע יראת ד' בלבו, לא יקח רק אתרוגי ארץ ישראל ואיך לא נבוש ולא נכלם בדבר מצוה שנוכל לקיימה מפרי ארצנו הקדושה ליטול דווקא מארץ העמים אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה ועל זה נאמר וימאסו בארץ חמדה, ולכן יש ליזהר בזה מאד מאד".

(עב) כשר – כי אין צורך שהאתרוג יהא בשל לגמרי⁹.

(עג) גדול כל שהוא – כלומר גדול מאד.

(עד) כשר – כי הגודל אינו פסול, והוא עדיין נחשב יפה.

9. והסיבה שנפסל אתרוג שגוון הירוק שלו הוא כירק הכרתי, וכעשבי השדה, משום שאינו בשל כלל.

סימן תרמ"ט

דברים הפוסלים בארבעה מינים, וכו' ו' סעיפים.

אחר תיאור ארבעת המינים, ותנאי הכשרו של כל אחד מהם, פורט המחבר בסימן זה, מספר גורמים שווים, הפוסלים כל אחד מארבעת המינים.

סעיף א

(א) ^א כל ארבעה המינים פסולים בגזול ובגנוב (ב), ^ב בין לפני יאוש ^א משנה סוכה כט, ב. לב, ב. לג, ב. לד, ב. לשם בגמרא ל, א וכרבי שמעון בן יוחאי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** – כתוב בתורה ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו'. מהמילה "לכם" למדו חכמינו, שביום הראשון, חובה על הלולב להיות בבעלות מקיים המצווה. אבל בשאר הימים, גם אם שאל לולב מחברו, קיים את המצווה.

טרם נעסוק בדין לולב גזול, חובה להקדים דבר ברור ופשוט, שאין שום היתר לעשות עבירה, עבור קיום מצוה. והגנוב לולב, אף אם חשק בו לצורך המצווה, עובר על איסור מן התורה. והבוחר לפעול כך, מייצג עיוות, בסולם הערכים של רשעים מסוגו. כי בעוד שעל עניני בין אדם לחבירו, לא אכפת להם כלל, אלא גונבים ומזיקים. הרי שבעניני בין אדם למקום, מקפידים מאד. פועל יוצא של עיוות זה הוא, שערכם של מצוותיהם בטל לחלוטין. כמו שזעק הנביא ישעיהו (א, יד) **חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׁנְאָה נִפְשֵׁי וְכוּ' וּמדוע, כי יְדִיכֶם דָּמִים מְלֹאוּ.**

ועדיין יש צורך בהלכה זו, משום שלמעשה, יתכן שאדם גנב לא במתכוון, או שמישהו גנב ונתן לו. וצריך להבהיר, אם עשיית מצוה בחפץ זה, אכן תיחשב לו למצווה. נידון זה מוגדר בגמרא "מצוה הבאה בעבירה", ונחלקו בו אמוראים. אם כי גם המחמיר שבהם סובר, שישנם מקרים בהם יוצא ידי חובתו, כפי שיבואר בסעיף זה, ובסעיף ה'.

(ב) **פסולים בגזול ובגנוב** – בגלל שהלולב אינו בבעלותו. וביום הראשון צריך

בין לאחר יאוש (ג); אבל יגזול וקנאו בלא סיוע המצוה (ד), כגון גזל לולב ושפהו (ה), כשר, דקניה בשנוי מעשה, וומיהו לא יברך יר"ן שם מהירושלמי וכן כתבו התוספות, דמשמע כן שם בגמרא ל, ב. י"שם.

שולחן ערוך כפשוטו

הלולב להיות, לכל הדעות, בבעלות מקיים המצוה.

(ג) בין לאחר יאוש – היאוש פירושו מצב בו חדלו הבעלים להאמין במציאת החפץ האבוד או הגזול. במקרים מסוימים, יגרום היאוש לביטול חובת השבת החפץ הגזול עצמו, ויחוייב רק בתשלום ערכו.

לכן הבהיר המחבר, שאם הגזלה עדיין תחת יד הגזלן, ללא שנעשה בה שינוי, היא עדיין נחשבת בבעלות הנגזל, ולא ניתן לקיים בה את המצוה, כי אין זה "לכם". בין אם הבעלים יהודי, ובין אם הוא אינו יהודי.

(ד) וקנאו בלא סיוע המצוה – יש שני סוגים של מצוה הבאה בעבירה. האחד הוא, כאשר בעת עשיית העבירה נעשית גם המצוה, ובאופן זה הפוסקים מסכימים כולם שאדם אינו יוצא ידי חובת המצוה. השני הוא, כאשר אחר מעשה העבירה נפתחת האפשרות לקיום המצוה. כגון, שעל ידי גזילת לולב, ניתן ליטול לולב. לדעת המחבר, מציאות כזו אינה מוגדרת "מצוה הבאה בעבירה", כפי שנראה כאן. ולדברי הרמ"א, יש להגדיר זאת "מצוה הבאה בעבירה", כפי שנראה בסעיף ה'.

גניבה בסיוע המצוה פירושה, שבה בעת, כאשר נטל את הלולב מבעליו, עשה את המצוה. במקרה זה, אין כאן מצוה¹, וכנתבאר. אבל אם נטלו אחר גניבת הלולב, והגביהו לקיום המצוה, סבור המחבר שאין מעשהו פסול משום "מצוה הבאה בעבירה". אולם ביום הראשון אינו יוצא בו, כי אינו שלו.

(ה) גזל לולב ושפהו – הלולב שנגזל לא היה ראוי לשימוש, כלולב של מצוה.

1. מקור דין זה הוא בשיטת הרמב"ם, לפיו יכול אדם לקיים מצוה בלולב גנוב, ולצאת ידי חובה (הלכות סוכה ולולב פרק ח הלכה ט). אבל אדם שאכל מצה גזולה, לא יצא ידי חובה (הלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה ז). ומשום שאכילת המצה נעשית תוך כדי, ובו זמנית, עם כילוי חפץ חברו. המחבר אף הוא סבור כן, כמבואר בדבריו (יורה דעה סימן שמ סעיף כב) לגבי אבל, הקורע את לבושו, השייך לחברו, שאינו מקיים בזה את מצוות הקריעה. אף שבסימן זה פסק המחבר (בסעיף ה), שניתן לצאת ידי חובה בלולב גזול.

עליו (ו); **וַיֵּשׁ מִי שְׂאוֹמֵר דְּלֹא נִפְסַל גְּזוּל וּגְנוּב אֵלֵּא לִגְנוּב וּלְגִזְלָן עֲצָמוֹ (ז), אֲבָל לְאַחֲרַיִם כֶּשֶׁר בְּשֵׂאֵר הַיָּמִים (ח), חוּץ מִיּוֹם רֵאשׁוֹן (ט). הַגָּה: וּמִשׁוֹם זֶה (י) יֵשׁ לִיזְהָר שְׁלֹא יִקְצָץ הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֲצָמוֹ אֶחָד מֵאַרְבַּעַה**^ה אַרְחוֹת חַיִּים.

שולחן ערוך כפשוטו

לכן שפשו וחסיר מספר עלים והכינו, עד שנעשה ראוי. במקרה זה, אינו חייב בהשבת הלולב, אלא בתשלום ערכו. ואין בו פסול של "לכם", כי על ידי שיפוי זה, קנאו. ומה שכתב המחבר "דְּקִנְיָה בְּשֵׁנוֹי מְעֵשָׂה" פירושו שעל ידי השינוי קנאו ונעשה שלו. ומעתה אינו חייב בהשבת החפץ, אלא בתשלום ערכו לבעליו.

(ו) וְיִמְיָהוּ לֹא יִבְרַךְ עָלָיו – הכתוב אומר (תהלים י) "וּבְצַעַ בְּרָהּ, נֶאֱזַן ה'". פירושו, גזלן המשבח את ה' על חפץ גזול, אינו מברכו אלא מנאצו, שהרי אין ה' חפץ במצוות מסוג זה. אמנם יצא ידי חובה, ואינו צריך לקיים את המצוה פעם נוספת. וזה מוסכם על הרמ"א, כי לפיו מצוה הבאה בעבירה שייכת גם במקרה שקיים את המצוה אחר הגזילה, אבל כאן אין זה אותו חפץ שנגזל. והוא כמובן מסכים שלא יברך, כי מעשה זה הוא נגד רצון ה'.

(ז) אֵלֵּא לִגְנוּב וּלְגִזְלָן עֲצָמוֹ – לדעה זו, פסול "מצוה הבאה בעבירה", מונע מן הגזלן, בכל שבעת הימים, את יכולת קיום המצוה. אבל אחרים שלא עשו עבירה זו, גזילת הלולב מבעליו אינה פוסלת עבורם את המצוה, בשאר הימים. ולדעה ראשונה, גם הגזלן עצמו יצא ידי חובה בשאר הימים.

(ח) לְאַחֲרַיִם כֶּשֶׁר בְּשֵׂאֵר הַיָּמִים – כי בשבילם אין זה לולב גזול, שהרי אינם חייבים להחזיר את הלולב, אלא הגזלן הוא שנתחייב בתשלומים.

(ט) חוּץ מִיּוֹם רֵאשׁוֹן – ציווי נטילת המינים נאמר בלשון זו "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן". ופירשו חכמים (סוכה כט, ב) לָכֶם, **משלכם**. כלומר, המינים הניטלים ביום הראשון, צריכים להיות בבעלות הנוטל. וכשם שבלולב שאול מחבירו אינו יוצא ידי חובה, כך לא ניתן לצאת בגזול.

(י) וּמִשׁוֹם זֶה – דעת הרמ"א, כפי שתוסבר בסעיף ה' היא, שיש איסור של מצוה הבאה בעבירה, על כן הלולב הגזול פסול כל שבעת הימים. אלא

מינים שבלולב לצורך לולבו, דְקַרְקַע אינה נגזלת, וסתם פותיים גוזלי קרקע (יא) הם, וְיָבֵא בגזילה לידו, אלא יִקְצָצְנוּ כותי וְיִקְנֶה מהם (תשובת הרשב"א סי' תתנ"ב הגהות אשיר"י ס"פ לולב הגזול); ואין חילוק בזה בין ארץ ישראל או חוצה לארץ (אור זרוע); לולב שְאֶגְדוּ פותי וְעֶשְׂאוּ, פֶּשֶׁר כְּמוֹ סֶפֶת פותי (יב) (מרדכי הל' קטנות).

סעיף ב

וּכְן שְׂאוֹל ביום ראשון, מִשּׁוֹם דְּבַעֲיָנָן לָכֶם (יג). הגה: וְהַמְדָּר הַנָּאָה מ'שנה מא, ב וברייתא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

שהסכים לדעה לפיה חל איסור זה רק על הגזול, ולא על מי שקנה מהגזול. על פי זה יובנו דבריו.

(יא) וסתם פותיים גוזלי קרקע – אם פנה סוחר נוכרי ליהודי, כדי למכור לו ארבעה מינים, שעדיין לא נקצצו ממקום גידולם. צריך היהודי לוודא שלא יקצצם מן השדה בעצמו, למרות שהנוכרי מסכים לכך. כי סביר מאד שהנוכרי אינו בעלי הקרקע האמיתיים, ואם היהודי יקצוץ, נמצא שגזל מהבעלים האמיתיים. הפתרון לכך הוא, שהגוי המציג עצמו כבעלים, הוא שיקצצם. ובכך, אפילו אם הקרקע אינה שייכת לנוכרי, לא ייאסר השימוש במינים אלו.

(יב) פֶּשֶׁר כְּמוֹ סֶפֶת פותי – מקרה זה צורף פה, אף שאין כאן מקומו, מאחר ועסקנו ברכישת ארבעה מינים מנוכרי, ובהבהרה שעל הנוכרי לקוצצם. אגב כך, מלמדנו הרמ"א, שיכול הנוכרי גם להכין את הלולב ולאוגדו. וקל וחומר, לדעת הרמ"א, שגם אשה או קטן יכולים לאגוד את הלולב. כי עיקר המצוה היא הנטילה, ולא האיגוד. אמנם לכתחילה, ראוי כמובן, לעשות זאת בעצמו. ויקבל שכר על שטרך בעשיית המצוה בעצמו.²

(יג) מִשּׁוֹם דְּבַעֲיָנָן לָכֶם – כפי שהסברנו בהקדמה לסעיף א'.

2. ויש ראשונים שסוברים שרק המחויב במצוה יכול לאגוד את הלולב (כף החיים אות ל).

מְלוּלָב של חבירו (יד) או מְלוּלָבו של עצמו (טו), אינו יוצא בו ביום ראשון, דלא הָוֵי שְׁלָכְם (טז) (תשובת רשב"א סימן תשמ"ו, ותשמ"ז).

סעיף ג

(יז) וְכֵן (יח) של עֵיר הַנִּדְחָת (יט) וּשְׁל אֲשֶׁרָה (כ) של ישראל (כא),
א'מִשְׁנֵה כַּט, ב. לב, ב. לג, ב. לד, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) וְהַמְדָּר הַנָּאָה מְלוּלָב של חבירו – אדם שְׁנִדְר נִדְר שלא ליהנות מלולב חבירו.

(טו) מְלוּלָבו של עצמו – נדר שלא ליהנות מלולבו, שלו עצמו.

(טז) דלא הָוֵי שְׁלָכְם – היה מקום לחשוב שנודר זה, הגם שנאסרה עליו הנאה מן הלולב, יוכל לצאת ידי חובה, מאחר והמצוות אינן נחשבות הנאה. ברם למרות זאת, הואיל ונאסרה עליו הנאת הלולב, דומה לולב זה כאינו שלו. וביום הראשון של החג, שהלולב מוכרח להיות בבעלותו, אינו יוצא ידי חובה. אבל בשאר הימים, יכול לצאת חובה בלולב זה.

(יז) הַקְדָּמָה לַסְעִיף – סעיף זה אינו מעשי. כי כיום, לא מצויים מאמינים העורכים פולחן לצמחים, כביכול יש להם תכונות של אל. אמנם לצורך הבנתו נקדים, שעבודה זרה נאסרת בהנאה, וחובה לשורפה. וכשבעליה נוכרי, קיימת אפשרות שהוא יבטלה. כלומר, יחדל להשתמש בזה, כאליל. ואם כך עשה, פקע מן החפץ הזה שם עבודת כוכבים, ונעשה מותר בהנאה. אמנם יהודי שהפך חפץ לעבודה זרה, אינו יכול לבטלו. וכיון שנותר באיסורו לנצח, צריך לשורפו.

(יח) וְכֵן – לולב של.

(יט) עֵיר הַנִּדְחָת – עיר שכל תושביה, או לפחות רובם, הודחו לסגוד לעבודה זרה, מלבד חובת המיתה שחלה עליהם, נידון רכושם לשריפה, וכיליון מוחלט.

(כ) אֲשֶׁרָה – אילן שנטעוהו לשם עבודה זרה, או שניטע סתם, ואחר כך נעבד כעבודה זרה³.

3. על פי הספרי דברים י"ב, ג'.

פסול (נב); *^ח אבל של עבודת כוכבים (כג), לכתחילה לא יטול (כד) ואם נטל, יצא, מיום ראשון ואילך (כה), דלא בעינן לכם. הגה: ודוקא שלא נתכוון לזכות בו, אבל אם נתכוון לזכות בו הוי ליה של ישראל, דאינו יוצא בו (כו); ודוקא קודם שנתבטל, אבל אם נתבטל ביד כותי (כז), *^ט (הוא הדין לאתרוג דערלה דהכי איתא בהדיא בפרק לולב הגזול והרי"ף והרא"ש כתבוהו שם והרמב"ם בפרק ח מהלכות סוכה ולא ידעתי למה השמיטו המחבר).^ט מימרא דרבא שם לא, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כא) אֶשְׂרָה של ישראל – השייכת לישראל, וממילא אינו יכול לבטלה.
(כב) פסול – הואיל וחלה עליו חובת שריפה וכילוי, אין לו ערך, והרי זה כאילו אין לו שיעור⁴.
(כג) של עבודת כוכבים – בבעלות גוי, שהפסיק להאמין בו כאליל, וביטלו.
(כד) לכתחילה לא יטול – כי לולב ששימש כאליל, נעשה מאוס מאד, ואפילו ביטלו הגוי.
(כה) מיום ראשון ואילך – כלומר, ביום ראשון הוא פסול, כי אינו שייך ליהודי. ומן היום השני, אפילו אם הגוי לא ביטלו, והוא עדיין אסור בהנאה, אפשר לצאת בו. כי מצוות אינן הנאה גשמית, שהיא זו שנאסרה. ואינו חייב לשורפו, כי הגוי יכול לבטלו, על כן עדיין יש לו ערך. אלא שלכתחילה לא יטול, כי הוא מאוס ביותר⁵.
(כו) דאינו יוצא בו – כי לולב של עבודה זרה, בבעלות יהודי, אינו בטל לעולם, מה שגורם לאיבוד מוחלט של ערכו.
(כז) נתבטל ביד כותי – וכבר אינו נחשב חפץ עבודה זרה.

4. העובדה שיש שיעור מינימאלי לערבה מוכיחה שצריך שיהיה לו ערך כלשהו, וכיון שהוא עומד להשרף, אבד ערכו.

5. ואף שלהלן בסעיף ה' נלמד שאסור לקיים מצוה כל שבעה באתרוגים האסורים באכילה, כי אינם נחשבים אתרוג. שונה אתרוג של עבודה זרה, בבעלות נוכרי, שאף שאסור לאוכלו, עדיין נחשב כאוכל, כי הגוי יכול לבטל את האיסור שבו בכל רגע, לכן נחשב האתרוג אוכל.

אפילו מכוון לזכות בו אחר כך, יצא (כח). (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג ור"ק) ועיין לעיל סימן תקפ"ו (כט).

סעיף ד

^טגְּנוּת הַצְּעִירִים (ל) של עובדי כוכבים, וכיוצא בהם מִבְּתֵי שְׂמֹשֵׁיָהֶם, מותר ליטול מִשָּׁם לולב, או שאר מינים למצוה (לא) (ואפילו האילן נטוע לפני עבודת כוכבים, כל זמן שאין עובדין האילן) (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג).
^טארחות חיים.

סעיף ה

כל אלו שאמרנו שהם פסולין 'מפני מומין שביארנו (לב), או 'מפני 'רמב"ם שם מהא דרבי חנינא מטבל בה - לו, ב. מהא דצינתי לעיל סעיף ב (אות ו).

שולחן ערוך כפשוטו

(כח) יצא - בדיעבד, אפילו ביום ראשון. אלא שלכתחילה לא יטול, כי אין זה כבוד לה', שמשתמשים בחפץ ששימש לעבודה זרה, לקיום מצוה. ונראה שדברי הרמ"א מוסכמים על המחבר. אמנם ברוך השם, ברוב מקומותינו, אין זה מעשי.

(כט) ועיין לעיל סימן תקפ"ו - שם כתב הרמ"א, שבדיעבד יכול לצאת דווקא אם הגוי ביטלו טרם כניסת החג, אבל אם נכנס החג ולא ביטלו, בלתי אפשרי לקיים בו מצוה.

(ל) גְּנוּת הַצְּעִירִים - לכאורה, לא ברור מה הכוונה במילה "הצעירים". וכי זה משנה אם הגינות הן של צעירים או של מבוגרים? אמנם המשמעות הברורה היא, שמדובר בבתי כומרים. ואולי היו בתי ספר לכמורה, בהם היו גינות, על כן קראו לזה גינות הצעירים, כלומר, בתי הצעירים שלומדים כמורה.

(לא) למצוה - כי לא שימשו מינים אלה לעבודה זרה. ובתנאי שמקבלם בחינם, אבל אין לשלם עליהם, כדי שלא לחזק עבודה זרה בכספו.

(לב) מפני מומין שביארנו - כלומר כל מה שפסול מחמת היותו לא יפה, או משום שחסר, אינו פסול אלא ביום ראשון.

גזל וגניבה (לג), ביום טוב הראשון בלבד; אבל בשאר ימים, הכל כשר (לד). הגה: ויש פוסלין בגזול כל שבעה ימים (לה), והכי נהוג. אבל שְׂאוֹל יוצא בו (לו) (טור והמגיד בשם פוסקים); ומותר ליטול לולב של חבירו בלא דעת חבירו, בשאר ימים, דְּנִיחָא לִיה לְאִינֶשׁ לְמִיעֵבַד מְצָוָה בְּמִמוֹנוֹ (לז), וְהָיִי כְּשִׂאוֹל (לח) (תה"ד סי' ק' ופסקיו סי' קנ"ט). וְחֶסֶר, כשר בשאר ימים (לט) (טור); וְנִטְלָ פְטָמְתוֹ אוֹ עֶקְצוֹ, דִּינּוֹ כְּחֶסֶר (מ) וכשר, מיום ראשון ואילך (רבינו ירוחם נתיב ח

שולחן ערוך כפשוטו

(לג) מפני גזל וגניבה – וכן שאול, אינו פסול אלא ביום ראשון. בשאר ימים אין להכשיר גזול וגנוב, אלא אם קיים את המצוה אחר הגזילה או הגניבה, כמו שהסברנו בסעיף א'.

(לד) בשאר ימים, הכל כשר – כי חובת המצוה שבשאר הימים היא מדרבנן, זכר למקדש. שכן רק במקדש היתה מצוה בכל שבעת הימים, ככתוב (ויקרא כג) וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים. אמנם פשר הדבר אינו מובן. מדוע לא תיקנו חכמים, שכל הפסולים כולם, יהיו רלוונטיים בשאר הימים. ונראה לי, שעשו זאת לבל נחשוב, כי זו מצוה שלמה, כבעת קיומה במקדש. הרי חסר לנו בית מקדש, ואין המצוה יכולה להיות שלמה, כל עוד לא נבנה. כביטוי לכך, התירו מינים לא מושלמים, בשאר ימים.

(לה) פוסלין בגזול כל שבעה ימים – בגלל שזו מצוה הבאה מעבירה.

(לו) שְׂאוֹל יוצא בו – כי כתוב בתורה (שם) וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. כלומר, חובת הבעלות על הלולב, רלוונטית רק ליום הראשון, שעיקרו מן התורה.

(לז) דְּנִיחָא לִיה לְאִינֶשׁ לְמִיעֵבַד מְצָוָה בְּמִמוֹנוֹ – תרגום: נוח לו לאדם שתיעשה מצוה ברכושו.

(לח) וְהָיִי כְּשִׂאוֹל – שמותר בשאר ימים.

(לט) וְחֶסֶר, כשר בשאר ימים – הרמ"א מסכים עם המחבר שהפסולים מטעם חסר רלוונטיים רק ליום הראשון. והפסולים היחידים, שנוהגים ביום ראשון בלבד, לדעתו, הם חסר ושאול.

(מ) דִּינּוֹ כְּחֶסֶר – כי אינו נעשה מכוער בכך, אבל הוא כן נעשה חסר, ומטעם

ח"ג; מיהו אם נקבוהו עכברים לא יטלנו אף בשאר הימים, משום מאוס (מא) (כל ב), עד שיסיר ניקור העכברים (מב); אבל אם היה יבש או מנומר שפסול כל שבעת ימים, אף אם חתך היבשות או הנמור פסול כל שבעה, הואיל ובא מכח פסול (מג) (הגהות אשר"י פ' לולב הגזול). (מד) ומותר לכתחלה להתנות על

שולחן ערוך כפשוטו

זה נפסל.

(מא) משום מאוס – עיקר פסולו הוא היותו חסר. אבל נשיכת העכברים, הרי מעוררת תחושת גועל וסלידה, לכן יש לפסלו מטעם שאינו יפה ומהודר. ולדעת הרמ"א, זה פסול כל שבעה. אבל המחבר, אינו סבור כך⁶.

(מב) שיסיר ניקור העכברים – הסרת האיזור הנקוב, מבטלת מן האתרוג את מאיסותו.

(מג) הואיל ובא מכח פסול – אתרוג לא יפה, לדעת הרמ"א, אינו מוגדר כאתרוג מבחינה הלכתית. וזה פסול מהותי, בחג הסוכות.

(מד) הקדמה קצרה – דברי רמ"א הבאים דנים באכילה מועטת מן האתרוג, ביום השני. דבר שעל פניו נראה מוזר מאוד, ואין מי שעושה כן. ובכל זאת בגמרא מובא (סוכה לו, ב), שכך עשה רבי חנינא. הצעד הדרסטי הזה נועד, כפי הנראה, כדי להביע צער על בית המקדש, שכל כך חסר לנו. שהרי העדרו מונע מאתנו את המצוה מן התורה, כל שבעת הימים. והגם שחכמים תיקנו נטילת לולב בשבעת הימים, זכר למקדש, אין זה אלא זכרון בעלמא, ובודאי לא תחליף ולא במקום. לכן, כדי להמחיש את החסרון הגדול, ולהעביר מסר זה, שהמצוה בימינו משמשת תזכורת, אכל מן האתרוג ביום שני, בו גם אתרוג חסר כשר.

להבנת דברי הרמ"א נזכיר, שאתרוג חסר כשר מיום שני ואילך. עוד יש להקדים, שארבעת המינים מיועדים למצוה, ובעגה ההלכתית "הוקצו למצוותם". והפועל היוצא מכך הוא, שההנאה או האכילה מהם, נאסרה. הרוכש אתרוג, עושה זאת, בדרך כלל, לכל החג. וממילא הוקצה אתרוגו ויועד,

6. כי למחבר גם פסול הדר אינו אלא ביום ראשון.

אתרוג שיהיה כולו ליום ראשון (מה), ושאינו בודל ממנו (מו) כל בין השמשות של ליל שני ואילך, ומותר אז לכתחלה לאכול ממנו (מז) מיום שני ואילך, ולצאת ידי מצוה עם הנשאר (ב"י בשם הרא"ש), אלא שאין אנו בקיין בתנאים, כדלעיל בסוף סימן תרל"ח בהג"ה (מח); 'וְהַפְּסוּל שֶׁהוּא מוּשׁוּם לְרַחֲבֵם שֵׁם.

שולחן ערוך כפשוטו

כל ימי החג, למצוה, מה שכמובן אוסר את אכילתו. מי שבכל אופן רוצה לאכול את אתרוג, צריך לומר בערב יום טוב הראשון, שאינו מייעד את האתרוג אלא ליום ראשון. ומלבד זאת יאמר, בבין השמשות של היום השני, שאינו אוסר עצמו בהנאה מן האתרוג.

(מה) שיהיה כולו ליום ראשון – ואינו מייעדו לשאר ימים אלא כנדרש לקיום המצוה.

(מו) ושאינו בודל ממנו – למרות שביום השני, הוא מייעד חלק מן האתרוג למצוה. אין בכך למנוע ממנו את זכות השימוש, בחלק מן האתרוג, שאינו נצרך למצוה.

(מז) ומותר אז לכתחלה לאכול ממנו – כי רק החלק הנצרך לקיום המצוה, שהוא שיעור אתרוג, הוקצה למצוה.

(מח) כדלעיל בסוף סימן תרל"ח בהג"ה – שם דן השולחן ערוך בקדושה החלה על נויי סוכה, מאחר והוקצו למצוותם, מחמתה נאסר שימושם, להנאה אישית. אלא שיש אפשרות להתנות, אם רוצים, שלא יחול עליהם דין מוקצה. עם זאת, כתב שם הרמ"א, שלא נוהגים להתנות, כי אמירת תנאי צריכה להיעשות בצורה מדויקת, ועל פי סדר מסוים (בהלכה מוגדר הדבר "משפטי התנאים" – ונתבארו בפירוט בשולחן ערוך אבן העזר סימן לח סעיף ב).

כיון שיש מי שאינו בקיא בדיני התנאים, וכשזה יבקש להתנות, לא יחול תנאו, כי יש חשש, שלא התנה כנדרש. ואם יוריד מאכל מנויי הסוכה, ויאכל ממנו, ייכשל באיסור.

גם לגבי אכילת אתרוג, כפי שמבהיר הרמ"א, יש לחשוש מפני אלה שאינם בקיאים בדיני תנאים, שמא ייכשלו. על כן יש להימנע, ולא להתנות. וכך היא

עבודת כוכבים (מט), או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה (נג), או מפני שאינם מינם, או שהם חסרים השיעור, בין ביום טוב ראשון בין בשאר ימים, פסול. (וְחֻזְזִית פּוּסְלַת כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים) (נא) (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג ור"ן פ' לולב הגזול).⁷ וְהַעוֹשִׂים שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים, פְּסוּלֵי רֵאשׁוֹן נוֹטְלִין בְּשֵׁנֵי (נב), אֲבָל בְּרוּכֵי לֹא מְבָרְכִין (נג). (ואם יש לחבירו לולב ואתרוג כשר, יברך על של חבירו, מדעתו) (נד) (דעת עצמו).

⁷הר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

ההוראה למעשה, שלא לאכול מן האתרוג, כל שבעת הימים. (מט) משום עבודת כוכבים – עתה יפורטו הפסולים הרלוונטיים לכל הימים. עבודה זרה פסולה, בכל הימים. שהרי חובה לשרפה, ואין כאן לולב. (נג) שאותו אתרוג אסור באכילה – כגון ערלה, האסור בהנאה. וכן טָבֵל (פירות שעדיין לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות), האסור באכילה. הואיל וכל פרי האסור באכילה, אינו מוגדר פרי, ולא ניתן לקיים בו את המצוה. כביכול, אין כאן אתרוג כלל.⁷

על כן ההמלצה היא, לרכוש אתרוג במקום מפוקח כהלכה. (נא) וְחֻזְזִית פּוּסְלַת כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים – כבר ראינו, שחזזית פוסלת, מפני הכיעור במראה הפרי. על כן הפסול הזה רלוונטי, לדעת הרמ"א, בכל שבעת הימים. אבל לדעת המחבר, הוא רלוונטי רק ביום הראשון. (נב) פְּסוּלֵי רֵאשׁוֹן נוֹטְלִין בְּשֵׁנֵי – כי מן התורה, נחשב היום השני כחול המועד. (נג) אֲבָל בְּרוּכֵי לֹא מְבָרְכִין – אין מברכים על נטילתם, כי אין לזלזל ביום טוב שני. ובהימנעות מברכה, תתפרסם חשיבות יום טוב שני של גלויות. (נד) יִבְרַךְ עַל שֵׁל חֲבִירוֹ, מִדַּעְתּוֹ – יום טוב שני של גלויות, בבחינה זו, דומה

7. לעומת זאת, יש פוסקים המכשירים אתרוג כזה, מיום שני ואילך. כי לדעתם, הוא אמנם אסור באכילה, אבל אין בכך כדי לבטל ממנו שם אתרוג. אלא רק להגדירו כאינו שלו, ובמצב כזה, יהא פסול רק ביום הראשון.

סעיף ו

בשעת הדחק, שאין נמצא כשר, כל הפסולים (נה) נוטלין ואין מברכין (נו). הגה: ויש מכשירין לולב יבש (נז), אפילו לברך עליו (רמב"ם פ"ח המגיד); וכן נוהגין לברך על לולבין יבשים, אפילו בְּדֹאֲפָא אחרים (נח) לְחִים יטור בשם הראב"ד וכן הכריע הבית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

ליום הראשון. כשם שביום הראשון על ארבעת המינים להיות תחת בעלות עושה המצוה, כך ביום השני. יש להימנע איפה, מנטילת ארבעה מינים מן הזולת, ללא רשות. כי זה מוגדר "שאול", שאין יוצאים בו ידי חובה. אבל אם יבקש רשות, מותר. כי במקרה זה הבעלים נותנים את ארבעת המינים במתנה גמורה, ועל תנאי, שאחר קיום המצוה, ישיב את ארבעת המינים לבעליו הקודמים. לכתחילה, טוב לומר בפירוש, שנותן על מנת להחזיר.

(נה) כל הפסולים – הכוונה למינים שנפסלו עקב היותם לא יפים, או חסרים. **(נו) נוטלין ואין מברכין** – למרות פסלותם, נוטלים אותם אפילו ביום הראשון, כדי שלא תישכח המצוה. אמנם כמובן שאין לברך, כי זה רק זכר למצוה, ואין לברך ברכה לבטלה.

(נז) ויש מכשירין לולב יבש – בזמנם, היה אחד הפסולים השכיחים ביותר, יובש הלולב. וכשהורו חכמים על פסלות הלולב היבש, תיקנו להכשירו למצוה, בשעת הדחק.

(נח) אפילו בדאיכא אחרים – תרגום: אפילו כשיש אחרים. כוונתו שאפילו אם לאחרים סביבו יש לולבים לחים, ולו עצמו אין. גם זה נחשב שעת הדחק עבורו, ורשאי לסמוך על היתרם של חכמים, לשעת הדחק. המחבר לא קיבל דעה זו להלכה, ולדעתו אין לברך על אף אחד מארבעת המינים, כאשר הוא יבש.

מלבד זאת, כל ההיתרים שניתנו בסעיף זה, אינם שייכים בימינו. מאחר ונקל מאד לרכוש ארבעה מינים, העונים על כל הדרישות ההלכתיות. וחלילה לזלזל במצווה, ללא שעת דחק אמיתית.

(אגור); אבל בשאר מינים אין לנהוג הָכִי (נט); ויש מקילין אפילו בהדס יבש (ס) (הגהות מיימוני ומרדכי), ויש לסמוך עֲלֵיהוּ בשעת הדחק; ואף על גב דְּחָסֵר כָּשֶׁר בְּשָׂאֵר יָמִים (סא), אין לחתוך אתרוג לשנים או שלשה חלקים, וְלִחְלֹקוֹ וְלַצִּיאַת בּוֹ, אפילו בשעת הדחק; דְּדוֹקָא חָסֵר וְנִשְׂאֵר הָעֵקֶר קָיָם, כשר, אבל פִּי הָאֵי גִּנְנָא מְקָרִי חֲתִיכַת אֶתְרוּג' ולא אתרוג (סב) (ר"ן ופסקי מהרא"י סימן נ"ב); וכל זה לְעִנְיַן לברך עליו, אבל בלא ברכה יכול ליטול כל הפסולין ולא יברך עליהם (סג) (טור).

שולחן ערוך כפשוטו

(נט) **בשאר מינים אין לנהוג הכי** – אין לנהוג כך בשאר המינים, כי לא הובא בגמרא היתר זה אלא עבור הלולב היבש, ואין להרחיב את ההיתר, מעבר למפורש בגמרא, לדעה זו.

(ס) **אפילו בהדס יבש** – כי הוא לכאורה אותו סוג של פסול, שכן מה זה משנה אם יבש הלולב או ההדס. ולדעה זו, הדבר נכון גם לגבי אתרוג וערבה.

(סא) **דְּחָסֵר כָּשֶׁר בְּשָׂאֵר יָמִים** – זה מוסכם, בעיקרון, על כולם.

(סב) **חתיכת אתרוג ולא אתרוג** – ופסול לגמרי, כל שבעת הימים.

(סג) **ולא יברך עליהם** – ואפילו אם חתכו אתרוג לחלקים, גם בזה, אם אין אחר, יכול ליטול בלי ברכה, לזיכרון⁸.

8. המחבר כבר כתב שאפשר ליטול את המינים הפסולים משום חסר או משום שאינם יפים ללא ברכה, אבל אין לקחת מין אחר. על כן ראה הרמ"א צורך לומר, שאף שכתב שחתיכת אתרוג אינו מוגדר אתרוג, עם כל זה מותר ליטלו, ללא ברכה.

סימן תר"נ

שיעור הדם וערבה, ובו ב' מעיפים.

סימן זה דן באורך הנדרש עבור הלולב ההדס והערבה. להבנת הסעיף הראשון, צריך לדעת שבטפח יש ארבעה גוֹדְלִים, וכל גוֹדְל הוא כשני ס"מ, כך שהטפח הוא שמונה ס"מ.

מעיף א

(א) ^אשיעור הדם וערבה, שלשה טפחים; וְשָׁדְרוּ (ב) של לולב ארבעה טפחים, כדי שיהא שָׁדְרוּ של לולב יוצא מן ההדס טפח (ג). באמה בת חמשה (ד) טפחים, ^בעֲשֵׂה אותה ששה, צא מהם שלשה ^אברייתא סוכה לב, ב וכרבי טרפון שם בגמרא, רא"ש והר"ן. ^בפירוש, לששה חלקים בטפחים קטנים.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – מקובל שאורך ההדס והערבה הוא שלשה טפחים. אמנם יש מספר דרכים בהגדרת אורך הטפח עצמו, ונחלקו בזה חכמי ישראל. החישוב המקובל בימינו הוא, אורך האמה שישה טפחים, ובכל טפח ארבע גוֹדְלִים. לפי סנטימטרים, גודל האמה הוא ארבעים ושמונה ס"מ, הטפח שמונה ס"מ, והאגודל שני ס"מ.

אמנם המחבר מביא דעה נוספת, לפיה האמה קטנה מכך. ואם נחשב שלושה טפחים בהדס על פי שיטה זו אורך הטפח הוא רק 6.6 ס"מ, ולא שמונה.

(ב) ושדרו – לא מדובר באורך הלולב כולו, אלא בענף העיקרי, עד מקום פיצולו לשנים או שלשה עלים.

(ג) יוצא מן ההדס טפח – עד כאן, הוצג הכלל. מעתה יפרט המחבר, לפי איזו אמת מידה, יש למדוד.

(ד) באמה בת חמשה – אורך אמה זו הוא 40 ס"מ, ולפי זה אורך ארבעה טפחים הוא 27 ס"מ בקירוב.

להדס (ה), נמצא שיעור הדס וערבה מְפָחִים ומחצה, שהם עשרה גוֹדָלִים (ו); ושיעור שדרו של לולב שלשה עשר גוֹדָלִים ושליש גוֹדָל (ז); ויש מי שאומר ששיעור שדרו של לולב ארבעה עשר גוֹדָלִים (ח); ויש אומרים ששיעור הדס וערבה שנים עשר גוֹדָלִים, ושדרו של לולב ששה עשר גוֹדָלִים (ט) (וכן נוהגין לכתחילה (י)).

¹טור, וכן כתב הר"ן בשם התוספות והרבנו יונה. ²הרמב"ן שסבירא ליה דטפח העודף של לולב מודה רבי טרפון שצריך שיהא טפח שלם. ³הרי"ף ורמב"ם ובעל העיטור וכתנא קמא.

סעיף ב

איין להם שיעור למעלה (יא). ויש מי שאומר שאפילו הוסיף באורך ההדס והערבה כמה, צריך שיצא שדרו של לולב למעלה ⁴הרי"ף ורמב"ם ורא"ש. ⁵הר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **צא מהם שלשה להדס** – חצי מן האמה, בת חמשה טפחים, הוא 20 ס"מ, וזה שנים וחצי טפחים רגילים שלנו.

(ו) **שהם עשרה גוֹדָלִים** – כל גוֹדָל הוא 2 ס"מ, ואורך עשרה מהם הוא 20 ס"מ.
(ז) **שלשה עשר גוֹדָלִים ושליש גוֹדָל** – כי גם הטפח הנוסף הוא טפח קטן של 6.6 ס"מ.

(ח) **ארבעה עשר גוֹדָלִים** – לשיטה זו, הטפח הנוסף הוא טפח רגיל של 4 גודלים.

(ט) **לולב ששה עשר גוֹדָלִים** – לשיטה זו, יש למדוד את שלושת הטפחים כמקובל, באמה של ששה טפחים. וממילא, שלושה טפחים להדס וערבה הם 12 גודלים, כלומר 24 ס"מ. על כך יש להוסיף 8 ס"מ, עבור שידרו של הלולב.

(י) **וכן נוהגין לכתחילה** – גם אשכנזים וגם ספרדים. בדיעבד, אפשר לסמוך על השיטה הראשונה.

(יא) **איין להם שיעור למעלה** – אין גבול לאורך ההדס הערבה והלולב.

מהם, טפח (יב).

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) למעלה מהם, טפח – יש לוודא שהלולב מוגבה לפחות טפח, מעל שאר המינים, מאחר ונוסח הברכה הוא על נטילת לולב. ולכתחילה חוששים לדעה ז.

בדווקא ניסחו את הברכה על הלולב, כי מתוך הגוונים הרבים שבעם ישראל, מייצג הלולב את המנהיג הגדול. וכשם שהמנהיג מורם מעם, כך הלולב צריך להיות נישא ומרומם משאר המינים.

סימן תרנ"א

נטילת הלולב וברכתו, ובו ט"ו פעימים.

אחר לימוד כשרותם ופסלותם של ארבעת המינים, בא סימן זה ללמד, כיצד מקיימים את המצוה, בארבעה מינים כשרים. כמה יחידות מכל מין, הכנתם לקראת המצוה, הברכות, ובאיזה אופן נוטלים ומנענעים אותם. חלק גדול מן הדינים נכתב כדי ללמד על קיום המצוה בצורה מהודרת.

פעיף א

מצות ארבעה מינים ^אשֵׁיטַל כל אחד (א) לולב אחד ושְׁתֵּי ערבות ושלשה הדסים (ב) (ובמקום הדחק דְּלִיכָא הדס כשר (ג), סְגִי לִיה בְּחַד דְּלֹא קָטום (ד)) (כ"י סימן תרמ"ו בשם א"ח); ^בומצוה לְאַגְדָּם בקשר גמור, דהיינו ^אמשנה סוכה לד, ב וכרבי ישמעאל. ^בבריייתא לג, א וכרבנן ושם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שֵׁיטַל כל אחד – ולא שאחד יטול בשביל כולם. אין מצוה זו דומה למצוות הנאמרות בפה, בהם יכול האחד להוציא את חברו, מדין שומע כעונה. כי זו מצוה שאדם צריך לקיים בגופו, בה לא שייך שליחות.

(ב) ושלשה הדסים – מן התורה, מתקיימת מצות נטילתם אפילו כשארבעת המינים מונחים לפניו, ומברך ונוטל אחד אחר השני. אמנם תיקנו חכמים ליטול את ארבעתם יחד, כדי לקיים מצוה מן המובחר, וכך נהגו כל ישראל.

(ג) ובמקום הדחק, דליכא הדס כשר – כלומר קשה למצוא באזור הדס, ששלושת עליו יוצאים מאותו קן, ומצא רק אחד כזה.

(ד) סגי ליה בחד דלא קטום – תרגום: די באחד שאינו קטום. פירושו: יש בגמרא מי שסובר, והלכה כמותו, שנדרשים שלושה הדסים, וגם קטומים כשרים. הדעה החולקת מכשירה אפילו בהדס אחד ושלם, ואם הוא קטום, פסול. נמצא, שהדס בודד קטום פסול, לשתי הדעות, ואין מקיימים בו מצוה. בשעת הדחק, כשבידו רק אחד לא קטום, סומכים על השיטה המכשירה.

שני קשרים זה על זה, משום נוי (ה); ויכול לאגדם במין אחר (ו), ואם נשרו מהעלין בתוך האגודה בענין שמפסיק, אין לחוש (ז) (דמין במינו אינו חוצץ (ח); אבל שלא במינו, חוצץ (ט); על כן יזהר ליקח משנה שם לו, ב וכרבי מאיר. ¹שם לז, ב וכרבא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) משום נוי – מלבד נטילת ארבעתם יחדיו, יש לקשור את הלולב עם ההדס והערבה. רמז לכך נמצא בתורה (ויקרא כג) "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל וגו'". אחר הלולב נוספה אות ו', כרמז על החיבור בין הלולב להדס וערבה. אמנם לפני הלולב, לא נוספה האות ו' – פפת תמרים, רמז לאתרוג, שאינו נאגד עמם.

איגוד שלושתם הוא מצוה, משום נוי, כי חיבורם יוצר מראה יפה ונאה.

(ו) ויכול לאגדם במין אחר – אין הכרח לקשרם דווקא בעלה לולב (כמנהגנו היום), כי ניתן לאגדם בכל חוט או אמצעי קשירה מתאים. ואין כאן איסור בל תוסיף, כי זו תוספת נוי, ולא תוספת מצוה.

(ז) אין לחוש – ציווי נטילת המינים נאמר בלשון "ולקחתם", כלומר אחזו במ. למדו מכאן חכמים, שידי האדם צריכים ללפות בהם, במגע ישיר, ללא כל חוצץ. כי אם דבר מה חוצץ, אין זו אחיזה של מצוה, אלא תפיסה סתמית. ענפים או חלקי עלים מארבעת המינים, כגון עלה לולב תלוש, אינם מוגדרים חציצה, אבל מטלית נחשבת חציצה. חוטים וקשרים ושאר ליפופים הנעשים למען ארבעת המינים, אינם נחשבים חציצה. בהמשך סעיף זה, ובסעיף ז', יושלם הדיון בזה.

(ח) דמין במינו אינו חוצץ – היה מקום לחשוב שעלים תלושים החוצצים בין הלולב להדס ולערבה, מבטלים את אחיזת היד, וכאילו אין האדם אוחז בהם. אמנם עלי הדס או לולב אינם מוגדרים חציצה, כי הם אותו סוג.

(ט) אבל שלא במינו, חוצץ – כמו שהוסבר, אחיזת הלולב ביד עצמה, היא המצוה. חציצה בין ידו ללולב, מגדירה את אחיזתו כאי תפיסת לולב, ודומה

החוט שרגיל להיות סביב ההדס (י) (מהרי"ל); ^הוואם לא אָגָדוּ מבעוד יום, או שהותר אָגודוּ, אי אפשר לְאָגָדוּ ביום טוב בקשר גמור (יא), אלא אוגדו בעניבה (יב). הגה: יש מי שכתבו לעשות הקשר בדרך אחר, שכורכין סביבות שלשה מינים אלו ותוחבין ראש הפֶּרֶךְ תוך הָעָגוּל ^הברייתא שם לג, ב דעניבה אסור ומוקי לה כרבי יהודה, ולדין דקיימא לן דעניבה לאו קשירה היא, מותר לאגדו.

שולחן ערוך כפשוטו

הדבר כאילו לא נטל לולב¹.

(י) שרגיל להיות סביב ההדס – כוונת הרמ"א לחוט הקושר את ההדסים הנקנים בשוק. אותו צריך להסיר, כי אינו משמש לקשירת ההדס אל הלולב, או לנוי.

(יא) בקשר גמור – כיון שקשירת קשר של קיימא, בשבת וביום טוב, הוא איסור תורה.

(יב) אוגדו בעניבה – קשר זה נפתח בקלות, הלכך אינו נחשב קשר. ומותר לתלוש עלה מן הלולב ביום טוב, לצורך הקשירה².

1. קשה להבין דין זה, מה בכך שקיימת חציצה בין ידו ללולב, הרי כדי לקיים את מצות וּלְקַחְתֶּם, די לכאורה שהלולב מצוי בידו ומנענעו. ואי אפשר לדמות את נטילת הלולב לטבילה, בה נאסרה החציצה, כי על הטבילה יש פסוק מפורש (ויקרא יד ט) "וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם", כפי שפירשו בגמרא (סוכה ו, א) שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין המים.

ואכן יש ראשונים שפסקו שיצא בדיעבד (ראה מגן אברהם כאן סק"ב שכך משמע בתוספות). אמנם למעשה אין לזוז מהכרעת המחבר, ואם אגד במין שאינו מינו, זו חציצה.

ברם עדיין צריך להסביר מדוע נוהג דין חציצה בלולב, הרי אין פסוק כזה? אמנם יתכן כפי שכבר הסברנו, שעצם הנטילה באה לסמן שארבעת המינים ניטלים לשם מצוה. כי האדם הרי נוטל בידיו חפצים שונים כל הזמן, ובסתם דברים, גם אם לוקחם בתוך כלי, זה עדיין מוגדר לקיחה. לכן כדי להמחיש שזו נטילה של מצוה, תיקנו חכמים שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין ארבעת מינים. מלבד אם הדבר משמש לנוי, כי בזה לא תיקנו. וזה מסביר מדוע אין קשר שנעשה לנוי חוצץ, אף שבטבילה צריך להסיר כל חציצה, אפילו אם היא נעשתה ליופי.

2. כף החיים אות כב.

הכרוך (יג) (טור), וכן נוהגין (יד). ויש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה (טו) (מהרי"ו), וישפיל ההדס והערבה תוך אגוד הלולב, כדי שיטול כל שלשה מינים בידו בשעת ברכה (טז) (מהרי"ל). ויש שכתבו לעשות בלולב שלשה קשרים (יז), וכן נוהגין (מרדכי פרק לולב הגזול).

סעיף ב

יטול האגודה בידו הימנית, ¹ראשיהם למעלה וְעִקְרֵיהֶם למטה (יח),
מימרא דרבה שם לז, ב. ¹משמיה דרשב"י שם מה, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) ותוחבין ראש הפֶּרֶךְ תוך העגול הכרוך – כלומר לא עושים קשר, אלא מסובבים חוט כמה פעמים סביב שלושת המינים. ולבסוף, כדי שלא יתפרק, ובמקום לקשור, תוחבים את ראשו בתוך העיגול הנוצר, כדי שיהא חזק ולא יתפרק.

(יד) וכן נוהגין – מלבד מנהג זה קיימים עוד מנהגים רבים, וכולם טובים.

(טו) גבוה יותר מן הערבה – באגדות חז"ל, מסמל ההדס את האדם העושה מעשים טובים, בעוד שהערבה מסמלת את כלל העם, לכן מגביהים מעט ומרוממים את הצדיק.

(טז) כל שלשה מינים בידו בשעת ברכה – כלומר לא יאחז רק בלולב, אלא בשלושתם. על כן ישתדל למקם את קשר ההדסים והערבות בתחתית הלולב, כדי שבנטילת הלולב, יהיו גם ההדסים והערבות לפותים בידו, ולא יקשרם למעלה ממקום אחיזת ידיו.

(יז) לעשות בלולב שלשה קשרים – יש אומרים כי שלשה אלו הם כנגד שלושת האבות, אברהם יצחק ויעקב, שהם יסוד אומתנו.

המנהג הוא לעשות שלושה קשרים על הלולב עצמו, מלבד הקשר המחבר את שלושת המינים³. אם לא עשה, יוצא ידי חובה.

(יח) ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה – אחיזת המינים ביד, צריכה להיות תמיד, בדרך גידולם. הלכה זו נסמכת על הפסוק (שמות כו) "עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים"

3. עיין כף החיים אות כח, ושם ל.

^ח והאתרוג בשמאלית (יט).

^ח שם לו, ב.

סעיף ג

(כ) ^ט אֶפְרַח נוטל לולב בימין כל אדם, ואתרוג בשמאל כל אדם (כא);
 דְּבַתֵּר ימין ושמאל דְּעֶלְמָא אֶזְלִינָן, ולא בתר ימין ושמאל דְּיָדִיהָ.
 הגה: ויש אומרים דְּאֶזְלִינָן בְּתֵר יְמִין דְּיָדִיהָ, ויש ליטול הלולב בְּיְמִין דְּיָדִיהָ
^ט בעל העיטור וכן כתב הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

שמשמעו, העמידו חפצי מצוה ישר, לבל יעמדו הפוכים.

(יט) **והאתרוג בשמאלית** – הימין הוא החשוב יותר. על כן יש להחזיק את
 האגודה, בתוכה נמצאת רוב המצוה, ביד ימין.

כבר הערנו בדרך דרוש, שלפי אגדות חז"ל מסמל הלולב את המנהיג בישראל,
 וההדס את העוסק במעשים טובים. הערבה את כלל האומה, והאתרוג את
 לומדי התורה. והם הרי נפרדים, באופן מסוים מן הקהל, כי מתרחקים מהבלי
 עולם הזה. אבל מצד שני הם מחוברים אל ההמון, כדי להעניק שפע רוחני לכל
 חלקי האומה.

אם נטלם באופן שונה מהאמור, יצא ידי חובה⁴.

(כ) **הקדמה לסעיף** – מצינו במצות תפילין, שחייבה התורה לקשור את
 התפילין של יד על זרוע שמאל, שהיא ידו הכהה, כלומר החלשה, מבין השנים.
 האֶפְרַח, שידו השמאלית חזקה ודומיננטית, קושר על ימינו, שהיא ידו החלשה.
 סעיף זה עוסק בדין נטילת לולב של האֶפְרַח.

(כא) **בשמאל כל אדם** – רק במצות תפילין, בה חויב לקשרם על ידו החלשה,
 ינהג שונה מכולם, אחרת לא יקיים מצוה. אבל במצות לולב, שהנטילה בצד
 ימין אינה מעיקר הדין, שהרי אם שינה עדיין קיים מצווה, ראוי ליטלם בימין
 כל אדם, וכך נוהגים הספרדים.

4. כמבואר בסעיף הבא בדברי הרמ"א.

והאתרוג בשמאל דידיה (כב) (הרא"ש ורבינו ירוחם ומהרי"ו), וכן נהגו, וכן עיקר (כג); ואם היפך, יצא (כד) (מהרי"ל ומנהגים). ושולט בשני ידיו נוטל הלולב בימין, ואתרוג בשמאל, ככל אדם (כה) (כל בו).

סעיף ד

אדם שאין לו יד (כו), נוטל לולב בזרועו; וכן האתרוג (כז).
רוקח.

סעיף ה

(כח) יברך על נטילת לולב, ושהחיינו, קודם שיטול האתרוג (כט),
טור בשם הרמב"ם בפרק ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) והאתרוג בשמאל דידיה – יש להעניק חשיבות לאגודה, בה מצויים שלשה מינים. וידו המובילה של האֵטֶר, היא השמאלית, שהיא החזקה והחשובה. לכן יטול בה, וכך נוהגים האשכנזים.
(כג) וכן עיקר – וכך נוהגים האשכנזים.
(כד) ואם היפך, יצא – וזה מוסכם על כל העדות.
(כה) ככל אדם – זה פשוט, וכך הדין גם בתפילין, שהשולט בשתי ידיו באופן שווה, מניחם בצד שמאל של כל אדם.
(כו) שאין לו יד – כלומר חסרה לו כף היד, אבל הזרוע עדיין קיימת.
(כז) וכן האתרוג – לא דרשה התורה שיינטלו המינים דווקא בכף היד, אלא כדרך הנוטלים. ומי שאין לו יד, הרי רגיל ליטול דברים ולאחזם בזרועו.
(כח) הקדמה לסעיף – עיקר המצוה היא לפיתת הלולב ואחיזתו ביד, אף ללא כל נענוע, ומיד בנטילת הלולב מתקיימת המצוה.
(כט) קודם שיטול האתרוג – מצוה לברך לפני קיום המצוה, כי הברכה מעניקה משמעות של מצוה לפעולה העומדת להתבצע. לכן אחר לפיתת האגודה בימינו, יברך על המצוה, טרם ייטול את האתרוג, כדי שהברכה תאמֶר קודם קיום המצוה.

כדי שיברך עובר לעשייתו (ל); ^לאו יהפוך האתרוג עד שיברך (לא). הגה: ויברך מעומד (מהרי"ל וכל בו). ולא יברך רק פעם אחת ביום, אף על פי שנטלו כמה פעמים (מהרי"ו).
^לשם בשם ר"י, תוספות לט, א.

סעיף ו

^מלא יברך שהחיינו (לב) בשעת עשיית לולב, אלא בשעת נטילתו (לג).
^נהרא"ש מברייתא זו, א מהא דרב כהנא שם לענין סוכה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) **שיברך עובר לעשייתו** – פירוש לפני קיום המצווה.
 (לא) **יהפוך האתרוג עד שיברך** – אין המצוה מתקיימת כשהאתרוג הפוך, כפי שראינו, שהמינים צריכים לעמוד ביד כדרך גדילתם. על כן יברך, ומיד אחר כך יהפוך את האתרוג, ואז נעשית המצוה.
 אמנם גם אם טעה ולקח את ארבעת המינים בידיו, יכול עדיין לברך, כי זו מצווה מתמשכת. ואף שבלקיחה קצרה נתקיימה מצוה, הרי כל עוד לפותים ארבעת המינים בידיו, גם בכך מתקיימת מצוה.
 (לב) **שהחיינו** – כמו שבכל המצוות הבאות אחת לשנה, מברכים שהחיינו בעת קיומן לראשונה אותה שנה, כך גם בנטילת הלולב לראשונה, מודים לה' על שהחיה אותנו, ונתן לנו אפשרות לקיים מצווה זו.
 (לג) **בשעת נטילתו** – שמחת המצוה מתחילה אמנם תיכף עם הכנת ארבעת המינים. עם זאת, נהגו לדחות את ברכת שהחיינו, לעת קיום המצוה בפועל.

סעיף ז

יֵאָם עֲשֵׂה בֵּית יָד וְנִתֵּן בּוֹ הַלּוּלָב וְנִטְלוּ (לד), שפיר דמי (לה), דְּלִקְיָחָהּ עַל יְדֵי דְבָר אַחֵר שְׁמָהּ לְקִיחָהּ, ובלבד שיהא דרך כבוד (לו); ^פאבל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בְּכָלִי, ונטלו, לא יצא (לז); ^פואם כרך עליו סוּדָר (לח) ונטלו, ^פאו שכרך סוּדָר על ידו (לט) ונטלו, יש אומרים דלא יצא (מ). הגה: ונהגו להחמיר להסיר ^פשם לז, א וכרבא שם. ^פמימרא דרבא שם מב, א. ^פתוספות יומא נח, א ופסחים נז, א וכתבו המרדכי בפרק ג דסוכה וכן כתב רבנו ירוחם. ^פר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) ונתן בו הלולב ונטלו – הכוונה שהכין ללולב כמין מעטפת וידית יפה, בה ניתן להחזיק את האגודה. ואינו מחזיק ישירות בלולב, אלא לופתו באמצעות "בית יד" זה.

(לה) שפיר דמי – כלומר, זה בסדר.

(לו) שיהא דרך כבוד – בית יד זה חוצץ אמנם בין ידו לאגודה, ולכאורה היה עלינו לפסול זאת. אמנם מלמדנו השולחן ערוך שדבר המעניק מראה נכבד ללולב, אינו נחשב חציצה, על כן זה כשר.

(לז) ונטלו, לא יצא – כי יש כאן חציצה.

(לח) כרך עליו סודר – כגון שרוצה למנוע לכלוך ידיו.

(לט) או שכרך סודר על ידו – כמין כפפה.

(מ) יש אומרים דלא יצא – כי אין זה כבוד עבור הלולב, לכן זו חציצה. המתירים סוברים, שאין דין חציצה בלולב. ואף שאמרו בסעיף א' שעלים תלושים אינם חוצצים, כי הם מאותו סוג, אין הכוונה שזה איסור שהותר. אלא שאפילו אם היתה סיבה לחשוש לחציצה, בכל אופן אין לחשוש. אמנם למרות שהחציצה אינה פוסלת, הרי יש חיוב ליטול דוקא לולב, וכשנטלו בכלי, אין זה כבוד ללולב, הלכך אין זו לקיחה. אמנם על ידי סודר, זו לקיחה של ממש, ומותר⁵. למעשה, מחמירים כדעה הראשונה, וכל מה שאינו לכבוד

5. פירוש זה הוא על פי הר"ן, המובא בבית יוסף, בסוף דבריו.

התפילין (מא) (מהרי"ל) וְטַבְעוֹת מִיָּדַי, אַבְל מְדִינָא אֵין לְחוּשׁ הוֹאִיל וְאֵין כַּל הַיָּד מְכַסָּה בְהֵן (מב) (אגודה פרק מקום שנהגו).

סעיף ח

(מג) ³יִנְעֲנַע בְּשַׁעַה שְׁמִבְרַךְ (מד). ⁷וְכֵן יִנְעֲנַע בְּהוֹדוֹ לַה' (מה), פֶּעַם ³תּוֹסְפוֹת וְהֵרָא"ש מִדִּין הַקֶּטֶן, מִשְׁנֵה מַב, א וּמִבְרִייתָא בְּרִכּוֹת ל, א. ⁷סוּכָה לז, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

הלולב, חוצץ.

(מא) וְנִהְיֶה לְהַחֲמִיר לְהַסִּיר הַתְּפִלִּין – זֶה שֵׁיךְ כְּמוֹבֵן, רַק לְנוֹהֲגִים לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בַּחֹל הַמוֹעֵד. כְּפִי שְׁנֵהְגוּ חֶלֶק מִקְהֵלוֹת אֲשֶׁכְּנוּ. אֲמֵנָם בְּאַרְץ גַּם הָאֲשֶׁכְּנוּזִים נִהְיֶה לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בַּחֹל הַמוֹעֵד. וְהַנּוֹהֲגִים כֵּךְ, יִסִּירוּ אֶת הַרְצוּעָה הַנִּכְרַכְתָּ סָבִיב כֶּף הַיָּד.

פִּלְסְטֵר אוֹ תַּחְבוּשֶׁת עַל הַיָּד, לְצוּרֶךְ בְּרִיאוֹתַי, כְּגוֹן שֵׁישׁ לוֹ פֶּצַע, אֵינוֹ חוּצֵץ.

(מב) הוֹאִיל וְאֵין כַּל הַיָּד מְכַסָּה בְהֵן – דְּבָרִים אֵלֶּה חוּצֵצִים אֲמֵנָם בֵּין יָדוֹ לְלוּלָב, אַבְל אֵין זֶה אֵלֶּה חוּמְרָא, כִּי רֹב הַיָּד נוֹגַע יִשִּׁירוֹת בְּלוּלָב.

(מג) הַקְּדָמָה לְסַעֲיָף – הַמְצוּהָ מִן הַתּוֹרָה הִיא, לְפִתּוֹת הַלוּלָב בִּיד. וְתִכְף אַחֵר אַחֲזִית אַרְבַּעַת הַמִּינִים בִּידוֹ, נִתְקִימָה מְצוּהָ. אֲמֵנָם חֲכָמִים הִבִּינוּ כִּי זֶה הַמִּינִימוֹם, וְכַל שֶׁהָאָדָם יַגְדִּיל אֶת חִיבוּרוֹ לְמְצוּהָ, כֵּךְ יוֹתֵר טוֹב. עַל כֵּן תִּיקְנוּ לְאַחֲזוֹת אֶת הַלוּלָב וּלְשַׁאֲתוֹ מִשָּׁךְ כַּל תְּפִילַת הַהֵלֶל, וּלְנַעֲנַע בְּמִקּוּמוֹת מְסוּיָמִים.

מִסַּעֲיָף זֶה עַד סַעֲיָף י"ב, דְּנִים עַל הַנְּעֻנּוּעַ. בְּסַעֲיָף זֶה יִתְבָּאֵר הֵיכֵן מְנַעֲנְעִים, בְּסַעֲיָפִים ט' ו' כִּיצַד מְנַעֲנְעִים, וּבְסַעֲיָף י"א עַל הַצּוּרֶךְ לְקַרְבֵּי אֶת הָאֲתֵרוֹג וּלְהַחֲזִיקוֹ סְמוּךְ לְלוּלָב, בְּעַת הַנְּעֻנּוּעַ.

(מד) יִנְעֲנַע בְּשַׁעַה שְׁמִבְרַךְ – כְּלוֹמֵר מִיָּד בְּתוֹם הַבְּרַכָּה, יִנְעֲנַע אֶת הַלוּלָב. אוֹפֵן הַנְּעֻנּוּעַ יוֹסֵבֵר כְּאִמּוֹר, בְּסַעֲיָף ט'.

(מה) וְכֵן יִנְעֲנַע בְּהוֹדוֹ לַה' – פֶּרֶק קי"ח בְּתֵהִילִים הוּא הַפֶּרֶק הַמְּרַכְזֵי שֶׁל הַהֵלֶל, הַמְּשַׁפֵּט הַפּוֹתַח שֶׁלוֹ הוּא "הוֹדוֹ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם תְּסִדּוּ". וְהַפְּסוּק הָאַחֲרוֹן שֶׁלוֹ (פְּסוּק כֵּט) הוּא גַם כֵּן הוֹדוֹ לַה' וְגו', וְבוֹ מְסַתֵּיִם הַהֵלֶל. אוֹמֵר כְּאֵן הַמַּחְבֵּר, שֵׁישׁ לְנַעֲנַע אֶת הַלוּלָב בְּשְׁנֵי פְּסוּקִים אֵלֶּה.

אחת (ומנענעים בכל הודו שיאמרו (מו)) (טור והרא"ש); ובהודו לה' שבסוף, שכופלים אותו שליח ציבור והציבור מנענעין שני פעמים (מז); וכן בַּאֲנָא ה' הושיעה נא מנענע שני פעמים, לפי שכופלים אותו (מח). הגה: ויש אומרים שהשליח ציבור מנענע גם כן כשיאמר: יאמר נא יסוכה לו (שם) וכבית הלל.

שולחן ערוך כפשוטו

(מו) ומנענעים בכל הודו שיאמרו – אחד המנהגים באמירת ההלל הוא, שאחר אמירת שליח הציבור "יאמר נא יִשְׁרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד" חוזר הציבור ואומר "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו". וכן אחר "יאמרו נא בית אֶהְרֹן כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד" ואחר "יאמרו נא יִרְאֵי ה'". לפי מנהג זה, הציבור מנענע בכל פעם שאומר הודו.

(מז) והציבור מנענעין שני פעמים – כאמור, בסוף הפרק נכתב הפסוק הודו לה' כי טוב כי לעולם חֶסֶד. ואמנם הוא גם הפסוק של תחילת הפרק, ואז הוא נאמר רק פעם אחת, אבל כשאומרים אותו בסיום ההלל, נהגו לכפלו, על כן מנענעים בכל פעם שנאמר. אמנם הספרדים נהגו לנענע רק פעם אחת.

(מח) לפי שכופלים אותו – הפסוק אנא ה' הושיעה נא כתוב אמנם רק פעם אחת, אבל נהגו לכפלו, על כן מנענעים בו פעמיים.

הרעיון בפעולות אלו הוא, מצד אחד לנענע כאות להבעת תודה "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", ומצד שני מנענעים בדרך של בקשה "אנא ה' הושיעה נא". כלומר גם מודים למי שהכל שלו, וגם מבקשים ממי שהכל שלו.

יִשְׂרָאֵל כו' (מט), אבל לא בִּיאֲמָרוּ נָא (נ), וכן נהגו (הגהות אשיר"י פרק לולב הגזול ומהרי"ל ומנהגים).

סעיף ט

(נא) ^ט הַנֶּעֱנֶנֶע הוּא שְׂמוּלֵיךְ יְדוֹ מִכְּנָגְדוֹ וְהִלָּאָה וַיִּנְעֶנֶע שֵׁם ^ת שֶׁלֹּשׁ ^ט מִימֵרָא דַּרְבָּא לִז, ב לח, א. ^ת תוספות והרא"ש שם בשם הערוך על פי הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(מט) יֹאמֵר נָא יִשְׂרָאֵל כו' – ידוע שישנם ארבעה משפטים הנאמרים באופן מיוחד, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, יֹאמֵר נָא יִשְׂרָאֵל כי לעולם חסדו, יֹאמֵרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן כי לעולם חסדו, יֹאמֵרוּ נָא יִרְאִי ה' כי לעולם חסדו. בני אשכנז נהגו שהציבור משיב אחר החזן ואומרים הודו לה' כי טוב. על כן הם מנענעים שם, כפי שראינו קודם. אבל השליח ציבור, הרי אינו חוזר ואומר הודו לה', ולכאורה אינו מנענע אלא במשפט הראשון. לכן אומר הרמ"א שגם במשפט השני, כשאומר יֹאמֵר נָא יִשְׂרָאֵל כי לעולם חסדו, גם בו הוא מנענע. והטעם, כי מזכיר את הקהל [כלומר פונה לישראל] ואומר להם, אמרו הודו. מה שאין כן כשאומר יֹאמֵרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן, או יֹאמֵרוּ נָא יִרְאִי ה', שאינו מזכיר את הקהל⁶.

(נ) אַבְל לֹא בִּיאֲמָרוּ נָא – הכוונה לשני המשפטים האחרונים, יֹאמֵרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן, ויֹאמֵרוּ נָא יִרְאִי ה'. מנהג הספרדים הוא לנענע ארבעה פעמים, פעם אחת בהודו שבתחילת הפרק, פעמיים כשכופלים ואומרים אנא הושיעה, ובהודו שבסוף הפרק, פעם רביעית.

(נא) הַקְּדָמָה לַסְּעִיף – סעיף זה דן כיצד יש לנענע. הרעיון של הנענוע הוא, להכיר בשליטת ה' יתברך בכל פינה, ולהללו על כך. קיימים מנהגים רבים כיצד לנענע. כולם טובים, ואינם מעכבים כלל את קיום המצוה.

6. מוסבר על פי המשנה ברורה, ס"ק מ"א.

פעמים בהולכה, ושלוש פעמים בהבאה (גב) (טורף הלולב ומכסכס העלין בכל ניענוע (נג)) (ר"ן פ' לולב הגזול), ואחר כך מִטָּה ידו לצד אחר ועושה כן; ^רוכן לכל צד מארבע צדדין וּמְעָלָה וּמְטָה (נד); הגה: וההולכה וההבאה היא עצמה הנענוע, כי מוליך ומביא שלש פעמים לכל רוח (נה) (טור בשם גאון), וּמְטָיִן ראש הלולב לכל צד שמנענע נגדו (נו), וכשמנענע ^רהרא"ש, וכן כתב הטור בשמו.

שולחן ערוך כפשוטו

(גב) ושלוש פעמים בהבאה – כלומר מוליך פעם אחת לכל רוח, וכשמוליך מכסכס את הלולב שלוש פעמים, ומכסכס שלוש פעמים נוספות, כשמחזירו.⁷

(נג) טורף הלולב ומכסכס העלין בכל ניענוע – כוונתו לפרש מה שכתב המחבר "וַיִּנְעֶנְעוּ". כי בנוסף להולכה ולהבאה, יש לכשכש בלולב ולנדנדו קמעא, כמנהג בני אדם המוחאים כף אל כף, לאות הערכה.

(נד) לכל צד מארבע צדדין ומעלה ומטה – כך אכן נוהגים האשכנזים, לנענע תחילה אל הצד שלפנים, אחר כך פונים ימינה ומנענעים, וממשיכים הלאה לכל הצדדים. בסיום הסיבוב, מגיפים כלפי מעלה, ומורידים כלפי מטה. מנהג הספרדים אינו כן, כפי שיוסבר בסעיף הבא.

(נה) מוליך ומביא שלש פעמים לכל רוח – הרמ"א חולק על המחבר בשני דינים. ראשית, יש להוליך ולהביא שלשה פעמים לכל רוח (ולמחבר רק פעם אחת). ושנית, די בהולכה והבאה ללא כסכוס. ויש מי שפירש, שבעת ההולכה וההבאה, יכסכס קצת, וכך נהגו בני אשכנז.

(נו) לכל צד שמנענע נגדו – גם זה לא כדברי המחבר הסבור, שיש להותיר את הלולב זקוף. אבל לדברי הרמ"א, יש להטות מעט את ראש הלולב, ולהוליכו אלכסונית.

7. בבית יוסף כתב, כי יש לנענע שלש פעמים לכל רוח, ומעלה ומטה. בסך הכל, שמונה עשר הולכות ושמונה עשר הבאות, ושלושים ושש נענועים, עם הכסכוס. אבל כאן בפנים פירשנו את דברי המחבר, על פי הבנת המשנה ברורה וכף החיים.

למטה הופכו למטה, ומקרי דרך גדילתן (נז) (ב"י), הואיל ומחזיק אותן בידו דרך גדילתן (ב"י); ויש מדקדקין שלא להפך הלולב כשמנענעין למטה (מהרי"ל וב"י בשם אביו, וכן שמע ממהר"ר שכנא שראה כן ממהר"ר יעקב פולק, וכ"כ בכתבי האר"י); והמנהג כסברא ראשונה, וכן נראה לי עיקר (נח).

סעיף י

¹יקיף דרך ימין בנענועו (נט): מזרחה, דרום, מערב, צפון (ס).
²תשובות מהרי"ל.

שולחן ערוך כפשוטו

(נז) ומקרי דרך גדילתן – למדנו מהפסוק (שמות כו) "עצי שטים עמדים" שאחזית ארבעת המינים צריכה להיות דווקא כדרך גידולם. ברם יש ספק מה עושים כשמפנים אותם מטה? האם מותרים את הלולב זקוף, או שמא יש להפכו, ראשו למטה ועוקצו למעלה, כי כלפי מטה זהו "דרך גדילתם". למעשה, יש בזה שני מנהגים, וכולם טובים.

(נח) וכן נראה לי עיקר – אמנם המשנה ברורה כתב שהמנהג הנפוץ הוא, לא להפוך. וכל אחד ינהג כמנהג מקומו, כי דינים אלה, כולם, אינם מעכבים.
(נט) דרך ימין בנענועו – על פי הכלל שלימדונו חכמים, להקדים תמיד את צד ימין (המסמל מדת חסד).

(ס) צפון – מדובר באדם הניצב במערבה של ירושלים, ומתחיל לנענע מזרחה – קדימה, לכיוון ירושלים. אחר כך לצד ימין, משם פונה לאחוריו, אחר כך לצד שמאל, ומסיים למעלה ולמטה.

הספרדים וחלק מהאשכנזים נהגו לנענע בסדר שונה, על פי הסוד. תחילה מנענעים דרומה, אחר כך צפונה, משם מנענעים מזרחה, ומוסיפים מעלה ומטה, ובסיום, לצד מערב. וכל המנהגים טובים.

מע"ף יא

יצריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נְעֻנוּעוֹ, ולנענע בשניהם יחד (סא) (וכל הנענועים אינן מעכבין, ובאיזה דרך שנענע יצא בדיעבד).
 הרב ר' מנחם מרקאנטי בפרשת אמור (ד"ה ולקחתם).

מע"ף יב

ארבעה מינים הללו מעכבין זה את זה, שאם חסר לו אחד מהם, לא יברך על השאר (סב), ה"אבל נוטלן לזכר בעלמא (סג) (בין ביום ראשון בין בשאר ימים (סד)) (הרא"ש ורבינו ירוחם ג"ח ח"ג מהרי"ק שורש מ"א); ו"אם היו ארבעתן מצויים אצלו ונטלם אחד אחד, יצא (סה). הגה: ובלבד שיהיו כולם לפניו (סו) (רמב"ם פ"ו). ויטול הלולב תחלה, ויברך על הלולב ודעתו גם על האחרים (סז) (הרא"ש ור"ן תשובת הרשב"א סי' קנ"ו); ואם סח ביניהם, צריך לברך על כל אחד בפני עצמו (סח) (הגהות מיימוני).

¹משנה וגמרא מנחות דף כז, א וכתבוהו הרי"ף (סוכה יז, א) והרא"ש בפרק ג' דסוכה (סימן יד). ה"הרא"ש שם בשם הראב"ד. רמב"ם בפרק ז וכדעת הרי"ף.

שולחן ערוך כפשוטו

(סא) ולנענע בשניהם יחד – כי יש להלל את ה' במצוה שלימה, וארבעת המינים כולם יחד, הם מצוה אחת.
 (סב) לא יברך על השאר – כבר הוסבר, שכל המינים הם מצוה אחת. ואם אחד חסר, אין כאן מצוה כלל.
 (סג) נוטלן לזכר בעלמא – כלומר אין בזה מצוה כלל, ובכל זאת לוקחים אותם, כדי שלא תישכח המצוה.
 (סד) בין בשאר ימים – זה מוסכם על המחבר.
 (סה) יצא – בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להחזיק בכולם יחד.
 (סו) שיהיו כולם לפניו – כי כולם יחד מצוה אחת.
 (סז) ודעתו גם על האחרים – כיון שכולם מצוה אחת, צריך לתת את דעתו עליהם, בעת הברכה.
 (סח) על כל אחד בפני עצמו – על ההדס יברך "על נטילת עץ עבות". על

סעיף יג

אם חסר לו אחד מהמינים, לא יקח מין אחר במקומו (סט).
 אברייתא שם לא, א.

סעיף יד

לא יוסיף מין אחר על ארבעת המינים, משום בל תוסיף (ע).
 שם ברייתא.

סעיף טו

לא יטול יותר מלולב אחד (עא) ואתרוג אחד (עב), אבל בערבה
 תשובת רמב"ם בסוף ימיו וחזר ממה שכתב בחיבורו (פ"ז ה"ז).

 שולחן ערוך כפשוטו

הערבות "על נטילת ערבי נחל". על האתרוג "על נטילת פרי עץ הדר", וזו דעת הרמ"א. אבל המחבר חולק, ולדעתו אין לברך אלא ברכה אחת על הלולב. אמנם זו מציאות לא שכיחה כלל.

(סט) לא יקח מין אחר במקומו – כבר הוסבר, כי ארבעת המינים מעכבים זה את זה, וקיום המצוה, כשאחד מהם חסר, הוא בלתי אפשרי. ואין מורים שיטלו מין אחר, אף שהיה מקום לומר כך, לבל תשתכח המצוה, אבל כנגד יש חשש שימשיכו כך, גם כשהיו בידם כל ארבעת המינים.

מהותה של מצוה זו, שאינה מתקיימת אלא בהצטרף המינים כולם יחדיו, יש בה רמז על שלימות עם ישראל, ואי יכולתו של האחד מבלי מציאותו ונוכחותו של האחר.

(ע) משום בל תוסיף – אסרה התורה לשנות מצוה, לא לגרוע ולא להוסיף, על מה שקבע הבורא.

(עא) יותר מלולב אחד – כי המילה פֶּפֶת תִּמְרִים כתובה ללא וי"ו, משמע לולב אחד.

(עב) ואתרוג אחד – כי כתוב פְּרִי עֵץ הָדָר, בלשון יחיד.

והדם מוֹסֵף בָּהּ כָּל מָה שְׂיִרְצָה (עג); וַיֵּשׁ מִי שְׁפוּסֵל לַהֲנִיחַ הַדָּם שׁוֹטָה בַּלּוּב (עד), נוֹסֵף עַל הַשְּׁלֵשָׁה בְּדִין עֲבוֹת, וַיֵּשׁ מִתִּירֵין (עה); וְהַמְדַקְדָּקִים אֵינָם מוֹסִיפִים עַל שְׁתֵּי עֲרֵבוֹת וְשְׁלֵשָׁה הַדָּסִים עֲבוֹת (עו).

ל' בעל הלכות גדולות. ר'ב נטרונאי ור'ב פלטוי. ל' בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(עג) כל מה שירצה – כי שלושה הדסים ושתי ערבות זו כמות מינימלית, ולא מקסימלית.

(עד) הדס שוטה בלולב – כי הדס כזה הוא כמו סוג אחר.

(עה) ויש מתירין – כי זה מין הדס, ולא מין אחר. ואף שהוא פסול למצוה, אפשר להשתמש בו לנוי.

(עו) ושלושה הדסים עבות – כך נוהגים רוב הקהילות. עם זאת, יש נוהגים כדעה הראשונה, המובאת בשולחן ערוך. וגם היא, כמובן, לגיטימית.

סימן תרנ"ב זמן נטילת לולב, ובו ב' סעיפים.

סעיף א

^אמצות לולב ביום ולא בלילה (א); וכל היום כשר לנטילת לולב, ^בשאם לא נטל שחרית, יטלנו אחר כך. ^גומכל מקום זריזים מקדימים למצות ונוטלים אותו בבוקר (ב); ^דוזמנו הוא מִשְׁתַּנֵּן החמה, ^הויעקר מִצְּוֹתוֹ בשעת ההלל, ^וואם צריך להשכים לצאת לדרך, נוטלו משעלה עמוד השחר (ג). הגה: והמדקדק יֵאָחֵז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבית הכנסת (ד), גם בשעת התפלה (ה), וכן יחזירו ^אמשנה מגילה כ, א. ^במשנה סוכה לח, א. ^גברייתא פסחים ד, א. ^דשם במגילה. ^המשנה סוכה לז, ב. ^וברייתא ברכות ל, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ולא בלילה – כי לשון הציווי בתורה הוא (ויקרא כג) "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן". מכאן למדו חכמים, שמצות לולב נוהגת ביום ולא בלילה, על כן זמנה עד השקיעה. ובבין השמשות, ייטול בלי ברכה.

(ב) בבוקר – המנהג הוא, לקיים את המצוה בתפילת שחרית, בעת ההלל.

(ג) נוטלו משעלה עמוד השחר – עיקר זמן המצוה לכתחילה, הוא מהנץ החמה. אמנם בשעת הצורך, מותר להקדים את קיומה, החל מעלות השחר, ויכול לברך. כמו כן קריאת ההלל, לכתחילה יש לומר מהנץ. ובדיעבד, אם קרא מעלות השחר, יצא¹.

(ד) כשנכנס מביתו לבית הכנסת – כדי לקיים את המצוה כבר בהליכתו אל בית הכנסת. הנוהג כן, צריך לברך מיד בעת הגבהתו. ובבית הכנסת, אם הניחו מידי, יטלנו שוב לאמירת הלל, ולא יברך פעם שניה.

(ה) גם בשעת התפלה – בדרך כלל, אסורה אחיזת חפצים ביד, וחפצי קודש

1. חזון עובדיה, יום טוב, עמוד פט.

לביתו, כדי לחבב המצות (ו) (טו).

סעיף ב

'אסור לאכול קודם שִׁיטְלָנוּ (ז); ואם שכח ואכל ונזכר על שִׁלְחָנוּ ביום הראשון, שהוא מן התורה, יפסיק (ח), אפילו יש שהות ביום ליטלו אחר שיאכל; ומיום ראשון ואילך, אם יש שהות ביום לא יפסיק (ט); ואם לאו, יפסיק. הגה: ואם התחיל לאכול יותר מחצי שעה קודם שהגיע זמן חיובו, אפילו ביום ראשון אין צריך להפסיק (י) בְּדֶאֱפָא 'משנה וברייתא סוכה לח, א וכאוקימתא דרבי זירא.

שולחן ערוך כפשוטו

בפרט, בעת התפילה עקב הדאגה מפני נפילתם ארצה, מה שגורם לחוסר כוונה בתפילה. אבל כאן לפיתת הלולב עצמה היא המצוה, ואין חשש שדעתו תוטרד.

(ו) **כדי לחבב המצות** – המחבר מסכים עם כל דברי הרמ"א כאן.

(ז) **קודם שִׁיטְלָנוּ** – זהו כלל בכל החיים, שיש להקדים את קיום מצוות, ורק אחר כך לטפל בצרכים האנושיים. בשעת הצורך, טעימה מותרת.

(ח) **יפסיק** – את הסעודה לצורך קיום מצות לולב, כלומר לברך ולנענע את הלולב. ואין צורך לחזור על אמירת ההלל ולנענע בפסוקים כנהוג, מאחר וכבר יצא ידי חובת הלל.

(ט) **לא יפסיק** – אף שהתחיל באיסור, לא חייבוהו חכמים להפסיק, הואיל ונותר זמן לקיום המצוה.

(י) **אפילו ביום ראשון אין צריך להפסיק** – כי כשהתחיל לאכול, לא התחייב במצוה. אם כי מציאות זו, שאדם סועד בשעת בוקר מוקדמת, טרם עלות השחר, אינה שכיחה².

2. הט"ז חולק על הרמ"א, ופוסקים רבים העתיקו דבריו. לדעתו אכן חובה להפסיק, כשם שכתב המחבר (בסימן פט סעיף ה) "ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר, צריך להפסיק. ויש אומרים שאין צריך להפסיק", נמצא כי פסק המחבר כדעה ראשונה, ואכן קיימת חובה להפסיק בהגיע עת התפילה.

שְׁהוּת בְּיוֹם (יֵא) (ר"ן פ' לולב הגזול).

שולחן ערוך כפשוטו

(יֵא) בְּדִאֲפָא שְׁהוּת בְּיוֹם – תרגום: כשיש זמן במשך היום.

ויש ליישב דעת הרמ"א עם שיטת המחבר, כי נראה שהמחבר בסימן פט לא דיבר על סועד שהחל בארוחה יותר מחצי שעה לפני עלות השחר, אלא כתב סתם, לפני עלות השחר. לפי זה יתכן שאם התחיל מוקדם כל כך, יותר מחצי שעה קודם עלות השחר, יתכן שאין מחלוקת כלל, ולכל הדעות אין צריך להפסיק. עוד יש להוסיף על כך, שדברי הרמ"א יסודם בר"ן, ואין לדחות דברי ראשון, וה' יצילני משגיאות.

סימן תרנ"ג**הדם אסור להריח בו, ובו ב' סעיפים.**

בכל ימות השנה, משמש ההדס כמקור לריח טוב, והאתרוג נאכל. אבל בחג הסוכות משתנה ייעודם, וממילא גם היתר הרחתם.

סעיף א

^אהדם של מצוה אסור להריח בו (א), אבל אתרוג ^בשל מצוה מותר להריח בו מן הדין (ב), אלא ^גשְׁלֵפֵי שְׁנֵהֲלָקוּ אם מברכים עליו אם לאו, ^דיש למנוע מלהריח בו (ג).

^אמימרא דרבה סוכה לז, ב. ^בשם. ^ר שמחה ואבי העזרי והביאם הטור. ^טסמ"ק.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אסור להריח בו** – חפץ של מצוה, נאסר בשימוש לצרכי חולין, מדרבנן. הלכך משנועד ההדס למצוה, הוקצה ריחו הטוב ונאסר. ואם יריח בו, נראה כאילו לא הקצהו למצוה, רק הותירו לייעודו הרגיל.

(ב) **מותר להריח בו מן הדין** – בכל השנה מיועד האתרוג למאכל. ומשנועד למצוה, נאסר ממילא באכילה. ריחו הטוב לעומת זאת, אינו שימושו העיקרי, הלכך לא נאסר, ואין הרחתו פוגעת בייעודו העיקרי.

(ג) **יש למנוע מלהריח בו** – הואיל וייעודו העיקרי בסוכות הוא למצוה, יתכן שנעשה דינו כדברים שיש בהם ריח טוב אבל לא נעשו לריח, שאין מברכים עליהם¹. יש ללמוד מהלשון "יש למנוע", שאין כאן איסור, אלא התנהגות

1. מגן אברהם הגביל דין זה, שלא לברך עליו, דוקא למקרה שאינו מבקש להריח. אבל אם נטלו כדי להריחו, יש לברך. והוכיח שיש לברך, מדין מפורש (בשולחן ערוך סימן רטז סעיף ב). כי שם הובא, שאם לקח אדם פרי הראוי לאכילה, והריח בו, צריך לברך.

אמנם מלשון המחבר משמע שבכל מקרה אין לברך, אף אם נטלו להריח בו. נמצא איפה כי מדברי מגן אברהם מתעוררת קושיא עצומה על שיטת המחבר.

סעיף ב

הַעֲבֹד לְהוֹשִׁיעָנָא (ד) וְלֹא אֲגַבְהָהּ לְמִיפְקָ בָּהּ (ה), שְׂרִיא בְּהִנָּאָה (ו).
 ה'הגהות אשרי' בפרק ד' דביצה.

שולחן ערוך כפשוטו

ראויה לכתחילה.²

(ד) עֲבֹד לְהוֹשִׁיעָנָא – כלומר הכין את ההדס (ההושענא היא הדס).

(ה) וְלֹא אֲגַבְהָהּ לְמִיפְקָ בָּהּ – עדיין לא הגביהה, כדי לצאת בה ידי חובה.

(ו) שְׂרִיא בְּהִנָּאָה – מותרת בהנאה. כלומר, מותר להריח בה, כי איננה "חפץ של מצוה" עד קיום המצוה.³

ונראה ליישב על פי מה שמצינו בסימן רי"ז סעיף ב', שאין לברך על דבר שנותן ריח אבל עשוי למטרה אחרת, כגון שמן שעשוי להעביר את הזוהמא, אף אם מקרבו לאפו לצורך הרחתו. בשונה מפרי העומד לאכילה, שאם ייקחנו להריח בו, צריך לברך, כמפורש בסימן רט"ז סעיף ב'.

שני הלכות אלה עוררו ספק לגבי אתרוג של מצוה, האם יש להגדירו כפרי, שאם נוטלו להריח בו, צריך לברך. או שהואיל והוא מיועד למצוה, עקרו ממנו כל ייעוד אחר, ויש להגדירו כדבר שאינו עשוי להריח, שדינו מפורש (בסימן ריז סעיף ב) "אין מְבַרְכִין עַל הָרִיחַ, אֶלּא אִם בְּנִעְשֵׂה לְהָרִיחַ". ספק זה הביא את המחבר כאן להכריע שיש להימנע מברכה. וממילא, שלא להריח, כדי שלא להיכנס לספק ברכה, ולא יוכל לברך, כי ספק ברכות להקל, אבל אם כן יעבור איסור, שהרי אסור ליהנות מהעולם הזה ללא ברכה. וה' יצילני משגיאות.

2. כראיה לכך, יש לציין את פסיקתו בסימן תרנ"ג סעיף א', ובסימן תרנ"ח סעיף ב', שם כתב שהאתרוג אינו מוקצה, כי ראוי להריח בו.

3. על פי הכלל "הזמנה לאו מילתא היא". כלומר, הכנת חפץ מסוים למצוה, אינה מחילה עליו דינים של חפץ מצוה, עד קיום המצווה בפועל.

סימן תרנ"ד

שיכול להחזיר הלולב במים ביום טוב, ובו סעיף אחד.

השקאת צמחים היא אחת המלאכות שנאסרו מן התורה, בשבתות ובימים טובים, תולדה של מלאכת "זורע". עם זאת, אין איסור תורה בהנחת צמח תלוש במים, למניעת כמישתו. ועדיין אין זה היתר מוחלט, כפי שיבואר בסימן זה.

סעיף א

^אמקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים (א) ותוסיף עליו מים אם צריך (ב), אבל לא תחליף המים (ג); ובחול המועד, ^במצוה להחליפם כדי שישאר לח וְהָדוּר (ד). הגה: ונוהגין ליקח כל יום חול המועד ערבה חדשה ולקשרה בלולב, והוא הדין מצוה (ה).
^אמשנה סוכה מב, א. ^בכפירוש רש"י והמרדכי שם בשם רבי אליעזר ממיץ (יראים סימן תכב).

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) ומחזירתו למים – למניעת כמישת העלים.
(ב) ותוסיף עליו מים אם צריך – כאשר המים מועטים מדי.
(ג) לא תחליף המים – כי זו טרחה לצורך יום המחר, שלא הותרה.
(ד) שישאר לח וְהָדוּר – טרחה קטנה כזו בחול המועד, לא נאסרה. מה גם שזו טרחה לצורך מצוה, שוודאי מותרת במועד. והואיל ומותר, יש כאן מצוה לשמר אגודה זו לחה והדורה.
(ה) והוא הדין מצוה – כי הערבות מתייבשות מהר. אלא שאינן נפסלות, כי אינן מתייבשות לגמרי, על כן מוגדרת החלפתם הידור מצוה.

סימן תרנ"ה

גוי שהביא לולב, ובו סעיף אחר.

תחום שבת הוא ריבוע של אלפיים אמה חוץ לגבולות העיר, ואסור לצאת ממנו בשבת וביום טוב. מלבד זאת, אסורה הבאת חפצים מחוצה לו. ואם הביא אינו יהודי אוכל מחוץ לתחום, נאסר היהודי עבורו הובא, באכילתו. סימן זה דן בלולב שהובא מחוץ לתחום, האם ייטלו היהודי עבורו הובא.

סעיף א

א"עובד כוכבים שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום, מותר ליטלו, אפילו מי שהובא בשבילו (א). הגה: ועיין לעיל סימן תקפ"ו סעיף כ"א וכ"ב וסימן ש"ז סעיף ג', אם מותר לומר לעובד כוכבים לילך אחריו או לחלל יום טוב בשבילו (ב).

טור בשם הרשב"א והגהות אשר"י פרק ד' דסוכה והמרדכי בפרק ג' דסוכה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אפילו מי שהובא בשבילו – כי האיסור שהוטל על המובא מחוץ לתחום, הוא איסור הנאה. ומצות הלולב אינה הנאה חומרית, כדברי חז"ל "מצוות לאו ליהנות ניתנו", על כן מותר לקיימה.

(ב) או לחלל יום טוב בשבילו – בשעת הדחק, אם אין לאדם לולב, מותר לבקש מאינו יהודי להביאו עבורו מחוץ לתחום, כפי שראינו בסימן תקפ"ו וסימן ש"ז. שם הובא כי מותר לבקש מאינו יהודי, לעשות איסור דרבנן, לצורך מצוה. אמנם אם תלשו הנוכרי ביום טוב, אסור להשתמש בלולב, כי התלישה היא איסור תורה.

סימן תרנ"ו

שצריך לחזור אחרי הידור מצוה בקניית האתרוג,

ובו פעיף אחד.

נצטוונו לקיים את המצוות כולם בהידור ובנוי, כנלמד מהפסוק (שמות טו) "זֶה אֱ-לֵי וְאִנְוהוּ", וכפי שדרשו חז"ל (שבת קלג, ב) זה א-לי, ואנוהו – התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין. אמנם לכאורה, גבולות ההידור אינן ברורות. הרי מחד ניתן למעט מאד בהידור, ומאידך ניתן להפריז בלי סוף. לכן מלמדנו סימן זה שלא לקיים מצוה בסכום המינימלי ביותר, ועד כמה ראוי להוסיף, כדי להדר.

פעיף א

אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בְּצִמְצוּם, כגון שהוא פְּבִיצָה מְצִמְצָמָת, ואחר כך מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש מְלָגְיוֹ בְּדָמֵי הָרֵאשׁוֹן (א), כדי להחליפו ביותר נאה. ³ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הָדוֹר מחבירו, יקח הָהָדָר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מְלָגְיוֹ בדמי חבירו (ב). הגה: ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, אין צריך לבזבז עליה ⁴מימרא דרב הונא בבבא קמא ט, א וכפירוש הסמ"ג בשם רבי יעקב. ³כפירוש רש"י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) עד שליש מְלָגְיוֹ בדמי הראשון – כלומר אם הראשון, שהוא הקטן ביותר, שווה 60 ש, צריך להיות מוכן להוסיף 20 ש, כדי להחליפו בגדול יותר ("מְלָגְיוֹ" פירושו, מתוך").

(ב) יותר משליש מְלָגְיוֹ בְּדָמֵי חבירו – לפי הפירוש השני, ההידור הוא לא לעומת המינימום אלא לעומת מה שהיה מוכן לכאורה, להוציא, עבור אתרוג כשר, כגון שיש שני אתרוגים כשרים, והאחד יפה ממשנהו. ראוי להדר

הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת (ג) (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ב); ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו

שולחן ערוך כפשוטו

ולהוסיף עד שליש מערכו של הראשון, וזה הבדל משמעותי, כי אין זה שליש מהמינימום, אלא שליש מאתרוג סביר.

ההוראה המעשית היא, שלא לחפש את ארבעת המינים הזולים ביותר, אלא להוסיף כסף, כדי שיהיו לו ארבעה מינים יפים. עם זאת ברור, שאין להוציא כסף ללא גבול.

(ג) אפילו מצוה עוברת – אין כוונת הרמ"א שאחת המצוות עולה חמישית מכל רכוש, אלא שסך הוצאותיו עבור כלל המצוות, לא יעלו על חמישית הונו (עשרים אחוז מרכושו)¹.

שיעור זה של עשרים אחוז, הנקרא חומש, נלמד מדברי חכמים לגבי צדקה, שאמרו² "הנותן צדקה לא יתן יותר מחמישית רווחיו השנתיים". עם זאת ברור ופשוט, שהכל תלוי ביכולותיו הכספיות. כגון אם הוא בעל משפחה גדולה, ומזונות ילדיו מוטלים על כתפיו, במקרה זה, אל לו לרכוש ארבעה מינים בממון רב.

1. ראה ביאור הלכה (ד"ה אפילו) שהקשה על כך מהגמרא (קידושין כט, א), ממנה מוכח כי יש מקרים בהם חייב להוציא יותר מחומש. כי שם נתבאר, שאם בידו רק חמשה סלעים, ונתחייב בפדיון הבן או בעליה לרגל, חייב לשלם כל מה שבידו, כדי לקיימן. ומוכח שצריך להוציא כל ממונו לקיום המצוה.

נראה לעניות דעתי, כי לא מדובר שיש בידו רק חמשה שקלים, כי אם כן ממה יתפרנס? אלא ודאי יש בידו חמשה שקלים פנויים, מלבד הכסף הנדרש לצרכיו הבסיסיים.

אמנם ניתנו תירוצים נוספים על קושיא זו, בדברי מפרשים רבים (חלקת יואב דיני אוגוס ענף ז כתב, שהיות וזה חוב המוטל עליו, ונכסיו משועבדים לחוב, הדין שונה, כי כסף זה כביכול אינו כספו). וראה מה שכתב לדוגמא באגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן מא), וחזון איש (מסכת קידושין סימן קמח). ואני את הנראה לעניות דעתי כתבתי, וה' יצילני משגיאות.

ועיקר הסוגיה עוסקת בתיאוריה, כי באה ללמדנו, מה קודם. המצוה על עצמו או המצוה על בנו. ובחידושי הארכתה בהסבר הסוגיה.

2. כתובות נ', א'. ושולחן ערוך יורה דעה, סימן רמ"ט סעיף א'.

קודם שיעבור (ד) (הרשב"א וראב"ד) (ועיי'ן לקמ'ן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה).

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) לא תעשה, יתן כל ממונו קודם שיעבור – אין לעבור על איסור תורה, אפילו אם יתבקש לצורך כך לתת כסף רב. ואין לעבוד בשבתות וימים טובים, גם אם הדבר עלול לגרום לאיבוד מקור פרנסתו.

סימן תרנ"ז

דין קטן היודע לנענע לולב, ובו סעיף אחד.

חכמים הטילו חובה על כל אב בישראל לחנך את ילדיו לקיום המצוות כולם, בין של תורה ובין של חכמים, הכל לפי גילו, התפתחותו, וחכמתו של הילד. וזה כלול במצוה ללמד את הילדים תורה¹, כמו שאנו אומרים מידי יום "וְלַמְדֹתֵם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלֶכְתְּכֶם בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּכֶם וּבְקוּמְכֶם".

סימן זה דן מתי חלה חובת חינוך הבן, בנוגע למצוות ארבעה מינים.

סעיף א

^אקטן היודע לנענע לולב פְּדִינוֹ (א), אביו חַיֵּב לְקַנּוֹת לוֹ לולב פְּדִי לְחַנְכוֹ בְּמִצְוֹת.

^אמשנה סוכה מב, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **לנענע לולב כדינו** – ילד שמבין כי נטילת הלולב הוא מעשה מצוה, ויודע כיצד להחזיק לולב בלא לפסלו, חייב אביו לרכוש עבורו ארבעה מינים. אם הוצאה זו קשה עליו, יעביר לו, לכל הפחות, את הלולב שלו, אחר שקיים את המצווה, וכך יקיים את חובת החינוך. אבל אם ניתן, כדאי להתאמץ ברכישת מצוות לילדיו, כי המסירות עבור מצוות, עושה עליהם רושם חזק.

1. התורה החילה חובה על כל אב ללמד תורה לבניו, ופשוט שתכלית הלימוד הוא לצורך קיום צווי התורה. ניתן להסיק ממילא, שמצווה זו מלמדת על חובת חינוך הילדים, לקיום המצוות.

סימן תרנ"ח

דיני לולב ביום טוב ראשון, ובו ט' סעיפים.

כתוב בתורה "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֶגְנֹף עֵץ עֵבֶת וְעֶרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים". למדו חכמים מפסוק זה, שמן התורה המצוה נוהגת בכל מקום, דווקא ביום ראשון. ובהר הבית¹, כלומר לפני ה', כל שבעה ימים. אמנם לאחר חורבן בית המקדש, תיקנו חכמים שהלולב יינטל בכל מקום, שבעה ימים. וכבר ראינו (בסימן תרמט ועוד) שביום ראשון מחמירים בכמה דינים, כגון מראה הלולב, שלכל הדעות צריך להיות נאה ושלם, ובעיקר, בבעלות מקיים המצוה. כפי שלמדו מהנאמר וּלְקַחְתֶּם לָכֶם (סוכה מא, ב) משלכם, ולא שאול או גזול. סימן זה עוסק בעיקר בדין זה.

סעיף א

^אמן התורה אין מצות לולב חוץ למקדש אלא יום ראשון, וחכמים תקנו שיהא ניטל בכל מקום כל שבעה (א).
^אמשנה סוכה מא, א וראש השנה דף ל, א.

סעיף ב

^בביום שבת אינו נוטל, אפילו אם הוא יום ראשון (ב). הגה: ואסור ^במסקנת הגמרא סוכה מד, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) כל שבעה – כפי שהסברנו בהקדמה.

(ב) אפילו אם הוא יום ראשון – אף שחיוב הלולב ביום ראשון הוא מן התורה, אין ליטלו בשבת. ובגמרא ביארו כי חששו חכמים, שמא יועבר הלולב ממקום

1. ויש אומרים אף בכל העיר העתיקה של ירושלים. ויש מחמירים הנוסעים אל הכותל, כדי לקיים שם את המצוה, לשיטה זו. אמנם אין זו חובה (חזון עובדיה סוכות עמוד שלג).

לטלטל הלולב בשבת, דְּהוּי כְּאֶבֶן (ג) (ר"ן ס"פ לולב הגזול והמגיד פ"ד וכל בו); אבל האתרוג מותר בטלטול, דראוי להריח בו (ד); ואסור ליתנו על הבגד, אפילו ביום טוב, דְּמוֹלִיד רִיחָא (ה) (מהרי"ל).

סעיף ג

יֵאֵין אָדָם יוֹצֵא יָדָיו חוֹבְתוֹ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן בְּלוֹלֵב שֶׁל חֲבִירוֹ שֶׁהִשְׁאִילוֹ, דְּבְעֵינָן לָכֵם (ויקרא כג, מ), מִשְׁלָכֶם, וְאֵפִילוּ אָמַר לוֹ: יֵהָא שְׁלָךְ עַד שֶׁתִּצָא בּוֹ וְאַחַר כֵּךְ יֵהָא שְׁלִי כְּבִתְחִלָּה, לֹא יִצָא (ו), דְּהוּי כְּמוֹ יַחֲשֵׁנָה וּבְרִייתָא שֶׁם מֵא, ב. הֵרָא"ש שֶׁם.

שולחן ערוך כפשוטו

למקום, ברשות הרבים. ואף שכיום מקובל שאין לנו רשות הרבים, לא נתבטלה גזירה זו. ונראה שהבינו חכמים כי הטיפול במצות לולב בשבת, יפגע בקדושת השבת. וזה הפירוש "שמא יעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים", כי הדבר יגרום שהשבת תקבל מראה מסוים של יום חול².

(ג) דְּהוּי כְּאֶבֶן – דימוי הלולב לאבן בא לומר, שאין בו כל תועלת. שכן אסור להריח בו, ולא נועד אלא עבור המצוה. ובשבת, הואיל ואי אפשר לקיים את המצוה, הרי הוא מוקצה מחמת גופו.

(ד) דְּרָאוּי לְהַרְיַח בּוֹ – כמו שראינו בסימן תרנ"ג סעיף א'. על כן הוא ראוי לפחות למשהו, ומפני זה אינו מוקצה כלל³.

(ה) דְּמוֹלִיד רִיחָא – לדעת רמ"א, יש איסור דרבנן להחדיר ריח טוב בבגדים, בשבת וחג. כי הוא מוליד דבר חדש בבגד שלא יועד לכך (כי בבגד שאכן יועד לכך, אין איסור). אמנם המחבר לא פסק שיש איסור, להוליד ריח בבגד.

(ו) לֹא יִצָא – כי לא קיבל בעלות, רק בהשאלה. וההבדל בין השאלה למתנה הוא, שהמשאיל אינו מעניק לשואל בעלות על החפץ, רק אפשרות שימוש

2. במקדש אמנם נטלו לולב בשבת, וכנראה, לא חששו חכמים שהשבת תיפגע, כי הנוכחים שם ידעו לקדש את המצוה ברמה כזאת, שלא תפגע כלל בקדושת השבת.

3. בסימן תרנ"ג, המחבר כתב אמנם, שמפאת המחלוקות אם יש חיוב לברך, אין להריח בו. ועדיין אין האתרוג הופך למוקצה, כי ההימנעות מהרחתו אינה אלא חומרה בעלמא.

שָׂאוֹל; ה'וֹאֵם נְתָנוּ לוֹ בַּמִּתְנָה, מוֹתֵר (ז).

^השם בברייתא.

סעיף ד

נְתָנוּ לוֹ עַל מִנַּת לְהַחְזִירוֹ, הָרִי זֶה יוֹצֵא בּוֹ יָדֵי חוֹבְתוֹ וּמַחְזִירוֹ, שְׂמִתָּנָה עַל מִנַּת לְהַחְזִיר שְׂמָה מִתְנָה (ח); ה'וֹאֵם לֹא הַחְזִירוֹ, לֹא יֵצֵא ה'אֶפִּילוֹ נִתֵּן לוֹ אֵת דְּמִיו (ט), וְאֶפִּילוֹ נֶאֱמַר מִיָּדוֹ (י); וְכֵן אִם הַחְזִירוֹ לְאַחַר זְמַן מִצְּוֹתוֹ (יֵא), לֹא יֵצֵא. הַגָּה: וּמוֹתֵר לְתַת לוֹ אֶתְרוּג מִמַּעֲשֵׂה דְרַבֵּן שַׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְכוּ' בְּבֵרֵיתָא שֶׁם. ה'מִימְרָא דְרַבָּא שֶׁם. ה'רַא"ש שֶׁם בְּשֶׁם בַּעַל הָעֵיטוּר.

שולחן ערוך כפשוטו

לזמן מה. אבל במתנה, אפילו יאמר על מנת שתחזיר, ניתנת לו בעלות מוחלטת⁴, ואין התנאי מונע את בעלות המקבל. לכן יוצא ידי חובה. (ז) מותר – כוונתו שאין האדם מוכרח להוציא כסף, כדי לקבל בעלות על לולב.

(ח) שְׂמִתָּנָה עַל מִנַּת לְהַחְזִיר שְׂמָה מִתְנָה – נתינה זו קרויה "מִתְנָה עַל תְּנָאִי", ואם התנאי יתקיים, תוגדר המתנה כ"מתנה".

(ט) אֶפִּילוֹ נִתֵּן לוֹ אֵת דְּמִיו – אחר קיום המצוה, ונמצא שקיימה בלולב שאינו שלו, הלכך לא יצא ידי חובה.

(י) וְאֶפִּילוֹ נֶאֱמַר מִיָּדוֹ – אף שרצה להשיב את הלולב לבעליו ונאנס, ולא יכל להשיב. כיון שלמעשה לא נתקיים התנאי, אין המתנה מוגדרת מתנה, ולא יצא ידי חובה.

(יֵא) וְכֵן אִם הַחְזִירוֹ לְאַחַר זְמַן מִצְּוֹתוֹ – אם הוחזר הלולב בחלוף זמן המצוה,

4. כאן יש להעיר, שצריך להשתדל להעביר תשלום עבור ארבעת המינים עוד טרם ייכנס החג. כי אם לא יעשה כן והמוכר התנה תנאי, שכל עוד לא יתקבל תשלום בעד החפצים הם עדיין שלו, הרי ארבעת המינים שבידו, שייכים למוכר, ולא יוכל לצאת בהם ידי חובה. אלא אם כן המוכר הסכים להקנות את הלולב לגמרי, והתשלום מוגדר בתור חוב של הקונה, ובמקרה זה הלולב אכן בבעלות הקונה, ויוכל לצאת בו ידי חובה.

במתנה על מנת שלא יקדישנו, (יב), דלא גרע ממתנה על מנת להחזיר (יג) (ר"ן פ"ה דנדרים).

סעיף ה

^טנְתָנוּ לוֹ סתם, הָיִי כְאִילוֹ אָמַר לוֹ: עַל מְנַת שְׁתַּחֲזִירָהּ לִי, דְּמִסְתַּמָּא עַל דַּעַת כֵּן נְתָנוּ לוֹ, כִּיּוֹן שְׁצָרִיךְ לְצֵאת בּוֹ, שְׂאִין לוֹ אַחַר (יד); וְאִם לֹא הִחְזִירוּ, לֹא יֵצֵא. הֵגֵה: וְצָרִיךְ לְחַזוֹר וּלְיַתְּנוּ לְבַעֲלֵי בְּמַתְנָה, כְּדִי שִׁיְהִיָּה שֶׁל בַּעֲלִים וְיֵצֵאוּ בּוֹ (טו) (הרא"ש ורבינו ירוחם ג"ח ח"ד); וְכִיִּתְּנוּ אִפִּילוּ לֹא הִחְזִירוּ לִידוֹ אֲלֵא לְאַחַר, וְאַחַר לְאַחַר, וְהֶאֱחָרוֹן מִחְזִירוֹ לְבַעֲלִים, יֵצֵא (טז).
^טשם וכפסק הטור והר"ן. טור.

שולחן ערוך כפשוטו

לא יצא ידי חובה, כי בעל הלולב טרם קיים את המצוה, ובודאי רצה לקיימה. אמנם אם קיים בעל הלולב את מצוותו, יכול הוא לתת במתנה, וללא תנאי. שכן למחרת ניתן לצאת בלולב שאול, והשואל יחזירנו מעצמו.

(יב) על מנת שלא יקדישנו – אם יקדיש את האתרוג, לא יוכל בעליו לקבלו חזרה, על כן עושה תנאי, שנותנו על מנת שלא יקדישנו. ואף שהגביל את השימוש של המקבל, זו עדיין קרויה מתנה.

(יג) דלא גרע ממתנה על מנת להחזיר – זה לא פחות טוב ממתנה על מנת להחזיר, שגם בו צמצם הנותן את מקבל המתנה.

(יד) שאין לו אחר – בעל הלולב, או ילדיו, לא קיימו את המצוה, או שחפצו לשוב ולקיימה. לכן מסתבר שלמרות שלא התנה מפורש להחזיר, הרי זה כאילו התנה בפירוש.

(טו) כדי שיהיה של בעלים ויצאו בו – כלומר לא די בהחזרת הלולב באופן מעשי, כי ניתן לפרש זאת כהשאלה. לכן צריך המחזיר לכוון, שמקנהו חזרה לבעליו. וזה מוסכם על המחבר.

(טז) והאחרון מחזירו לבעלים, יצא – כי התנאי של הבעלים היה, שלבסוף ישוב הלולב אל ידו. וכשהוא ניתן ביד אחר, וזה לאחר, ומחזיר לבעלים, הרי נתקיים התנאי של הבעלים הראשונים.

סעיף ו

(יז) ללא יתְנַנְנו ביום ראשון לְקַטֵּן, קודם שַׁיִצֵּא בו, מפני שהקטן קונה (יח) ואינו מְקַנֵּה לאחרים מן התורה (יט), ונמצא שאם החזירו לו, אינו מוחזר; ויש מי שאומר שאם הגיע לְעוֹנֵת הפְּעוּלָּוֹת, מותר (כ); וז"ל תופס עם התינוק (כא), כיון שְׁלֹא יֵצֵא מִיָּדוֹ שִׁפְיָר דְּמִי (כב).

מִימְרַא דְּרַבֵּי זִירָא מו, ב. ל"ן שם. מִרְדְּכִי וְהַגְהוֹת אֲשֶׁר־י בִּשְׁמֵי אֹר זָרוּע.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) **הקדמה לסעיף** – קטן, עד גיל שש או שבע, נעדר כל אפשרות להקנות. אחר גיל זה, אין לו מן התורה אפשרות להקנות, אבל מדרבנן יכול הוא להקנות. כפי שכותב הרמב"ם (הלכות מכירה פרק כט הלכה ו) "קָטָן עַד שֵׁשׁ שָׁנִים אֵין הִקְנִיתוֹ לְאַחֲרִים כְּלוּם. וּמִשֵּׁשׁ שָׁנִים עַד שִׁיגְדִיל, אִם יוֹדֵעַ בְּטִיב מִשָּׂא וּמִתָּו, מְקַחוּ מְקַח וּמְמַכְרוּ מְמַכֵּר וּמִתְנַתּוּ קִימָת. וְדָבָר זֶה מְדַבְּרֵי חֲכָמִים כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְטַל, וְלֹא יִמְצָא מִי שִׁימְכֹר לוֹ, וְלֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ". אבל אם נותנים מתנה לקטן, הוא זוכה בה מן התורה.

(יח) **מפני שהקטן קונה** – מן התורה.

(יט) **ואינו מְקַנֵּה לאחרים מן התורה** – רק מדרבנן. והיות שאינו מקנה מן התורה, נמצא שאם החזיר לולב, לא קנאו המקבל מן התורה, ואינו יכול לקיים בו את המצוה.

(כ) **מותר** – כי מאחר שתיקנו חכמים בקטן שהגיע לגיל הפעוטות שיוכל להקנות, נמצא שבהחזרת הלולב לאביו, חזר אביו וקנאו.

(כא) **תופס עם התינוק** – האב תופס יחד עם בנו הצעיר, ומנענעים.

(כב) **שִׁפְיָר דְּמִי** – הואיל ולא יצא הלולב מיד האב, אין כאן נתינה לקטן.

יש מי שכתב שאב יכול להרשות לבנו את השימוש בלולב, אף ללא הקנאה. כי מאחר והילד נוטל הוא הרי מתחנך, גם אם הלולב אינו שלו.

סעיף ז

יִשְׁתַּפֵּיִם שְׁקֵנוֹ לולב או אתרוג בשותפות, אין אחד מהם יוצא בו ידי חובתו ביום הראשון עד שִׁיתָן לוֹ חֶלְקוֹ במתנה (נג). הגה: ודוקא שְׁלֹא קֵנוֹ לְצַרְף מְצָנָה, אבל אם קֵנוֹ לְצַרְף מְצָנָה יוצאים בו מִסְתַּמָּא, דְּאֲדַעְתָּא דְּהֵכִי קִנְאוּהוּ (כד) (המגיד).

ימימרא דרבה בר רב הונא בבא בתרא קלז, ב והביאו הרי"ף ורא"ש בפרק ג דסוכה וכן כתב הרמב"ם (פ"ח הי"א).

סעיף ח

האחים שְׁקֵנוֹ אתרוגים (כה) מְתַפְּיֶסֶת הבית (כו) ונטל אחד מהם אתרוג ויצא בו, אם יכול לאוכלו ואין האחים מקפידים בכך, יִצָּא (כז); ואם היו מקפידים, לא יִצָּא עד שִׁיתָנוּ לוֹ חֶלְקָם במתנה (כח); ויֵאָמֵר קֵנָה זה אתרוג וזה *פְּרִישׁ, או שְׁקֵנוֹ פְּאָחַד אתרוג (כט), רְמוֹן ופְּרִישׁ מְתַפְּיֶסֶת הבית, אינו יוצא באתרוג עד שִׁיתָנוּ לוֹ חֶלְקָם מִמִּימְרָא דלעיל. כגירסת הרי"ף שם וכפירוש הר"ן וכן כתב הרמב"ם (שם). * (פירוש, שקורין קוויטן ואיתא בירושלמי (כלאים פ"א ה"ד) שנקרא פריש שהוא מופרש לבישול).

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) עַד שִׁיתָן לוֹ חֶלְקוֹ במתנה – כי ביום הראשון צריך האתרוג להיות בבעלותו המוחלטת, לצורך קיום המצוה.

(כד) דְּאֲדַעְתָּא דְּהֵכִי קִנְאוּהוּ – כלומר ברור ששניהם רוצים לקיים את המצוה. ואף אם לא פירשו את רצונם, ברור שמסכימים שהראשון הנוטל, יקבל את חלקו של השני במתנה. ואחר שיוצא בו, ייתן את הלולב במתנה לחברו. אבל המחבר סובר, שצריך לפרש זאת.

(כה) שְׁקֵנוֹ אתרוגים – לאכילה.

(כו) מְתַפְּיֶסֶת הבית – ירושה שכל היורשים שותפים בה, טרם נתחלקה.

(כז) יִצָּא – כי ויתרו לו על חלקם.

(כח) עַד שִׁיתָנוּ לוֹ חֶלְקָם במתנה – בצורה מפורשת.

(כט) או שְׁקֵנוֹ פְּאָחַד אתרוג – קנו יחד אתרוג בודד, ופירות נוספים.

במתנה (ל), ואף על פי שאם אָכְלוּ אין מקפידים עליו, מפני שְׁכַל שְׂאִין שָׁם מֵאוֹתוֹ הַמִּין, אֵין מְחִילָתָם בְּסֵתָם מוֹעֵלָת (לא), אבל בְּשֵׂישׁ שָׁם מֵאוֹתוֹ הַמִּין, אפילו היה מְעַלָּה מְאַחֲרִים, מְחִילָתָן בְּסֵתָם מוֹעֵלָת, לפי שאינם מקפידים (לב).

סעיף ט

⁹מה שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות, הטעם מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פָּרְשׁוּ שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם (לג). הגה: (לד) וגובין מעות אתרוג לפי ממון, דְּהַדוּר מְצָנָה מוֹנָח טְפִי עַל עֲשִׂירִים (לה) מְעַל עֲנָיִים, ואשה פטורה מליתן ⁹טור בשם הרשב"ם והביאו הרא"ש בפרק ג' דטוכה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) עד שִׁתְּנוּ לוֹ חֲלָקִים בַּמַּתְנָה – כי היות ובידם רק אתרוג אחד, ולא אמרו בפירוש שמוותרים, אי אפשר לומר שמן הסתם ויתרו על בעלותם.

(לא) אֵין מְחִילָתָם בְּסֵתָם מוֹעֵלָת – כי ברור ששאר היורשים רוצים גם הם בעלות על האתרוג, ואין כאן ויתור אוטומטי.

(לב) לפי שאינם מקפידים – לכן הגם שלא נאמרה אמירה מפורשת, מן הסתם יש כאן ויתור הדדי.

(לג) על מנת שיחזירוהו להם – כי לו יצויר, שלא יוכלו לצאת בו ידי חובה, הרי זה כאילו זרקו את ממונם. לכן ההערכה הברורה היא שרצונם לעשות על פי הדין.

(לד) הקדמה לרמ"א – בהטלת תשלום על הציבור, יש שתי דרכים כיצד לגבותו. או לדרוש מכל אחד תשלום שווה. או שכל אחד יידרש לשלם כפי יכולתו הכלכלית. וככל שגדולה יכולתו, ישלם יותר.

(לה) מוֹנָח טְפִי עַל עֲשִׂירִים – כאשר רוכש הקהל ארבעה מינים מהודרים, נדרשים העשירים לשלם יותר. מהטעם שכתב רמ"א, כי משלמים עבור הידור מצוה, וזה מוטל על כתפיהם. אמנם העלות הבסיסית, תתחלק בשווה בין

למענות אתרוג הואיל ואינה חייבת בו (לו) (תשובת מהרי"ל סימן ק"ז). וכל אדם ישתדל ויהא זריז במצוה לקנות לו אתרוג ולולב לבד, כדי לקיים המצוה כתקנה (לז) (הג"מ סוף הלי' לולב).

שולחן ערוך כפשוטו

כולם, כי אין מי שלא חייב במצוה.

(לו) ואינה חייבת בו – ולכן אינה מחויבת לשלם.

המנהג הרווח בקרב בני ספרד הוא, שאין הנשים מברכות על הלולב. אבל אצל האשכנזים נהגו שיכולה אשה, הרוצה לקיים את המצוה, לברך עליה.

(לז) כדי לקיים המצוה כתקנה – לאו דווקא ביום ראשון, אלא גם בשאר הימים, כדי שיוכל להשתתף בנענועים.

סימן תרנ"ט

סדר קריאת התורה בסוכות, ובו פעיף אחד.

קריאת התורה במועדים ובימים טובים נתקנה על ידי משה רבנו. סימן זה דן בקריאת והפטרת היום הראשון של סוכות.

פעיף א

^אמוציאין שני ספרים (א); באחד קורים: שׁוֹר אוּ כְּשֶׁב, בפרשת אמור (ב), ובשני קורא המפטיר קרבנות המוספין וּבְחֻמְשָׁה עֶשְׂרִי (יום) לְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי (ג), וּמִפְטִיר בְּזִכְרִיהָ: הִנֵּה יוֹם בָּא (ד) וכו'.
^אציינתיו לעיל בסימן תפ"ח (אות ז). ^בברייתא מגילה לא, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שני ספרים – באחד קוראים בענייני החג, ובשני, בקרבנות הקרבים בו ביום. אם חל יום טוב ביום חול, מזמנים חמישה עולים. ואם חל בשבת, שבעה עולים.

(ב) בפרשת אמור – פרשיה זו דנה בכל חגי ישראל, ובין השאר גם בחג הסוכות. על כן נבחרה לקריאה, ביום ראשון של סוכות.

(ג) וּבְחֻמְשָׁה עֶשְׂרִי (יום) לְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי – בפרשת פנחס קוראים רק את הפסוקים הדנים בקרבנות יומו הראשון של סוכות.

(ד) ומפטיר בזכריה: הִנֵּה יוֹם בָּא – שם מדובר על חג הסוכות כפי שיהא בעת הגאולה.

סימן תר"ם

סדר הקף הבימה, ובו ג' פעיפים.

בזמן שהיה בית המקדש קיים, נהגה בימי הסוכות מצוה נוספת במקדש, מלבד הלולב. בכל יום מימות החג הובאו ענפי ערבות מרובים וארוכים, בהם הקיפו את המזבח¹. מקור מצוה זו, הוא הלכה למשה מסיני. ביום השביעי ערכו שבע הקפות סביב המזבח, יחד עם הערבות. ומצוה זו, בניגוד למצות לולב שעיקרה ביום ראשון של החג, חשיבותה העיקרית היא ביום השביעי.

כיום לדאבונו אין לנו בית מקדש ומזבח, וכדי שנוזכור את מצות הקפת המזבח עם הערבה, תיקנו חכמים שנערוך בכל יום הקפה סביב הבימה, יחד עם הלולב, וביום השביעי שבעה פעמים. ובימת בית הכנסת משמשת כתחליף, במקום המזבח. ההיגיון של מצוה זו, עת היה בית המקדש קיים, הוא, כדי לחבב את עבודת ה' הנעשית מעל גבי המזבח.

מלבד מצוה זו, מתקיימת ביום השביעי מצוה נוספת עם הערבה. הנביאים הם שהנהיגו מנהג זה, לקחת ביום האחרון של סוכות אגודת ערבות, ולחבוט אותם בקרקע. שמעתי הסבר על המנהג, שאחרי שתקענו בשופר והתפללנו בראש השנה וצמנו וחזרנו בתשובה, כל אחד כפי כוחו, ביום כיפור, ושמחנו בסוכות ועלינו לרגל ושמנו את ירושלים המקדש ועבודתה, בראש שמחתנו, אנו פונים אליך כעניים שיודעים דל ערכם, וכל מה שיכולים לעשות זה לקחת ערבות ולחבוט. כלומר אנו מודים שאין לנו מעש ולא כוונה שלימה, ולא עבודה טהורה, ואתה ה' ברחמך הרבים תישא עונותינו, כיון שכדלים וכרשים אנו מתקרבים אליך, ואתה ברחמך הרבים תרחם עלינו. ויש מסבירים שהערבה מסמנת אדם שחיו נטולי תורה ומעשים טובים, וחובטים בערבה כדי לסמל, שאנו רוצים לחיות מעכשיו ואילך עם תורה ומעשים טובים.

1. ולשיטת הרמב"ם, זקפו אותם על המזבח.

סעיף א

נוהגים להעלות ספר תורה על (הבימה) (א) ו'להקיפה פעם אחד בכל יום (ב); ובשביעי מקיפים אותה שבעה פעמים, זכר למקדש (ג). הגה: ומוציאים שבעה ספרי תורה על הבימה ביום שביעי (מהרי"ל), ויש מקומות מוציאים כל ספרי תורה שבהיכל (ד) (מנהגים), (והכי נוהגין במדינות אלו), שהיו מקיפים את המזבח וההקפות לצד ימין (ה). (ובשבת אין מקיפים) (ו) (טור), (ואין מוציאים ספר תורה (ז) על הבימה).
 א"מאה דתנן בכל יום היו מקיפין וכו' סוכה מה, א.

סעיף ב

נוהגים להקיף אף מי שאין לו לולב (ח). הגה: ויש אומרים שמי שאין יוכן כתב בארחות חיים בשם יש אומרים.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) על הבימה – כי התורה שניתנה מיד הבורא, היא מרכז חיינו. וחלילה לחשוב שאנו פונים אל ארבע המינים.
- (ב) פעם אחד בכל יום – כמו שעשו בבית המקדש, עם הערבה.
- (ג) זכר למקדש – כי בבית המקדש הקיפו ביום השביעי שבעה הקפות סביב המזבח, יחד עם הערבה. וגם אנו עושים כך, כדי לזכור ולהתגעגע לבניינו.
- (ד) כל ספרי תורה שבהיכל – להרבות בשמחה. הספרדים נוהגים להוציא רק ספר אחד, וגם חלק מאשכנזים נוהגים כך. וכל אחד ינהג כמנהג המקום בו הוא נמצא.
- (ה) לצד ימין – כך נוהגים בכל המצוות, כשזה מתאפשר, לקיים דווקא בצד ימין, כי צד זה מזכיר את מדת החסד, הגובר על מדת הדין.
- (ו) ובשבת אין מקיפים – כמו שאין נוטלים לולב, כך אין מקיפים. וגם הספרדים אינם מקיפים.
- (ז) ואין מוציאים ספר תורה – כי לא מקיפים.
- (ח) אף מי שאין לו לולב – מצות הקפה זו, נעשית כזכר להקפה שנועשתה עם

לו לולב אינו מקיף, וכן נוהגין (ט) (טור בשם רש"י ור"ן פרק לולב). וביום שביעי נוטלין הערבה עם הלולב להקיף (י) (ב"י). מי שאירע לו אָבֶל בחג, אינו מקיף (יא); וכן אָבֶל כל י"ב חדש על אביו ואמו (כל בו), וכן נהגו.

סעיף ג

יש מי שאומר שאין אומרים הושענא בשבת (יב), ולא נהגו כן (יג).

¹טור בשם רב שרירא גאון.

שולחן ערוך כפשוטו

הערבה, בבית המקדש. וכאשר ניתן להקיף יחד עם לולב, מה טוב. ואם לא, עדיין יש להקיף, כזכר להקפת המזבח.

(ט) וכן נוהגין – כי בבית המקדש הקיפו עם ערבה, לכן אין להקיף בלא לולב. רבים מן הספרדים גם נהגו שלא להקיף, בהעדר לולב, וכל אחד ינהג כמנהג מקומו. מקום חדש שעדיין לא הנהיגו בו כך או אחרת, נראה לי שלא יקיפו בלי לולב, כי מנהג זה התקבל במקומות רבים².

(י) הערבה עם הלולב להקיף – כי נחלקו בגמרא אם לאחוז בהקפה את הערבה, או את הלולב.

(יא) אינו מקיף – למנהג אשכנז, ומשום שיש בהקפה עם החברים, כעין ריקוד של שמחה, ולכן ראוי שהאבל יימנע מכך. אבל למנהג ספרדים גם אבל מקיף, כדי שלא להפסיד את המצוה.

(יב) שאין אומרים הושענא בשבת – מחשש שהילדים, השומעים את ההושענות, יביאו לולבים.

(יג) ולא נהגו כן – כי אין לחשוש שיביאו את לולביהם, שהרי בשבת לא מקיפים את הבימה, ומדוע יטעו. וכך נוהגים אשכנזים וספרדים. אמנם יש רבים שנמנעים מאמירת הושענות בשבת, ויתכן שטעמם הוא, מאחר וזו תפילה לה' שיושיע אותנו, ואין לבקש בשבת בקשות, על עצמנו.

2. חזון עובדיה סוכות, עמוד שפו.

סימן תרס"א

**בליל יום טוב שני אומר שהחיינו לפני לישב בסוכה,
וּבו סְעִיף אֶחָד.**

בחוץ לארץ, נחגג כל יום טוב שני ימים. סדר הברכות של הקידוש ביום הראשון הוא, בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, לישב בסוכה, ולבסוף שהחיינו. בסימן זה נלמד על סדר הברכות של היום השני.

סְעִיף א

^אבליל יום טוב שני אומר קידוש (א), וְזִמְן אַחֲרָיו מִיד, ואחר כך ברכת סוכה (ב). (זו דעת הרא"ש וכן ראוי לנהוג (ג)).

^ארא"ש בפרק ד דסוכה בשם יש מן הגדולים אהא דא"ר יהודה סוכה ואחר כך זמן שם נ, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אומר קידוש – הכוונה לשתי ברכות. בורא פרי הגפן, ומקדש ישראל והזמנים.

(ב) ואחר כך ברכת סוכה – בליל יום טוב שני משתנה סדר ברכות הקידוש. ברכת הזמן, כלומר שהחיינו, מוקמה לפני לישב בסוכה. אבל ביום הראשון היא נאמרת בסוף, כדי שתאמר גם על קדושת היום, וגם על מצות סוכה. אבל ביום השני אין מברכים שהחיינו על הסוכה, כי תיאורטית, ניתן לאמרה על בניית הסוכה. וכיון שביום הראשון אמרו שהחיינו, נפטרה חובת הברכה על בנייתה. אבל היום טוב השני נחגג בהנחה שהיום הראשון היה יום חול. נמצא כי היום השני הוא הראשון, ובו מתחיל החג. וכיון שעל החג החדש עדיין לא נאמרה ברכת שהחיינו, אומרים זאת תיכף אחר הקידוש.

(ג) וכן ראוי לנהוג – אף שיש דעות הסוברות שאין לשנות בין יום ראשון ליום שני, מורה הרמ"א שההלכה היא כדעת המחבר.

סימן תרס"ב**פדר תפלת יום ב' של פוכות, ובו ג' פעיפים.**

בחוף לארץ, נחגג יומו הראשון של החג, שני ימים. סימן זה דן בהבדלים הקלים, שבין היום הראשון ליום השני.

פעיף א

^א ביום שני מברך על נטילת לולב, וכן בכל שאר ימים (א).

^א מסקנת הגמרא סוכה מו, א וכרב יהודה.

פעיף ב

^ב אינו מברך זמן ביום שני על הלולב (ב), 'אלא אם כן חל יום ראשון בשבת (ג).

^ב טור בשם רבי שלמה בר שמשון ור"י ורא"ש (פ"ד סימן ב). 'טור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **וכן בכל שאר ימים** – ביום ראשון, המצוה היא מן התורה, כפי שראינו. בשאר הימים, זו תקנת חכמים, ואין כאן מצוה אחת מתמשכת, אלא בכל יום זו מצוה בפני עצמה, לכן מברכים כל יום.

(ב) **על הלולב** – על הצד שהחג מתחיל ביום השני, והמצוה מתקיימת בו לראשונה, היה צריך לברך בו זמן על הלולב. אבל הואיל והיה יכול לברך כבר בהכנת הלולב (אף שלא נוהגים כך), קיים חובתו בברכת שהחיינו של היום הראשון, אפילו אם הוא יום חול.

(ג) **חל יום ראשון בשבת** – בשנה כזאת אין נוטלים לולב ביום הראשון רק ביום השני. לכן מברכים בו שהחיינו, כי הוא יום תחילת המצוה.

סעיף ג

¹מוציאים שני ספרים וקורין בהם פרשיות שנקראו אתמול (ד),
 ומפטיר במלכים: *וַיִּקְהֵלוּ, עד: בְּהוֹצִיאוּ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (ה).
²ציינתיו לעיל סימן ת"צ. * (מפני שחנוכת הבית היתה באותה אסיפה ובחג הסוכות).

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **פרשיות שנקראו אתמול** – בפרשת אמור, שהיא הפרשה הדנה על כל חגי ישראל.

(ה) **עד בְּהוֹצִיאוּ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** – במלכים א' פרק ח', מפסוק ב' עד פסוק כ"א. פרשיה זו דנה בחנוכת בית המקדש, שארעה בימי שלמה, בחג הסוכות.

סימן תרס"ג

סדר תפלת חול המועד, ובו ג' סעיפים.

להבנת הסימן יש להקדים, שבחול המועד קוראים כל יום בתורה, בקרבנות המוקרבים בחג מידי יום. אמנם בחוץ לארץ, אנו מסופקים לגבי כל אחד מימי חול המועד, איזה יום הוא. ומשום שיתכן ויום החג הראשון הוא תחילת החג, ומצד שני אולי היום השני נחשב לתחילת החג. ספק זה גורם שקריאת התורה הופכת למורכבת מעט. הימים הטובים עצמם אינם מוגדרים כספק, ובין בשני הימים הראשונים, וגם שני הימים האחרונים, נחשבים יום טוב, ויש לקרוא בהם את הקריאה השייכת ליום טוב. עוד צריך לדעת, שיש לזמן ארבעה עולים לתורה בחול המועד, כמו בראשי חדשים.

סעיף א

^א בחול המועד מוציאים ספר תורה וקורין בו ארבעה^ב בקרבנות החג שבפרשת פנחס; ^ג וביום הראשון של חול המועד קורא כהן: **וּבְיָוִם הַשְּׁנִי (א); ולוי: וּבְיָוִם הַשְּׁלִישִׁי (ב); וישראל חוזר וקורא (ג):** **וּבְיָוִם הַשְּׁלִישִׁי; והרביעי קורא סֶפְקָא דְיִזְמָא: וּבְיָוִם הַשְּׁנִי, וּבְיָוִם הַשְּׁלִישִׁי (ד), ועל דרך זה קורים בשאר ימים. הגה: ויש אומרים שְׁשָׁנִים** ^אמשנה מגילה כא, א. ^בשם לא, א. ^גמהא דאתקין אמימר סוכה נה, א וכמו שפירשו הרי"ף (מגילה י, א) והרא"ש בשם גאון.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) וּבְיָוִם הַשְּׁנִי – על הצד שהיום השני של החג, הוא היום הראשון של סוכות.

(ב) וּבְיָוִם הַשְּׁלִישִׁי – על הצד שהיום הראשון של החג, הוא הראשון של סוכות.

(ג) וישראל חוזר וקורא – מה שקרא הכהן.

(ד) וּבְיָוִם הַשְּׁנִי, וּבְיָוִם הַשְּׁלִישִׁי – הרביעי קורא את שני הימים.

הָרֵאשׁוֹנִים קוֹרִין בְּסֻפְקָא דְיּוֹמָא (ה), והשלישי קורא ביום המחרת (ו), והרביעי חוזר וקורא כל ספיקא דיומא, דהיינו מה שקראו שְׁנַיִם הָרֵאשׁוֹנִים, וכן אנו נוהגים (ז); וביום השביעי (ח) הכהן קורא: בְּיּוֹם הַחֲמִישִׁי (ט); לוי: בְּיּוֹם הַשְּׁשִׁי (י); ישראל: בְּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (יא); והרביעי קורא: בְּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וּבְיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (יב), וכן אנו נוהגין (יג) (רש"י סוכה נה, א ד"ה אתקין בשם רבותיו (ומהרי"ו) [ומהרי"ל] ומנהגים). ¹ובארץ ישראל, שאין שם ספיקא דיומא, אין קורים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שְׁנַיִם, הוא ראשון לחולו של מועד, קורא כהן: וּבְיּוֹם הַשְּׁנַיִם; והשלשה ¹בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) שְׁנַיִם הָרֵאשׁוֹנִים קוֹרִין בְּסֻפְקָא דְיּוֹמָא – בזה דומים דברי רמ"א לדברי המחבר, שהכהן קורא וּבְיּוֹם הַשְּׁנַיִם, והלוי וּבְיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי.

(ו) והשלישי קורא ביום המחרת – ביום הרביעי. אף שברור לכל כי אין זה היום הרביעי, רוצים למעט בחזרות.

(ז) וכן אנו נוהגים – גם זה כשיטת המחבר. ההבדל בין המחבר לרמ"א הוא, רק בקריאת השלישי.

(ח) וביום השביעי – אי אפשר לקרוא ביום השמיני, כי זו קריאה של יום טוב.

(ט) הכהן קורא: ביום החמישי – קוראים היום מה שקראו אתמול, לפני ספק היום.

(י) לוי: ביום הששי – זה היום הראשון של הספק (אם התחיל החג ביום השני, כעת זה השישי).

(יא) ישראל: ביום השביעי – זה היום השני של הספק (כשהחג החל ביום ראשון, כעת זה שביעי).

(יב) והרביעי קורא: ביום הששי ויום השביעי – שתי הקריאות של הספק השייך ליום זה.

(יג) וכן אנו נוהגין – זה מנהג אשכנז. אבל מנהג ספרד כדברי המחבר, להמנע מקריאות שאינן שייכות לספק של יום זה.

העולים אחריו חוזרים וקורים אותה פרשה עצמה, ועל דרך זה בכל יום (יד) משאר הימים (טו).

סעיף ב

(טז) השבת של חולו של מועד, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל של שבת, ואומר יעלה ויבא בעבודה, ובמוסף אומר: אתה בחרתנו, ומפני חטאינו, את יום המנוח הזה את יום חג הסוכות הזה, וחותרם: מקדש השבת וישראל והזמנים (יז). הגה: ונוהגין לומר קְהֵלֶת בשבת של חול המועד (יח), או בשמיני עצרת אם אֶקְלַע בשבת (מהרי"ל), ועיין "ציינתיו בסימן תצ (אות כ' ל').

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) ועל דרך זה בכל יום – כל העולים קוראים בכל יום, אותה קריאה. כלומר, את הקרבנות המוקרבים באותו יום.

(טו) משאר הימים – רבים נוהגים להרבות בימי חול המועד ששון ושמחה, והיא קרויה "שמחת בית השואבה". כתזכורת לשמחה הגדולה שהיתה בזמן שבית המקדש היה קיים, עת שאבו מים, לצורך ניסוחם (יציקתם – מזיגתם) על המזבח, ורוקדים ושמחים בעבודת השם.

(טז) הקדמה לסעיף – עיקרון הסעיף הוא, שקדושת שבת גוברת על קדושת חול המועד. דבר שבא לידי ביטוי בתפילות, כי עיקר הנוסח הוא של שבת, עם תוספת אזכור של המועד. אם כי בתפילת מוסף עיקר הנוסח הוא של המועד, הרי זה משום שקרבנות החג מרובים וחשובים משל שבת, לכן המוסף הוא של הימים הטובים, עם אזכור השבת.

(יז) וחותרם: מקדש השבת וישראל והזמנים – אם לא הזכיר את החג, חוזר ומתפלל. ואם התפלל בנוסח של החג, ולא הזכיר את השבת, חוזר ומתפלל. ואם נזכר לפני שסיים את התפילה, חוזר לברכה האמצעית¹, ואומר את של שבת, ובאמצעה מזכיר של חג.

(יח) לומר קְהֵלֶת בשבת של חול המועד – ברוב המקומות לא נוהגים לברך

1. עיין סימן רס"ח "דין הטועה בתפילת שבת".

לעיל סימן ת"צ.

סעיף ג

מוציאין שני ספרים; 'באחד קורין: רְאֵה אֶתְּהָ אֵמֵר אֱלֹהֵי (יט), ומפטיר קורא בקרבנות של ספיקא דיומא (כ) ומפטיר ביחזקאל (לח), יח): וְהָיָה בַּיּוֹם בּוֹא גּוֹג (כא).
 'ברייטא מגילה לא, א.

שולחן ערוך כפשוטו

עליה, כי אין קריאה זו חובה, רק מנהג. חלק מקהילות אשכנז מברכים על הקריאה, כאשר ספר קהלת נכתב על קלף כדין², וכל אחד ינהג כמנהגו. ואם שבת חל באחרון של החג, אומרים אותו בשבת יום טוב.

טעם קריאת מגילה זו בסוכות הוא, כיון שסוכות הוא חג האסיף, בו נאסף שפע רב מן השדות אל הבית פנימה. וריבוי שפע גשמי עלול להסיט אותנו מהעיקר ומהתכלית, שהיא עבודת השם. ובקריאת קהלת יזכירו לנו הפסוקים שהעניינים הגשמיים כולם אין בהם ממש ולא מטרה לכשעצמה, אלא הם הבל הבלים. כי תפקידם העיקרי הוא לשמש כאמצעי לעבודת השם. על כן חתם שלמה המלך את מגילת קהלת באמירה נחרצת "אֵת הָאֶלֹהִים יֵרָא וְאֵת מִצּוֹתָיו שְׁמוֹר, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם".

ברוב המקומות, לא נהגו הספרדים לקרוא קהלת.

(יט) רְאֵה אֶתְּהָ אֵמֵר אֱלֹהֵי – בפרשת כי תשא (שמות לג יב), שם נזכרים שלושת הרגלים, שבת וחול המועד. ויש לקרוא לשבעה עולים.

(כ) קורא בקרבנות של ספיקא דיומא – בחוץ לארץ. ובארץ, יקרא בקרבנות של אותו יום.

(כא) וְהָיָה בַּיּוֹם בּוֹא גּוֹג – שם נאמרה נבואה על הגאולה העתידה.

2. זהו מנהגם של הקהילות המבססים את מנהגיהם על פי הגר"א.

סימן תרס"ד

סדר יום הושענא רבא, ובו י"א פעמים.

בחג הסוכות, הובאו בכל יום ערבות (שכוננו "הושענות") אל בית המקדש, עמם הקיפו הקפה אחת סביב המזבח. ביום השביעי, יומו האחרון של החג, הקיפוהו שבעה פעמים. מקורה של מצוה זו הוא הלכה למשה מסיני. עם זאת, כבר הסבירו הראשונים, כי חג הסוכות, בין שאר ענייניו, הוא המתאים ביותר לתפילה ובקשה על המים, כי ללא מים אין חיים. וכדי להראות את תלותנו המוחלטת והאבסולוטית בהקב"ה, יש להביא ערבות הגדלות בסמוך למקור מים, כגון נחל.

מלבד זאת הנהיגו הנביאים מנהג נוסף ביומו האחרון של סוכות, שכל אחד מביא ערבות וחובט בהן על הקרקע. ההבדל בין ההלכה למשה מסיני למנהג הנביאים הוא, שדין ערבה היה דווקא בבית המקדש, ודווקא הכהנים עסקו בזה. אבל חיבוט הערבה הונהג בקרב כל יחיד מישראל, מאחר וכל אחד חש את תלותו המוחלטת בא-ל המשפיע מים.

מלבד סמליותה של הערבה בבקשת מים, יש בה בערבה פן נוסף. יום הושענא רבה, הוא יומו האחרון של תקופת התשובה. אחר שמראש חודש אלול תקענו בשופר ואמרנו סליחות, כדי לרצות את הבורא. המלכנו את הקב"ה על העולם ועלינו בראש השנה. חזרנו בתשובה בעשרת ימי התשובה, ששיאם בצום כיפור. עבדנו על השמחה בה', בימי הסוכות. וכעת הגענו ליום האחרון, יום הושענא רבה, החותם תקופה זו ומשלימה. על כן הוא מוגדר קצת כיום טוב, ויש בו שתי מצוות מיוחדות. מקיפים את הבימה שבעה פעמים (עם הלולב, כמו בשאר ימי הסוכות), זכר להקפת המזבח ביום זה. נוסף על כך, מקיימים בו את מצוות חביטת הערבות.

קיים מנהג עתיק, נפוץ מאד, להיות ערים כל הלילה, ולקרוא סדר מיוחד כמבואר בסידורים הנקראים "תיקון ליל שבועות". יש שקוראים בציבור את ספר דברים (ללא ברכות). הסיבה לכל המנהגים הללו היא קדושתו הנשגבה של יום זה, והיותו סיום תקופת הסליחה לישראל. אין מנהגים אלה חובה. סימן זה דן בקיום המצוות המיוחדות של יום זה.

סעיף א

ביום שביעי, שהוא הושענא רבה, נוהגים להרבות במזמורים כמו ביום טוב (א). הגה: ואין אומרים נְשַׁמַּת (ב), ואומרים: מזמור לתודה (ג), ואומרים: אֵין כְּמוֹךָ, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וכו' (ד), כמו ביום טוב; ואומרים קדיש שלאחר תפלת מוסף בנגון יום טוב; ואין רגילין לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מבית הכנסת (ה); ויש לומר פְּזֻמוֹן זְכֹר בְּרִית (ו) כשיש מִלָּה בהושענא רבה, ואומרים אותו קודם אָנָּא אֵזֶן חֵין כו' (ז). כתבו הראשונים ז"ל

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) כמו ביום טוב – כי יום זה הוא סוף ימי הכפרה, כמוסבר בהקדמה.
- (ב) ואין אומרים נשמת – כי אין זה יום טוב ממש, האסור במלאכות. דין זה מוסכם על הספרדים.
- (ג) ואומרים: מזמור לתודה – מנהג אשכנז, שלא לומר ביום טוב מזמור לתודה¹, אבל בהושענא רבה, הואיל ואינו יום טוב, נוהגים לאמרו.
- (ד) ואומרים: אין כמוך, שמע ישראל וכו' – תפילות הנאמרות, למנהג אשכנז, בעת הוצאת ספר תורה.
- (ה) עד אחר יציאה מבית הכנסת – כי זה כעין יום טוב. אבל אין כאן איסור, והנצרך למלאכה, יכול לעשותה.
- (ו) ויש לומר פזמון זְכֹר בְּרִית – פזמון מיוחד למנהג אשכנז.
- (ז) ואומרים אותו קודם אָנָּא אֵזֶן חֵין כו' – הושענא רבה מתייחד בכך שהפיוטים בו רבים, הן אצל האשכנזים והן אצל הספרדים. למנהג אשכנז, הפיוט הראשון פותח במילים "אָנָּא אֵזֶן חֵין תְּאַבִּי יְשַׁעָּה, בְּעַרְבֵי נַחַל לְשַׁעְשַׁעָּה" (פירוש: אנא השם, הקשב לתחינת המצפים לישועתך, ובאים לשמח אותך על ידי ערבי נחל).
- כשמזדמנת ברית מילה ליום זה, נוהגים להקדים את הפיוט שעיקרו ברית מילה, לפני פיוט זה. אמנם יש בזה מנהגים רבים, וכל אחד יעשה כמנהגו. אין להסיק שחובה למול דווקא כאן, כי פרט זה נזכר רק כדי לומר, שנוסף פיוט לרגל המאורע.

1. מזמור זה נאמר כתחליף ובמקום קרבן תודה, שהוא קרבן נדבה, ואינו נקרב ביום טוב.

שיש סימן בצל הלבנה בליל הושענא רבה מה שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה; ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה, כדי שלא לתרע מזליה (ח), גם כי רבים אינם מבינים הענין על פרו; ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות כנ"ל (ט). ומרבים קצת פגרות כמו ביום הכיפורים (י). הגה: והמדקדקים נוהגים לטבול עצמן קודם עלות השחר, כמו בערב יום הכיפורים (יא) (מנהגים); ויש נוהגים ללבוש הקיטל (יב) כמו ביום כיפור, לפי שבחג^א משנה ראש השנה טז, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) כדי שלא ליתרע מזליה – שלא יקלקל את מזלו. יתכן שאם יראה אדם כי אין מזלו טוב, יגרום לעצמו מצב ביש, כי תהיה זו נבואה המגשימה את עצמה².

(ט) ולא לחקור עתידות כנ"ל – הורתה לנו התורה (דברים יח) "תמים תהיה עם ה' אלהיך", והכוונה כלשון רש"י שם: "כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות, ואל תחקור אחר עתידות". נמצא, כי בבירור העתידות קיים חשש איסור. ואכן, מאמינים אנו כי אין מזל לישראל, כפי שאמרו חכמינו בגמרא³, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו משגיח על עולמו ומנהלו, ולא פועל על פי המזלות.

(י) כמו ביום הכיפורים – זהו כבוד היום, שהוא כאמור, עת סיום הליך הכפרה.

(יא) כמו בערב יום הכיפורים – בהלכה מובא שיש מנהג לטבול בערב יום כיפור, והתפשט מנהג זה מאוד. וכבר הזכרנו, שהושענא רבה דומה לו במקצת.

(יב) הקיטל – כעין מעיל לבן, המזכיר את בגדי הכהן הגדול ביום כיפור. גם מנהג זה אינו חובה.

2. מקור הענין, ראה במסכת ברכות (סא, א), שמבט האדם על אירועים הוא שיוצר מציאות (את אשר יגורתי וכו'). וראה הרחבת הענין במהר"ל נתיב אהבת ה', פרק ב', בענין כל מה דעביד רחמנא, לטב עביד.

3. שבת קנ"ו, א'.

נְדוּנָיִם עַל הַמַּיִם (יג); בְּנוֹהָגִים לְהַתִּיר בּוֹ אֲגוּדוֹ שֶׁל לֹלֶב* (יד),
 זְמִיקִיפִים שֶׁבַע פְּעָמִים (טו), וּמְרַבִּים תַּחֲנוּנִים עַל הַמַּיִם.
 בְּטוֹר וְהַמְרַדְכִי בַּפְּרָק ג' דְּסוּכָה וְסִמֵּךְ לְזֶה כַּפֶּת חֶסֶר ו', פִּירוּשׁ ו' יָמִים יִהְיֶה כַּפּוֹת.
 * (פִּירוּשׁ מִלְמַעְלָה, רוֹקַח סִימָן רכ). זֵמֵהָ דַתְּנָן וְאוֹתוֹ יוֹם הָיוּ מְקִיפִין כּו', סוּכָה מֵה, א.

סעיף ב

וְיִנְוֹטְלִים עֲרֵבָה בְּיוֹם זֶה (טז) מִלְבַּד עֲרֵבָה שְׁבַלְלוּב, וְיִאִין מְבַרְכִין
 עֲלֶיהָ (יז). הַגָּה: וְנִהְיֶה שֶׁשְּׂמֵשׁ בֵּית הַכְּנֶסֶת מְבִיא עֲרֵבָה לְמַכּוֹר (יח), כְּמוֹ
 שֶׁהָיָה הַמְּנַהֵג בְּזִמְנֵי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קִיִּים (ר"ן פֶּרֶק לֹלֶב וְעֲרֵבָה).
 ט"ש בְּגִמְרָא מִד, א. זֵמֵהָ דְרַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צְדוּקָה וְרַב, שֶׁם עִמּוּד ב, דְּסַבְרִי דְּמִנְהַג נְבִיאִים
 הוּא, וְכַרְבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי, טוֹר בְּשֵׁם הַרִ"ף וְהַרָא"ש.

סעיף ג

יֵישׁ מִי שְׂאוֹמֵר שְׂאָף בְּיוֹם זֶה מְקִיפִים בְּלֹלֶב וְלֹא בְּעֲרֵבָה (יט); וְלֹא
 אֵרֶ"ן וְשִׁכְן כְּתַב רַש"י בְּתַשׁוּבָה וְהַרְמַב"ם בְּסוּף פֶּרֶק ז'.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) נְדוּנָיִם עַל הַמַּיִם – הָרִי שְׁזֵה יוֹם גָּזַר דִּין, כְּמוֹ בְּיוֹם כִּיפּוּר.
 (יד) אֲגוּדוֹ שֶׁל לֹלֶב – אַחַר קִיּוֹם הַמְּצוּוֹה בְּלֹלֶב, מְפִרִידִים אֶת הַהֶדֶס וְהַעֲרֵבָה,
 מִן הַלֹּלֶב. גַּם מְנַהֵג זֶה אֵינּוּ חוֹבֵה, וְהַסְפְּרִידִים לֹא נִהְיֶה בּוֹ.
 (טו) וּמְקִיפִים שֶׁבַע פְּעָמִים – בְּהַמְשָׁךְ נִרְאֶה שְׁנוֹהָגִים לְהַקִּיף עִם הַלֹּלֶב.
 וּמְרַבִּים בּוֹ בְּפִיּוּטִים, הֵן הַאֲשַׁכְּנָזִים וְהֵן הַסְפְּרִידִים, וְכֹל קֵהִילוֹת יִשְׂרָאֵל, כֹּל
 אַחַת כְּמִנְהַגָּה.
 (טז) וְנִוֹטְלִים עֲרֵבָה בְּיוֹם זֶה – עֲרֵבָה אַחֲרַת מְזוֹ שְׁבַלְלוּב. לְהֵלֵן בְּסַעִיף ז'
 נִרְאֶה, הֵיכֵן עוֹשִׂים בֵּה שִׁימוּשׁ.
 (יז) וְאִין מְבַרְכִין עֲלֶיהָ – כִּי אֵף שֶׁהוּא מְנַהֵג עֲתִיק, אֵין זֹו תִקְנַת חַכְמִים, עַל כֵּן
 לֹא מְבַרְכִים.
 (יח) מְבִיא עֲרֵבָה לְמַכּוֹר – אֶת הַכְּסָפִים יֵשׁ לְנֹתֵב לְצַרְכֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת.
 (יט) וְלֹא בְּעֲרֵבָה – בְּכֹל יָמֵי הַחֵג הַחֹקֵף הַבִּימָה עִם לֹלֶב, כַּזְכָּר לְעֲרֵבָה
 שֶׁהַמְּזַבַּח בְּמִקְדָּשׁ הַחֹקֵף בֵּה. הַלֵּכךְ גַּם בְּיוֹם זֶה, יֵשׁ לְהַקִּיף עִם לֹלֶב. וְאֵין לְהַקִּיף

נהגו כן, אלא להקיף בו גם בערבה (נ).

סעיף ד

^חשיעור ערבה זו אפילו עלה אחד בְּבַד אֶחָד (כא). הגה: מיהו מְכַעַר הוא להיות עלה אחד בְּבַד אֶחָד (טור בשם רב האי); על כן נהגו לעשות ההושענות (כב) יפים, משום: זֶה אֱלֹהֵי וְאֵנְהוּ (כג) (שמות טו, ב) ^ווְשִׁיעוֹר אֶרְבֶּה, כשיעור אורך ערבה שבלולב (כד). הגה: וכל הפוסל בְּעֶרְבָה שבלולב, ^נכרב ששת שם בגמרא (מד, ב), הסכמת הפוסקים. ^והר"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

בערבה הניטלת ביום זה, כי זו נועדה למצוה אחרת, למנהג הנביאים. ואין לערב בין שתי המצוות לדעה זו, וכך נהוג היום, ברוב המקומות.

(כ) גם בערבה – דעה זו סבורה, כי הואיל והדבר שנוי במחלוקת בגמרא (סוכה מה, א), אם ביום השביעי מקיפים בלולב, או בערבה. על כן יקיף בשניהם, כדי לצאת ידי כל הדעות.

המנהג הנפוץ כיום הוא, להקיף עם לולב בלבד. ובפוסקים ביארו בטעם הדבר, על פי תורת הקבלה, וכתבי האריז"ל.

(כא) עלה אחד בְּבַד אֶחָד – עלה אחד בענף אחד, הוא המינימום. אבל כבר נהגו לקחת חמשה בדים יפים.

(כב) ההושענות – כינויים של הערבות בהושענא רבה.

(כג) משום: זֶה אֱלֹהֵי וְאֵנְהוּ – פסוק זה מלמד, כי על המצוות להיות יפות והדורות. דין זה כמובן, מוסכם על המחבר. ויש לוקחים שלושה בדים (ענפים), אבל כאמור, המנהג הנפוץ הוא ליטול חמשה בדים⁴.

(כד) כשיעור אורך ערבה שבלולב – אורך זה הוא שלושה טפחים, שהם כ 24 ס"מ⁵.

4. כף החיים אות לג.

5. בכוונה תחילה כתב המחבר "כשיעור אורך ערבה שבלולב", מאחר ובסימן תר"נ (סעיף א) הביא דעות שונות לגבי אורך זה. כאן בפנים הובא המנהג המקובל.

פוסל בַּעֲרָבָה זו (כה) (מדברי ר"ן פרק לולב וערבה); וְחֹבֵט בַּה עַל הַקֶּרֶקַע או
עַל הַכְּלֵי פְּעָמִים או שְׁלֵשׁ (כו). הגה: ויש אומרים שצריך לנענע בה (כז)
(טור בשם רש"י); ונהגו לעשות שתיהן, מנענעין בה ואחר כך חובטין אותה (כח).
שם בגמרא חביט, וכפירוש הרמב"ם והביאו הטור.

מע"ף ה

וְאִינְה נִיטְלַת אֵלָא בְּפָנֵי עֲצֻמָּה, שְׁלֵא יֵאָגֵד דְּבַר אַחַר עֲמָה (כט).
אבל אם יש בידו דְּבַר אַחַר (ל), אין לחוש.
מ'מירא דרב אמי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) פוסל בַּעֲרָבָה זו – והעיקר הוא, שלא תהיה הערבה יבשה או גזולה.
(כו) פְּעָמִים או שְׁלֵשׁ – חבטה זו היא עיקר המצוה.
הרעיון של החבטה הוסבר בגאונים, בשני דרכים: א. צורת הערבה דומה
לשפתי הפה, והיא באה ומכפרת על דיבורים לא רצויים. ב. סימן הוא על
אמונתנו, שהמשטינים והמקטרגים עלינו, נשברו וחדלו מקטרוגם, אחר
שנתקבלה תשובתנו.
(כז) ויש אומרים שצריך לנענע בה – כמו שעושים עם הלולב.
(כח) מנענעין בה ואחר כך חובטין אותה – כך אכן נוהגים בני אשכנז.
(כט) שְׁלֵא יֵאָגֵד דְּבַר אַחַר עֲמָה – הנביאים תיקנו ליטול רק ערבות. ואם יוסיף
ויאגוד עמם מין אחר, הרי זה שינוי תקנתם.
מלשון המחבר נראה, שנוהגים לאגוד את בדי הערבה יחד⁶. ויש הנוהגים
לאגוד דווקא בסיב מן הערבה, או באחד מעלי הלולב, אמנם אין חובה
לאוגדם דוקא בהם.
(ל) דבר אחר – זה אמנם מוחזק בידו, אבל אינו מצורף לערבות.

6. אם כי יש הנוהגים, שלא לאוגדם.

סעיף ו

ל'אין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, אפילו הגביה אותה שני פעמים אחד לשם לולב ואחד לשם ערבה (לא); *ויש אומרים שיוצא בה (לב).

ל'שם וכרבי אמי, טור בשם הרמב"ם. * (שם (טור) בשם אבי העזרי והרא"ש).

סעיף ז

מ' (לג) יש מי שאומר שאינו יכול ליטלה עם הלולב בשעה שהוא יוצא ידי חובה, עד אחר שיברך ויטל וינענע בתחלה; ואם נטלה, עובר משום: בל תוסיף (דברים ד, ט); ואחר הנענוע הראשון יכול הוא ליטלה עם הלולב (לד), וכל שכן בשעת הקפה (לה), ואף על פי ה'הרב ר' שלמה בן הרשב"ץ ובשם הגאונים והרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) ואחד לשם ערבה – כי אלה כאמור, שתי מצוות נפרדות.

(לב) שיוצא בה – אמנם נתקיימה בערבות אלה מצות לולב, בנטילתם עם הלולב. אבל בהמשך, מאחר ולוקח אותם לבד, ניתן לקיים בהם מצות הערבה. הלכה נפסקה כדעה ראשונה, כי מבקשים להדגיש ולסמן, שאלו שתי מצוות שונות. האחת שורשה מן התורה, בכל ארץ ישראל. והאחרת שורשה בתקנת נביאים.⁷

(לג) הקדמה לסעיף – להבנת הסעיף נזכיר, כי המחבר סבור שניתן לקיים שתי מצוות אלה יחדיו. אלא שגם לשיטה זו יש מי שפירש, כי אין לאחוז ערבות אלה, בקיום עיקר המצוה, כלומר בברכה ונענוע הראשון. כי ערבות אלו אינן שייכות למצות לולב. ואם יאחזם אז בידו, יעבור על בל תוסיף.

(לד) יכול הוא ליטלה עם הלולב – אחר שכבר קיים את מצות הלולב.

(לה) וכל שכן בשעת הקפה – מאחר ונענוע הלולב נתקן בעיקר לזמן ההלל.

7. כעין מה שאמרו הפוסקים בהלכות פסח, שלא לאכול מצה ומרור יחדיו, כדי שטעם המצווה דרבנן, לא תגבר ותבטל את טעם המצוה מן התורה.

שמה שכתב שאם נמלה עובר משום בל תוסיף (דברים ד, ב) טעות הוא בעיני (לו), מכל מקום אין הפסד לחוש לדבָּריו (לז). יכתב עוד דגם אחר נטילה ונענוע צריך לתפוס הערבה לבדה, להכיר שהיא חובה (לח); ובשעת החבטה יִפְלֶנָה בפני עצמה וְיִוצֵא בה ידי חובתו (לט). הגה: והמנהג פשוט ליטול הערבה עם הלולב בשחרית בשעת הנענוע ובשעת הקָפָה (מ) עד שעת החבטה, ונוטלים הערבה לבדה (מא); ויותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל (מב), ואף הנוטלה עם הלולב נראה לי דְלֶאֱחַר שהקיף יסיר הלולב מידו ויאחז הערבה, שהם הַהוֹשְׁעָנוֹת שְׁעוֹשִׁין, לבד (מג), כל זמן שאומרים תחנונים על המים; ומנענעים ההושענות בשעה³ (שו"ת הרשב"ש) שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) טעות הוא בעיני – אין כאן איסור בל תוסיף, שמהותו הוספה על גוף המצוה, אלא שתי מצוות נפרדות. מלבד זאת, הרי יש דעות שהתירו ליטול יחד עם הלולב, יותר משתי ערבות.

(לז) אין הפסד לחוש לדבָּריו – המחבר לשיטתו, שאם אפשר בקלות לכבד דעה, אף שהיא אינה נראית להלכה, טוב לעשות כן.

(לח) להכיר שהיא חובה – בפני עצמה, ולא חלק ממצות לולב.

(לט) וְיִוצֵא בה ידי חובתו – כי אז הוא עיקר מצוותה.

(מ) בשעת הנענוע ובשעת הקָפָה – שלא כדעה בה צידד המחבר, להימנע מנטילת הערבות.

(מא) ונוטלים הערבה לבדה – רק בשעת החבטה, כי אז הוא עת מצוותה.

(מב) שלא ליטלה עם הלולב כלל – לבל יתערבו שתי המצוות.

(מג) לבד – בהושענא רבה, נוהגים להקיף את הבימה שבע פעמים, ובכל הקפה אומרים פיוט מסוים. בסיומם שב כל מתפלל למקומו, וממשיך באמירת פיוטים שונים.

מקור הביטוי "הושענות" הוא באמרה "הושע נא" החוזרת על עצמה שוב ושוב, בפיוטי ההקפות, ובתפילות שאחריהן. על כן אומר הרמ"א, שבהושענות שאחר ההקפות, שהם הפיוטים המיוחדים יום זה, יאחז רק בערבות.

שאומרים הושענות (מד), ואחר כך חובטים אותה (מה).

סעיף ה

יש מי שאומר שהושענא שבלולב אף על פי שנזרקה אין לפסוע

עליה (מו) (ועיין לעיל סי' כ"א גבי ציצית).

הגהות אשר"י בשם אור זרוע בפרק ד דמגילה.

סעיף ט

יש מי שאומר שאסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתה, אם לא

התנה עליה מעקרא, דלכלא יומא אתקצאי למצותה (מז). הגה:

ונהגו להצניע ההושענות לאפיית מצות, כדי לעשות בה מצוה (מח) (מהרי"ו

הגהות מיימוני בשם ר' אליעזר ממייץ (יראים סימן תכב).

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) בשעה שאומרים הושענות – בזמן ההקפות, מתפללים אל ה' ומבקשים שיושיע את ישראל, ויברכם בכל הברכות. אבל בפיוטים שאחר ההקפות, הבקשה ממוקדת בעיקר על מים.

(מה) ואחר כך חובטים אותה – כי יש שתי דעות מה הנהיגו לעשות עם הערבות בהושענא רבה, נענוע או חבטה.

המנהג הנפוץ הן אצל אשכנזים והן אצל ספרדים, לחבוט בסוף התפילה. ויש הנוהגים לחובטים תיכף אחר אמירת ההושענות, כדברי הרמ"א כאן.

(מו) אין לפסוע עליה – כי אסור לזרוק חפצי מצוה, כל זמן שמיועדים למצוה. אמנם בגמר שימושם, מותר לעשות בהם כל שימוש, וגם להשליכם, אלא שעדיין אסור לבזותם, כי בזיון דומה לבעיטה במצווה.

(מז) דלכלא יומא אתקצאי למצותה – תרגום: כי לכל היום הוקצתה למצוותה. פירוש, ערבה זו מיועדת רק למצווה, ובכל הזמן הראוי לקיום המצווה, היא עדיין מוקצית. נמצא כי לדעה זו אין להשתמש בה או לזרוקה, עד סוף היום.

(מח) כדי לעשות בה מצוה – אין זה מעשי בימינו, כי נוהגים להדליק אש בגז או בחשמל וכדומה, ולא עושים שימוש בעצים או עשבים וכדומה. לכן אין

ומהרי"ל).

סעיף י

^פיש מי שאומר שיש לזוהר שלא יקץ ישראל ערבה למצוה משֻׁדָּה עכו"ם, אפילו ברשות העכו"ם (מט).

^פמצא כתוב מהא דרב הונא סוכה ל, א.

סעיף יא

^צאם חל יום הושענא רבה ביום ראשון, וְקָצְצוּ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים עֲרֵבָה בַשַּׁבָּת וְהִבְיֵאוּ, כַּשֶּׁרָה (ג). הגה: מיהו אם צָנָה יִשְׂרָאֵל לְקַצֵּצָהּ, וְאָפָא פְּרִהָסְיָא בְּדָבָר (נא), יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת (כ"י בשם תשובת הרשב"א).

^צמורדכי בשם רבי אביגדור כהן בפרק ג' דסוכה.

שולחן ערוך כפשוטו

צורך להמתין, אלא ניתן לזרוקם מיד.

(מט) אפילו ברשות העכו"ם – ללא אישור הגוי, ברור שאסור לקצוץ משדהו. אבל גם לאחר שהנוכרי מאשר לקצוץ משדהו, עדיין חוששים אנו שהקרקע גזולה מיהודי. ואם היהודי יקצוץ את הערבות, נמצא שהוא זה שגנבם. לכן יבקש מהגוי שימכור לו ערבות, ואף יקצצם עבורו, ובזה ירויח שאף אם הקרקע גנובה, הנוכרי הוא שעשה את הגניבה, ולא הרוכש היהודי.

(ג) כשרה – אסורה ליהנות ממלאכה שעשה אינו יהודי בשבת, לצורך יהודי. אבל כאן הגוי קצץ את הערבה עבור עצמו, למטרת רווח כספי, ולא כשליח היהודי. ואכן בשבת עצמה, אסור ליהנות ממנה, הואיל ונקצצה בשבת. אבל כאן, אין נהנים מן הערבה בשבת, לכן היא כשרה.

(נא) וְאָפָא פְּרִהָסְיָא בְּדָבָר – כלומר יש פרסום, וזה נראה כזלזול בשבת.

סימן תרס"ה

אתרוג אסור לאכול בשביעי, וכו' ב' סעיפים.

חפץ שהוקצה למצוה, באמצעות ייעודו והשתמשותו כחפץ של מצוה, נאסר בשימוש. בתום המצוה, לא נותרה בו קדושה, ומותר להשליכו. הלכך רשאי אדם לעשות בארבעת המינים, אחר סוכות, ככל שיחפון, ובלבד שלא ינהג בהם בזיון. הסימן דן בנושא זה.

סעיף א

^אאתרוג בשביעי אסור, שהרי הקצה לכל שבעה (א), ואפילו נפסל אחר שעשה בו מצוה אסור כל שבעת ימים (ב); ובשמיני עצרת, מותר (ג). ^בובחוצה לארץ, שעושים שני ימים טובים של גלילות, אסור אף בשמיני (ד) ומותר בתשיעי (ה), ^גואפילו חל להיות באחד ^אכרבי יוחנן סוכה מו, ב. ^בשם מו, ב וכאביי. ^גטור בשם אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שהרי הוקצה לכל שבעה – את מצות לולב, ניתן לקיים משך כל היום. ואף אחר שנתקיימה, יכול אדם לחזור ולנענע את לולבו. נמצא כי ארבעת המינים, הואיל ושימשו למצוה, נעשו מוקצים עד סוף שבעת ימי הסוכות.

(ב) אסור כל שבעת ימים – למרות שכבר אינו ראוי למצוה. הרי ייעדהו לכל השבעה, ונעשה בו שימוש כחפץ מצוה, וממילא נעשה זה מוקצה, לכל תקופת המצווה.

(ג) מותר – כי לא נועד לשמיני עצרת.

(ד) אסור אף בשמיני – יום זה הוא ספק שביעי ספק שמיני. לכן עדיין יושבים בסוכה, אבל מצד שני אין נוטלים בו לולב, כדי שלא לבזות את היום טוב. ובכל זאת חששו חכמים ולא התירו את אכילת האתרוג מחשש שאם זו תותר, יגרום הדבר שלא ישבו בסוכה, לכן אסרו בו את האתרוג.

(ה) ומותר בתשיעי – כי דיני יום זה שווים לדיני היום השמיני בארץ.

בשבת; ^טויש אוסרים בקל להיות באחד בשבת (ו).

^טשם בשם רבנו פרץ.

סעיף ב

^ההפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים (ז), כל אחד יוצא בו ואוכלו

למחר; אבל ביומו אסור, שהוקצה לכל אותו היום (ח).

^השם וכרב אסי, הסכמת הפוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **באחד בשבת** – לדעת האוסרים, נראה שהשבת היא שכביכול גרמה לו

היתר אכילה, והיא מכינה ליום טוב. להלכה, סומכים על הדעה הראשונה.

(ז) **לשבעה ימים** – הרי זה כאילו התנה שיוקצה כל אחד למצוותו, יום אחד

ותו לא. מלבד זאת, כל עוד לא שימש למצווה, אינו נאסר.

(ח) **שהוקצה לכל אותו היום** – כי היום כולו ראוי למצווה.

סימן תרס"ו

דיני סוכה ביום השביעי, ובו סעיף אחד.

להבנת הסעיף, נקדים הסבר קטן אודות איסור (דברים ד) "בל תוסיף". מן התורה, נאסר הדבר בשני אופנים. א: שינוי המצוה מכפי שה' ציוונו, כגון הוספת מין על ארבעת המינים שבלולב (איסור "בל תגַרע" מורה שלא להחסיר מן המצוה, כגון נטילת שלושה מינים ולא ארבעה). ב: העושה מעשה וטוען, שכך ציווה ה' לעשות. בסימן זה נלמד על איסור דרבנן, הדומה לאיסור בל תוסיף, אף שאינו בכלל האיסור מן התורה.

סעיף א

אף על פי שגמר מלאכול ביום השביעי שחרית, לא יסתור סוכתו (א) אבל מוציא הוא את הכלים ממנה מן המנחה ולמעלה (ב), ומתקן את הבית לכבוד יום טוב האחרון; וואם אין לו לפנות כליו (ג) ורוצה לאכול בה בשמיני (ד), צריך לפחות בה (ה) מקום ארבעה^א משנה סוכה מח. ^בשם בגמרא וכרבי חייא בר אבא.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) לא יסתור סוכתו – כי עד סוף היום ניתן עדיין לקיים מצות סוכה, הלכך הוקצתה למצוותה, ואסור לפרקה.
- (ב) מן המנחה ולמעלה – בערב ייכנס אל הבית ויאכל בו, על כן מן הראוי להכין את כל הנדרש לצורך כך. כגון הכלים השולחנות והכיסאות, ושאר חפצים שבסוכה.
- (ג) ואם אין לו לפנות כליו – כשאין לו מקום אחר לאכול, מלבד הסוכה.
- (ד) ורוצה לאכול בה בשמיני – אם יעשה כן, אפשר שייראה כעובר על בל תוסיף, שכביכול הוסיף יום על החג. אם כי למעשה, אין בכך איסור תורה של בל תוסיף, כי אין איסור לגור בסוכה, בכל ימות השנה. ועדיין אסרו זאת חכמים משום הנראות, שהרי זה היום הסמוך ביותר לסוכות.
- (ה) צריך לפחות בה – כלומר, יסתור ויסיר חלק מן הסכך.

על ארבעה (ו), לעשות הַפֶּר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא נראה כמוסיף (ז). הגה: ואם רוצה לאכול בסוכה אחר החג אין לפתח בה, דלא נראה כמוסיף רק ביום שמיני (ח) (מנהגים). ואם הוצרך לסעוד בשאר היום (ט), צריך לאכול בסוכה, שְׁמִצּוֹתָהּ כַּל שִׁבְעָה (י); וּבְחֻצָה לְאֶרֶץ, שְׁצָרִיךְ לִישֵׁב בַּהּ בְּשִׁמְיָנִי, גָּמַר מִלְּאֹכֹל בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי מוֹרִיד כְּלִיּוֹ וּמְפַנֵּה אוֹתָם מִמְּנָה (יא); ואם אין לו מקום להוריד את כליו, ורוצה לאכול בה בתשיעי, אינו יכול לפחות בה מפני שהוא יום טוב (יב), ומה יעשה לְהִפָּרָא, אִם הִיתָה קִטְנָה שְׂאֵסוֹר לְהַנִּיחַ בַּהּ הַנֶּר בְּשֵׂאֵר הַיָּמִים, יִנְיַחְנוּ בַּהּ (יג);¹ מִסְקֶנֶת הַגִּמְרָא שֶׁם מִז. ¹כרבי יהושע בן לוי שם מח.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **מקום ארבעה על ארבעה** – ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, וזהו רוחב של 32 ס"מ מרובע.

(ז) **שלא יהא נראה כמוסיף** – כאמור, אין כאן בל תוסיף מן התורה, כי אין לו כוונה להוסיף יום על ימי הסוכות. אמנם היות ויום זה סמוך לסוכות, נראה הדבר כאילו הוא מוסיף יום.

(ח) **דלא נראה כמוסיף רק ביום שמיני** – כי רק הוא סמוך אל החג. והמחבר מסכים לכך.

(ט) **הוצרך לסעוד בשאר היום** – כלומר אחר שעת המנחה.

(י) **שמצותה כל שבעה** – עד סוף היום השביעי.

(יא) **ומפנה אותם ממנה** – כי ביום התשיעי יאכל בביתו. ואף שבדרך כלל אסור להכין מיום טוב ראשון לחברו, הרי ראוי לכבוד היום השמיני, שהחפצים שבסוכה כבר יהיו בביתו. ואין הכרח להותירם בסוכה, כי אינו חייב להיות כל הזמן בסוכה. ואף שיש בכך טרחה, ניתן להחשיבה כטרחה לכבוד החג.

(יב) **מפני שהוא יום טוב** – ואסור לשתור ביום טוב.

(יג) **יניחנו בה** – הכנסת נר לסוכה קטנה, אסורה במהלך החג, מחשש לסכנה. ובכלל איסור זה גם סוכה קטנה שאין בה חשש סכנה כי זו דרכם של חכמים,

ואם היא גדולה, שמותר להניח בה הנר, ^המכנים בה קדרות וקערות וכיוצא בהם (יד), כדי להפיר שהיא פסולה (טו), ושכבר נגמרה מצותה.
^השם בגמרא וכרבא.

שולחן ערוך כפשוטו

לגזור בצורה כוללת. אלא שביום התשיעי ובסוכה קטנה שאין בה סכנה, לא גזרו, כיון שיש צורך בהיכר. ואולם בסוכה קטנה שיש בה חשש סכנה, ברור שאין להכניס נר אל הסוכה.
(טו) קדרות וקערות וכיוצא בהם – במהלך החג אסור להכניסם, כדי לשמר את כבוד הסוכה ומעלתה. נמצא כי הכנסתם ביום זה יוצרת היכר, שאינו יושב לשם מצוה.
(יד) להפיר שהיא פסולה – לאו דווקא פסולה, אלא שלא כך מקיימים מצוות סוכה.

סימן תרס"ז

סוכה וְנויָה אסורין גם כל שמיני, ובו סעיף אחד.

סעיף א

^אסוכה וְנויָה אסורים גם בשמיני (א). ובחוצה לארץ שעושים שני ימים טובים, אסור גם בתשיעי שהוא ספק שמיני (ב); ואם חל שבת במוצאי יום טוב האחרון של חג, ^בנוהגים שלא להסתפק מְנויָה ^אמימרא דרבי יוחנן סוכה מז דמיגו דאיתקצאי למצותה לאכול בה בין השמשות אי מתרמי ליה סעודה איתקצאי לכולא יומא. ^גטור בשם אביו הרא"ש וכן כתבו התוס' בביצה ל.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) גם בשמיני – כי ניתן עדיין לקיים, גם בבין השמשות שבין שביעי לשמיני, את מצות הסוכה. נמצא, כי הסוכה וְנויָה יישארו מוקצים, לכל היום השמיני. אמנם החושש מפני גנבים או מפני גשמים, יכול להסיר את הקישוטים והסדינים כבר בהושענא רבה¹.

(ב) שהוא ספק שמיני – היום השמיני הוא ספק שביעי, וגם בו יושבים בסוכה. ואף שנחגג בו יום שמיני עצרת, והלולב אינו ניטל בו, הרי אין במצות סוכה ניגוד וסתירה לרוח החג של שמיני עצרת, לכן אפשר לשבת בסוכה, אלא שאין לברך על כך. ומצות סוכה בשמיני שבחוץ לארץ, נידונה כמצות סוכה בשביעי בארץ. על כן גם בתשיעי, שהוא מוצאי סוכות, אסור ליהנות מהסוכה ומנוייה.

1. כי מצינו שעשיית תנאי מועילה למנוע את הקדושה מגויי הסוכה. ובמקרה שלנו יש לדון זאת כאילו התנה מראש להורידם בהושענא רבא (עיין חזון עובדיה סוכות עמוד צב).

סוכה עד מוצאי שבת (ג); ויש מתירים (ד). הגה: יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה היו אומרים: יהי רצון שְנִזְכָּה לִישָׁב בְּסִפָּה שֶׁל לְוִיָּתָן (ה) (כל ב.). ואסור להכין ביום טוב לצורך ליל יום טוב, ולכן אסור להעמיד הַשְּׁלֶקְנוֹת והספסלים בבית לצורך הלילה, דְּהַיְי הַכְנָה (ו) (הגהות מיימוני ומהרי"ל).
ישם וכן כתבו התוספות בסוכה י

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **עד מוצאי שבת** – זה רק מנהג, כי מעיקר הדין ברור שאין כאן איסור, שהרי שבת היא היום העשירי. ולא ייראה כאילו נוסף יום לחג הסוכות. אמנם הואיל וישנן מלאכות האסורות בשבת, עדיין לא מורגש כל כך שהחג כבר יצא.

(ד) **ויש מתירים** – כי ברור שמעיקר הדין אין לאסור.

(ה) **שנזכה לישב בסוכה של לויָתָן** – תפילה זו מבוססת על אגדה², שבבריאת העולם ברא הקב"ה בעל חי עוצמתי וענק ביותר, הנקרא "דג לְוִיָּתָן". את בת זוגו, הנקבה, הרג. כי אחרת היתה חיה זו מחריבה את העולם. ושמר את עורה עבור הצדיקים, לעתיד לבוא.

קשה כמובן להבין מהו המסר באגדה זו, כי בפשוטו, אין לה משמעות. ואפשר אולי להסביר, שהלויָתָן מסמל את כוחות הרוע המשתלטים על העולם, ובכוחם להרוס את הבריאה כולה. כפי שאנו אכן עדים לכך, במלחמות הנוראיות של בני אדם, המחריבים את העולם. אלא שהקב"ה הרג את הנקבה, כלומר העניק את הכח ביד הצדיקים, לעמוד ולהילחם נגד כוחות אימתניות אלה, אחרת לא היה תקוה לבריאה. ולעתיד לבוא הצדיקים יפנו אנרגיות חזקות אלה לעבודת השם.

(ו) **דְּהַיְי הַכְנָה** – איסור ההכנה מיום טוב ראשון ליום טוב שני, הוא אפילו בהכנות שאינן קשורות כלל למלאכה, מאחר וכל טרחה נאסרה. כי ביום טוב ראשון מתנהגים כאילו עתה זה יום טוב, ולמחרת יום חול, הלכך אין להכין מיום קודש ליום חול.

2. מסכת בבא בתרא דף ע"ד, ב'.

סימן תרס"ח

סדר תפלת ליל שמיני ויומו, ובו ב' סעיפים.

בארץ נחגג יום שמיני עצרת גם כיום שמחת תורה. אבל בחוץ לארץ אלו שני ימים נפרדים, כאשר שמיני עצרת משמש כחג בפני עצמו. ולאחריו, נחגג יום שמחת תורה. סימן זה דן על התפילות בשמיני עצרת, הן בארץ והן בחוץ לארץ. אבל מנהגי שמחת תורה, עוצמת השמחה, וריבוי המנהגים, לא הובאו בשולחן ערוך עצמו. על כן גם אנו, שעיקר מלאכתנו בספר זה הוא פירוש דברי המחבר, לא נאריך בעניין. אבל בהקדמה זו נזכיר, כי שמחת תורה הוא אכן אחד הימים העוצמתיים של השנה, בו עם ישראל שמח בתורה, ומעיד על הקשר והחיבור העמוק שלו אל מצוות ה'. דבר הבא לידי ביטוי בהקפות ובריקודים הנעשים לכבודה של תורה, וכבוד נותנה כמובן. רושם כביר וחזק מאד מותירים ימים נעלים אלה על המשתתפים, ובעיקר על הנוער. הלכך יש להעניק חשיבות ממדרגה ראשונה לחיזוק מנהגי חג זה, ולא להסתפק בהלכות הקצרות, המובאות במחבר. בסימן הבא יביא הרמ"א כמה מנהגים חשובים, ושם נסביר אותן, בעזרת השם.

סעיף א

ליל שמיני אומר בתפלה: וְתִתֶּן לָנוּ אֶת יוֹם שְׁמִינִי חֵג הָעֶצְרָת הַזֶּה (א). הגה: ואנו נוהגין שאין אומרים חג בשמיני, דלא מצינו בשום מקום^א ברייתא סוכה מא וכפירוש התוספות והרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) יום שמיני חג העצרת הזה – כי חג הסוכות חלף ועבר. ואם יאמר "חג הסוכות הזה", צריך לחזור ולהתפלל. אמנם בחוץ לארץ, הואיל וזה ספק

שנקרא חג (ב), אלא אומרים יום שמיני עצרת (מנהגים).¹ ז'בחוצה לארץ, אוכלים בסוכה בלילה וביום, מפני שהוא ספק שביעי (ג), ואין² מחסנת הגמרא שם מז.

שולחן ערוך כפשוטו

שביעי, לא יחזור. ובתשיעי שהוא שמחת תורה, עליו לחזור.¹

(ב) דלא מצינו בשום מקום שנקרא חג – התואר "חג" ניתן רק לחגים, בהם חויבו בני ישראל בהבאת קרבן חגיגה, ואלו הם: פסח, שבועות, וסוכות. אבל בשמיני עצרת, אין חובה כזו. והנהגים לומר "חג", סוברים שהמילה "חג" אינה משום קרבן חגיגה, אלא שם כללי לימי שמחה.

(ג) מפני שהוא ספק שביעי – אבל אין נוטלים בו לולב, כי הלולב מדגיש שאין זה יום שמיני עצרת. אבל הישיבה בסוכה, אינה מבטלת את אוירת שמיני עצרת, כי גם באמצע הקיץ יושבים בסוכות.² ולגבי שינה, יש הנהגים לישון בסוכה גם בשמיני, ויש הנמנעים מכך. אמנם אם הישיבה בסוכה דורשת מאמץ רב, כגון אם אין לו סוכה, וצריך ללכת לסוכה של חבר או לסוכה קהילתית, יכול להימנע מכך. כי במקרה זה יש לדון את הסוכה כמו לולב, ויש בכך סתירה לשמיני עצרת.

1. לדעת הרב עובדיה יוסף, גם בחוץ לארץ צריך לחזור. אבל בפנים פסקנו על פי כף החיים (אות ג). כי הנה יש פוסקים שסוברים שגם בארץ ישראל לא חוזרים, שהרי גם שמיני עצרת נקרא בפי אנשים סוכות. על כך יש להוסיף, שבחוץ לארץ, הואיל ויושבים בסוכה בשמיני עצרת, לכן יש שייכות מסוימת לסוכה. לכן נראה לקבל את פסקו של כף החיים, ואין לחזור.

2. על פי תוספות (סוכה מז, א ד"ה מיתב). וראה בכף החיים שהסביר כי ההבדל הוא שמצות סוכה היא מן התורה, על כן שייך לומר בזה ספק תורה לחומרה. אבל לולב אינו אלא מדרבנן.

מברכין על ישיבתה (ד), ומקדשין (ה) ואומרים 'זמן (ו).

'מימרא דרבי יוחנן וכו' נחמן ושם בברייתא.

סעיף ב

*שחרית מוציאין שלשה ספרים (ז), וקורין באחד מןזאת הַבְּרָכָה עד סוף התורה (ח); ובשני, בְּרֵאשִׁית עַד אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת (ט); ובשלישי, בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ (י), ומפטיר: וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה (יא). ובמקום שעושין שני ימים טובים אין מוציאין ביום (*הב"י לא הביא מהיכן יצא לו דין זה ולע"ד צ"ע בסתמא דתלמודא וברייתא במגילה לא).

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) ואין מברכין על ישיבתה – כדי לא לפגוע בעובדה שזה שמיני עצרת. שכן אם תיאמר ברכה, דומה הדבר לנטילת לולב, שמוכיח בוודאות כי אין זה יום שמיני עצרת, וממילא תיפגע בקדושת היום. ואם אוכל בביתו, ימתין עד הלילה, כי בשביעי אסור לאכול סעודה, חוץ לסוכה.

(ה) ומקדשין – כביכול הוא ודאי יום שמיני עצרת.

(ו) ואומרים זמן – מברכים ברכת שהחיינו וקיימנו לזמן הזה, כבתחילת כל חג, כי שמיני עצרת הוא אכן חג בפני עצמו.

(ז) שלשה ספרים – למנהג ארץ ישראל, ששמיני עצרת הוא גם שמחת תורה.

(ח) מןזאת הַבְּרָכָה עד סוף התורה – את הפרשה האחרונה, בה מסתיימת התורה. כל אחד גם כן צריך לקיים את חובת קריאת הפרשה, שנים מקרא ואחד תרגום, ויסיים לא יאוחר משמיני עצרת.

(ט) עד אשר ברא אלהים לעשות – כשמגיעים לסיום התורה, מתחילים תיכף בקריאת התורה מראשיתה, כדי להעיד שאיננו עוזבים או זונחים אותה. אדרבה, מזדרזים אנו ללמדה בהקדם האפשרי.

(י) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ – בפרשת פנחס (במדבר כט לה), שם הובאו פרטי קרבן החג.

(יא) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה – זו פתיחת ספר יהושע. טעם קריאה זו הוא, כי

הראשון אלא שני ספרים, וקורין באחד 'חמשה (יב) בפרשת ראה
 *מִכָּל הַבְּכוֹר (יג), 'וואם הוא שבת קורין שבעה ומתחילין: עֵשֶׂר
 תְּעַשֶׂר (יד), והמפטיר קורא בשני: בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי עֶצְרַת (טו),
 ומפטיר במלכים: וַיְהִי כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה (טז), ומחזיר הספרים ואומר
 קדיש, ומכריז: משיב הרוח ומוריד הגשם (יז)*.

מחנה מגילה כא. * (ויש מתחילין לעולם עשר תעשר לפי שהוא זמן אסיפה ומתנות
 עניים כ"כ הטור וכן ראיתי נוהגין). הברייתא שם לא. 'פירש"י על שם ביום השמיני שלח
 את העם. * (מבואר בסימן קיד וע"ש).

שולחן ערוך כפשוטו

סיום התורה נסוב אודות פטירת משה רבנו. וכדי לעודד את רוחנו, קוראים
 תיכף על קורות המנהיג החדש, שעלה בידו להכניס את עם ישראל לארץ
 ישראל. ולסיים את המסע הגדול, בו החל משה רבנו.
(יב) וקורין באחד חמשה – הכלל בזה הוא כדלהלן: בחול ובמנחה בשבת
 ובתעניות, קוראים שלשה עולים. בראשי חודשים ובחול המועד, ארבעה.
 בימים טובים, חמשה. ביום הכיפור ששה, ובשבת שבעה.
(יג) מִכָּל הַבְּכוֹר – בסוף פרשת ראה (דברים טו יט), שם מדובר על החגים.
(יד) ומתחילין: עֵשֶׂר תְּעַשֶׂר – אלו מספר פסוקים נוספים (דברים יד כב), בהם
 פורטו מצוות רבות המתאימות לחג, כגון מתנות עניים, ומעשר שני וכדומה.
 האשכנזים קוראים תמיד מ"עֵשֶׂר תְּעַשֶׂר", אף כשחל שמיני עצרת ביום חול.
(טו) ביום השמיני עצרת – בפרשת פנחס כאמור, שם הובאו פרטי קרבן החג.
(טז) וַיְהִי כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה – בספר מלכים (א ה, נד) שם מסופר על השמחה
 הגדולה בימי שלמה, בחנוכת בית המקדש, שהתרחשה בימי סוכות.
(יז) ומכריז: משיב הרוח ומוריד הגשם – החל מתפילת מוסף של שמיני
 עצרת, אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם. ההכרזה על אמירת משיב הרוח
 ומוריד הגשם מלווה ברוב המקומות באמירת פיוטים שונים, כל מקום כפי
 מנהגו.

סימן תרס"ט

סדר יום שמחת תורה, ובו פעיף אחד.

סימן זה דן בחג שמחת תורה, הנחגג בחוץ לארץ ביום תשיעי של סוכות. עיקר עיסוקו של המחבר כאן, הוא בדיני קריאת התורה של יום זה. אבל הרמ"א הרחיב את הדיבור, על חלק ממנהגי שמחת תורה.

פעיף א

במקום שעושין שני ימים טובים, ליל תשיעי מקדשים ואומרים זמן (א) ולמחר מוציאין שלשה ספרים וקורין באחד: ^א וְזֹאת הַבְּרָכָה עַד סוֹף הַתּוֹרָה, וּבִשְׁנֵי: בְּרֵאשִׁית עַד אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת, וּבְשֵׁלִישִׁי קוֹרֵא הַמַּפְטִיר כְּמוֹ אֶתְמוֹל, ^ב וּמַפְטִיר וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה (ב). הגה: וקורין יום טוב האחרון שמחת תורה, לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לְגִמְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה; וְנוֹהֲגִין שֶׁהַמַּסִּיִּים הַתּוֹרָה (ג) וְהַמַּתְחִיל בְּרֵאשִׁית (ד) נִדְרָרִים נְדָבוֹת וְקוֹרְאִים לְאַחֲרִים לַעֲשׂוֹת מִשְׁתֵּה (טו). ועוד נהגו במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל ^א ברייתא מגילה לא. 'תוס' שם בשם י"א שרב האי גאון תיקן לומר כן ונגד התלמוד שם וכן כתב הטור בשם הירושלמי ושכן המנהג.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **ואומרים זמן** – מברכים ברכת שהחיינו, כמו בכל חג. מאחר ושמיני עצרת אינו המשך של סוכות, אלא חג בפני עצמו. ובחוץ לארץ אומרים שהחיינו, בשני הימים.
- (ב) **ויהי אחרי מות משה** – הכל כפי שמוסבר בסימן הקודם, בשמיני עצרת בארץ ישראל.
- (ג) **ונוהגין שהמסיים התורה** – הנקרא "חתן תורה", והספרדים גם נוהגים כך. גם מי שכבר עלה לתורה, יכול לעלות כחתן תורה או חתן בראשית.
- (ד) **והמתחיל בראשית** – הנקרא "חתן בראשית".

ואומרים זמירות ותשבחות, וכל מקום לפי מנהגו (ה). ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבבית הכנסת, כמו שמקיפים עם הלולב, והכל משום שמחה (ו). ונהגו עוד להרבות הקרואים לספר תורה (ז), וקורים פרשה אחת הרבה פעמים ואין איסור בדבר (ח) (מנהגים ורי"ב סימן פ"ד). עוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה (ט), וקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'; ובלילה קורים בספר תורה הנדרים שבתורה (י), וכל מקום לפי מנהגו. עוד נהגו

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) וכל מקום לפי מנהגו – הספרדים נוהגים גם הם להוציא ספרי תורה ולרקוד אתם, וקיימים בזה מנהגים רבים, כל מקום כמנהגו.
 (ו) והכל משום שמחה – מקיפים שבע פעמים, עם שירים וריקודים. וגם הספרדים נוהגים כך.
 (ז) להרבות הקרואים לספר תורה – מביעים כבוד לתורה, ומזמנים את כל הנוכחים בבית הכנסת לקבל עליה לתורה.
 (ח) ואין איסור בדבר – אף שבשאר שבתות השנה, ממעטים בדבר.
 (ט) לקרות כל הנערים לספר תורה – הילדים כולם מתאספים על הבימה, ופורסים טלית על ראשם, ומברכים יחד עם העולה, את ברכות התורה. יש נוהגים לומר לפני ברכת "נותן התורה" כולם יחד את הפסוק (בראשית מח טז) "הַמַּלְאֲךְ הַגָּאֵל אֶתִי מִכָּל רָע יִבְרַךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם אֲבֹתַי אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק וַיִּדְגּוּ לָרֵב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ", בו יש ברכה לנערים. וגם מחלקים לצעירים אריזות מלאים דברי מתיקה שונים, כדי לחבב עליהם יום זה.
 (י) קורים בספר תורה הנדרים שבתורה – היה מנהג אשכנז במשך השנה למכור פרשיות מיוחדות כגון פרשת ויתן לך, ופרשיות דומות, שיש בהן ברכות, ומי שרצה לעלות בהם, היה קונה עליה זו. ונהגו בכמה מקומות לקרוא בליל שמחת תורה שוב פרשיות אלה, שנקראים "נדרים", כי העולה היה נודר צדקה, כאשר ביקש לקבל עליה זו. כיום נוהגים האשכנזים לקרוא שלש עליות מפרשת וזאת הברכה¹.

1 משנה ברורה ס"ק ט"ו.

לסיים התורה אף על קטן העולה (יא), אף על גב דיש אומרים דדוקא תלמיד חכם צריך לסיים (מרדכי הגהות קטנות), בזמן הזה שהחזן קורא אין לחוש (יב) (דברי עצמו). במקום שאין להם רק שני ספרי תורה, קורין בראשונה: וזאת הברכה, ובשנייה: בראשית (יג), וחוזרים ולוקחים הראשונה לעניינו של יום (יד); וכן עושין כל מקום דְּבַעֲיָנָן שלושה ספרי תורה (טו) ואין להם רק שְׁתַּיִם (טז) (מצא כתוב).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) אף על קטן העולה – אצל רבים מן הספרדים מקובל, בכל שבתות השנה, שגם קטנים עולים לתורה וקוראים. אמנם למנהג האשכנזים, נוהגים כן רק בשמחת תורה.

(יב) שהחזן קורא אין לחוש – כלומר בימינו נהוג, שהקטן העולה אינו קורא בתורה, רק מברך את הברכות, על כן אין לחוש לכך. אמנם אצל הספרדים, הקטן אכן קורא.

(יג) ובשנייה: בראשית – כדי להימנע מגלילת ספר התורה לתחילתו, פעולה האורכת זמן רב, ומטריחה את הציבור.

(יד) ולוקחים הראשונה לעניינו של יום – יש לגלול את הספר מוזאת הברכה, עד פרשת פנחס, ולחסוך טרחה מן הציבור. ניתן לעשות זאת, בעת קריאת הספר השני.

(טו) דְּבַעֲיָנָן שלושה ספרי תורה – כגון בשבת חנוכה, שחל בה ראש חודש. אז קוראים גם בפרשת השבוע, גם בקרבנות שבת וראש חודש הכתובים בפרשת פנחס, וגם את קריאת ימי חנוכה, בקרבנות הנשיאים שבפרשת נשא. מאורע כזה יכול לקרות גם בפרשת שקלים, או בפרשת החודש, כשיחולו בראש חודש, ויצטרכו לקרוא שלש קריאות. פרשת השבוע, קריאת ראש חודש שבפרשת פנחס, ופרשת שקלים או פרשת החודש הזה לכם.

(טז) ואין להם רק שתים – כדי שבזמן הקריאה בספר השני, יגללו את הראשון למקום הקריאה השלישית.

הלכות חנוכה

סימנים תר"ע – תרפ"ד

סימן תר"ע – דברים האסורים והמותרים בחנוכה, ובו ג' פעיפים.

שמונה ימים לחג החנוכה, זכר לנס הגדול שארע בימים ההם, עת שלטו בנו היוונים, ואסרו את קיום המצוות. בני הכהן הגדול של אותו דור, הידועים בכינויים "המכבים", פתחו במרד, ולחמו עד הניצחון. אלא שבבואם להדליק את מנורת המקדש, לא מצאו שמן טהור, מלבד כד קטן ששמנו הספיק ליום אחד. כדי להשיג עוד שמן טהור, נדרשו להמתין שמונה ימים. אלא שאז ארע נס, והשמן שהספיק ליום אחד, דלק שמונה ימים. זכר לנס, נצטוונו בהדלקת נרות, שהיא המצווה העיקרית בחנוכה. ביטוי הניצחון בהדלקת המנורה שבמקדש, אות וסמל הוא, על היות מאבק זה מלחמת תרבות. תורת ישראל, מול חכמת יון. ערכים א-לוהיים, כנגד חכמת בני אנוש. והיא הסיבה שהדלקת הנרות נתקנה כמרכז החג. מלבד הנרות נוספו תפילות מיוחדות, ובעיקר הודאה לה' בתפילת העמידה, על הניצחון בשדה הקרב. כמו כן, אומרים בו הלל.

סימן זה הפותח את דיני חנוכה, דן באיסורים החלים בימים אלה, עקב היותם ימי שמחה, ועל מה שהותר, או אף מצוה לעשות, עקב שמחת היום. בהמשך, ישנם אחד עשר סימנים נוספים בדיני הדלקת הנרות, שהיא כאמור המצווה העיקרית של ימי החנוכה. מלבד זאת, פורטו דיני התפילות בימים אלה, אמירת על הנסים והלל, וקריאת התורה של חנוכה.

פעיף א

^א בכ"ה בכסליו (מתחילין) שמונת ימי חנוכה, ואסורים בהספד

^א ברייתא שבת כא, ב.

ותענית (א), ¹אבל מותרין בעשיית מלאכה (ב); ²זנוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות (ג), ³ויש מי שאומר שאין להקל להם (ד).

²טור, מברייטא דלעיל שעשאוהו יום טוב בהלל והודאה. ³כדי שיהא להם היכר שאסור להשתמש לאורן. ⁴טור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ואסורים בהספד ותענית – כי הם ימי שמחה והודיה לה'.
(ב) מותרין בעשיית מלאכה – כי לא נאסרה עשיית מלאכה אלא בחגים הכתובים בתורה.

(ג) שהנרות דולקות – כלומר במשך חצי שעה, שהוא פרק הזמן בו חובה על הנרות לדלוק. הטעם למנהג זה, הואיל וההנאה אסורה מנרות חנוכה¹. ואם תעשינה הנשים מלאכה, עלולות הן להשתמש באור נרות החנוכה, כדי לראות. אלא שדעה זו סבורה, כי מנהג זה שייך רק למקום שנהגו בו. אבל היכן שלא נהגו, אין לאסור עליהן.

(ד) שאין להקל להם – דעה זו חולקת, כי לפיה מנהג זה שייך לכל מקום. בימינו נהגו להקל בזה. ויתכן שהטעם לכך הוא מפני שהעיקר כדעה ראשונה, שאין כאן איסור אלא מנהג. מלבד זאת, טעם המנהג אינו שייך, כי החשמל מאיר את הכל. ואין הנרות מסייעים לראות, ולעשות מלאכה. ואף לפי המחמירים, הרי ברור ופשוט שמנהג זה אינו חמור יותר מאיסור מלאכה בחול המועד, ושם הרי הותר לעשות מלאכה בדבר האבד, ולצורך היום, ושאין בה טרחה, כהדלקת האור וכיבוי.

למעשה, אף שאין חיוב להימנע ממלאכה, טוב וראוי שתשבנה הנשים אחר הדלקת הנרות, עם כל המשפחה, כדי לשוחח על נפלאות הבורא. ולא לפנות, תיכף אחר הדלקת הנרות, אל העיסוקים השוטפים. ואם יש צורך בעשיית מלאכה כלשהי, יכולים הגברים לעשותה.

1. כפי שנראה בסימן תרע"ג סעיף א'.

סעיף ב

הריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הַרְשׁוּת, שלא קָבְעוּם למשתה ושמחה (ה). הגה: ויש אומרים שיש קצת מצוה פְּרָבּוּי הסעודות, משום דְּבִאֲוֶתֶן הימים היה חנוכה המזבח (ו) (מהר"א מפרא"ג). ונוהגין לומר זמירות ושבתות בסעודות שמרבים בהם, וְאֵז הַיְי סעודת מצוה (ז) (מנהגים). יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שְׁהֶאֱכִילָהּ הַיְי אֶת הָאוֹיֵב (ח) (כל בו ור"ן).
 ה שם בשם מהר"מ מרוטנבורג.

סעיף ג

אֵין מִסְפִּידִין בָּהֶם אֵלֵא לְחֶכֶם בַּפְּנִי (ט). הגה: ואין מְתַעֲנִין יוֹם שְׁמַת מִימְרָא (דרבא) [דרב פפא] מועד קטן כז, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **שלא קבעום למשתה ושמחה** – כל חג עם המאפיינים הייחודיים שלו. בפורים, הואיל וארע הנס על ידי משתה יין, גם עיקר זכרונו מתקיים בסעודת מצוה. בחנוכה לעומת זאת, עיקר השמחה היא על הניצחון הרוחני, שהתבטא בנס פח השמן. הלכך גם זכרון הנס ייעשה בהדלקת נרות, ולא בסעודה.
 (ו) **היה חנוכה המזבח** – וכיון שחזר בית המקדש לתפקודו, עושים סעודת מצוה, כהודאה על כך.²
 (ז) **ואז הוי סעודת מצוה** – לאמיתו של דבר, כל סעודה הופכת לסעודת מצוה, כאשר היא מלווה בדברי תורה ובשירי קודש, וקל וחומר בחנוכה.
 (ח) **שהאכילה יהודית את האויב** – יהודית, בתו של יוחנן כהן גדול, הצליחה להגיע בערמה אל מנהיג הצבא היווני, ולהאכילו גבינה מלוחה, כדי שישתה וישתכר. אחר שנרדם, נטלה את חרבו, וחתכה את ראשו.
 (ט) **אלא לחכם בפניו** – הואיל ואלו ימי שמחה, אין להעיב עליהם באוירה קודרת של הספדים. אמנם בפטירת חכם, קיימת חובה לכבד את התורה, והיא

2. יש שהסבירו כי מטעם נוסף עושים שמחה זו, והוא, שבמדבר הסתיימה מלאכת בנין המשכן, בכ"ה כסליו.

בו אָב אוֹ אֵם (י); ותענית חלום (יא) בחנוכה, עיין לעיל סימן תקס"ח סעיף ה'; ולענין צדוק הדין, עיין בהלכות ראש חודש סימן ת"כ בהגה, ועיין לקמן סימן תרפ"ג (יב).

שולחן ערוך כפשוטו

דוחה את חובת השמחה של חנוכה.
 אם ארעה, לא עלינו, אבילות בימי חנוכה, יש להתאבל, כי אין החנוכה מבטלת אבילות.
 (י) **יום שמת בו אב או אם** – מובא בהלכה³ שיש מצוה לצום ביום פטירת ההורים, כי הוא יום של חשבון נפש. אמנם בימי שמחה אין מתענים, מאחר ואין אומרים בהם תחנון. ואם חל יום הפטירה בחנוכה, אין להתענות.
 (יא) **ותענית חלום** – הרואה גזירה רעה בחלום, ונעשה מוטרד ומודאג מכך, מתענה ושב בתשובה, כדי לבטל את הגזירה. ניתן לצום תענית זו אף בשבתות וימים טובים, ובודאי שגם בחנוכה. אלא שבחלוף ימי החנוכה צריך לצום שוב, כדי לכפר על שצם בזמן שמחה.
 (יב) **סימן ת"כ בהגה, ועיין לקמן סימן תרפ"ג** – בשני סימנים אלה הסביר הרמ"א שלא אומרים צדוק הדין בראש חודש ובחנוכה, מחמת השמחה. וראה להלן בכרך זה, מה שביארנו בסימן תרפג.

3. אורח חיים סימן תקס"ח, סעיף ז', וסעיף ח'.

סימן תרע"א

פדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו, ובו ח' פעיפים.

מצוות הדלקת הנרות בחנוכה, מורכבת מכמה גורמים. ראשית, מדובר על חובה ייחודית שהוטלה דווקא על המשפחה. דומה חובה זו לנרות שבת, שאף הם צריכים לדלוק בכל בית, ולא נתחייב כל אדם להדליק. נוסף על כך, יש צורך בפרסום הנס. מה שקובע כי על ההדלקה להיות דווקא במקום מסוים, ודווקא בזמן מסוים. זאת ועוד, חלה חובה על כל אדם, ליטול חלק במצוה, כשם שכל יחיד חייב בהנחת תפילין. וגם מי שלא הדליק נרות חנוכה, מאיזו סיבה שהיא, חייב לראותם.

נוסף על זה, הושם דגש מיוחד במצוה זו, יותר משאר מצוות, על קיומה באופן מהודר. זה מסביר מדוע באורח פלא, לא הביא השולחן ערוך את הדין הבסיסי ביותר של מצוה זו. שהרי מעיקר הדין יכול כל בית להסתפק בהדלקת נר אחד בלבד, בכל יום משמונת ימי חנוכה. ורק אלה המבקשים להדר במצוות מוסיפים נר בכל יום. ובכל זאת לא הביא המחבר את עיקר הדין, כי זו בדיוק מהות החג, גילוי חיבה ואהדה למצוות, עבורם לחמו המכבים.

פעיף א

^אצריך ליזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה (א), ואפילו עני ^ארמב"ם בפרק ד (הי"ב), ממשנה דאפילו עני שבישראל וכו' (פסחים צט, ב), והכא נמי משום פרסומי ניסא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ליזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה – המצווה היא אמנם מדרבנן, ועדיין יש ליזהר בה מאד, כי אור הנרות מבטא באופן מעשי את מרכזיותה של התורה בחיינו, המובילה אותנו לחיים נעלים.

המתפרנס מן הצדקה שואל (ב) או מוכר פסותו ולוקח שמן להדליק (ג).

מעייף ב

כמה נרות מדליק; בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה (ד), וּאִפִּילוּ אִם רַבִּים בְּנֵי הַבַּיִת לֹא יִדְלִיקוּ יוֹתֵר (ה). הגה: ויש אומרים דְּקָל אֶחָד² בְּרִייתא שבת כא, ב, וכבית הלל.³ תוספות שם (ד"ה והמהדרין) וכן כתב הטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) שואל – נוטל שמן בהשאלה, לצורך הדלקת נר חנוכה, ובתנאי כמובן, שיוכל להחזיר את מה ששאל.

(ג) ולוקח שמן להדליק – ובתנאי שאחר מכירת בגדו, לקניית השמן, יוותרו בידו פריטי לבוש, בהם יוכל להתכסות. המחבר עוסק בחובת העני לוודא את קיום המצוה. עם זאת, חובה על הקהל לסייע ולתמוך בעני, כדי שיוכל לקיים את המצווה. כמובא בסימן תכ"ט, שנוהגים לסייע בארבעה כוסות וצרכי הפסח.

(ד) שבליל האחרון יהיו שמונה – שהרי כך ארע הנס, כמות שמן של יום אחד, הספיקה לשמונה ימים. ובהוספת נר כל יום, יש זכר להשתאות מן הנס, שהתחדשה כל יום.

(ה) לא ידליקו יותר – כי מצוה זו חלה על המשפחה, כפי שנראה בהמשך, שכך היתה עיקרה של המצוה במקור, להדליק בפתח הבית. על כן די בחנוכייה אחת לכל משפחה, בה מתקיימת המצוה.

מבני הבית ידליק (ו) * (הרמב"ם פרק ד הלכה ג), וכן המנהג פשוט (ז); ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (ח) (מהר"א מפראג).

* (רוצה לומר כמו שמפרש הרמב"ם סוגיא דגמרא שם, דהרי כתב שהמנהג הפשוט בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין נר בכל לילה, ואפילו אם רבים בני הבית).

סעיף ג

נר שיש לו שתי פיות עולה לו בשביל שנים (ט).

ימימרא דרב הונא שם כג, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) דְּקָל אֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת יִדְלִיק – מצינו בגמרא שני סוגי הידור. האחד, הוספת נר בכל יום, וזו הדעה בה נקט המחבר להלכה. האחר, הדלקה של כל בני הבית. לדעת הרמ"א יש לשלב בין שני ההידורים¹. וכל אחד מדליק נרות. ומלבד זאת, אחר שביום הראשון הדליק נר אחד, יוסיף מידי יום, עוד נר. וכל מי שמדליק, גם מברך. מנהג זה מביא לידי ביטוי את הצד האישי של המצוה. מקומות רבים נהגו שהאשה אינה מדליקה נרות משלה, וסומכת על הדלקת בעלה. להלן נראה (סימן תרעו סעיף ג) כי גם למנהג ספרד, שרק אחד מדליק בכל בית, עדיין קיימת חובה על כל אחד לראות נרות חנוכה.

(ז) וכן המנהג פשוט – זה מנהג אשכנז, אבל הספרדים נהגו, שרק אב הבית מדליק.

(ח) שיהא היכר כמה נרות מדליקין – כיום נהוג שכל אחד מדליק חנוכיה אישית, ועל כן ברור לפי מספר הנרות שבכל חנוכיה, כמה נרות מדליקים.

(ט) בשביל שנים – ביום שני, בו מדליקים שני נרות, יוצא אדם אחד בנר זה, בשתי הפתילות המונחות בו.

1. ועיין בספרי בעקבות המחבר חלק א', הרחבה בהבנת דברי הרמ"א.

סעיף ד

(י) ^המילא קערה שמן והקיפה פתילות (יא), אם כפה עליה כלי (יב) כל פתילה עולה בשביל נר אחד; לא כפה עליה כלי, אפילו לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה (יג). הגה: ולכן יש לזהר להעמיד הנרות בשורה בְּשָׁוֶה, ולא בְּעִגּוּל דְּהַיּוֹנִי כְּמְדוּרָה (יד) (הג"מ בשם סמ"ק); ומותר להדליק בפמוטות שקורין לְאִמְפֵּ"א, מאחר שכל נר מובדל הרבה ^המימרא דרבא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) **הקדמה לסעיף** – בעבר לא היו בידם חנוכיות, כמו אלו המצויות בידינו. מכאן נובעים התיאורים הרבים של סעיף זה, אף שכיום אינם שייכים במציאות.

(יא) **והקיפה פתילות** – לפי מספר הימים.

(יב) **כפה עליה כלי** – נראה שמדובר בכלי שקוף דרכו אפשר להבחין בנרות. ובסיועו, אין הרוח מחברת את הלהבות, אלא כל פתילה ניכרת בפני עצמה, כי להבתה עולה ישר, ולא מתנועעת הנה ואילך.

(יג) **לפי שהוא כמדורה** – הלהבה מקבלת מראה מדורה, ולא נתקיימה המצווה, כי נצטוונו על נר ולא על מדורה. יש לכך הסבר הגיוני, מאחר וכל עניין נס החנוכה מבוסס על הרעיון שהמלחמה והמאבק באו כדי להגביר את תרבות הרוח, על העוצמה החומרית, הפוך מן המתודה של היוונים. על כן גם המצווה איננה מדורה גדולה, אלא דווקא נר קטן.

(יד) **דהוי כמדורה** – מראה הנרות דומה למדורה.

מחבירו (טו) (ת"ה סימן ק"ה). ויזהרו כשעושים נרות, אפילו בשעוה (טז), שאין לדבקן ביחד ולהדליקן (יז), דְּהָגִי כמדורה (פסקי מהר"י ס"ה); אפילו בנרות של שבת ויום טוב יזהרו שלא לעשות כן (א"ז).

סעיף ה

נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ (יח). אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתחו (יט); ואם יש חצר¹ ברייתא כא, ב וכפרוש התוספות שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) שכל נר מובדל הרבה מחבירו – איננו יודעים כיצד לתאר כלי זה, אבל כפי הנראה, היה זה כלי גדול, שהעניק תאורה רבה, מפאת ריבוי הפתילות שבו. אלא שלא היו הלהבות נראים כמדורה, כיון שכל פתילה היתה במרחק סביר מחברתה².

(טז) אפילו בשעוה – מכאן שאין חיוב להדליק דווקא בשמן, אלא מותר להשתמש בנרות שעווה.

(יז) שאין לדבקן ביחד ולהדליקן – אלא יותיר רווח בין נר לנר.

(יח) מבחוץ – כי אחד המרכיבים החשובים של המצוה הוא פרסום הנס, על כן צריך להניח את החנוכיה דוקא בחוץ, כדי שהעוברים והשבים יראו את הנרות.

(יט) מניחו על פתחו – על פתח הבית.

2. משנה ברורה (סקי"ז) כתב, שאלו פמוטות של נחושת העשויין קנים קנים, שבמרכזם עומד קנה עגול, וממנו יוצאים קנים חלולין, ומחיצת כל קנה מפסיקה בינו לבין חבירו. וזה דומה מעט לחנוכיות המוכרות של ימינו.

לפני הבית, מניחו על פתח החצר (כ); ואם היה דר בעלייה (כא) שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים (כב); ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה, מניחו על שלחנו ודיו (כג), "וצריך נר אחר להשתמש לאורו (כד); ואם יש מדורה אין צריך נר אחר (כה); ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה (כו), צריך נר אחר (כז).

¹שם ברייתא. ²מימרא דרבא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) מניחו על פתח החצר – כי בכך נקל על החולפים ברשות הרבים³ לראות את הנרות.

(כא) בעלייה – פירוש, בקומה השניה.

(כב) בחלון הסמוך לרשות הרבים – כדי שיוכלו העוברים והשבים לראות.

(כג) מניחו על שלחנו ודיו – ההנחה בחוץ אינה עיקר המצוה, אלא תוספת. כי עיקר מהותה של המצוה היא הדלקת נרות על ידי כל בית בישראל. ורק כאשר אכן מתאפשר להוסיף ממד של פרסום עבור הנס, יש לעשות כן.

(כד) נר אחר להשתמש לאורו – דין זה נוגע לזמנם, כשלא היה אור החשמל מצוי, והיה ניתן לחשוב, שהנרות נעשו לשם תאורה. כזכר למה שנהגו בעבר, גם בימינו מדליקים נר נוסף, הקרוי "שמש", כדי שהוא יאיר ויאפשר לראות. והנרות האחרים אינם אלא למצוה, ואין ליהנות מן התאורה שלהם.

(כה) אין צריך נר אחר – כי גם ללא נרות חנוכה, קיימת תאורה.

(כו) שאין דרכו להשתמש לאור המדורה – ונוהג להוסיף תאורה שונה, כדי שיוכל לראות.

(כז) צריך נר אחר – כדי להשתמש לאורו, ולא לאור נר חנוכה.

3. יש אומרים כי רק בחצרות של ימיהם, ששימשו לצורכי הבית, היה פתח החצר מוגדר אף הוא כפתח הבית, ולכן רק בהם נאמר דין זה. אבל בחצר של ימינו, המשמש כמעבר ותו לא, עדיף שלא להדליק, אלא ידליק בפתח הבית. וכל מנהג הוא טוב, בפרט בזמננו, שרבים מדליקים בתוך הבית.

סעיף ו

^טמניחו למעלה משלשה טפחים, ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים (כח), ואם הניחו למעלה מעשרה טפחים, יצא (כט), אבל אם מניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא (ל). הגה: אפילו לקחה כן דלוק והניחה למטה מעשרים, לא יצא, דהדלקה עושה מצוה (לא) (כ"י בשם תוספות).

^טטור בשם מהר"ם מרוטנבורג. מימרא דרבא שם. מימרא דרב כהנא שם כב, א.

סעיף ז

^למצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל (לב), כדי שתהא מזוזה מימין ונר הנוכה משמאל (לג); וואם אין מזוזה בפתח, מניחו מימין (לד); וואם הניחו בדלת עצמו (לה), יניחנו מימין של כניסה למימרא דרבה שם. כרב שמואל מדיפתי שם. טור בשם אבי העזרי והגהות מרדכי בשם ר' יקיר. שם בשם סמ"ק והמרדכי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (כח) למטה מעשרה טפחים** – כי נרות רגילים שתפקידם להאיר, אינם מונחים בגובה כזה. והנחתם בגובה זה מבליטה את עובדת היותם נרות של מצווה. דין זה נוגע גם למדליק בפנים.
- (כט) יצא** – כיום, לאור העובדה שאור החשמל מאיר בכל מקום, ברור שהעמדת החנוכייה בגובה זה היא רק לכתחילה.
- (ל) לא יצא** – כי בגובה זה, אין הנרות נראים.
- (לא) דהדלקה עושה מצוה** – ההדלקה היא המצוה, ועל כן חובה להדליק דווקא במקום החיוב.
- (לב) בטפח הסמוך לפתח משמאל** – כשנכנסים לבית מצידה החיצוני של הכניסה אל הבית.
- (לג) מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל** – כדי שיהא מסובב במצוות.
- (לד) מניחו מימין** – כי הימין הוא צד חשוב, בהיותו סמל למדת החדש.
- (לה) בדלת עצמו** – כגון שחיבר חנוכייה לדלת, והדלת סגורה.

לצד שמאל (לו). הגה: ומיהו בזמן הזה, שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לְבְנֵי רשות הרבים כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח (לז); ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם (לח), ואין לשנות אלא אם כן רבים בני הבית, שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד, מְלַעֲרֵב הנרות ביחד, ואין היכר כמה נרות מדליקין (לט); ומכל מקום יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה, כי אז לא יהיה היכר כלל (מ); ואף כי אין היכר רק לבני הבית (מא), מכל מקום היכר קצת מִיָּהָא פְּעִי (מב). "ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום (מג) (*או) שם. (*נראה לי שצריך להיות, או כנרות המנורה, כן הוא בתרומת הדשן ודו"ק).

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) מחציו של כניסה לצד שמאל – מפאת המזוזה הקבועה בצד ימין, מקום הנרות הוא בצד שמאל, והשמאל נקרא כל חציה השמאלי של הכניסה. ואין חובה להניח בשמאל, צמוד לקיר.

(לז) בטפח הסמוך לפתח – מן הצד הפנימי של הכניסה.

(לח) כמו בימיהם – אף שהנרות מונחים בפנים הבית, יש בכך תזכורת על המרכיב הנוסף של המצוה, שבאה כפרסומת לנס.

(לט) ואין היכר כמה נרות מדליקין – בזמנם לא היה חנוכיות, ואם היו מניחים כולם את הנרות במקום אחד, לא היה ניכר כמה נרות הדליק כל אחד. מטעם זה אין אפשרות שכל בני הבית הרבים ידליקו סמוך לפתח.

(מ) לא יהיה היכר כלל – כי הנרות ייראו כאילו הודלקו לתאורה, כבכל ימות השנה.

(מא) אין היכר רק לבני הבית – ומה בכך שמדליקים במקום הרגיל כל השנה, הרי ידוע להם שהנרות הודלקו כנרות חנוכה.

(מב) היכר קצת מיהא בעי – תרגום: מכל מקום היכר מועט כן נדרש. כלומר יש לעשות סימן ברור, שאין זה נר רגיל המשמש כתאורה.

(מג) מניחו בכותל דרום – כשם שבבית המקדש הועמדה המנורה בדרום ההיכל.

בדרום המנורה (מד), ומסדרן ממזרח למערב (מה)) (תרומת הדשן סימן ק"ד, בית יוסף), ומדליקין⁹ ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא (מו). הגה: ואין אדם יוצא בנרות של בית הכנסת (מז), וצריך לחזור ולהדליק בביתו (מח) (ריב"ש סימן קי"א); ונוהגין להדליק בבית הכנסת בין מנחה למעריב (מט); ויש נוהגין להדליק בערב שבת קודם מנחה (נ) (כל בו ואבודרהם); ואם רוצים⁹ כחו שמברכין על הלל דראש חודש אף על פי שאינו אלא מנהג.

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) או בדרום המנורה – מילים אלה נעדרות הבנה. אכן, כבר הסבירו משנה ברורה וכף החיים שצריך להגיה ולקרוא "כמו המנורה", כלומר כמו שהיה בבית המקדש. וזה מסביר את דברי המחבר, שאמר רק "בדרום", ובא הרמ"א והסביר מדוע. כי במשכן ובבית המקדש, מוקמה המנורה בצד דרום.

(מה) ומסדרן ממזרח למערב – כשם שסודרו נרות המנורה שבמקדש⁴, וכך סבור גם המחבר.

(מו) משום פרסומי ניסא – מנהג זה התחזק מעת החלו להדליק בתוך הבית, כי ההדלקה בבית הכנסת שימשה לפרסום הנס. ומטעם זה מדליקים באולמות או במקומות עבודה, כאשר קיים חשש שהנוכחים אינם מדליקים בביתם, ובכך מזכים אותם במצוה.

(מז) בנרות של בית הכנסת – מאחר ויש לו בית, חלה חובת הדלקה על ביתו. אבל תלמידי ישיבה או פנימייה, יוצאים ידי חובה בהדלקה הנעשית בבית המדרש, או בחדר האוכל. ובני אשכנז נוהגים כמו בבית, שכל אחד מדליק ומברך.

(מח) לחזור ולהדליק בביתו – זה מוסכם על המחבר.

(מט) בין מנחה למעריב – אף שעדיין לא בא הלילה, ומשום שהאנשים מקובצים שם.

(נ) קודם מנחה – כי לפעמים הקהל מאחר, ויש חשש חילול שבת. ומותר

4. ישנה דעה לפיה היו הנרות מסודרים מצפון לדרום. והשמיענו הרמ"א שאנו נוקטים כדעת רבי, לפיו הונחו ממזרח למערב. וכל אחד ינהג כמנהג מקומו.

למהר להתפלל לאחר שבירך השליח ציבור והדליק אחד מהן, יוכל הַשְּׁמַשׁ להדליק הנשארים, והשליח ציבור יתפלל (נא) (מהרי"ל).

סעיף ה

³הצר שיש לו שני פתחים משני רוחות, צריך להדליק בשתיהן ⁴מפני החשד (נב); ואם שני הפתחים ברוח אחד (והם בבית אחד) (כל בו) די לו באחד מהם (נג). הגה: ואם מדליק בשני פתחים אינו מברך רק באחד מהם ובשני מדליק בלא ברכה (נד), מיהו בזמן הזה שכולם מדליקין בפנים ממש, ואין היכר לבני רשות הרבים כלל, אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות אין מדליקים אלא פעם אחת בפנים (נה), כן נראה לי וכן המנהג פשוט (נו).

³מימרא דרב הונא וכדמפרש רבא שם כג, א. א. (והא דאיתא לעיל בסימן צ סעיף ח דהיכא דיש לבית הכנסת שני פתחים דליכא חשד, התם שאני דכיון דאי לא מצלי הוי ליה פורק עול מלכות שמים לא אתי למיחשדיה, אי נמי שאני הכא דאית ביה הפסד ממון אתי למחשדיה טפי, בית יוסף).

שולחן ערוך כפשוטו

להדליק ולברך גם אם לא באו עשרה⁵.

(נא) והשליח ציבור יתפלל – סיבת הדבר היא, למנוע טרחה מן הציבור. אבל אם הציבור סבלן ונינוח, עדיף להמתין, ולהשתתף במצוה, ולא לברוח ממנה. (נב) מפני החשד – מדובר על התקופה בה נהגו להדליק בחוץ. וכאשר באחד מפתחי חצרו אין חנוכייה דולקת, יחשדו הבריות שנמנע בעל הבית מהדלקת נרות. כי אינם יודעים על הכניסה האחרת, מצדה השני של החצר. (נג) די לו באחד מהם – כי כל רואה מבין ששתי הכניסות שייכות לבית אחד. (נד) מדליק בלא ברכה – דין זה מוסכם על המחבר, כי בפועל, זו מצוה אחת בלבד.

(נה) בפנים – זה מקובל על כולם.

(נו) וכן המנהג פשוט – גם בימינו, כאשר רבים מדליקים בחוץ.

5. ביאור הלכה (ד"ה ויש). וכן כתב החזון עובדיה (הלכות חנוכה עמוד נב), ודלא ככף החיים הסובר שאין לברך.

סימן תרע"ב

זמן הדלקת נר חנוכה, ובו ב' פעיפים.

יש בנרות חנוכה, אספקט של פרסום הנס. על כן העניקו לכך, לכתחילה, זמן מצומצם מאוד. והוא פרק הזמן בו עדיין מסתובבים אנשים בשווקים (בזמנם), אחר רדת החשיכה.

פעיף א

^א אין מדליקין נר חנוכה קודם שְׁתִּשְׁקַע החמה, אלא עם סוף שקיעתה (א), לא מֵאַחֲרֵים (ב) ולא מקדימים (ג). ^ב ויש מי שאומר ^א לשון הרמב"ם בפרק ד מברייתא שבת כא. ^ב בשם מהר"י אבוהב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) עם סוף שקיעתה – כלומר בצאת הכוכבים, בתחילת הלילה. את תפילת ערבית ניתן להקדים לפני הלילה, או לאחורה, ולהתפלל אחר ההדלקה. והמתפלל במניין, ושעת המניין קבועה לצאת הכוכבים, כנהוג במקומות רבים, שמתפללים מנחה, לומדים קצת עד צאת הכוכבים, ואז מתפללים, יתפלל במניין כדרכו, ויבוא הביתה להדלקת נרות חנוכה. כי אין חובת ההדלקה שבזמננו, בחצי שעת צאת הכוכבים, אלא זכר למה שנהגו בזמנם. אבל בזמננו, אנשים אינם פוסקים מהילוכם בשווקים, בצאת הכוכבים. כי הכבישים מוארים, ומצויים בהם עד מאוחר. ובשכונה דתית, הרי כולם מצויים בבתיים, בשעת ההדלקה.

(ב) לא מֵאַחֲרֵים – כי בזמנם, כעבור חצי שעה מתחילת הלילה, לא נותרו אנשים ברחובות. ורק בחצי שעה הקרובה לצאת הכוכבים, נכחו אנשים ברחובות. לכן היה צורך להדליק תיכף בתחילת הלילה, כדי לפרסם את הנס אצל כמה שיותר אנשים.

(ג) ולא מקדימים – כי ביום לא רואים את אור הנר.

שאם הוא טרוד יכול להקדים מִפְּלֶג המנחה ולמעלה (ד), יבלבד שִׁיתֵן בה שֶׁמֶן עד שֶׁתִּכְלֶה רגל מִן הַשּׁוֹק (ה).
 י"שם בגמרא לתירווצא בתרא.

סעיף ב

י"שכח או הַזִּיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מִן הַשּׁוֹק, שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים וְאָכַא פְּרָסוּמֵי נָסָא (ו); הלכך צריך ליתן בה שֶׁמֶן פְּזָה י"שם בגמרא לתירווצא קמא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) מִפְּלֶג המנחה ולמעלה – לדעת המחבר פלג המנחה מתחיל כשעה ורבע זמנית¹ לפני הלילה. ובחנוכה, הואיל והימים קצרים, זה בערך שעה, לפי השעות שלנו.
 (ה) עד שֶׁתִּכְלֶה רגל מִן הַשּׁוֹק – האפשרות להקדים את ההדלקה ניתנת רק בתנאי שהנרות ישארו דולקים בעת חיוב המצוה.
 אין לאכול ואפילו ללמוד קודם שידליק, אמנם המדליק מאוחר, מחמת שממתין לבני הבית, יכול לאכול וללמוד².
 (ו) וְאָכַא פְּרָסוּמֵי נָסָא – כי בפרק זמן זה, הממד של פרסום הנס מצטרף לקיום המצווה.

1. פירוש, אם נחלק את היום לשנים עשר חלקים, הרי שהשעה הזמנית היא 1/12 מזמן זה. כתבתי שזו דעת המחבר, כי היום פוסקים שפלג המנחה מתחיל שעה ורבע לפני השקיעה. גם הגדרת הלילה המקובלת היום, שהיא צאת הכוכבים, אין זו דעת המחבר, כפי שהסברנו בהלכות שבת סימן רס"א.

2. למדתי זאת מדברי שער הציון (ס"ק טו) שהסביר כי טעם האיסור לאכול וללמוד הוא מחמת הזמן המצומצם שניתן להדלקה. על כן מי שאינו חושש לזה, וסומך על המקילים מסיבה מוצדקת, כגון שממתין לבני ביתו, אדם זה רשאי לאכול קודם ההדלקה.

השיעור (ז), 'ואם נתן בה יותר, יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, 'וכן יכול להשתמש לאורה לְאַחַר זה הזמן (ח). הגה: יש אומרים שבזמן הזה שמדליקין בפנים אין צריך ליזהר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק (ד"ע וטור בשם תוספות), ומכל מקום טוב ליזהר גם בזמן הזה (ט); וְמִיָּהוּ הַנִּי מְלִי לְכַתְּחָלָה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה (י); 'ואם עבר כל הלילה ולא הדליק, אין לו תשלומין (יא). הגה: ובלילות אחרות ידליק כמו שאר בני אדם, אף על פי ה"כ פירשו הר"ף ורא"ש שם לתירוצא בתרא, אי נמי לשיעורא. 'תוספות שם בשם הר"י פורת וכן משמע מדברי הרא"ש. 'טור ושכן כתב רבי יצחק בר יהודה וכן כתב המרדכי שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) שָׁמֶן כְּזֶה הַשִּׁיעוּר – שמן שיספיק לחצי שעה, לכל הפחות. גם המדליק באיחור, ולא בתחילת הלילה, צריך לתת שיעור כזה. ובפחות משיעור זה, אין לברך.

(ח) לְאַחַר זה הזמן – אין להסיק מכאן, שחובה להכין כמות שמן מדויקת, שתדלק חצי שעה, ולא עוד. כי ודאי יש הידור מצוה, כשהם ממשיכים לדלוק. אלא שאם רוצה, יכול לכבותם כעבור חצי שעה, או ליהנות מאור הנרות.

(ט) גם בזמן הזה – כי זריזים מקדימים למצוות. וגם, כפי שהיה נהוג בעבר, לפרסם את הנס.

(י) מדליק והולך כל הלילה – כי המאפיין העיקרי של המצווה הוא ההדלקה, כי בכך נזכר בנס, וזו מצוה גם ללא פרסום לאנשי השוק³.

(יא) אין לו תשלומין – לא ניתן להשלים זאת בלילה אחר, כי יש בכל יום מצוה חדשה. ואם חלק מבני המשפחה אינם נוכחים בבית בצאת הכוכבים, ראוי להמתין לכל בני המשפחה, ולהדליק בנוכחות כולם, כדי לתת להדלקה

3. ואם הלכו בני ביתו לישון, יש מן הפוסקים שהחמירו להעיר אחד מהם. כי לולי כן, אין לברך. אמנם אנו סומכים על דברי מרן, שיכול להדליק וגם לברך. וגם המשנה ברורה שכתב בס"ק יא, שלא לברך, כתב בשער הציון ס"ק יז, שהמברך, יש לו על מי לסמוך.

שלא הדליק בראשונה (יב) (מצא כתוב בשם מהרי"ל ואגודה וד"ע).

שולחן ערוך כפשוטו

מעמד של פרסום וחינוך, מה שבלתי אפשרי בהדלקה שבני המשפחה נעדרים ממנה.

(יב) **שלא הדליק בראשונה** – לדוגמה, אם עומד ביום שני, לא ידליק נר אחד. אלא שני נרות, כמו כולם.

סימן תרע"ג

שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה, ובו ד' סעיפים.

בסימן זה מובא דין תמוה בדיני נר חנוכה. מצד אחד, נפוץ המנהג להדליק נרות כמהדרין מן המהדרין, ולהוסיף נר מידי יום. עם זאת מותר, כפי שנראה כאן, להדליק בשמנים ופתילות הפחותים ביותר, למרות איכותם הגרועה. דבר זה אומר דרשני, מדוע לא הונהגה הדלקה בחומרים המשובחים ביותר? כפי הנראה, היתר זה בא כביטוי והבהרה שהניצחון על היוונים לא בא מכוחם ועוצמתם הפיזית של הלוחמים. וכשם שהמדליק אבוקה לא קיים את המצוה, עקב היותה סמל של עוצמה רבה, כך באופן הפוך, הותר השימוש אף בשמנים ופתילות הפחותים ביותר. ללמדנו כי גם עני ומסכן, אם הוא מלא אמונה, דומה לשלהבת אור.

סעיף א

כ^א כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נִתְּלָה יפה (א) באותם הפתילות. הגה: ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר (ב) (מרדכי וכל בו ומהרי"ל), מ'מירא דרב, שבת כא, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ואין האור נִתְּלָה יפה – ויתכן שהלהבה תכבה. ובכל זאת, אם בעת ההדלקה, שהיא עת קיום המצוה, סביר שהנר ידלק חצי שעה, די בכך.
 (ב) שמן זית מצוה מן המובחר – כי הנס ארע בשמן זית, וגם נרות בית המקדש הודלקו בשמן זית, ובהדלקתם בחנוכה יש הידור מצוה. המחבר גם מסכים לזה, ואף שכתב כל השמנים וכל הפתילות כשרות, אין זה אומר שצריך לרכוש דוקא שמנים ופתילות גרועים חלילה, אלא שהנצרך לכך, יכול להסתפק בהם. אבל לאמיתו של דבר ראוי לכל אחד שיכול, להשתדל ולקיים את המצוה בהידור.

ואם אין שמן זית מצוי, מצוה בשמנים שאֶרְךָן זך ונקי; ונוהגים במדינות אלו להדליק בנר של שַׁעֲנָה (ג), כי אֶרְךָן צלול כמו שמן. ¹ואפילו בליל שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק בנר חנוכה השמנים והפתילות שאסור להדליק בהם נר שבת (ד), הגה: אם אינו נותן בנר רק כדי שיעור מצותו (ה) (תשובת הרשב"א סימן ק"ע), לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול, ²ואפילו לבדוק מעות או לְמְנוֹתָן לְאֹרֶה אסור (ו), ³ואפילו תשמיש של קדושה, כגון ללמוד לְאֹרֶה, ³שם. ³מימרא דרב, שם כב, א. ¹טור בשם אביו הרא"ש. וכתב הר"ן שם, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוהו, עשאוהו כמנורה שאין משתמשין בה כלל.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ג) **בנר של שַׁעֲנָה** – שאורו יציב מאוד.
אין להדליק בנרות חשמל.¹
- (ד) **נר שבת** – בכל שבתות השנה, אסור להדליק נרות גרועים, מאחר והם מסייעים לראות. ויש חשש, שכדי להיטיב את ראייתו, יבוא לסדר את הנר. אמנם בנרות חנוכה, הואיל ואסורים בשימוש, אין חשש כזה.
- (ה) **רק כדי שיעור מצותו** – אבל אם נותן יותר, הרי כבר מותר להשתמש לאורה, בחלוקף חצי שעה, ומתעורר החשש שיסדר את הנר. אמנם בזמננו, הואיל ויש ריבוי אור חשמל, אין לחשוש לזה.
- (ו) **למנותן לאורה אסור** – אף שזה שימוש ארעי, גם הוא אסור.

1. יביע אומר (חלק ג אורח חיים סימן לה). אמנם האור לציון הכשיר אם מקור התאורה מגיע מסוללה (פרק מד תשובה ב). ונראה שאין לסמוך על זה, כי לא כללו חכמים את החשמל בתקנתם. אמנם חולה בבית חולים, או מי שאנוס ואינו יכול להדליק בשום אופן בשמן או בשעווה, יסמוך על האור לציון, ובמקרה זה לכאורה אין לברך. אמנם אם יש בברכה כדי לחזק את רוחו של החולה, יש לו למברך חכם גדול, ויכול לסמוך עליו.

אסור (ז); ^הויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה (ח); (ט) ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי ששם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהדלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת (י) משאר נרות מצוה. הגה: ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף (יא), רק מניח אצלן השמש שבהן מדליק הנרות, והוא עדיף טפי (יב), ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר (יג) (מרדכי). אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה בשאר נרות (יד), אפילו אחד באלף *לא בטיל, דהני דבר של טור בשם בעל העיטור, וכן כתב בשיבולי הלקט. טור ורובנו ירוחם. שם בשם רבנו ירוחם. * (פירוש, להדליק כל אחד בפני עצמו, אבל להדליק שתיים או שלש ביחד, בטל ברוב).

שולחן ערוך כפשוטו

- (ז) **ללמוד לאורה, אסור** – היה מקום לומר שמותר, כי אין בכך זלזול אלא כבוד. ובכל זאת אסור, כדי שאור הנר ישמש רק זכר לנס, ולא כלי עזר.
- (ח) **שמתיר בתשמיש של קדושה** – והלכה כדעה ראשונה.
- (ט) **הקדמה להמשך הסעיף** – מכאן עד סוף הסעיף, נסוב הדיון על איסור השימוש, באור נרות חנוכה. איסור הנאה זה, מצריך הדלקת נר נוסף, כדי שישתמשו לאורו. היום זה כמובן לא רלוונטי, כי די בתאורת החשמל, ואין צורך באור הנרות. עם זאת לא השתנה הדיון, ועד ימינו יש להדליק נר נוסף, ומכאן עד סוף הסעיף ידון המחבר בהלכות הקשורות לנר הנוסף.
- (י) **ויניחנו מרחוק קצת** – כדי שיהיה ברור שהוא השמש. אפשר גם להדליק אותו לפני שמברכים, ולהשתמש בו להדלקת נרות מצוה, כפי שכותב הרמ"א בהמשך.
- (יא) **אין נוהגים להוסיף** – נר אחר מלבד השמש בו מדליקים את שאר הנרות, ובגין אורו, מותר ליהנות מן האור ללא הנאה מנרות חנוכה.
- (יב) **והוא עדיף טפי** – פירוש, מנהג זה טוב יותר, כי הוא מונע בלבול, לבל יחשבו שהנר הנוסף גם הוא חלק מהמצווה.
- (יג) **ישתמש לאותו נר** – אם יהא ארוך, לא יקדים ויכבה לפני שאר הנרות.
- (יד) **בשאר נרות** – כגון שנרות החנוכה שהודלקו, כבו לפני תום החצי שעה,

מִנְיָן (טו) (תרומת הדשן סימן ק"ג), אלא ידליק מן התַּעְרוּבוֹת כָּל כֶּךָ שֶׁפְּוֹדֵאי נֵר שֶׁל הַתֵּר דוֹלֵק עִם נֵר שֶׁל אִיסוֹר, ואז מותר להשתמש אצלן **(טז)** (דברי עצמו).

סעיף ב

^חהדלקה עוֹשֶׂה מצוה **(יז)**. ^טלפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה, אינו זָקוּק לַה **(יח)**, וְאִפִּילוּ כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת, ^פמסקנת הגמרא כג, א. ^קכרב חסדא ורב ירמיה לטעמיה דרב. תרומת הדשן.

שולחן ערוך כפשוטו

והתערבו עם שאר נרות. במקרה זה, אסור להשתמש בכולם.²
(טו) דְּהֵי דָּבָר שֶׁל מִנְיָן – יש כלל בהלכה של "ביטול ברוב". כגון, מספר חתיכות בשר שרובם כשרות, ומעט לא כשרות שנתערבו יחד, ולא ידוע אלו כשרות. התורה התירה בגזירת הכתוב, לאכול את כולם. אלא שדוקא חתיכות לא חשובות יכולות להתבטל, מה שאין כן דברים חשובים, שאינם בטלים. ודברים שנספרים, מוגדרים כחשובים. על כן אפילו אם רוב הנרות אינם נרות חנוכה, אלא נרות שנועדו לתאורה, אסור לעשות שימוש בכל אחד מהנרות, כי יתכן שהוא נר של מצוה.

(טז) ואז מותר להשתמש אצלן – כגון שני נרות חנוכה שכבו והתערבו עם עשרה נרות המותרים בהנאה, צריך תמיד להדליק לכל הפחות שלשה נרות, כדי שידלק לכל הפחות נר אחד שאורו אינו אסור בהנאה.

(יז) הדלקה עוֹשֶׂה מצוה – בימי חשמונאים כשארע הנס, היה תפקיד האדם להדליק, ואז הקב"ה עשה נס, והשמן נותר דלוק. כיון שכך ארע הנס, תיקנו חכמים שגם צורת המצוה תהא באופן זה, ואין האדם מצווה אלא על ההדלקה, ולא על נרות דולקים. יש בכך ללמדנו מוסר, שאין בידינו שליטה בלעדית על תוצאות מעשינו.

(יח) אינו זָקוּק לַה – אינו חייב להדליקה מחדש.

2. הוסבר על פי המשנה ברורה. ואם ברך על הדלקתם, והנר עדיין לא מלא שמן, נחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולברך. על כן אם יש שמן בסמיכות, וניתן למלא את הנר בזמן קצר, לא יברך שוב, משום ספק ברכות להקל.

שעדיין הוא מְבַעֵד יום (יט), אינו זקוק לה. וכן אם לאחר שהדליקה בא לְתַקְנָה וכיבה אותה בשוגג, אינו זקוק לה. הגה: ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה (כ), אין לברך עליה (רשב"א סימן תקל"ט, ור"ן).
 פה"ר בשם תשובות הרשב"א.

סעיף ג

(כא) לנר של חרם (כב) שהדליק בו לילה אחת נְעֻשָׁה יָשָׁן (כג) ואין מדליקין בו לילה אַחֲרָת (כד), אלא לוקח חדשים בכל לילה; ואם אין לו אלא יָשָׁן, מְסִיקוּ בכל לילה בְּאוֹר (כה); ונר של מתכת אין צריך חדש (כו). ושל זכוכית או של חרם מְכַסֶּה, דינו כמתכת.
 טור בשם הר"ם מרוטנבורג, על פי מסכת סופרים (פ"כ), וכן כתבו שארי פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) שעדיין הוא מְבַעֵד יום – אף שכלל לא החשיך, בכל זאת, הואיל וביכולת הנר לדלוק חצי שעה אחר רדת החשיכה, נתקיימה המצוה, אף שבמציאות לא נותר הנר דלוק בזמן החיוב, גם לא רגע אחד.
 (כ) להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה – כך אכן ראוי לעשות, משום הידור מצוה. אבל לא יברך, כי כבר יצא ידי חובה, והמחבר מסכים לזה.
 (כא) הקדמה לסעיף – גם סעיף זה אינו מעשי בימינו.
 (כב) נר של חרם – מדובר בכלי, אל תוכו יצקו את השמן, והכניסו פתילה. ראוי לכל אדם לרכוש חנוכייה מכובדת, משום הידור מצוה.
 (כג) נְעֻשָׁה יָשָׁן – ומאוס.
 (כד) ואין מדליקין בו לילה אַחֲרָת – כדי שלא לבזות חלילה את המצוות.
 (כה) מְסִיקוּ בכל לילה בְּאוֹר – כלומר יחממו ויבעירו באש, כדי לעשותו כחדש.
 (כו) אין צריך חדש – כי אינו נעשה מאוס.

סעיף ד

^פ אין חוששין לפתילות להחליפם, עד שְׁתַּכְּלָה (כז).

^פ שיבולי הלקט.

שולחן ערוך כפשוטו

(כז) עד שְׁתַּכְּלָה – כלומר, אין חובה להחליף את הפתילות מידי יום, אלא יכול להשתמש בהם, עד שייגמרו.³

3. ויש נוהגים להחליפם מידי יום, כי יש בכך הידור מצוה.

סימן תרע"ד

שמותר להדליק מנר לנר, ובו ב' סעיפים.

סימן זה דן אם אפשר להשתמש בנר חנוכה לצורך הדלקת נר חנוכה אחר. שאלה זו אינה מעשית כל כך היום, מאחר וכולם משתמשים בגפרור, או במצית, או בנר הנוסף הנקרא שְׁמֵשׁ. אבל הנושא כאן, והוא שורש הדיון, מעשי ביותר. כי יש כלל גדול בהלכה, שאסור לבזות את המצוות. איסור זה נלמד מחיובו של השוחט, לכסות את הדם השפוך רק ביד, ולא ברגל. מכאן למדו לכל המצוות, שיש איסור על ביזוּן. סימן זה דן האם מותר להשתמש בנר חנוכה, כדי להדליק נרות. כלומר, יש הסכמה שעבור נרות שאינן מצוה, אין להשתמש בנר חנוכה. מאחר ונוטל נר של מצוה, ועושה בו שימוש בזוי. אבל האם מותר לסייע בנר מצוה, לנר מצוה אחר.

סעיף א

מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה (א).^א ודוקא להדליק מזה לזה בלא אמצעי, אבל להדליק מזה לזה על ידי נר של חול, אסור (ב);^ב לויש מתירים גם בזה (ג).^ג אלא אם כן הוא פְּעֻנֵן שֵׁישׁ לְחוּשׁ שְׂיִכְבָּה^א מימרא שבת כב, א וכרב וכמאן דאמר משום ביזוי מצוה, רא"ש בשם הרי"ף, וכן כתב הרמב"ן.^ב בשם בעל (התרומות) [התרומה] וכן כתב ה"ר"ן וכשמואל.^ג תרומת הדשן.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) נר חנוכה מנר חנוכה – כי אין המצווה מתבזה, כשמסייעת למצווה אחרת.

(ב) אסור – כי נר המצווה מדליק נר חול, ויש בכך בזיון למצווה.

(ג) גם בזה – היות והמטרה הסופית היא מצווה, אין בכך ביזוי למצווה. אמנם שלא בשעת הדחק, סבור המחבר שאין להקל בהדלקה מנר של מצוה, על ידי אמצעי.

הנר של חול קודם שידליק נר אחר של חנוכה (ד). הגה: ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, דְּעֵקֶר מְצֻנָתוֹ אינו אלא נר אחד (ה) והשאר אינו למצוה כל כך, ולכן אין להדליק זה מזה (הג"מ ומרדכי); וכל זה אינו רק בעוד שדולקים למצותן, אבל אחר שעבר זמן המצוה (ו) מותרים בהנאה, כל שכן שמותר להדליק מהן (נ"י הלי' קטנות).

סעיף ב

(ז) **יֵשׁ מִי שְׂאוֹמֵר שְׁנַר שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת (ח) וְשֶׁל שַׁבַּת (ט) וְשֶׁל חֲנוּכָה כּוֹלֵם שֶׁל מִצְוֵה הֵם, וּמוֹתֵר לְהַדְלִיק זֶה מִזֶּה (י).** הגה: והוא ¹טור בשם ספר התרומה.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ד) **נר אחר של חנוכה** – במקרה זה, ההדלקה לא שירתה מצוה, וזה אסור לכל הדעות.
- (ה) **אלא נר אחד** – כי בגמרא אמרו (שבת כא, ב) "מצות חנוכה, נר איש וביתו", משמע שהחובה היא נר אחד בלבד. המהדרין אמנם מוסיפים כל יום נר, אבל אין זו חובה. נמצא כי המדליק מנר המצווה, מבזה אותן, אם ידליק ממנו נר של הידור. ולכתחילה צריכים האשכנזים לחשוש לדעה זו.
- (ו) **אחר שעבר זמן המצוה** – בתום חצי שעה, כבר אין מצוה. ומותר להשתמש בנרות חנוכה, לכל צורך.
- (ז) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה גם הוא אינו מעשי כל כך, כי מקור התאורה בימינו הוא החשמל.
- (ח) **שְׁנַר שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת** – בעידן טרום החשמל, נהגו להדליק נרות רבים לכבוד בית הכנסת, כדי להאירו באור גדול, והיו אלו נרות של מצוה.
- (ט) **ושל שבת** – נרות שבת הם מצוה, משום שלום בית.
- (י) **ומותר להדליק זה מזה** – ישירות, ונראה שדעת המחבר לפסוק כדעה זו.

הדין נר של תלמוד תורה (יא) או נר לחולה הצריך נר (יב) (נימוקי יוסף הלכות קטנות) ובענין נר של בית הכנסת, עיין לעיל סימן קנ"ד סעיף י"ד (יג).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) נר של תלמוד תורה – נר שמאפשר ללמוד. והוא שונה מנרות בית הכנסת, כי הם הודלקו בעיקר לשם כבוד, אבל נר תלמוד תורה הודלק בעיקר כדי שיוכלו ללמוד.

(יב) לחולה הצריך נר – נר זה הוא חלק ממצוות ביקור חולים, הכלולה במצוות ואהבת לרעך כמוך, שהיא מצווה מן התורה.

(יג) לעיל סימן קנ"ד סעיף י"ד – שם התבאר כי מעיקר הדין, אין להדליק נר של חול מנר של בית הכנסת. ומוכח משם, שיש לנר של בית הכנסת קצת קדושה, וכפי שלמדנו כאן.

סימן תרע"ה

שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה, ובו ג' סעיפים.

נחלקו חכמינו בגמרא (שבת כב, ב) אם מצוות נר חנוכה היא הנחת הנרות הדלוקות, או עצם הדלקתם. בסימן זה נלמד שעיקר המצוה היא ההדלקה, ויש לכך השלכות הלכתיות, בהם ידון סימן זה.

סעיף א

הַדְּלָקָה עוֹשֶׂה מִצְוָה, וְלֹא הַנְּחָה, שֶׁאִם הִיְתָה מוֹנַחַת בְּמִקוּמָה שְׁלֵא לְשֵׁם מִצְוֹת חֲנוּכָה (א), מִדְּלִיקָה שֵׁם וְאִין צָרִיךְ לְהַסְיָרָה וְלְהַנְיָחָה לְשֵׁם מִצְוֹת חֲנוּכָה (ב).¹ לְפִיכֵךְ עֲשִׂשִׁית (ג) שֶׁהִיְתָה דוֹלְקַת כָּל הַיּוֹם, שֶׁהִדְלִיקָה מֵעֶרֶב שַׁבַּת לְמִצְוֹת חֲנוּכָה, לְמוֹצָאֵי שַׁבַּת מְכַבֶּה וּמְדַלֵּיקָה לְשֵׁם מִצְוָה (ד); וּמִכָּל מִקוּם צָרִיךְ שִׁידְלִיקְנָה בְּמִקוּם הַנְּחָתָה, יִשְׁאֵם הַדְּלִיקָה בְּפָנִים וְהוֹצִיאָה לְחוּץ, לֹא יֵצֵא (ה).² מִסְקֵנָה הַגְּמָרָא שַׁבַּת כג, א. ¹מִימְרָא דְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי שֵׁם. ²מִימְרָא דְרַבָּא שֵׁם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **שלא לשם מצות חנוכה** – כגון, נרות שכבר דולקות, לצרכי תאורה.
 (ב) **לשם מצות חנוכה** – זו קולא, שאין צורך בהנחת הנרות לשם מצוה. וזו גם חומרא, כי לא די בהגבהת הנרות והנחתם לשם מצוה.
 (ג) **עששית** – כלי גדול ובו שמן בכמות רבה, שיכולה לדלוק במשך יומיים, ללא תוספת שמן.
 (ד) **מכבה ומדליקה לשם מצוה** – כי יש חובה להדליק מידי יום. ולמרות שהעששית דולקת, אין בכך קיום החובה.
 (ה) **לא יצא** – אף על פי שהמדליק ומשאיר בפנים, מקיים חובתו. המוציאה החוצה, לא קיים את חובתו.

שהרואה אומר: לצורכו הוא מדליקה (ו); ^אוכן אם מדליקה ואוחזה בידו, במקומה, לא יצא, שהרואה אומר: ^בלְצָרְכוֹ הוּא אוֹחֶזְהָ (ז).
^אגם זה מימרא דרבא שם.

סעיף ב

^היש מי שאומר דְּכֵיּוֹן דִּתְדַלְקָה עוֹשֶׂה מְצוּה צריך שיתן שמן בנר, כְּדֵי שְׁעוֹר, קודם הדלקה (ח), אבל אם בירך והדליק ואחר כך הוסיף שמן עד כְּדֵי שְׁעוֹר, לא יצא ידי חובתו (ט).
^ההרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **לצורכו הוא מדליקה** – הסיבה שלא יצא אינה משום שמעיקר הדין צריך להדליק נרות במקום הנחתם, אלא מפאת גזירה. כי הרואים אדם מוציא נרות, סבורים שזקוק להם כתאורה. אמנם כיום, לא שייכת גזירה כזו, כי אף אחד לא יחשוב שאדם מדליק נרות כדי לראות. ובכל זאת, לא השתנה הדין, וצריך להדליק רק במקום הנחתם.

(ז) **לְצָרְכוֹ הוּא אוֹחֶזְהָ** – עד ימינו, ניתן לראות בלילה אנשים, ובידם אמצעי תאורה כלשהו, כגון פנס. בזמנם היה זה ממש נפוץ, להחזיק אמצעי תאורה, כדי לראות היכן צועדים, ואין זה נראה כנרות חנוכה.

(ח) **קודם הדלקה** – הואיל וקיום המצווה מתבצע בהדלקה, צריכה זו שתהא ראויה לדלוק למשך חצי שעה לפחות, שזהו השיעור הנדרש על פי הלכה. דין זה מחייב גם שלא להדליק במקום בו מנשבת רוח מצויה, שתכבה את הנרות.

(ט) **לא יצא ידי חובתו** – למעשה, הלכה כדעה זו, אותה הביא המחבר ללא חולק¹, וצריך לחזור ולהדליק, אבל לא יברך².

1. דבר מצוי הוא שהמחבר מביא הלכה בשם יש מי שאומר, לא משום שחולקים עליו, אלא כיון שראה דין מסוים במחבר יחיד. אמנם אין זה כלל, כי ביטוי זה נכתב גם כשיש חולקים.

2. הסיבה שלא יברך זה החזור ומדליק, משום הדעה המובאת בגמרא (שבת כא, ב), שאין חובה על הנר לדלוק במשך חצי שעה, כי לא נאמר דין חצי שעה אלא לחייב הדלקה במהלך חצי שעה

סעיף ג

יאשה מְדַלֶּקֶת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה (י); 'אבל אם הדליקה חֵרֵשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן (יא), לא עשה כלום, ואף על פי שהניחה
 'מימרא דרבי יהושע בן לוי שם, דאף הם היו באותו נס, ופירש רש"י שגזרו היוונים על כל הבתולות הנישאות שייבעלו להגמון תחילה, ועל ידי האשה נעשה הנס. 'מסקנת הגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) שאף היא חייבת בה – אף שזו מצוה התלויה בזמן, והכלל הוא שנשים פטורות, מחיוב כזה. כאן חייבות, בשל היותן חלק מגזירות היוונים, ובשל היותן פעילות במרד. ואם אשה מדליקה, יכולים בני הבית לצאת ידי חובה. יכול המדליק להוציא ידי חובה את כל בני הבית, למרות אי נוכחותם בהדלקה. כי עיקר המצוה היא נר לכל משפחה³.
(יא) חרש שוטה וקטן – הפטורים מכל המצוות. עיוור יכול להדליק, כי אין המצוה בראיה, אלא בהדלקה, ויכול אף לברך ולהוציא אחרים ידי חובתם⁴.

זו, שאחר חשיכה. על כן לכתחילה, צריך לחזור ולהדליק. אבל יש להימנע מברכה, כי אין לברך מספק (משבצות זהב ס"ג, מובא להלכה במשנה ברורה ובכף החיים).

3. יש אומרים כי אדם שלא נכח בהדלקת הנרות, לא יצא ידי חובה. אבל השולחן ערוך סבור כי גם בהעדרם, יוצאים בני הבית ידי חובה. כמו שנראה (להלן סימן תרעז) שאכסנאי אשר מדליקים עליו בביתו, יוצא ידי חובה.

ובדין אכסנאי השוהה חוץ לביתו, יש שכתבו כי יכול לכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו. אמנם להלכה נראה לא כן, מאחר והחובה היא על המשפחה, ולא על כל אחד בנפרד (יביע אומר חלק ה, אורח חיים סימן יז ס"ק ד). עם זאת, האשכנזים יכולים להדליק ולברך, כי מקיימים את הידור המצוה. ואם לא הדליקו במקום שהותם, עדיין יצאו ידי חובה בהדלקת האשה.

יש מי שכתב, שאשה לא תברך, כבכל מצות עשה שהזמן גרמא. אבל מדברי המחבר לא נראה כן, כי הוא כתב שנשים חייבות בהדלקת נר חנוכה. נמצא כי זו תקנת חכמים, שהנשים תדלקנה, אף שהיא מצוה דרבנן התלויה בזמן.

4. שו"ת מהרש"ל (סימן עז), הביאו להלכה מגן אברהם (ס"ק ט). אמנם רבו החולקים על כך, והחושש לדבריהם, יתן לאשתו להדליק. עיין משנה ברורה (ס"ק ט). ובכל זאת, יש לו למברך על מי לסמוך, כי כך סתם הרב עובדיה יוסף, והביאו בנו בילקוט יוסף תרע"ה ס"ק י"ב.

גדול (יב); ^הויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך, מותר (יג). הגה:
 ולדין דכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו, קטן שהגיע לחינוך צריך
 להדליק גם כן.
^ההר"ן בשם בעל העיטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) ואף על פי שהניחה גדול – מאחר והמצוה היא כאמור, ההדלקה עצמה.
 (יג) מותר – ובהדלקתו יוצאים כל בני הבית ידי חובה. כי מאחר וחייבו
 חכמים את הקטנים, בני החינוך, בהדלקה, נראה שגדר חיובם שווה לשאר בני
 המשפחה. אמנם המחמירים סבורים כי למרות היותם חייבים משום מצוות
 חינוך, אין זו חובה עליהם, אלא על הוריהם. לכן אינם יכולים להדליק עבור
 המשפחה. למעשה, חוששים לדעה זו, ואין לתת לקטן להדליק עבור כולם.

סימן תרע"ו

סדר הברכות וההדלקה, ובו ה' פעיפים.

פעוף א

^אהמדליק בְּלִיל ראשון מברך שלש ברכות: להדליק נר חנוכה (א), ושעשה נסים (ב), ושהחיינו (ג); ^בואם לא בירך זְמַן בליל ראשון, מברך בליל שני או כשיזכור (ד).

^אמימרא דרב יהודה שבת כג, א. ^בטור בשם תשובת אביו הרא"ש.

פעוף ב

^אבְּלִיל ראשון ואילך מברך שְׁתַּיִם: להדליק, ושעשה נסים. הגה: ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק (ה) (מהרי"ל).
^אשם במימרא הנזכרת.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) להדליק נר חנוכה – זו ברכת המצווה, על הדלקת נרות חנוכה, כפי שקבעו חכמים.

(ב) ושעשה נסים – זו ברכת השבח, על הנסים שנעשו לישראל. הן נס פח השמן, והן נס הניצחון במלחמה.

(ג) ושהחיינו – כלל הוא שיש להודות לה' בכל חג או מצוה המזדמנים אחת לשנה, על החיים שנתן לנו, ועל האפשרות לקיים שוב את המצווה.

(ד) או כשיזכור – יכול אדם לברך שהחיינו כל עוד דולקות הנרות, או בלילה אחר, כשייזכר. ואם לא נכח בהדלקה ומי מבני ביתו הדליק עבורו, יצא ידי חובת כל הברכות¹.

(ה) קודם שיתחיל להדליק – את ברכת המצוות צריך לברך תמיד, טרם עשיית המצווה. כיון שעל ידי הברכה, הפעולה הנעשית מוגדרת מצווה. ואם

1. משנה ברורה ס"ק ז', ויש חולקים שצריך לברך שהחיינו. אמנם פשט דברי מרן שלא מברכים כי מפורש בפעוף זה שרק אם לא מדליקים בתוך ביתו צריך לברך.

סעיף ג

ימי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך: שעשה נסים (ו), ובליל ראשון מברך גם: שהחיינו (ז).¹ וואם אחר כך בליל שני או שלישי בא להדליק אינו חוזר ומברך: שהחיינו (ח).²
 שם, וכפרוש רש"י בשם רבנו יצחק בן יהודה משום רבנו יעקב. ה'תשובת אשכנזית.

סעיף ד

אחר שהדליק, אומר: הנרות הללו אנו מדליקין (ט) על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות וכו'.
 טור בשם מסכת סופרים (פ"כ).

שולחן ערוך כפשוטו

שכה, יכול לברך את הברכות כולן כל עוד לא סיים להדליק. אחר סיום ההדלקה, ובטרם חלפה חצי שעת משך ההדלקה, יכול עדיין לברך על הניסים ושהחיינו.

(ו) **מברך: שעשה נסים** – מדובר באדם שלא נמצא בבית כלשהו, אלא מיטלטל ונודד בדרכים, ואין אף אחד שמדליק עבורו נר חנוכה, לא בביתו ולא בבית אחר. קיום המצווה אצלו הוא בראיית נרות חנוכה, אפילו מרחוק, בפתח אדם שהדליק בחוץ, או על חלונו.² בסימן הבא נראה, כי אדם שיכול להדליק ולברך, צריך להתאמץ ולעשות כן, ולא להסתפק בברכה על הראייה.

(ז) **גם שהחיינו** – כאשר מברך על הניסים, יוסיף ויברך שהחיינו. הואיל וזו הפעם הראשונה בשנה, שמקיים את המצווה.

(ח) **אינו חוזר ומברך שהחיינו** – אף שכעת מדליק לראשונה, הרי כבר בירך בראיית הנרות, ובכך נפטר מחובה זו.

(ט) **הנרות הללו אנו מדליקין** – הטקסט המלא נמצא בכל הסידורים. מטרת

2. אמנם במקרה וחלפה חצי שעה מההדלקה, לא יברך (יחווה דעת ח"ד סימן לח). בליל שבת יברך מהשקיעה, ובמוצאי שבת בתוך חצי שעה, מעת שרגילים אנשים להדליק.

סעיף ה

יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני (י), ובליל שני כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין (יא); וכן בליל שלישי כשיוסיף עוד אחר סמוך לשני נרות הראשונות, יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה, ואחר כך יפנה לצד ימין, וכן בכל לילה; נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנם, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנם.

מ'הרי"ק בשורש (קכד) [קפג] על פי המרדכי בפרק ב דשבת בשם ר"מ.

שולחן ערוך כפשוטו

אמירה זו להסביר מדוע מדליקים את הנרות, וגם כדי להזכיר את איסור ההנאה לאורם.

(י) בנר היותר ימיני – מקום הנחת החנוכייה הוא בצדה השמאלי של הכניסה לבית או של החצר, כי המזוזה בצד ימין ואדם המדליק בחוץ צריך לעמוד בגבו אל הרחוב, ופניו אל הבית, כך נמצא שהחנוכייה ניצבת לשמאלו. במצב זה, מדליק בלילה הראשון את הנר שלצד ימינו, והקרוב לאמצע הפתח. גם המדליק בביתו, מתחיל בנר הניצב לימינו.

(יא) כדי להפנות לימין – בכל המצוות שיש בהם ימין ושמאל, הכלל הוא שהימין חשוב יותר, בהיותו סמל למידת הרחמים. על כן בכל הפניות, אם הדבר אפשרי, יש לפנות אל צד הימין. מטעם זה, נעשית הוצאת ספר תורה מארון הקודש, והולכתו אל הבימה, בכיוון ימין.

סימן תרע"ז

דין אכסנאי בחנוכה, ובו ד' סעיפים.

סעיף א

אֲכַסְנָאֵי שאין מדליקין עליו בביתו (א), צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בַּשָּׂמֶן (ב) של נר חנוכה; וְאִם יֵשׁ לוֹ פֶּתַח פֶּתוּחַ לְעֵצְמוֹ, צריך להדליק בְּפִתְחוֹ (ג), וְאִם עַל פִּי שְׁאוֹתוֹ בֵּית אֵינוֹ מְיוּחָד אֵלּא לְשִׁנָּה וְהוּא אוֹכֵל עַל שֶׁלַּחַן בְּעַל הַבַּיִת, וְהוּא הַדִּין לְבֵן הָאוֹכֵל אֲצֵל אָבִיו (ד). הגה: ויש אומרים דבזמן הזה שמדליקים בפנים ממש, ידליק במקום שאוכל, וכן נהגו (ה) (תשובת רשב"א סי' תקמ"ב).
 מ"מירא דרבי זירא שבת כג, א. א. ממהא דרב הונא שם. ג'טור בשם תשובת אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) שאין מדליקין עליו בביתו – אבל אם מדליקים בביתו, יצא ידי חובתו. כי עיקר המצווה היא נר לכל משפחה, ומשפחתו מדליקה.
- (ב) להשתתף עמו בשמן – כדי ליטול חלק במצווה. ובכך נחשב שקיים את המצווה, ואינו צריך לברך על ראיית הנרות.
- (ג) להדליק בפתחו – כבר ראינו שנהגו בעבר להדליק בחוץ, על פתח הבית. ואדם שיש לביתו שתי כניסות, משני צדדים, מחויב להדליק בשניהם, לבל ייחשד כמשתמט מן המצוות. כאן מדובר בשני דיירים שונים, וכל שכן שחובה להדליק בשני הפתחים. אמנם בזמננו, אדם שיש לו שני פתחים, אינו צריך להדליק בהם, הואיל ומדליקים בפנים.
- (ד) לכן האוכל אצל אביו – כשיש פתח לבן, צריך הוא להדליק שם. אכן כבר הובהר, כי אין צורך להחמיר בזה. ובן נשוי שמבקר את אביו, אם יחזור לביתו בערב, ידליק שם. ואם לאו, שווה דינו לכל אורח, ובהדלקת אביו יוצא ידי חובה. אם הוא מבני אשכנז, יכול גם הוא להדליק ולברך.
- (ה) וכן נהגו – אין צורך להדליק בפתח הבית, מאחר וידוע לכל שמדליקים בפנים, ולא ייחשד אדם כמשתמט מהדלקה. אמנם למנהג אשכנז, אם בעל

סעיף ב

¹קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק (ו).

¹ארחות חיים.

סעיף ג

^היש אומרים שאף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות (ז). הגה: כי חייב לראות ^המהר"י אבוהב בשם ארחות חיים וכן כתב המרדכי.

שולחן ערוך כפשוטו

הבית מסכים, יכול גם האורח להדליק בברכה.

(ו) צריך להדליק – הנה לפי דעת המחבר, שרק אחד מבני הבית מדליק, הלכה זו לכאורה אינה מובנת, כיצד יתכן שקטן ידליק? ברם לאמיתו של דבר מלמדנו המחבר, שאם הגיע קטן לגיל חינוך, יכול הוא להוציא בהדלקתו את שאר בני המשפחה. אם כי למעשה, רבו הפוסקים שחלקו על דעת המחבר, ולפיהם אין קטן מוציא גדולים, ברי חיוב, ידי חובתם. ואף שגם הקטן חייב בנרות חנוכה, הרי זו חובה משום חינוך¹, ולא חובה על עצם המצווה. ולמנהג אשכנז, שכל בני הבית מדליקים ומברכים, גם הקטן ידליק ויברך.

(ז) מדליק בברכות – ואף שבסימן הקודם ראינו כי זה שמדליקים עליו בביתו, לא ידליק, אין זה אלא כשחוזר לביתו. אבל אם לא ישוב, חייב להדליק בברכה במקומו. אם כי יש להורות לספרדים שלא יברכו².

חיילים יוצאים ידי חובה בהדלקת ההורים או האשה בביתם. אמנם בכל בסיס או בכל מקום שהם נמצאים, אם זה מתאפשר מבחינה ביטחונית, חובה שלפחות חייל אחד ידליק במקום נוכחותם, ויוציא את כולם ידי חובת ההדלקה, בברכה, כדי שכולם ישתתפו במצוה. ואפילו בשטח יכולים להדליק,

1. מגודל הקושיא השתדל כף החיים ליישב, שדברי המחבר כאן עוסקים בקטן שנמצא לבדו בבית (כף החיים ס"ק כב), אמנם זה כמובן דוחק, כי אין לכך שום משמעות בלשון המחבר.

2. כיון שפוסקים רבים סבורים שדעה זו חולקת על האמור בסימן הקודם, ולא קיבלו את החילוק שכתבתי (על פי הבית יוסף), על כן ידליקו, אבל ללא ברכה.

הנרות (מרדכי), וכן נוהגין (ח); ואפילו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין (ט) (תרומת הדשן ומהרי"ל בתשובת מהרי"ל סי' קמ"ה).

סעיף ד

הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה (י), עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו (יא); ואם נתערב בשמן אחר ואין שְׁשִׁים לְבָטְלוֹ, יֵשׁ מִי שְׂאוֹמֵר שְׂאִין להוסיף עליו, כדי לבטלו (יב).

הרא"ש בפרק ב דשבת בשם שאלתות דרב אחאי, והמרדכי בשם ילמדנו, פסיקתא רבתי. טור בשם הר"מ מרוטנבורג.

שולחן ערוך כפשוטו

ולברך. ואם מתאפשר, רשאים החיילים האשכנזים להדליק ולברך כל אחד בפני עצמו.

(ח) וכן נוהגין – בני אשכנז אכן נוהגים להדליק ולברך, בכל מקום.

(ט) מדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין – לפי מנהג אשכנז, כל בני הבית מדליקים ומברכים, הלכך גם אורח יכול להדליק ולברך.

(י) הצריך לשיעור הדלקה – כגון אם כבו הנרות בטרם חלפה חצי שעה.

(יא) שהרי הוקצה למצותו – והשמן אסור בהנאה.

(יב) כדי לבטלו – כיון שיש הלכה ש"אין מבטלים איסור לכתחילה".

הטעם שכתב המחבר "יש מי שאומר" הוא, כי המחבר עצמו פסק ביורה דעה, שבאיסור דרבנן מותר להוסיף.

סימן תרע"ח

נר של שבת קודם לנר של חנוכה, ובו סעיף אחד.

סימן זה אינו מציאותי בימינו, כי ברוך השם הכסף המצוי ביד כל אדם, מספיק לקיום מספר מצוות בו זמנית. הנידון של סימן זה הוא איזו מצוה יקיים הדל והאביון, שאין ממונו מספיק אלא למצווה אחת. עם זאת יש חשיבות בלימוד סימן זה, כי הוא מלמד את סולם הערכים הנכון.

סעיף א

מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת, יקנה נר שבת מפני שלום ביתו (א) (ועיין לעיל סימן רס"ג סעיף ג (ב)); ויאם יש לו לשל שבת ואין לו לנר חנוכה ולקדוש היום, יקנה לנר חנוכה, משום פרסומי ניסא (ג). הגה: והוא הדין נר חנוכה קודם ליין הבדלה (ד).
מימרא דרבא שבת כג, ב. בשם, בעיא, והדר פשטה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מפני שלום ביתו – חובת הדלקת נר השבת מטרתה, יצירת תאורה בבית, לבל ייכשלו איש באחיו, וזהו "שלום בית". אמנם נר חנוכה מטרתו להצית בלב את זיכרון הנס. ואם בידו כסף רק לאחת מהן, שלום בית קודם, על כן ירכוש בכספו נרות שבת.

(ב) לעיל סי' רס"ג סעיף ג' – שם הסביר המחבר כי בהעדר תאורה, אין שלום בבית.

(ג) משום פרסומי ניסא – הקידוש בליל שבת הוא מצוה מן התורה, והוא נאמר על היין. ללא יין, אפשר לומר את הקידוש על הלחם, ויוצאים בכך ידי חובה. ואף שלכתחילה עדיף לקדש על היין, אין לדחות את מצוות נר חנוכה הבאה להזכיר את הנס, אלא יסתפק באמירת הקידוש על הלחם.

(ד) קודם ליין הבדלה – מאחר וניתן לקיים את חובת ההבדלה בתפילת העמידה של מוצאי שבת. ואף שלכתחילה יש להבדיל על היין, אין חובה זו דוחה את מצוות נר חנוכה. יש בכך כדי ללמדנו, כמה חשוב להכיר בנסים

ועיין לעיל סימן רצ"ו סעיף ה (ה).

שולחן ערוך כפשוטו

ובהשגחת הקב"ה.

(ה) לעיל סימן רצ"ו סעיף ה' – לאמיתו של דבר, לא נוסף שם דבר על האמור כאן. ואכן, כתב המשנה ברורה כי צריך לתקן ולכתוב, כדלעיל בסימן וכו' (כי אין זו הפנייה לעיין שם)¹.

1. ואכן זו גרסת הדרכי משה.

סימן תרע"ט

בערב שבת מדליק נר חנוכה תחילה, ובו פעיף אחד.

בערב שבת חנוכה ישנן שתי מצוות הדלקה, נר שבת ונר חנוכה. סימן זה דן איזו מהן קודמת.

פעיף א

^אבערב שבת מדליקין נר חנוכה תחלה ואחר כך נר שבת (א).
הגה: ומברך עליהם כמו בחול, אף על פי שמדליקין בעוד היום גדול (ב) (ת"ה
סי' ק"ב)*.

^אטור בשם בה"ג. (וסיים שם, כיון דאי אפשר בענין אחר, חשוב הכשר מצוה).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ואחר כך נר שבת – יש דעה בראשונים לפיה, חלים איסורי השבת תיכף בהדלקת נרות. ומי שכבר הדליק, לא יוכל להדליק נר חנוכה. המחבר אמנם לא פסק כדעות אלה, ובכל זאת – כדרכו בקודש – בהעדר טרחה או מניעה, יש לכבד גם דעות שלא נתקבלו להלכה. לכן כתב כאן, שיש להקדים ולהדליק נרות חנוכה.

אם ארע שהדליק נרות שבת תחילה, והתכוון לקבל שבת, לא יוכל להדליק נר חנוכה. אבל אם לא התכוון, וכמנהג הספרדים, יכול להדליק נרות חנוכה. וגם אשכנזים הנוהגים שקבלת שבת מתבצעת בהדלקת נרות שבת, אם המדליק התכוון שלא לקבל שבת, יכול הוא להדליק נר חנוכה.

(ב) בעוד היום גדול – כפי שראינו, מותר להדליק כבר מפלג המנחה, שהיא כשעה ורבע זמנית טרם שקיעה. ובשעות זמננו, כשעה לפני השקיעה. ויש לוודא, כפי שראינו בסימן תרע"ב שהוכן בנרות כמות שמן שתדלק עד חצי שעה אחרי הלילה, ואם לא עשה כן לא יצא ידי חובה.

טוב להקדים ולהתפלל מנחה, לפני הדלקת נרות חנוכה. אכן אם בגלל זה יפסיד מניין, יכול להדליק לפני תפילת מנחה. וכמובן, אין לאחר את הדלקתן יותר משעת קבלת שבת, שהיא כ 18 דקות לפני השקיעה. אמנם בשעת

הדחק, ניתן להדליק עד כמה דקות לפני השקיעה. מי שקיבל שבת ונזכר שלא הדליק, אינו יכול להדליק.

סימן תר"פ

שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת, ובו ב' סעיפים.

כיבוי נר בשבת הוא מלאכה אסורה, ופעמים שאיסורו מן התורה. כגון שכתוצאה מן הכיבוי יכול להשתמש בפחם (מה שלא נהוג היום), או שהקל בכך את ההדלקה הבאה. גם בהעדר איסור תורה, אסור הכיבוי מדרבנן, ככל מלאכה שאינה צריכה לגופה. על פי זה נבין דברי המחבר.

סעיף א

א בליל שבת צריך ליתן שום דבר, לחוץ בין הנרות לפתח, בשביל שלא יכבה הנרות כשפותח את הדלת (א).
טור, ונתבאר בסימן רע"ז, סעיף א.

סעיף ב

ב בערב שבת אסור לקבוע הנרות בדלת עצמה* (אחורי הדלת (ב)).
טור לפי פירוש ר"י. (והוא הדין בדלת עצמו מצד חוץ, והאי דנקט אחורי הדלת משום שמעשה רבי שמואל שהביא הר"ם כך היה).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) את הדלת – פריצת הרוח פנימה וכיבוי הנרות, בעת פתיחת הדלת, מציאות שכיחה היא מאד. וגם ביום חול נדרש האדם למנוע את כיבוי הנרות, בחצי השעה של המצווה. ואף שנתקיימה המצווה למרות הכיבוי, הרי בשבת נדרשת זהירות יתירה, לבל תיגרם מלאכת כיבוי. ולמרות שאינו מכבה בידים, ואינו מתכוון שייכבו, הואיל וכיבויים שכיח, אם לא ישים דבר מה בין הנרות לפתח, הרי זה כאילו מכבה בידים¹.

(ב) אחורי הדלת – גם אם פתיחת או סגירת הדלת נעשית בנחת, השמן הרי

1. ואף שאין זה פסיק רישיה ממש, מכל מקום קרוב הוא לפסיק רישיה, כי אין להניע דבר שיגרום למלאכה. ועיין דברינו בהרחבה בסימן רע"ז סעיף קטן ג', שם הבאנו שיש גורסים, שודאי יכבה.

ג' ויש מי שמתיר (ג) (ועיין לעיל סימן רע"ז סעיף א' (ד)).

¹שם (בטור) בשם ר"מ מרוטנבורג בשם רבו ה"ר שמואל.

שולחן ערוך כפשוטו

זז ונע, וגורם ללהבת האש לגדול, והדבר מוגדר כעין הבערה. וכן להיפך, הרחקת השמן מן הפתילה והקטנת גודל הלהבה, מוגדרת כעין כיבוי. אמנם אין בכך איסור טלטול מוקצה, כי הנר בטל לדלת.

(ג) ויש מי שמתיר – בגלל שאינו מכוון להבעיר ולכבות, ואין כאן ממש הבערה וכיבוי.

(ד) סימן רע"ז סעיף א' – שם פסק המחבר לאסור, וכך היא הלכה.

סימן תרפ"א

אין מבדילין בנר חנוכה במוצאי שבת, ובו ב' סעיפים.

סימן זה דן כיצד יש לנהוג בהדלקת נר חנוכה במוצאי שבת.

סעיף א

^א במוצאי שבת אין מבדילין בנר חנוכה, שאין נהנים לאורו, ואין מברכין על הנר עד שיאזתו לאורו (א).

^א טור בשם הירושלמי.

סעיף ב

^ב מדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם ההבדלה (ב). הגה: וכל שכן בביתו שמדליק ואחר כך מבדיל, שהרי כבר הבדיל בבית הכנסת (ג).

^ב תרומת הדשן סימן ס.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) עד שיאזתו לאורו – חובה ליהנות מאור נר ההבדלה, לכן בלתי אפשרי להבדיל על נר חנוכה.

(ב) קודם ההבדלה – את ההדלקה נוהגים לעשות אחר קדיש, ולפני עלינו, כדי לאחר את יציאת השבת. ואף שהבדילו בתפילת העמידה וכבר יצאה השבת, ההבדלה הנערכת בבית הכנסת היא הוצאת השבת בפומבי, קבל עם ועדה, על כן יש לאחרה כפי האפשר.

בבית יש להקדים, לדברי המחבר, את עריכת ההבדלה לפני נרות חנוכה. כי המצווה השכיחה נעשית תחילה, לפני מצווה המזדמנת רק לעיתים¹.

(ג) כבר הבדיל בבית הכנסת – בתפילת העמידה של מוצאי שבת, מוסיפים בברכת אתה חונן לאדם דעת, נוסח של הבדלה. לכן יש להדליק, לדעת הרמ"א, את נרות החנוכה טרם הבדלה. אמנם למעשה, נוהגים הרבה להקדים

1. בשפת ההלכה: "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם".

ולהבדיל בבית, כדי להקדים מצווה תדירה למצווה שאינה תדירה וכדעת המחבר, ולהוציא את השבת לגמרי, טרם עשיית מלאכות².

2. ועיין ביאור הלכה ד"ה מדליקין.

סימן תרפ"ב

דין על הנסים בחנוכה, וכו' ג' סעיפים.

תפילת על הנסים היא הודאה לה' יתברך, על הניצחון במלחמה. הודאה זו, תיקנו חכמים לאמרה בברכת המזון ותפילת העמידה, כי למרות שהניצחון הושג בדרך הטבע, איתנה אמונתנו שה' יתברך הוא שהניע וסיבב את ההשתלטות על היוונים, הגם שהיו חזקים מאתנו פי כמה. ובכל מערכות ישראל ניכר וברור שיד ה' היא המאפשרת לפעולות האדם להצליח. יסוד הודאה זו באמונתנו שכל ניצחון בשדה הקרב אינו מפאת עוצמת הכוח, אלא הודות לעזרת ה' יתברך, כמאמר הפסוק (דברים ח יח) וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִיחַ לְךָ כָּח לַעֲשׂוֹת חַיִּל.

סעיף א

^א כל שמונת ימי חנוכה אומר על הנסים בְּבִרְכַת הַמְּזוֹן בְּבִרְכַת הָאָרֶץ (א), וּבְתַפִּילָה בברכת מודים (ב); ^בואם לא אמר, אין מחזירין ^אכרב הונא ורב ששת שבת כד, א. ^בהרי"ף והרא"ש מהא דתני רבי אושעיא שם, וכן כתבו התוספות שם ובשם תוספתא דברכות (פ"ג) וכן כתב הטור בשמם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) בְּבִרְכַת הָאָרֶץ – ברכה שניה בברכת המזון, שמהותה הודאה לה' על שהנחיל לנו את ארץ ישראל. ואין מתאים ממנה, להוספת הודאה על הנסים במלחמות ישראל. ואם התחיל הסעודה ביום שמיני של חנוכה וסיימה אחרי צאת הכוכבים יאמר על הנסים בברכת המזון אבל אם התפלל ערבית באמצע הסעודה לא יזכיר.

(ב) בברכת מודים – בברכה זו מודים לה' יתברך על חיינו המסורים בידו, על כן היא המתאימה ביותר להוספת הודאה זו.

אותו (ג) ועיין לעיל סימן רצ"ד (ד) סעיף ד' וה"י; יְמִיהוּ אִם נֹזְכֵר בְּאוֹתָהּ בְּרִכָּה, כֹּל זְמַן שֶׁלֹּא הִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, אֶפִּילוּ נֹזְכֵר בֵּין אֶתָּה לְהַשֵּׁם, חֹזֵר (ה). הגה: יש אומרים כששכח על הניסים פְּכַרְפֵּת הַמְּזוּן כשמגיע להרחמן יאמר (ו): הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו כו' (כל בו), (וכבר נתבאר סימן קפ"ז סעיף ד').
טור.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) אין מחזירין אותו – כששכח אדם לומר תוספת מסוימת, כמו יעלה ויבוא, שנוספה בתפילות החגים של התורה, תיקנו חכמים לחזור עליה. אבל בחגים שתוקנו בידי חכמים, לא נתקנה חובת חזרה. הסיבה לכך היא כי בכך מתבצעת הבחנה בין חגים של תורה, לחגים שחכמים תיקנו.
(ד) ועיין לעיל סימן רצ"ד – שם מוזכר כי אף שלא התחיל לומר את הברכה הבאה, אינו יכול לומר שם על הנסים.
(ה) חוזר – אם יחזור לאחר אמירת השם, כדי לומר על הנסים, תהא ברכתו לבטלה, לכן אין לחזור. אבל אם נזכר טרם אמר שם ה', כגון שאמר ברוך אתה, ועדיין לא הזכיר שם השם, יחזור ויאמר על הנסים. אמנם אין לזלזל כלל באמירת על הנסים כי אף שהזכרה היא מדרבנן, וחג החנוכה עצמו הוא תקנת חכמים, אין זו המצאה של חכמים, אלא ביטוי לרצון התורה, שנודה לה' על הנסים, כפי שציוותה להזכיר את יציאת מצרים.
(ו) כשמגיע להרחמן יאמר – אין מניעה לומר על הניסים בגמר ברכת המזון, כי אינו מוסיף ברכה.
גם בתפילת העמידה, יוכל לומר על הנסים, בתום כל הברכות, טרם יאמר יהיו לרצון¹. וזה מוסכם על הספרדים².

1. משנה ברורה ס"ק ד'.

2. כף החיים אות יב.

סעיף ב

גם במוסף של שבת ושל ראש חודש צריך להזכיר של חנוכה, אף על פי שאין מוסף בחנוכה (ז).

¹מסקנת הגמרא שם.

סעיף ג

^האין אומרים: **כָּשֶׁם שְׁעָשִׂיתָ וְכָלִי (ח)**, אלא מסיים: **וְעָשִׂיתָ עִמָּהֶם נְסִים וּגְבוּרוֹת בְּיָמֵים הַהֵם בְּעַת הַזֹּאת; וַיֵּשׂ אֹמְרִים שְׂאֹמְרִים אוֹתוֹ (ט).**

^הטור בשם יש אומרים ואביו הרא"ש, דלא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות (ברכות לד, א). ישם בשם יש אומרים דכיון דצורך רבים הוא שרי, וכן כתוב בארחות חיים שכך היא הנוסחא ברוב התפילות, וכן כתוב בנוסח הרמב"ם ובמסכת סופרים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) שאין מוסף בחנוכה – חידושו של סעיף זה הוא, שכשם שבברכת המזון תיקנו לומר על הנסים, אף שאין חובה לסעוד בחנוכה. כך גם בכל העמידות, אף זו של מוסף שבת או ר"ח, קיימת חובה לומר על הנסים, למרות שאין מוסף בחנוכה. כל זאת, מפאת חשיבות ההודאה לה' על הניצחון.

(ח) כָּשֶׁם שְׁעָשִׂיתָ וְכָלִי – כוונתו שאין לומר לשון בקשה "כשם שעשית וכו' תעשה לנו נסים", כי בברכת ההודאה אין מגישים בקשות, מאחר ונראה כאילו מודים רק כדי לבקש טוב. ואכן סודרו ברכות לצורך בקשה, וברכות לצורך הודאה, ואין לערב בינם.

(ט) שאומרים אותו – כי רק בקשות אישיות נאסרו, אבל בקשות עבור כלל ישראל, מותר לומר. וכל אחד ינהג כמנהגו.

סימן תרפ"ג

כל שמונת ימי חנוכה גומרים את ההלל, ובו פעיף אחד.

חובת אמירת ההלל מובאת בגמרא (פסחים ק"ז, א), שם אמרו כי הנביאים תיקנו להם לישראל, שכל פעם שתבוא עליהם צרה וייגאלו ממנה, יאמרו הלל¹. ואכן זהו אחד מיסודות היהדות, להכיר בטובת הקב"ה, ולהודות על ההצלה, ומכאן המקור לאמירת הלל בחנוכה.

פעיף א

^א כל שמונת ימי חנוכה גומרים את ההלל (א). הגה: וכל שמונת ימי ^אמימרא דרבי יוחנן משום רבי יהוצדק ערכין י, א והטעם מפני שהנס נתחדש בכל יום, ועוד שכל יום נשיא שלו חלוק משל חבירו וכל אחד צריך לגמור הלל על קרבנותיו. שיבולי הלקט.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) גומרים את ההלל – כלומר אומרים את ההלל בשלמותו, ולא כמו בפסח, שההלל כולו נאמר רק ביומו הראשון, ומשום שבחנוכה התחדש הנס כל יום². באמירת ההלל מקיימים מצוה דרבנן, התלויה בזמן. על כן פטורות הנשים מאמירתו, אלא שאם תאמר אשה את ההלל, זכות היא לה. נשות אשכנז יכולות לברך, ונשות הספרדים, אף אם תאמרנה הלל, כבר התקבל המנהג שאינן מברכות על מצוות שהזמן גרמא³.

1. בלשון הגמרא "נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן", וראה פירש"י שם שכתב וזה לשונו כלומר שאם ח'ו' תהא צרה עליהן ויוושעו ממנה, אומר אותה על גאולתה, כגון חנוכה.

2. על כן מוסיפים גר, מידי יום.

3. יביע אומר (חלק ו אורח חיים סימן מה, ומנחת שלמה תנינא סימן נח). יש חולקים וסוברים שכמו שנשים חייבות בנר חנוכה, כך הן חייבות באמירת ההלל. אמנם כבר הובהר שאין זו חובה, ובכל זאת שברור, שהאומרת הלל מקיימת מצוה.

חנוכה אין אומרים תחנון (ב) וצו"ץ (ג) ולמנצח (ד) וצדוק הדין (ה) גם בערב חנוכה במנחה (ו), ועיין לעיל סימן קל"א (ז) (מהרי"ל ומנהגים).

שולחן ערוך כפשוטו

- (ב) אין אומרים תחנון – כמו בכל ימי שמחה.
- (ג) וצו"ץ – שלושה פסוקים הנאמרים במנחה של שבת, להצדקת דינו של ה'. אין הפסוקים נאמרים בימים שלולא שבת, לא היתה בהם אמירת תחנון.
- (ד) ולמנצח – כי נאמר בו "יענך ה' ביום צרה", וחנוכה אינו יום צרה.
- (ה) וצדוק הדין – בעת ליווי נפטר אל קברו, אין אומרים צדוק הדין, כי אלו ימי שמחה.
- (ו) גם בערב חנוכה במנחה – כי השמחה מתחילה כבר ממנחה של ערב החג.
- (ז) ועיין לעיל סימן קל"א – שם נתבארו כל דיני הימים שאין אומרים בהם תחנון.

סימן תרפ"ד

סדר קריאת התורה בחנוכה, ובו ג' סעיפים.

חכמים תיקנו לקרוא בתורה בכל יום מימי חנוכה, בהם ארעה גם חנוכת המשכן. הקמת המשכן אותה עת, הביאה את נשיאי השבטים להקריב קרבנות במשכן החדש. ולמרות שהיה כל קרבן דומה לשל חברו, כתבה התורה פרשיה נפרדת לכל אחד מהם. ומן היום הראשון ואילך, קוראים את הקרבן שהביא הנשיא באותו יום. בכל פרשיה כזו, יש ששה פסוקים. וההלכה מחייבת שלא לפחות, בכל קריאה בתורה, מעשרה פסוקים. ולכל עולה, יש לקרוא לא פחות משלושה. סימן זה מלמד, כיצד תתקיים חובת הלכתית זו. ביום השמיני לא מסתפקים בקריאת הקרבן של היום השמיני, אלא מוסיפים לקרוא בקרבנות שהביאו שאר הנשיאים.

סעיף א

^אקורין בקרבנות הנשיאים שבפרשת נשא, שלשה בכל יום (א);
^בומתחילין בברכת כהנים (ב) (ויש אומרים שמתחילין פְּיּוּם פְּלוֹת
^אמשנה מגילה ל ע"ב, דאיתא בפסיקתא שבכ"ה בכסלו נשלם מלאכת המשכן, טור. ^בשם בשם יש מקומות.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שלשה בכל יום – בכל יום מזמנים שלשה עולים.

(ב) בברכת כהנים – פרשיה זו כתובה בפרשת נשא (במדבר ו כב), ונסדרה לפני פרשיות חנוכת המשכן. טעם קריאתה הוא מפאת הכהנים החשמונאים, על ידם ארע נס חנוכה.

מִשָּׁה (ג) (טור), וכן אנו נוהגין (ד)), וְקוֹרֵא אוֹתוֹ עִם פְּהֵן וְלֹוֹי (ה),
 וישראל קורא בַּיּוֹם הַרְּאִשׁוֹן (ו). (ויש אומרים שהכהן קורא כל אותה
 הפרשה עד בַּיּוֹם הַרְּאִשׁוֹן, והלוי והישראל קורין בַּיּוֹם הַרְּאִשׁוֹן (ז) (מנהגים) וכן
 נוהגין (ח)); אַבְּיּוֹם שְׁנֵי קוֹרֵא כֹהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁנִי עַד פֶּר אֶחָד בֶּן בְּקָר
 (ט), ולוי עד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי (י), וישראל חוזר וקורא: בַּיּוֹם הַשְּׁנִי (יא),
 ועל דרך זה בכל יום (יב). הגה: ויש אומרים שישראל קורא בַּיּוֹם
 י"שם בטור. א"ש.

 שולחן ערוך כפשוטו

- (ג) **ביום כלות משה** – בפרשת נשא (במדבר ז א), שם הובאו מאורעות חנוכת המשכן.
- (ד) **וכן אנו נוהגין** – אמנם חלק מהאשכנזים נוהגים כמו הספרדים, ומתחילים בברכת כהנים.
- (ה) **עם כהן ולוי** – את פרשיית ברכת כהנים מחלקים לשני קרואים, ואת הקריאה של "בַּיּוֹם הַרְּאִשׁוֹן" לשלישי. נמצא כי אין הפסוקים מצומצמים, בשונה מימים אחרים, בהם יש צורך בפתרון הלכתי.
- (ו) **וישראל קורא בַּיּוֹם הַרְּאִשׁוֹן** – במדבר פרק ז, פסוקים יב עד יז.
- (ז) **קורין ביום הראשון** – לדעה זו, מחלקים את ששת הפסוקים בין שני עולים, כי הם עיקר הקריאה של יום זה.
- (ח) **וכן נוהגין** – גם בזה רבו המנהגים, וכל קהילה תעשה כמנהגה. ואם טעו אין זה משנה כלל, כי כל המנהגים טובים.
- (ט) **פר אחד בן בקר** – כלומר, שלושה פסוקים.
- (י) **עד ביום השלישי** – מסיים את שלושת הפסוקים האחרונים של פרשיה זו.
- (יא) **חוזר וקורא: ביום השני** – את כל ששת הפסוקים, ובסך הכל קראו שנים עשר פסוקים.
- (יב) **ועל דרך זה, בכל יום** – יש לקרוא את פרשיית הקרבנות, של אותו יום בלבד.

שלאחריו, דהיינו ביום השלישי (יג), וכן בכל יום; וכן נוהגין (יד) (הגהות מיימוני פי"ח); ^ה ביום שמיני מתחילין: ביום השמיני, וגומרין כל הסדר (טו), וקורין פרשה ראשונה של בהעלותך (טז) (ונוהגים לסיים כן עשה את המנוחה (יז) (מנהגים)).
^ה שם.

סעיף ב

בשבת שבחנוכה מוציאין שני ספרים (יח); באחד קורא בפרשת

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) דהיינו ביום השלישי – יקרא את קריאת היום שלאחריו, לבל יקרא פעמיים את אותה קריאה.
 (יד) וכן בכל יום; וכן נוהגין – אמנם לא כל האשכנזים נוהגים כך, וכל אחד ינהג כמנהג מקומו.
 (טו) וגומרין כל הסדר – כלומר יש לקרוא את פרשיות הנשיאים עד יום שנים עשר, וגם את המשך הפרשה, בה הובא סיכום של כמויות הקרבנות שהוקרבו, וסיומה בפרק ז' פסוק פ"ט.
 (טז) פרשה ראשונה של בהעלותך – פרשייה בתחילת פרק ח' (פסוקים א עד ד), בה דנה התורה על מצות הדלקת נרות המנורה, בבית המקדש.
 (יז) לסיים כן עשה את המנוחה – הרמ"א מפרש את דברי המחבר ומבאר, שהפסוק האחרון של מצות הדלקת המנורה, בתחילת פרשת בהעלותך, מסיים במילים "כן עשה את המנוחה".
 (יח) מוציאין שני ספרים – ואם יש רק ספר אחד, גוללים ממקום למקום.

השבוע (יט), ובשני קורא בפל חנוכה (כ), ומפטיר: רְנִי וְשִׁמְחִי (כא); ואם חלו בו שתי שפלות, מפטיר בשניה במלכים, בנרות דשלמה (כב). הגה: ואם חל חתונה בשבת זו, מפטירין בפל חנפה (כג) (מנהגים).

ברייתא שם במגילה, לא, א. 'שם, ואף על גב דנרות דשלמה קדימי טפי, אפילו הכי עדיפי לן דזכריה, דנבואות עתיד נינהו. ר"ן (שם יא).

מעיקף ג

אם חל ראש חודש טבת בשבת (כד), מוציאין שלשה ספרים וקורין ששה בפרשת השבוע (כה), ובשני קורא אחד בפל ראש מ"מירא דרבי יצחק נפחא, מגילה כט, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) קורא בפרשת השבוע – ומזמין שבע קרואים, כמו בכל שבת.

(כ) קורא בשל חנוכה – בקריאה המיוחדת של חנוכה.

(כא) ומפטיר רְנִי וְשִׁמְחִי – בספר זכריה, מפרק ב' פסוק י"ד (רְנִי וְשִׁמְחִי בַת צִיּוֹן), עד פרק ד' פסוק ז' (תְּשׂאוֹת חֵן חֵן לָהּ). הפטרה זו מדברת על הגאולה העתידה, ובתוכה נבואה על הדלקת נרות המנורה במקדש. סיום ההפטרה הוא בקביעה הברורה – לֹא בְחִיל וְלֹא בְכַח כִּי אִם בְּרוּחֵי אֱמֶר ה' צְבָאוֹת – מהות חג החנוכה.

(כב) בנרות דשלמה – בספר מלכים א', מפרק ז' פסוק מ' (וַיַּעַשׂ חִירוֹם), עד פסוק נ' (לְהִיכַל זָהָב). בהפטרה זו מתוארת בניית המקדש על ידי שלמה, ובכלל הפרטים, גם פרטי המנורות (וְאֵת הַמְּנֹרוֹת חִמַּשׁ).

(כג) מפטירין בשל חנוכה – כאשר יש חתן בשבת, יש נוהגים שלא להפטיר בהפטרות השבוע, אלא בהפטרה מיוחדת לכבוד החתן. אבל בשבת חנוכה, אין לנהוג כן. אלא שמנהג זה לא התקבל בכל הקהילות.

(כד) ראש חודש טבת בשבת – וצריך לקרוא שלשה פרשיות. פרשת השבוע, קריאת ראש חודש, וקריאת חנוכה.

(כה) ששה בפרשת השבוע – בעליית שישי, יקראו שישי ושביעי.

חֲדָשׁ וּמִתְחִיל: וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִת (נו), וּבְשְׁלִישֵׁי קוֹרָא מִפְּטִיר בְּשֵׁל חֲנוּכָה^ו וּמִפְּטִיר: רְנִי וְשִׁמְחִי; וְאִם חָל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ בַּחֹל, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סַפְרִים, וְקוֹרִין בְּאַחַד שְׁלֹשָׁה בְּשֵׁל רֹאשׁ חֲדָשׁ (כז), וּבְשְׁנֵי קוֹרָא אֶחָד בְּשֵׁל חֲנוּכָה. וְאִם טַעַה הַחֹזֵן וְקָרָא אַרְבַּעַה בְּשֵׁל רֹאשׁ חֲדָשׁ, אִם לֹא הוֹצִיאוּ סֵפֶר שְׁנִי, אֵין צָרִיךְ לְקָרוֹת יוֹתֵר (כח); אֲבָל אִם הוֹצִיאוּ סֵפֶר שְׁנִי, מְשֻׁם פְּגָמוֹ צָרִיךְ לְקָרוֹת חֲמִישֵׁי בְּשֵׁל חֲנוּכָה (כט). הַגָּה: וְאִם טַעַה וְהִתְחִיל לְקָרוֹת בְּשֵׁל חֲנוּכָה צָרִיךְ לְהַפְסִיק לְקָרוֹת בְּשֵׁל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ (ל) (אֲבוֹדָהּם הַלְכוֹת בְּרֻכּוֹת); וְאִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת^ט בְּמֵאֵי דְסַלִּיק מִינֵיהּ, וְעוֹד דְּפָרְסוּמֵי נִיסָא עֲדִיף, הֲרָא"ש. מִימְרָא דְרַבִּי יִצְחָק שֵׁם. ר'רוֹקַח וְהַכֵּל בּוּ בִשְׁם רַש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) ומתחיל: וביום השבת – בדרך כלל לא קוראים בשבת, את שני פסוקי קרבן שבת. אבל בראש חודש שחל בשבת, קוראים גם פסוקי השבת. אחר קריאת ראש חודש, אומרים הספרדים קדיש ראשון. ויגידו קדיש נוסף, אחר הקריאה של חנוכה. האשכנזים מניחים את ספר התורה השלישי (בו יקראו את הקריאה של חנוכה) על הבימה, ואומרים חצי קדיש, ולא חוזרים לומר חצי קדיש אחר קריאת המפטיר.

(כז) שלשה בשל ראש חודש – קריאת ראש חודש נקראת ראשונה, בהיותה תדירה יותר משל חנוכה.

(כח) אין צריך לקרות יותר – כי תקנת חכמים שבחנוכה מזמנים שלושה עולים, ובראש חודש, שקדושתו רבה יותר, מזמנים ארבעה עולים. ובניגוד לשבת ויום טוב, הוספת עולים בראש חודש אסורה.

(כט) לקרות חמשה בשל חנוכה – כלומר הואיל ולא קראו בספר השני, למרות שהוציאוהו, יתכן שיאמרו כי הוא פגום. חשש זה גובר על איסור הוספת עולה חמישי בראש חודש.

(ל) להפסיק לקרות בשל ראש חודש – ואת של חנוכה, ישובו לקרוא בתום קריאת ראש חודש. ואם שמו לב רק בתום קריאת חנוכה, יקראו את של ראש חודש, ואין צורך לחזור ולקרוא את של חנוכה.

ראש חודש (לא), עיין לעיל סימן ק"מ (לב).

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) על קריאת ראש חודש - אחר שכבר ברך העולה על קריאת חנוכה, וטרם החלו בקריאה, שמו לב כי צריך לקרוא עתה בשל ראש חודש. האם ברכתנו אכן תקפה, גם לקריאת ראש חודש?
(לב) עיין לעיל סימן ק"מ - שם הובא כי הדבר שנוי במחלוקת, ובני אשכנז חוזרים ומברכים. אבל למנהג הספרדים, אינו חוזר לברך.

הלכות פורים

סימנים תרפ"ה – תרצ"ז

סימן תרפ"ה – סדר ד' פרשיות, ובו ז' סעיפים.

ישנן ארבע שבתות בשנה, בהן קוראים במפטיר קריאות שונות מהרגיל. וגם להפטרה, יש לקרוא בענין דומה לקריאת המפטיר. ואלו הן, שתיים שלפני פורים, ושתיים שאחריה. השתיים שלפני פורים קרויות שבת שקלים ושבת זכור, והשתיים שאחר פורים קרויות שבת פרה ושבת החודש. לכל שבת כזו יש קשר למצוה מיוחדת, אותה קיימו כשהיה המקדש קיים (ואחת נוהגת אף בימינו), וכפי שיוסבר להלן. בסימן זה מסביר המחבר את סדר קריאת ארבעת הפרשיות. ארבעת הסעיפים הראשונים בסימן, מבהירים כיצד לנהוג אם חל ראש חודש אדר בשבת. ושלושת הסעיפים אחרונים, מסבירים כיצד לנהוג, אם חל ראש חודש אדר באחד מימי השבוע.

סעיף א

(א) ^רראש חודש אדר הסמוך לניסן (ב), שחל להיות בשבת, קורין

^רמשנה ברייתא מגילה כט, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) נושא הסעיף – פרשת שקלים – חלק גדול מהקרבנות שהוקרבו במשכן ובמקדש היו קרבנות ציבור, עובדה שהצריכה כל אחד מישראל, ליטול חלק בקרבן. לכן, תיקנו חכמים שכל יהודי יתן מחצית השקל, ומן הכסף שיצטבר ירכשו קרבנות, כפי הנדרש לשנה אחת. גיוס הכספים נקבע לחודש אדר, כי מבחינת התורה, השנה מתחילה בחודש ניסן, לכן הוקצה חודש אדר לגבייה. כדי להפנות את תשומת לב הקהל למצווה, הכריזו על כך בראש חודש אדר. ומפני כן תיקנו חכמים לקרוא פרשה זו בשבת, עת חל בה ראש חודש אדר, או בשבת שלפני ראש חודש.

פרשת שקלים¹ ב' שהיא כ' תשא (ג), עד ועשית פיור נחשת (ד),
 זמפטיר: ויכרת יהוידע (ה); ומוציאין שלשה ספרים: באחת קורא
 פרשת השבוע (ו), ובשני של ראש חודש (ז), ובשלישי קורא
 מפטיר בפרשת שקלים (ח).

¹כשמואל ותניא כוותיה. ישם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) אדר הסמוך לניסן – כלומר בשנה מעוברת, אין קוראים ארבע פרשיות
 אלא באדר שני הסמוך לניסן.

(ג) שהיא כי תשא – הפסוקים הראשונים של פרשת כי תשא, עוסקים בדיני
 תרומת מחצית השקל, לקרבנות הציבור.

(ד) עד ועשית פיור נחשת – פרשיה המתחילה בשמות פרק ל', פסוק י"ז.

(ה) ומפטיר: ויכרת יהוידע – בספר מלכים ב'. מפרק י"א פסוק י"ז, עד המילים
 לפנהגים יהיו, בפרק י"ב פסוק י"ז. מסופר שם על מלכות יהואש הצדיק, שתיקן
 את בית המקדש, אחר מערכה לגיוס כספים והשגת תרומות מן העם.
 האשכנזים נוהגים להתחיל מפרק י"ב פסוק א' – בן שבע שנים יהואש במלכו.

(ו) באחת קורא פרשת השבוע – ויש לזמן שישה עולים לפרשת השבוע.

(ז) ובשני של ראש חודש – מכבדים עולה שביעי בספר השני, וקוראים בו את
 של ראש חודש. אחר הקריאה, אומרים קדיש. ואשכנזים מניחים את הספר
 השלישי על הבימה, טרם אמירתו.

(ח) ובשלישי קורא מפטיר בפרשת שקלים – הספרדים אומרים שוב חצי
 קדיש, אחר קריאה זו.

יש בשבת זו שמחה מיוחדת במעט. על כן נהגו קהילות אשכנזיות רבות,
 שמידי שבת אומרים "אב הרחמים", להימנע מכך בשבת זו¹.

לעיל בסימן רפ"ב הובא², כי אפשר להעלות קטן למפטיר, בארבעת הפרשיות.

1. אם טעו וקראו את פרשת שקלים לפני קריאת ראש חודש, יש להפטיר בהפטרה של שבת ראש
 חודש (כף החיים אות יד).

2. המחבר בסעיף ג', והרמ"א בסעיף ד', ועיין בדברינו שם.

סעיף ב

(ט) ^טבשבת שניה מוציאין שני ספרים; באחד קורא פרשת השבוע, ובשני קורא: זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמָלֶק (י), ומפטיר: פְּקֹדֵתַי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֶק (יא).

^טשם במשנה וברייתא ל, א.

סעיף ג

(יב) ^הבשבת שלישית, שהוא ט"ו באדר (יג), מפסיקין; ובשבת רביעית שהיא כ"ב לאדר מוציאין שני ספרים; בְּאֶחָד קורא ^השם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) **נושא הסעיף – פרשת זכור** – אזכורו של עמלק מקורו בצו התורה, שחייבה לזכור את מעשיו, כמובא בפרשת כי תצא – זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמָלֶק וכו' לא תִשְׁכַּח. הוסיפו חכמים ותיקנו לקיים את המצוה מן התורה, בקריאת פרשת זכור, בשבת שלפני פורים. משום שגם המן, שביקש לאבד את כל היהודים, בא מזרע עמלק.

(י) **זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמָלֶק** – בסוף פרשת כי תצא, דברים פרק כ"ה, פסוקים י"ז – י"ט.

(יא) **פְּקֹדֵתַי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֶק** – בשמואל א' פרק ט"ו, מפסוק ב' עד פסוק ל"ד. שם מסופר על שאול המלך שנצטווה להכרית את עמלק, ואי מילוי תפקידו כגדרש, מה שהולך לאיבוד מלוכתו.

(יב) **נושא הסעיף – פרשת פרה** – פרשיה בתחילת פרשת חוקת (חומש במדבר), בה נצטוונו במצוות פרה אדומה, אשר אפרה, מטהר טמאים שבאו במגע עם מת. סיבת קריאתה בחודש אדר היא, הזכרת חובת הטהרה, בהקרבת הפסח. מאחר וחייב כל אחד מישראל לאכול בטהרה, כזית מבשר קרבן הפסח. (יג) **שהוא ט"ו באדר** – זהו שושן פורים.

בפרשת השבוע, ובשני קורא פרשת פרה (יד), ומפטיר: וְזָרְקֵתִי
עֲלֵיכֶם מִיּוֹם טְהוֹרִים (טו) (ועיין לעיל סימן קל"ז סעיף ה').

סעיף ד

(טז) ¹בשבת חמישי, שהוא כ"ט באדר, מוציאין שני ספרים: באחד
קורא פרשת השבוע, ובשני: החדש הזה לכם, ומפטיר: בראשון
באחד לחדש (יז).
שם.

סעיף ה

הל ראש חודש אדר הקמוץ לניסן תוך ימי השבוע, ואפילו בערב
שבת, מקדימין לקרות פרשת שקלים בשבת שלפניו, ומפסיקין
בשנייה, כדי שתהא פרשת זכור בשבת הקמוכה לפורים מלפניה
(יח); ²ואם הל פורים בערב שבת, מקדימין לקרות פרשת זכור
¹כרב שם. ²שם וכרב להקדים זכירה לעשייה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) ובשני קורא פרשת פרה – בתחילת פרשת חוקת, חומש במדבר פרק י"ט,
מפסוק א' עד פסוק כ"ב.

(טו) וְזָרְקֵתִי עֲלֵיכֶם מִיּוֹם טְהוֹרִים – בספר יחזקאל, מפרק ל"ו פסוק ט"ז, עד
פסוק ל"ח. בו נאמרה נבואה על טהרת בני ישראל, בעת הגאולה.

(טז) נושא הסעיף – פרשת החודש – פרשיה בפרשת בא, שמות פרק י"ב,
מפסוק א' עד פסוק כ'. שבת זו היא ערב ראש חודש ניסן, לכן קוראים בה על
חשיבות חודש ניסן, ועל חובת הקרבת קרבן פסח.

(יז) בְּרֵאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ – בנביא יחזקאל. למנהג אשכנז – מפרק מ"ה פסוק
ט"ז, עד פרק מ"ו פסוק י"ח. ולמנהג הספרדים – מפרק מ"ה פסוק י"ח, עד פרק
מ"ו פסוק ט"ז. ההפטרה עוסקת בקרבנות שעתידים כלל ישראל להקריב, עת
יבנה המקדש.

(יח) בשבת הקמוכה לפורים מלפניה – כפי שהוסבר, יש קשר הדוק בין פרשת
זכור לפורים. על כן נתקן לקוראה, בשבת שלפני פורים.

בשבת שלפניו.

מע"ף ו

^טתִּימָן שראוי לקבוע בהם ראש חדש אדר, זבד"ו (יט); וסימן לְשִׁבְתוֹת הַהֶפְסָקָה, זמ"ו ב"ו ד"ד ובי"ו, כלומר: כשחל ראש חודש בשבת, מפסיקין בחמשה עשר בו (כ), וסימן זמ"ו (כא); וכשחל ביום ב' מפסיקין בו' בו, וסימן ב"ו (כב); וכשחל ביום ד' מפסיקין בד' בו, וסימן ד"ד (כג); וכשחל ביום ו' מפסיקין בשתי שבתות ב' בו וי"ו בו, וסימן ובי"ו (כד).

^טהרי"ף והרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) זבד"ו – פירוש, ימי השבוע בהם יתכן שראש חודש אדר יחול הם, שבת או שני, רביעי או שישי. אבל בימי ראשון, שלישי או חמישי, בלתי אפשרי שיחול ראש חודש³.

(כ) מפסיקין בחמשה עשר בו – שהוא שושן פורים.

(כא) וסימן זמ"ו – פירוש האות ז', חל ראש חודש בשבת. במקרה זה, ההפסקה היא ב-ט"ו אדר.

(כב) וסימן ב"ו – פירוש האות ב', חל ראש חודש ביום שני. במקרה זה, תוקדם פרשת שקלים לשבת שלפני ראש חודש, וההפסקה תחול בשבת הבאה, שהיא ו' אדר. כי פרשת זכור תיקרא בשבת אחריה, בי"ג אדר, ערב פורים.

(כג) וסימן ד"ד – ד' הראשונה פירושה, חל ראש חודש ביום רביעי. ד' השניה פירושה, שבת שאחר כך היא ד' אדר, ובה מפסיקים. כי את פרשת זכור יקראו בשבת הבאה, שתחול בי"א אדר, לפני פורים.

(כד) וסימן ובי"ו – ו' פירושה, חל ראש חודש ביום שישי. למחרת זו שבת הפסקה, בשני לחודש אדר. נמצא כי שבת זכור תחול בט' אדר, ובשבת שאחר

3. הסיבה לכך היא, כדי שלא יחול יום כיפור ביום שישי, או בראשון. וגם, לבל יחול הושענא רבה בשבת.

מע"ף ז

יש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקראם מדאורייתא (כה), לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא לתוספות ברכות יג, א (דפוס ישן).

שולחן ערוך כפשוטו

פורים, שהיא ט"ז אדר, שוב תהא הפסקה. בשבת החלה בכ"ג אדר תיקרא פרשת פרה, ובשבת אחריה יחול ראש חודש ניסן, ותיקרא פרשת החודש. (כה) **חייבים לקראם מדאורייתא** – לשיטה זו, מקור החיוב הוא פסוק מפורש בתורה – זכור את אשר עשה לך עמלק. אמנם החולקים סוברים, כי למרות שמצוה מן התורה לזכור, אין חובת הקריאה אלא תקנה דרבנן. חובת קריאת פרשת פרה אינה מפורשת בתורה, ולפוסקים רבים, אינה חובה מן התורה. אף כי יתכן שהתורה רמזה על חובת קריאתה בתחילתה, בפסוק "זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר", כלומר חוק הוא לאומרה.

למעשה, חובת פרשת זכור גדולה יותר משל פרשת פרה. וכל אלו הפרשיות שנזכרו בסימן זה, חובת קריאתם היא מצוה על הציבור, ממש כחובת קריאת התורה. עם זאת, פרשת זכור היא לכלל הדעות חובה על כל יחיד, ואם לא נכח אדם בבית הכנסת, עת קראו בה, יקראנה בעצמו. ויש אומרים, שיכול לצאת ידי חובה אם ישמע את הפרשיה הנקראת בפורים, או בפרשת כי תצא, ויכוין לקיים מצוה זו.

לדעה שגם חובת פרשת פרה היא מן התורה, ראוי למי שלא נכח בבית הכנסת, לקרוא את הפרשיה בעצמו.

לגבי חובת נשים נראה, כי הן חייבות בזכירת מעשה עמלק⁴. אבל אינן חייבות להשתתף במנין, ולשמוע את הקריאה מספר התורה⁵, כי מקיימות את המצווה בזכירה בעלמא. על כן טוב שתקראנה בעצמן את שלושת פסוקי פרשת עמלק. עם זאת, יש מקומות בהם מקפידות הנשים לבוא ולשמוע את פרשת זכור מספר תורה, ומארגנים עבורן קריאה בזמן שיכולות לבא, אבל אין

4. כי הרמב"ם לא כלל מצוה זו, ברשימת המצוות שהנשים פטורות מהם.

5. כי זו מצוה דרבנן, התלויה בזמן.

למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא (כו). הגה: ואם אי אפשר להם לבא, מכל מקום יזהרו לקרותם בנגינתם ובטעמם (כז) (מצא כתוב).

שולחן ערוך כפשוטו

זה מעיקר הדין.

(כו) **שהם מדאורייתא** – כלומר תיקנו חכמים שזכירת מעשה עמלק⁶, שהיא מצות עשה מן התורה, תהא נעשית בקריאה במניין. והיא הקריאה בתורה בציבור היחידה, בה מקיימים מצוה מן התורה⁷.

(כז) **יזהרו לקרותם בנגינתם ובטעמם** – ובכך יצאו ידי חובת הקריאה מן התורה.

6. ולדעת המחבר גם פרשת פרה.

7. ויש אומרים שהקריאה במניין מתוך ספר תורה כשר, היא עצמה מצוה מן התורה. הסבר הדברים הוא, שחכמים אמנם תיקנו את הקריאה בתורה, ועדיין אין זה דין דרבנן. משום שהתורה אמרה כי חובה להזכיר את עמלק, אבל לא פירשה כיצד לקיים חובה זו, אלא העניקה לחכמים את האפשרות להגדיר את אופן קיום המצווה. וכפי שיחליטו, כך תהיה הדרך לקיום המצווה מן התורה.

סימן תרפ"ו

דין תענית אסתר, ובו ג' סעיפים.

מכאן עד סוף הספר מובאים הלכות פורים, שהוא חג מדברי קבלה, כלומר תקנת נביאים שנכחו בזמן הנס הגדול. אותה עת, הפכה גזירת השמדת היהודים, ליום בו הרגו היהודים באויביהם, בזכות שני הצדיקים, מרדכי היהודי ואסתר המלכה. מצוות רבות נוהגות בימי הפורים, הלא הם צום "תענית אסתר", אשר בסימן זה נידונו הלכותיו. קריאת מגילת אסתר, שדיניה יובאו מסימן תרפ"ז עד סימן תרצ"ב. קריאת התורה והתפילות המיוחדות של יום זה, בסימן תרצ"ג. מתנות לעניים, בסימן תרצ"ד. דיני מתנות לחברו, וחובת הסעודה, בסימן תרצ"ה. פעולות שנאסרו בימים אלה, עקב דין השמחה שבו, בסימן תרצ"ו. ובסימן האחרון, דיני פורים קטן באדר ראשון, כשיש שני חודשי אדר.

תענית אסתר אינה דומה לשאר תעניות, כי בעוד שהם נקבעו לזכר החורבן, והדברים העצובים שאירעו בהם, נקבעה תענית זו כזכר לתענית שקיימה אסתר אותה עת, ואשר הולכה והסבה את הגאולה. על כן אין תענית זו חמורה כשאר תעניות, כפי שנלמד בסימן זה.

סעיף א

^א בחנוכה ופורים מותר להתענות לפנייהם ולאחריהם (א).

^א תוספות תענית (יח, א ד"ה רב אמר), וכן כתב הרא"ש בפרק קמא דמגילה.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מותר להתענות לפנייהם ולאחריהם – בעבר היו ימים רבים בהם שמחו מאד על הנסים שאירעו לישראל, ובכללם אף חנוכה ופורים, ומגודל השמחה, תיקנו חכמים איסור תענית, לפנייהם ולאחריהם. את רשימת הימים השלימה ניתן לראות בספר הנקרא "מגילת תענית". אולם בחלוף תקופה, בוטלה שמחת ימים אלה, מלבד חנוכה ופורים. והיה מקום לחשוב, שגם איסור התענית לפנייהם ואחריהם, נותר על כנו. מבהיר המחבר כי אחר ביטול מגילת

סעיף ב

במתענים בי"ג באדר (ב); ואם חל פורים באחד בשבת (ג),
מקדימין להתענות ביום חמישי (ד). הגה: ותענית זה אינו חובה (ה),
 לכן יש להקל בו לעת הצורך, כגון: מעוברות או מניקות או לחולה שאין בו
 סכנה (ו), ואפילו רק כואבי עינים, שאם מצטערים הרבה לא יתענו ויפָרְעוּ
 הַרְא"ש שם אהא דאיתא שם (ב, א) י"ג זמן קהילה לכל היא.

שולחן ערוך כפשוטו

תענית, הגם שנותרה שמחת חנוכה ופורים על כנה, איסור התענית הנ"ל
 בוטל.

הסיבה שחכמים הפרידו את חנוכה ופורים משאר ימי הנסים היא, כי למרות
 הנסים הגדולים שאירעו בשאר ימים, הרי הנסים של פורים וחנוכה הובילו
 לניצחון על מלכויות שרצו לכלות ולהשמיד את בני ישראל, בפורים נגאלנו
 מיד בבל מדי ופרס, ובחנוכה נגאלנו ממלכות יון.

(ב) מתענים בי"ג באדר – אסתר, עת ישבה על כס המלכות, ביקשה מכל בני
 ישראל לצום משך שלושה ימים, במהלך חודש ניסן. וכשקבעו חכמים זיכרון
 לכך, סירבו לקבוע תענית בחודש ניסן, כי הוא חודש הגאולה. אמנם לאור
 העובדה שהצום נועד לבטל את הגזירה הנוראה, שהיתה אמורה להתרחש
 בפורים, הוקדמה התענית. וצמים יום אחד, בערב פורים.
(ג) חל פורים באחד בשבת – ויום הצום, י"ג אדר, חל ביום שבת, בו אסור
 לצום.

(ד) מקדימין להתענות ביום חמישי – אבל ביום שישי לא יתענו, לבל ייכנסו
 אל השבת, כשהציבור מעונה.

(ה) ותענית זה אינו חובה – כשאר תעניות, שנקבעו זכר לחורבן.
(ו) לחולה שאין בו סכנה – מעיקר הדין, חולה שאין בו סכנה פטור מן הצום,
 גם בשאר תעניות (מלבד יום כיפור). ולדעת המחבר, גם מעוברות ומניקות¹
 פטורות בהן, ואין צורך להשלים. אמנם הרמ"א החמיר על מעוברות ומניקות

1. עד 24 חודש היולדת עדיין נחשבת מניקה, גם אם בפועל היא איננה מניקה. ואם מרגישה
 חלשה מעט, אינה צריכה לצום (יחווה דעת חלק א סימן לה).

אחר כך (ז), אבל שאר בריאים לא יִפְרְשׁוּ מִן הַצְבוּר (חדושי אגודה בשם מחזור ויטרי). ואם חל פורים ביום ראשון, שמתעניין ביום חמישי שלפניו, וחל בו ברית מילה, מותר לאכול על המילה (ח), ולמחר ביום ששי יתענו האוכלים (ט) (הגהות מנהגים).

סעיף ג

י"ש מתענים שלשה ימים (י), זכר לתענית אסתר (יא).

יטור בשם מסכת סופרים (פרק כא). ואע"פ שאותן היו בניסן, לא רצו להתענות בניסן לפי שנגאלו בו אבותינו והוקם המשכן.

שולחן ערוך כפשוטו

בכל הצומות, ולדעתו, כיון שצום זה קל בחומרותו, יש לפטרם. (ז) **ויפרעו אחר כך** – הלכה זו מתייחסת למי שיש לו איזה מיחוש, אשר מן הדין, לא נפטר מחובת הצום. על כן מתי שישוב לחוש בטוב, חייב לצום. אבל מעוברות ומיניקות וחולה שאין בו סכנה, לא יצומו, גם אם אחר כך יחוש בטוב.

(ח) **מותר לאכול על המילה** – הואיל וזו גם תענית שחומרותה פחותה משאר תעניות, וגם הוקדם עת הצום, האורחים גם הם פטורים מן הצום ביום זה, ולמחרת יתענו. עם זאת, המנהג הנפוץ הוא לקיים את הסעודה בערב, אחר גמר התענית. ולמנהג הספרדים, אין האורחים פטורים מן התענית. אבל בעלי הברית, הן אשכנזים והן ספרדים², פטורים לגמרי מן הצום. לכן האב הסנדק והמוהל, וכן חתן בימי שבעת ימי משתה, לא יצומו, אפילו אם זו תענית שלא נדחתה.

(ט) **ביום ששי יתענו האוכלים** – כדי לקיים את הצום, שאינו קבוע דווקא ליום מסוים.

(י) **מתענים שלשה ימים** – ובשתי הלילות בינם, סועדים.

(יא) **זכר לתענית אסתר** – כשביקשה אסתר מישראל לצום, נמשך הצום שלושה ימים. אמנם לא נתפשט מנהג זה.

2. עיין שער הציון ס"ק ט"ו, ויחווה דעת חלק ב', סימן ע"ח.

סימן תרפ"ז

חיוב קריאת המגילה, ובו ב' סעיפים.

המצוה המרכזית של פורים היא קריאת המגילה, ובקריאתה מקיימים את חובת ההודאה לה' יתברך על הנסים, במקום אמירת הלל. ואף שאין שם ה' נזכר במגילה, הרי גילוי ההיסטוריה שנעשה במגילה יש בו עדות להשגחת השם, לא רק בנסים גלויים, כמו ביציאת מצרים, אלא אף בכל המהלכים שלעניי המתבונן, המביט על כל אירוע בנפרד, נראה מקרי. אבל המתבונן על התמונה כולה, מבחין כי האל ברוך הוא, דאג להצלת עמו, כשהתערב באופן בלתי גלוי, בכל המהלכים וההתרחשויות. קריאת המגילה היא מצוה מדרבנן, והסימן דן בחשיבות מצוה זו.

סעיף א

^אחייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור וְלִשְׁנוֹתָהּ ביום (א). ^בישל לילה, זמנה כל הלילה (ב); ושל יום, זמנה כל היום מהנץ החמה עד סוף היום (ג); ואם קראה משעלה עמוד השחר, יצא (ד).
^אמימרא דרבי יהושע בן לוי מגילה ד, א. ^ברמב"ם פרק א ממשנה שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ולחזור וְלִשְׁנוֹתָהּ ביום – זכר לנס, שהיו צועקים לה' ביום ובלילה.
(ב) כל הלילה – ככל המצוות שזמנם בלילה, המצוה היא כל הלילה, אבל לכתחילה יש לקרוא בתחילת הלילה, כי זריזים מקדימים למצוות.
(ג) עד סוף היום – עד השקיעה. אם התחיל לפני השקיעה, יברך על קריאתה, אף שלא יסיים עד השקיעה. ואם מתחיל אחר השקיעה, לפני הלילה, לא יברך.¹

(ד) יצא – כך הוא בכל המצוות שזמנן ביום, לכתחילה יש לעשותן רק משעת הנץ החמה. בשעת הדוחק, אפשר לקרוא את המגילה כבר מעמוד השחר

1. יביע אומר חלק י', אורח חיים סימן נ"ב עמוד פו.

מעייף ב

ימבטלים תלמוד תורה (ה) לשמוע מקרא מגילה (ו), קל וחומר לשאר מצות של תורה, שכולם נדחים מפני מקרא מגילה (ז), שאין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו¹ חוץ ממת מצוה שאין לו קוברים (כדי צרכו (ח)), שהפוגע בו קוברו תחלה, ואחר כך קורא (ט). הגה: וכל זה לא מירי אלא בְּדַאֲכָא שְׁהוּת (י) לַעֲשׂוֹת שְׁתִּיחָן, אבל אם איברייתא שם ג, א. ¹בעיא דרבא שם ע"ב, והדר פשטא.

שולחן ערוך כפשוטו

ולברך עליה, שזה כשעה ורבע לפני זריחת החמה.

(ה) מבטלים תלמוד תורה – למרות חשיבותה הגדולה של מצות תלמוד תורה, עליה אמרו חכמינו "תלמוד תורה כנגד כולם".

(ו) לשמוע מקרא מגילה – ביטול תורה זה כוונתו לשיעור תורה, שזמנו קבוע לשעת קריאת המגילה. במקרה זה, יידחה השיעור מפני מצות הקריאה, מאחר והלימוד מטרתו הנעת אנשים לקיים מצוות.

(ז) נדחים מפני מקרא מגילה – לא מדובר חלילה בביטול מצוה מן התורה, לצורך קריאת המגילה. כי אם ניצבים לפני האדם שתי מצוות, והאחת מן התורה, ברור שעליו להקדים את זו האחרונה. אלא מדובר בהקדמת קריאת מגילה לשאר מצוות.

את קריאת המגילה מקיימים אחר תפילת ערבית בערב, ושחרית וקריאת התורה בבוקר. ואין לשנות את הסדר, כי תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם. ואף שקריאת המגילה דוחה כל מצוה, הכוונה למצוה שהזדמנה לידו באותו יום, כגון ביקור חולה. במקרה זה, קריאת המגילה קודמת, לכן יבקר את החולה רק אחר קריאתה.

(ח) כדי צרכו – כל עוד אין עשרה מלווים, לצורך אמירת קדיש.

(ט) קוברו תחלה, ואחר כך קורא – כי גדול כבוד הבריות, ואפילו של נפטר. לכן מקדימים מצוה זו, לשאר מצוות.

(י) מירי אלא בְּדַאֲכָא שְׁהוּת – תרגום: כל זה לא מדובר אלא, כשיש זמן לעשות את שניהם.

אפשר לעשות שתיהן אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה
(יא) (ר"ן וב"י בשם תוספות ומהר"א מזרחי). וְהָא דְמַת מְצוּה קוּדֵם, הַיְינוּ דוּקָא
 בְּדִאֲפָשָׁר לוֹ לְקַרְאָה אַחַר כַּךְ **(יב)** (מהר"א מזרחי).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) מקרא מגילה – זה כאמור, מוסכם על המחבר.
(יב) בְּדִאֲפָשָׁר לוֹ לְקַרְאָה אַחַר כַּךְ – לכן במקרה שלא יוכל לקרוא אחר
 הקבורה, יקדים לקרוא את המגילה, ורק אחר כך יטפל במת המצוה. במקרה
 ואי אפשר לעשות את שניהם, קבורת המת קודמת, כי היא מצוה מן התורה,
 כמו שכתוב (דברים כא כג) "כִּי קָבֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַיּוֹם הַהוּא"².

2. ספר המצוות לרמב"ם מצוה רלא.

סימן תרפ"ח

דין כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, ובו ח' פעיפים.

בניגוד לחגים מן התורה, שאת זמנם קבעה התורה, ליום מסוים בלבד. פורים אינו נחגג בכל מקום, באותו יום, כי הנס גם הוא לא התרחש בו זמנית בכל מקום. בכל תחומי ממלכת אחשוורוש, גברו היהודים על שונאיהם בי"ג אדר, ונחו בי"ד (ולכן עשוהו יום שמחה). אבל תושבי שושן הבירה, נלחמו יום נוסף נגד אויביהם, ונחו בט"ו אדר כזכר לכך, ביקשו חכמים לקבוע שכל עיר הדומה לשושן, בחומות המקיפות סביבה, תחגוג בט"ו, ושאר הערים תחגוגנה בי"ד. אלא שארץ ישראל באותם ימים היתה חרבה, ולא היה בה אפילו עיר אחת מוקפת חומה. וכדי לכבד את ארץ ישראל קבעו, שהתאריך לפיו תוגדר עיר מסוימת מוקפת חומה, לא יהיו ימי הפורים, אלא זמן כיבוש הארץ, על ידי יהושע. הלכך כל עיר שהיתה מוקפת חומה בזמנו, תקרא בט"ו, ובזה כיבדו את ארץ ישראל.

פעיף א

^אפְּרָכִים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, ^באפילו אינן מוקפין עכשיו, קורין בט"ו, ^גאפילו אם הם בחוצה לארץ (א), ^דאפילו אין ^המשנה ריש מגילה ב, א. ^וברייתא שם ג, ב. ^זטור וכן כתב הר"ן בשם התוספות והרמב"ן על פי הירושלמי ושכן דעת הגאונים. ^חתוס' והרא"ש שם דרבי יהושע בן לוי איירי בלא הוקף מימות יהושע בן נון.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אפילו אם הם בחוצה לארץ – יש דעות לפיהם נוהג דין זה רק בארץ ישראל, הואיל ומטרתו להעניק כבוד לארץ ישראל. בא המחבר והכריע כי הוא נוהג בכל עיירה מוקפת חומה מימות יהושע, אף בחו"ל. כיון שביקשו חכמים להזכיר לכל ישראל, את כיבוש יהושע. ולעורר בכך תקווה לגאולה, ושאיפה לשיבת הארץ.

בהם עשרה בטלנים (ב) (פירוש, בטלנים ממלאכתם ועוסקים בצרכי צבור (ג)); (ד) והוא שהוקף ואחר כך ישב, 'או שישב תחלה על דעת להקיפו אחר כך (ה), לאפוקי (ו) כְּשֶׁנִּזְדַּע שְׂיִשֵּׁב תְּחִלָּה עַל דַּעַת שְׂלֵא לְהַקִּיפוֹ (ז) (אבל בְּסֶתְמָא, הוקפה ולבסוף ישבה, ר"ן).
 מ"מירא דרבי יהושע בן לוי שם. 'טור בשם מהר"מ מרוטנבורג.

סעיף ב

'זכן הכפרים הנראים עמהם, אפילו אינם סמוכים (ח), כגון שהם מ"מירא דרבי יהושע בן לוי שם וברייתא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) ואפילו אין בהם עשרה בטלנים – יש דעה ולפיה דווקא עיר ובה עשרה איש שאינם עסוקים במלאכתם, כדי שיהיו פנויים לתורה ולחכמתה, ומעניקים חשיבות לעירם, רק בה קורים בט"ו. אמנם המחבר לא פסק כמותם, על כן כתב אפילו ללא עשרה בטלנים.
 (ג) ממלאכתם ועוסקים בצרכי צבור – המפרש (באר הגולה, כפי הנראה), הרחיב מושג זה לכל העוסקים בצרכי ציבור.
 (ד) המשך הסעיף – הדין בכוונת בוני החומה בזמן יהושע בן נון, אינו מעשי כלל, ואינו רלוונטי עבורנו, כי אין ביכולתנו לדעת זאת.
 (ה) להקיפו אחר כך – כלומר רק חומה שתכלית בנייתה נעשתה, כהיקף למתחם מגורים.
 (ו) לאפוקי – תרגום: מלבד אם.
 (ז) על דעת שלא להקיפו – במקרה זה, אף שאחר כך הוא אכן הוקף, אין העיר נחשבת מוקפת חומה.
 כיום למעשה, רק ירושלים נחשבת מוקפת חומה, מתקופת יהושע בן נון, באופן ודאי. ורק בה קוראים ביום ט"ו בלבד.
 (ח) אפילו אינם סמוכים – גם ישובים שהמרחק בינם לעיר המוקפת חומה, גדול ממרחק מיל, ובקנה המידה שלנו, יותר מקילומטר.

בהר (ט); או שסמוכים להם, אפילו אינם נראים עמהם, כגון שהם בעמק, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר מִמֵּיל (י). ובְּשׁוֹשָׁן אף על פי שאינה מוקפת חומה מימות יהושע, קורין בט"ו, והואיל ונעשה בו הנם (יא).

¹שם בגמרא ב, ב. ²שם בגמרא (ג) משמיה דרבא, ואמרי לה כדי.

סעיף ג

כפרים ועיירות גדולות, וכרכים שאינם מוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בי"ד (יב).

¹שם (ע"א) במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) שהם בהר – מיקום הישוב על הר, מאפשר לתושביו לראות את העיר המוקפת חומה. וגם מן המוקפת חומה ניתן לראות ישוב זה.

(י) שלא יהיו רחוקים יותר מִמֵּיל – יישובים שמחוץ לעיר המוקפת מצטרפים עמה וקוראים בט"ו, הגם שבלתי אפשרי לראותם. ובלבד שהמרחק בינם לא יהא גדול ממיל. היינו, לא גדול מקילומטר¹.

התחום המקובל כמוקף חומה בירושלים, הוא זה המוקף בימינו בחומת העיר העתיקה. עם זאת, כל תושבי ירושלים קוראים בט"ו, כיון שקיים רצף וחיבור בין כל חלקי העיר. וכן מפאת העירוב שנעשה לצרכי שבת, ובזכותו מתאחדת כל העיר למתחם אחד. וגם מפני שהמועצה האזורית הקובעת, לה כולם מחויבים, היא עיריית ירושלים.

(יא) ונעשה בו הנס – וכשנחו מן המאבק, היה זה ט"ו.

(יב) קורין בי"ד – במציאות של ימינו, קוראים בכל מקום בי"ד, מלבד ירושלים.

1. נמדד לפי מרחק ולא לפי זמן של נסיעת מיל. וכבר הרחבתי על זה בספר "בעקבות המחבר", חלק ג' סימן כ"ד. עוד כתבתי בזה בספר "בעקבות המחבר", חלק א' עמוד צז, בעניין פרסה, לגבי תפילת הדרך.

סעיף ד

כִּרְכַּךְ שֶׁהוּא סֶפֶק אִם הוּקָף בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ אִם לֹא, קוֹרִין בִּי"ד וּבִט"ז וּבְלִילֵיהוֹן (יג), וְלֹא יִבְרַךְ כִּי אִם בִּי"ד שֶׁהוּא זְמַן קְרִיאָה לְרֹב הָעוֹלָם.

רמב"ם שם מהא דחזקיה קרי בטבריא בי"ד וט"ו וכו' (ה, ב). לשם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) קורין בי"ד ובט"ז ובליליהון – אף שזהו ספק דרבנן ולכאורה היינו צריכים להקל, ולא לקרוא כלל, מחמירים לקראה שוב. כי אם לא יקראה שוב, תתבטל המצווה לחלוטין. על כן קבעו חכמים, שתיקרא בשני ימים. והברכה נאמרת ביום הראשון בו רוב העולם קורא, ובו המצווה מתקיימת לראשונה. ושאר המצוות, שמחה ומשתה, מתנות לאביונים, ומשלוח מנות, נוהגות בשני הימים, אלא שאין מרבים בהם ביום ט"ו.²

להלן רשימת הערים המוטלות בספק: טבריה, חברון, צפת, שכם, חיפה, עכו, גוש חלב, יפו, לוד, רמלה, עזה, יריחו ובית שאן.³ הלכה זו גררה בעקבותיה מחלוקות רבות, וכדי להימנע מהם, צריך ללכת בכל מקום על פי המנהג בו נהגו כל השנים, ולא לחתור לשינוי. וכדי להימלט מספק, יבקשו מרב המקום, לקבוע את המעשה אשר יעשו.⁴ הערים הסמוכות או הנראות עם העיירות המסופקות, יקראו רק בי"ד.⁵

2. משנה ברורה ס"ק י', וכף החיים סימן תרצ"ה סעיף ג"ד.

3. על פי פסקי תשובות.

4. כאן המקום לציין את הדעות לפיהם מה שהצריכו לקרוא בשני הימים, זו רק מידת חסידות, ולא עיקר הדין.

5. ברכי יוסף אות ט, וביאור הלכה ד"ה או שסמוכין להם.

סעיף ה

(יד) ^פ בן עיר (טו) שהלך לכרך (טז), או בן כרך שהלך לעיר, אם היה דעתו לחזור למקומו *בזמן קריאה (יז) ונתעכב ולא חזר, ^פ רמב"ם בפרק א' ממשנה יט, א וכאוקימתא דרבא וכפירוש רש"י שם. * (ר"ל בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה, לא זמן המקום שיצא משם. כן כתב הרב המגיד שם).

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) **הקדמה לסעיף** – בסעיף זה נתוודע לשתי מקומות, בהם נמצא האדם. האחד, מקום מגוריו הקבוע. והאחר, מקום נוכחותו בפורים. אדם שבימי הפורים, י"ד וט"ו, נוכח במקום אחד, מוגדר כנמצא במקומו, וקורא כמקומו. אם הוא בעיר, קורא בי"ד. ואם הוא בכרך, קורא בט"ו. בין אם זה מקומו הקבוע, ובין אם נוכח שם רק בפורים.

סעיף זה דן בנמצא רק יום אחד במקומו הקבוע, כגון המתגורר בעיר כל השנה, ונמצא בי"ד או בט"ו, בכרך. או להיפך, שמתגורר בקביעות בכרך, אבל נמצא בעיר, בי"ד או בט"ו. במצב זה, זמן קריאתו יהא תלוי הן במקום מגוריו, והן במקום שהותו בפורים.

המושג "פרוז בן יומו" פירושו, בן כרך המקבל הגדרה של בן עיר, עקב שהותו יום אחד בעיר. וכן להפך, השווהה יום אחד בכרך מוגדר "מוקף בן יומו". הסעיף מפרט, מתי חייבים אלו לקרוא⁶.

(טו) **בן עיר** – שצריך לקרוא ביום י"ד.

(טז) **שהלך לכרך** – ושם הרי קוראים בט"ו.

(יז) **לחזור למקומו בזמן קריאה** – בן כרך שהלך לעיר, ורצה לחזור למקומו לשני הימים, י"ד וט"ו, אינו קורא עם בני העיר, אף במקרה שבי"ד נותר בעיר, כי אינו מוגדר "פרוז בן יומו", מאחר ולא התכוון להישאר שם בי"ד. וברוח זו, בן עיר שהלך לכרך, ורצה לחזור לביתו לי"ד וט"ו, לא יקרא כבני הכרך, אף אם לבסוף נותר שם. כי אינו נקרא "בן כרך", שהרי לא התכוון לשהות שם בעת

6. פרשנויות רבות ניתנו לסעיף זה. ואנו פירשנו על פי שו"ת הר צבי (אורח חיים חלק ב סימן קכח, טו). וכדברים אלה פסק הרב חיים דוד הלוי, בספרו מקור חיים פרק רל"ג סעיף ט"ו. וראה מה שכתבתי על כך בספרי "בעקבות המחבר", חלק א' עמוד תכט.

קורא כמקומו (יח); ואם לא היה בדעתו לחזור אלא לאחר זמן הקריאה, קורא עם אנשי המקום שהוא שם (יט). הגה: ואם הוא במדבר או בספינה, קורא ביום י"ד כמו רוב העולם (כ) (כל בו).

סעיף ו

יום חמשה עשר שחל להיות בשבת (כא) אין קורין המגילה
 משנה שם ב, א.

שולחן ערוך כפשוטו

הקריאה, גם יום אחד. כל שכן אם אכן חזר במציאות לעיר, ביום י"ד, וכלל לא ישהה בכרך בט"ו, שהוא ודאי קורא בי"ד, אף אם שוהה אז בכרך.

(יח) קורא כמקומו – כלומר אם התכוון בן כרך לחזור למקומו לי"ד וט"ו, אבל בפועל התעכב ונותר בעיר, יקרא בעיר בט"ו. ובן עיר שהיה בכרך, והתכוון לחזור לעיר לי"ד, ובפועל התעכב ונותר בכרך, יקרא בי"ד, למרות שנמצא בכרך, ומשום שהתואר "פרוז בן יומו", או "בן כרך בן יומו", ניתן רק לשוהה בהם מתוך בחירה.

(יט) עם אנשי המקום שהוא שם – בן כרך שהלך לעיר כדי להישאר בה בי"ד, נקרא פרוז בן יומו, וקורא בי"ד. ובמקרה שנותר בעיר גם בט"ו, לא יקרא בט"ו כלל. אבל אם חוזר ביום י"ד לכרך, שם הוא מתגורר בקביעות, קורא ומברך על המגילה פעם שניה, הואיל וזה מקומו.

בדומה לכך, בן עיר שנכנס לכרך בי"ד, ובכוונתו להישאר שם גם בט"ו, אינו צריך לקרוא בי"ד, ואינו קורא אלא בט"ו. אלא שאם התכוון לחזור לעירו ביום י"ד, קורא בי"ד, למרות שנמצא כעת בכרך. ובן עיר שהיה בעיר ביום י"ד, קורא בי"ד, אף אם מתכוון ללכת לכרך בט"ו. ואם בפועל הלך אל הכרך ושהה שם בט"ו, אינו צריך לחזור ולקרוא מגילה.

(כ) כמו רוב העולם – זה מוסכם על המחבר.

(כא) שחל להיות בשבת – רק בעיר מוקפת חומה, יתכן מאורע זה. אבל בשאר מקומות, לא תיתכן מציאות כזו, שיום י"ד יחול בשבת.

בשבת (כב), אלא מקדימים לקרותה בערב שבת (כג), וְגֹבִים מעות מתנות עניים ומחלקים אותם בו ביום; וביום שבת (כד) מוציאים שני ספרים (כה) ובשני (כו) קורין: וַיָּבֵא עֲמֶלֶק (כז); ואומרים: על הנסים (כח); וְאֵיךְ עוֹשִׂים סְעוּדַת פּוֹרִים עַד יוֹם אֶחָד⁶ מֵמָצָא כְּתוּב בְּשֵׁם מְנַהֵג יְרוּשָׁלַיִם. "הר"ן בפרק קמא דמגילה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) אין קורין המגילה בשבת – חכמים גזרו להימנע מכמה מצוות, כשזמנם חל בשבת. ואפילו מצוות מן התורה, כתקיעת שופר ונטילת לולב. ההסבר שהגמרא העניקה לכך הוא, שמא יטלטלו את חפץ המצווה ברשות הרבים, ויעברו על איסור. אמנם בימינו, כבר מקובל שאין לנו רשות הרבים מן התורה, ובכל זאת עומדת גזירתם בעינה. הלכך יתכן לפרש עוד, שחכמינו הבינו שקיום מצוות מסוימות אלו עלול לפגוע ברוח השבת, ומהותה של זו הוא חיבור אל ה', ללא אמצעים. וגם מטעם זה ביטלו את תקיעת השופר, נטילת הלולב, וכל שכן קריאת המגילה, שבקיומם תיתכן פגיעה באווירת קדושת השבת.

(כג) מקדימים לקרותה בערב שבת – זהו יום י"ד, שהוא יום הקריאה הרגיל בכל מקום בעולם, והכרכים מצטרפים לקרוא ביום זה. ומוסיפים לקיים מצוות מתנות לאביונים ביום זה, עקב האביונים התולים עיניים במקרא מגילה, מתוך ציפייה לקבלת סיוע כלכלי.

(כד) וביום שבת – שהוא אכן יום פורים, למוקפות חומה.

(כה) מוציאים שני ספרים – בספר ראשון קוראים שבעה עולים בפרשת השבוע.

(כו) ובשני – בספר השני, הנועד לקריאת מפטיר.

(כז) וַיָּבֵא עֲמֶלֶק – זו הקריאה של פורים, הכתובה בסוף פרשת בשלח (שמות יז ח). ומפטירים בהפטרת פרשת זכור, אף שקראו אותה כבר בפרשת זכור⁷.

(כח) ואומרים: על הנסים – בכל תפילות העמידה של היום, ובכל פעם

7. הפרזים, קוראים כמובן את ההפטרות של פרשת השבוע.

בשבת (כט).

סעיף ז

^פהמפרש בים והיוצא בשׁוּרָא, ואינו מוצא מגילה להוליך עמו, יקראנה ב"ג או בי"ב או באחד עשר (ל), בלא ברכה; ואם אי אפשר להמתין עד ימים הללו, יש אומרים שקורא אפילו מתחלת הַחֲדָשׁ (לא). הגה: והכי נהוג; מיהו אם נזדמן לו אחר כך מגילה, חוזר וקורא אותה ביום י"ד (לב), אפילו קראה תחלה ביום י"ג מכל מקום קרא אותה שלא בזמנה (כל בו וב"י).

^פטור בשם שדרו ממתיתבתא. ^גהגהת אשירי בשם אור זרוע וכן איתא בירושלמי.

סעיף ח

^קבן עיר שהיה בספינה או בדרך ולא היה בידו מגילה (לג), ואחר ^קשיבולי הלקט ועל פי הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

שאומרים ברכת המזון. כי יום זה, הוא יום הפורים.

(כט) עד יום אחד בשבת – הסעודה נדחית עד אחר שבת, כדי שלא תתקיימנה כל מצוות הפורים ביום שישי, ובכך נוצר היכר והבדל בין העיירות לכרכים. ביום זה גם מקיימים את מצות משלוחי המנות, אבל אין אומרים בו "על הנסים".

(ל) או באחד עשר – לרוב, היו בני הכפרים, מתפללים ללא מניין. תיקנו איפה חכמים, כי תיקרא עבורם המגילה בשני או בחמישי, לפני הפורים, בתוככי העיר. כי היו אלה ימי השוק, של אותה תקופה, והשוק הניע את אנשי הכפר לבוא העירה. בהזדמנם שם, קראו עבורם מגילה, לבל יצטרכו לשוב העירה, ביום אחר. ואף כי בוטלה תקנה זו במשך הזמן, נותרו תאריכים אלה רלוונטיים ואקטואליים לקריאת המגילה.

(לא) אפילו מתחלת הַחֲדָשׁ – וכל עוד לא מברכים, אין שום חשש איסור.

(לב) חוזר וקורא אותה ביום י"ד – בברכה.

(לג) ולא היה בידו מגילה – ולא קרא בי"ד.

כך נזדמנה לו בט"ו, קורא אותה בט"ו (לד).

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) קורא אותה בט"ו – ולא יברך.

סימן תרפ"ט

שהכל חייבים בקריאת מגילה, ובו ו' פעיפים.

פעיף א

^אהכל חייבים בקריאתה, אנשים ונשים (א) וגרים (ב) ועבדים משוחררים (ג); ^בומחנכים את הקטנים לקרותה (ד).
^אברייתא בריש ערכין ב, ב. ^ברמב"ם בפרק א, הלכה א.

פעיף ב

^אאחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, יצא ידי חובתו (ה); והוא יחשנה יט, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ונשים** – אף שזו מצוה התלויה בזמן, תיקנו חכמים שהנשים תקראנה, כי גם הן נהנו מהנס הגדול. והנס נעשה על ידי אשה, אסתר.
(ב) **וגרים** – גר צדק מוגדר יהודי לכל דבר, וחייב בכל המצוות.
(ג) **ועבדים משוחררים** – עבד לא יהודי המשתחרר מרשות אדונו, הופך להיות יהודי לכל דבר, וחייב במגילה. טרם השתחרר, פטור העבד משמיעת המגילה, כי זו מצוה התלויה בזמן, והוא הרי לא היה חלק מן הנס. היום זה כמובן לא רלוונטי, עקב ביטול מוסד העבדות.
(ד) **ומחנכים את הקטנים לקרותה** – אף שהקטנים פטורים מכל המצוות, קיימת חובה לחנכם למצוות, על כן צריך להביאם לבית הכנסת, כשמסוגלים להקשיב לקריאתה.
(ה) **יצא ידי חובתו** – כלומר אין חיוב לקרוא בעצמו, כי די בשמיעת המגילה. וצריך שהקורא יכוון להוציא, והשומע יתכוון לצאת ידי חובת המצווה.

שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא תִּהְיֶה (ו) או הִקְטִין (ז) או שֹׁטָה (ח), השומע ממנו לא יצא (ט); ויש

שם, וכדעת הר"ף ורא"ש וכן הוא בקצת נוסחאות ספרי רמב"ם ועיין בכסף משנה שם ובית יוסף. ישם וכתנא קמא, אבל נשים מוציאות לאנשים, טור בשם רש"י בריש ערכין. ישם בשם בעל הלכות גדולות וכן כתב המרדכי בשם ראבי"ה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) תִּהְיֶה – הַחֲרֵשׁ הַנִּזְכָּר בְּכָל הַדִּינִים, אִינוּ שׁוֹמֵעַ וְאִינוּ מְדַבֵּר, וּפְטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת. אֲבָל חֲרֵשׁ הַיְכוּל לְדַבֵּר, חַיִּיב בְּכָל הַמִּצְוֹת. אֲמַנָּם סְעִיף זֶה עוֹסֵק בְּחֲרֵשׁ מְדַבֵּר, וְבֵא לְלַמֵּד כִּי אִינוּ יֹכֵל לְהוֹצִיא אַחֲרָיִם יְדֵי חוֹבָה, בְּקִרְיַת הַמַּגִּילָה. שָׁכֵן יִתְכַּן וְהוּא פְטוּר, לְמִרְוֹת יִכּוֹלְתוּ לְדַבֵּר. שָׁכֵן עֲלָיו לְשׁוֹמֵעַ אֶת עֲצֻמוֹ קוֹרָא, וּמֵאַחַר וְאִין הַדְּבַר בִּיכּוֹלְתוֹ, לֹא יֹכֵל לְהוֹצִיא אַחֲרָיִם יְדֵי חוֹבָתָם¹.

(ז) קִטֵּן – שֶׁאִינוּ חַיִּיב בְּקִרְיַת מְגוּלָה, אֲלֵא מִשׁוּם חוֹבַת חִינּוּךְ.

(ח) שֹׁטָה – הַחֲרֵשׁ הַשׁוֹטָה וְהַקִּטֵּן, פְּטוּרִים מִכָּל הַמִּצְוֹת. וְכַבְּדֵי שְׁמִיעָה יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבָה, גַּם אִם שׁוֹמְעִים רַק בְּזִכּוֹת הַמַּכְשִׁיר. וּבְשַׁעַת דוּחָק, אֲפֻשֵׁר לְסַמּוֹךְ עַל הַשִּׁטּוֹת שִׁיּוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבָה גַּם דֶּרֶךְ הַטְּלַפּוֹן².

(ט) לֹא יֵצֵא – כִּי הַיְכוּלָתוֹ לְפְטוּר אַחֲרָיִם מַחֲבֹבַת הַמִּצְוָה, נִיתְנָה רַק לְחַיִּיב בָּהּ בְּעֲצֻמוֹ. וְיֹכֵל כָּל הַשִּׁיֵּךְ לְמִצְוָה, אִף אַחַר קִיּוּמָה בְּעֲצֻמוֹ³, לְהוֹצִיא אַחֲרָיִם יְדֵי חוֹבָתָם.

1. ראשונים רבים סבורים כי חרש כזה אכן חייב במצווה, על כן דקדק המחבר ולא כתב שהוא פטור מהמצווה, כי את עצמו, אם יקרא, יוכל להוציא ידי חובה. אבל לא את אחרים, כי חוששים לדעה שהוא פטור מהמצווה.

2. הלא הם הרב קוק במשפט כהן סימן נ"ח. הרב משה פיינשטיין באגרות משה (אורח חיים חלק ב סימן קח). ברם לעומת זאת, דעתו של הרב יצחק יוסף בספר ילקוט יוסף מועדים, עמוד רפז, שלא יוצאים ידי חובה בכך. אמנם בשעת הדוחק, אפשר לסמוך על המקילים.

3. זהו דין כללי בכל המצוות, הנובע מכך שכל ישראל ערבים זה לזה. ואף אחר שקיים את המצווה, יכול לפטור אחרים, כי עליו לדאוג שתתקיים גם בידי הזולת, על כן יכול להוציא אותו ידי חובה.

עם זאת כתבו הפוסקים, כי החייב בקריאת מגילה בי"ד, וקראה בזמן. ואחר כך הלך לכרך, בו יום החיוב שונה משלו, לא יוכל להוציא את בני הכרך ידי חובתם, כי ביום זה אין לו כל שייכות למצווה.

אומרים שהנשים אינם מוציאות את האנשים (י). הגה: ויש אומרים אם האישה קוראה לעצמה מְבַרְכָת: לְשִׁמְעַ מְגֵלָה, שאינה חייבת בקריאה (יא) (מרדכי פ"ק דמגילה, סימן תשעט).

סעיף ג

אֲנַדְרוּגִינוּס (יב) מוציא מינו וְלֹא שְׂאִינוּ מִינוּ, טומטום (יג) ומי אֲתוּספּתָא, כתבה הרא"ש בפרק קמא דמגילה.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) **אינם מוציאות את האנשים** – פוסקים אלו סבורים כי יש הבדל בין חובת הגברים, לזו של הנשים. חובת הגברים היא הקריאה, ובשמיעת קריאה, נחשב הדבר שקראו בעצמם, כביכול. אך חובת הנשים היא רק שמיעת המגילה. וכיון שרמת החיוב שונה מזו של גברים, לא תוכלנה להוציאם ידי חובה. והלכה כדעה ראשונה. אמנם לדעת המחבר, רשאית אשה להוציא גברים, ויקפידו לעשות זאת באופן צנוע⁴.

(יא) **שאינה חייבת בקריאה** – הברכה על קריאת מגילה היא "על מקרא מגילה". אמנם ברכת הנשים, כפי שאומר לנו הרמ"א, הברכה היא "לשמוע מגילה". והנוסח המקובל הוא, "לשמוע מקרא מגילה". דין זה מקורו בדעה הנזכרת, לפיה חיוב האישה שונה מחובת האיש. אם כי המחבר סבור שלא כך, ולפיו גם הנשים חייבות בקריאה. לכן הספרדיות נוהגות לברך על מקרא מגילה.

(יב) **אנדרוגינוס** – בגופו של האנדרוגינוס קיימים איברי רבייה הן של גבר והן של אישה, מה שמגדיר אותו כמין בפני עצמו. ואף שיוכל להוציא אדם כמותו, ידי חובה. לא יוכל להוציא גברים ונשים ידי חובתם, כי אין לו זהות ברורה⁵.

4. חזון עובדיה פורים עמוד פט.

5. דין זה לא כל כך מובן, מאחר וכולם חייבים, גם גברים וגם נשים, ומדוע לא יוכל להוציאם ידי חובה. ברוח זו יש לתמוה מדוע אין הטומטום יכול להוציא אחרים ידי חובה? ותחילה חשבתי שנתחדש דין זה רק לפי דעת ה"יש אומרים", לפיהם יש הבדל בין רמת החיוב של גברים, לזו של נשים, כאמור בפנים. ולא יוכל האנדרוגינוס להוציא גברים ידי חובתם, אבל נשים יוכל לפטור. ברם אחר העיון בבית יוסף, נראה שהבין לא כך, על כן נמנעתי ולא הבאתי פירוש זה בפנים.

שחציו עבד (יד) אפילו מינו אינו מוציא (טו). הגה: יש אומרים דאפילו את עצמו אינו מוציא, וצריך לשמוע מאחרים (טז) (ב"י).

סעיף ד

(יז) ^נהשומע מגילה ממי שהוא מְדַר הנאה ממנו, יצא (יח).
^נארחות חיים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) **טומטום** – אדם שאיברי מינו אטומים בקרום, וספק אם הוא זכר או נקיבה. אלא שבניגוד לאנדרוגינוס, שאינו ספק, אלא נחשב מין נוסף, הטומטום נותר בגדר ספק.

(יד) **ומי שחציו עבד** – כיום, לאחר ביטול מוסד העבדות, אין דין זה רלוונטי. ולגופה של הלכה, יש דעות הסוברות שעבד פטור מקריאת מגילה, ככל מצוה התלויה בזמן. והמחבר דן על עבד שנרכש בידי שני שותפים, שהאחד מהם שיחררו (והשני חייב גם הוא, מבחינה הלכתית, לשחררו, אלא שעדיין לא עשה כן), הלכך מוגדר העבד, חצי יהודי וחצי עבד.

(טו) **אפילו מינו אינו מוציא** – כלומר, לא יוכל להוציא עבד אחר, שגם הוא חצי עבד וחצי יהודי. מאחר והצד היהודי של חברו, צריך לשמוע מאדם שמחויב לגמרי במצווה.

(טז) **וצריך לשמוע מאחרים** – כי הצד היהודי של עצמו, צריך לצאת מאדם החייב במצווה, בצורה שלימה.

(יז) **הקדמה לסעיף** – בימים עברו, כשהיה אדם מסתכסך עם חברו, היה נודר שלא ליהנות ממנו. איסור זה הגביל אותו בקבלת כל סוגי טובות ההנאה, כגון מאכלים, או סיוע כזה או אחר. כינויו של חבר זה הוא מְדַר הנאה.

(יח) **יצא** – כי האיסור ליהנות ממנו הוא בהטבות חומריות, כגון אוכל, או עזרה פיזית. אבל קיום מצוה אינו מוגדר כקבלת טובה חומרית, לכן יוכל הנודר לצאת ידי חובה, במצווה שקיים עבורו, מודר ההנאה.

סעיף ה

(יט) ^ומקום שאין מנין, אם אחד יודע והאחרים אינם יודעים אחד פוטר את כולם; ואם כולם יודעים, כל אחד קורא לעצמו (כ).
^ושם.

סעיף ו

^ומנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה (כא).
^וטור בשם ירושלמי.

 שולחן ערוך כפשוטו

(יט) **הקדמה לסעיף** – מנין שנאסף לקריאת מגילה, אחד מתוכם קורא את המגילה, וכשמשיע לציבור, כולם יוצאים ידי חובה. קריאה זו, מוגדרת קריאה של ציבור, ויש בכך הגדלת כבודו של השם יתברך, כביטוי הידוע (מהפסוק – משלי יד כח) "בָּרַב עִם הַדָּרַת מֶלֶךְ".

(כ) **כל אחד קורא לעצמו** – היות ולא נאסף מנין, עדיף שכל אחד יקיים את המצווה בעצמו, וצריך כל אחד לקרוא מתוך מגילה כשרה. למעשה, עדיף שאחד יוציא את כולם, והבקי בקריאה כיאה וכיאות, יקרא.

(כא) **לשמוע מקרא מגילה** – שתי סיבות לכך. האחת, לחנכם במצוות, כאמור לעיל. האחרת, להגדיל את כבוד המצווה, המתעלה מאד ככל שגדל מספר המקיימים אותה, בו זמנית. אלא שיש לוודא כי הם לא ימנעו מן הציבור את שמיעת הקריאה, על ידי רעש מיותר.

סימן תר"צ

דיני קריאת המגילה, ובו י"ח פעיפים.

אחת המצוות המרכזיות של פורים היא, קריאת המגילה. ואף שאינה מן התורה, אלא מדברי קבלה, שהם תקנות הנביאים, עדיין קרובה חשיבותה למצווה מן התורה. ואכן, סיבתה העיקרית של חובת קריאת המגילה היא פרסום הנס והודאה לה, עד שדימו חכמים את קריאת המגילה לאמירת הלל. ובכך הושוותה לאחד הערכים של התורה, הגם שדרך יישומה נקבע בידי הנביאים והחכמים.

האירועים המתוארים במגילה, אינם תמוהים באופן חסר פשר, כי זהו בדיוק אופיו של נס הפורים, שנארג ונטווה על רקע שגרת החיים הטבעית. אפיזודות שחצר המלוכה מטבעו גדוש בהם, יכלו להיראות, כסיפורים סתמיים. אבל באותו זמן, רקמה ההשגחה העליונה עלילה מושלמת, והנחתה את ההתרחשויות כרצונה. רק קריאת המגילה מאפשרת פרספקטיבה שתחשוף גילוי מדהים זה, בו השגחת הבורא השזורה במהלך השתלשלות המאורעות כולם, מצטיירת בבירור.

לכן רבתה כל כך חשיבותה של מצוות קריאת המגילה, עד שהושוותה בדינים מסוימים, לקריאת התורה. אמנם כדי להבחין בין הלכה מן התורה ממש, לדברי קבלה, חוקקו מספר הבדלים בין התורה הנקראת, בה כתובים כל מצוות התורה, לקריאת המגילה, שמטרתה סיפור הנס. בלימוד סימן זה נדגיש איזו הלכה שווה לדיני קריאת התורה, ואיזו איננה.

קריאת המגילה, בה עוסק סימן זה, היא הקריאה היחידה שחלה כחובה על כל, ואף מברכים עליה. חובה זו שוב ממחישה את שנאמר זה עתה, כי יש דמיון וקירבה בין מצוה זו, למצוות קריאת התורה. עם זאת, אין המגילה קדושה, ברמה של קדושת התורה.

סעיף א

^אקורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב (א); ^באבל לא יקרא בצבור, יושב, לכתחלה מפני כבוד הצבור (ב). הגה: ואסור לחזן לקרות את המגילה עד שאומרים לו: קרא (ג), (מרדכי פרק הקורא).
^אמשנה מגילה כא, א. ^בטור בשם הרמב"ם בפרק ב.

סעיף ב

^אאפילו שְׁנַיִם, ואפילו עשרה, יכולים לקרותה ביחד, ויוצאים הם והשומעים מהם (ד).
^אשם במשנה וברייתא שם (ע"ב), דכיון דחביבה יהבי דעתייהו ושמעיהו.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) בין יושב – אין קריאת המגילה דומה לתפילת עמידה, המחייבת לקום ולהתייצב. כי בתפילה ניצב אדם לפני ה', ביראה ובכבוד. והיא אף לא כקריאת התורה, הדומה לעמידה בהר סיני, כי המגילה נקראת כדי שנכיר את הנס, לכן ניתן גם לשבת. את אמירת הברכה, יש נוהגים לומר בעמידה, ויש נוהגים בישיבה, ואין איסור לאומרה בישיבה.

(ב) מפני כבוד הצבור – כלומר הציבור רשאי לשבת, אבל שליח הציבור שומה עליו לעמוד, לכבוד הציבור. ואם העמידה קשה עליו, הרשות בידו לקרוא בישיבה. בדומה לכך, הקורא למספר מועט של אנשים, רשאי לקרוא בישיבה.
(ג) עד שאומרים לו: קרא – דין זה נאמר גם לגבי קריאת התורה. הקורא נדרש להפגין ענווה, ולא להציג עצמו כאילו הוא נותן התורה. היה מקום לחשוב, שזה נדרש רק בקריאת התורה, הדומה למעמד הר סיני, ולגבי מגילה ייתכן להקל. ועדיין, נקבעה חובה זו גם בקריאת המגילה. וכשהציבור מבקש – קרא, ברור שאינו נוטל שררה לעצמו.

(ד) והשומעים מהם – את קריאת התורה אסור לשמוע משְׁנַיִם, כי אוזן האדם מתקשה לשמוע אותם. שונה היא קריאת המגילה שיש לה חביבות, מחמתה יכול אדם לקלוט כמה קולות יחד. אמנם הקוראים צריכים לקרוא בקול רם, וממגילה כשרה, כמובן. למעשה, יותר נוח לשמוע רק מקורא אחד, כי וודאי

סעיף ג

יצריך לקרותה כולה, ו'ומתוך הכתב (ה); ואם קראה על פה, לא יצא (ו). ויצריך שתהא כתובה כולה לפניו לכתחלה, אבל בדיעבד אם השמיט הסופר באמצעה תיבות, אפילו עד חציה, וקראם הקורא על פה, יצא (ז). הגה: אבל אם השמיט תְּחִלָּתָהּ או סופה (ח), אפילו מְעוּטָה (ט), לא יצא (ר"ן); ואפילו באמצעה, דוקא דלא השמיט ענין שלם (י), (כ"י בשם א"ח);¹ אבל ביותר מחציה, אפילו הן כתובות, אלא מ'שנה שם (יט, א) וכרבי מאיר שם בגמרא. מ'שנה שם יז, א. מ'מימרא דרב (שם יט, א) לכולי עלמא. מ'ברייתא שם (יז) [יח, ב].¹ ואוקימתא דגמרא שם, ורובה קרוי כולה כפירוש הרמב"ם בפרק ב (הלכה י), וכן כתב הטור וארחות חיים.

שולחן ערוך כפשוטו

יקרה פעמים רבות שיקראו בקצב שונה, ויתבלבלו השומעים. על כן נהגו רוב המקומות, שרק אחד קורא.

(ה) **ומתוך הכתב** – מגילת אסתר, שנכתבה בידי אנשי כנסת הגדולה¹, התקבלה כחלק מכתבי הקודש. לכן הכרח הוא שהמגילה תהא כשורה (בסימן הבא יוסברו הלכותיה), ושהקריאה תהא דווקא מתוכה, ולא על פה.

(ו) **לא יצא** – אף בדיעבד, וצריך לחזור ולברך, ולקרוא.

(ז) **יצא** – בדין זה שונה קריאת מגילה, מקריאת התורה. כי בעוד שבספר התורה, אם חסרה מילה, תיקנו חכמים לחזור ולקרוא, ולא תועיל קריאה בעל פה. הרי שבקריאת המגילה, אם קרא מספר מילים על פה, בדיעבד, יצא.

(ח) **השמיט תְּחִלָּתָהּ או סופה** – חיסרון כזה, מגדיר אותה כמגילה לא שלימה, והמחבר מסכים לדין זה. ואף רמז לזה בכתבו "השמיט הסופר... תיבות", משמע דוקא פה ושם, ולא ענין שלם באמצעה, בתחילתה, או בסופה.

(ט) **אפילו מְעוּטָה** – של המגילה.

(י) **דוקא דלא השמיט ענין שלם** – כי עקירת ענין שלם מהסיפור, משנה אותו לחלוטין. הלכה זו מוסכמת על המחבר.

1. בבא בתרא ט"ו, א'.

שהן ממושטשות ואין רישומן ניכר (יא), פסולה (יב).

סעיף ד

^טמי שתופם בידו מגילה שאינה כשרה, לא יקרא עם שליח ציבור, אלא שומע ושותק (יג). הגה: וכן לא יסייע שום אדם על פה לחזן (יד), ולכן אותן הפסוקים שקורין הקהל (טו) צריך החזן לחזור ולקרותם מתוך מגילה כשרה (טז) (ב"י בשם שבולי לקט).
^והרשב"א בתשובה ושבלי הלקט.

סעיף ה

^אקראה פרוגין, דהיינו שפסק בה וְשָׁהָה, ואחר כך חזר למקום שפסק, ^באפילו שָׁהָה כדי לגמור את כולה (יז), יצא (יח). הגה: ^אמשנה שם יז, א. וכדמפרש שם בגמרא יח, א. ^במסקנת הגמרא שם, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ואין רישומן ניכר – פירוש, לא נותר דיו באות, רק חריטה בצורת אות. ואף שהאות ניכרת, הרי היא כאינה כתובה.
(יב) פסולה – אין כאן מגילה, מאחר והרוב נחשב מבחינה הלכתית כמו "הכל".
(יג) שומע ושותק – כי במגילה שבידיו, לא ניתן לצאת ידי חובה. זולתי אם לא שמע איזו מילה, משפט או שניים, שאז ישלימם בקריאה מתוכה, וישוב להאזין לקורא.
(יד) לחזן – כי אם יסייע בפיו, השומעים יאזינו ליוצא מפיו, ויבקשו לצאת ידי חובה, אף שאין בידיו מגילה כשרה.
(טו) הפסוקים שקורין הקהל – אודותם נלמד בהמשך.
(טז) מתוך מגילה כשרה – כי לכתחילה, יש להאזין לכל פסוקי המגילה, ממגילה כשרה.
(יז) שָׁהָה כדי לגמור את כולה – כלומר הפסיק זמן רב, בו יכל לקרוא אפילו את כל המגילה.
(יח) יצא – בדיעבד. אבל לכתחילה, יקרא ברצף.

ואפילו סח בַּיְנֵתִים. מיהו גוערין במי שסח בַּיְנֵתִים (יט), כדלקמן סימן תרצ"ב סעיף ב' (כ). (הרשב"א סי' רמ"ד).

סעיף ו

⁷הקורא את המגילה למפרע (כא), לא יצא; קרא פסוק אחד, ודילג השני, וקרא שלישי, ואחר כך חזר וקרא השני (כב), לא יצא. מפני שקרא למפרע פסוק אחד; אלא כיצד יעשה, מתחיל מפסוק שני שישבה, וקורא על הסדר (נג).
⁷שם במשנה (יז, א).

סעיף ז

⁸הקורא את המגילה על פה, לא יצא ידי חובתו (כד).
⁸שם במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) גוערין במי שסח בַּיְנֵתִים – כי לכתחילה צריך לקרוא הכול ברצף.
(כ) כדלקמן סימן תרצ"ב סעיף ב' – שם כתוב, כי אין לשוחח בזמן הקריאה.
(כא) למפרע – כלומר, לא לפי סדר המשפטים.
(כב) חזר וקרא השני – ורוצה לקרוא אחריו את הרביעי. ועל השלישי, אותו קרא, ידלג.
(כג) וקורא על הסדר – כדי שהפסוקים ייקראו כולם ברצף. לולי כן, לא יוכל לעקוב אחר השתלשלות האירועים, עליהם נבנה הנס, כנזכר בפסוקים. דוגמא לכך ניתן לראות, ברפואה שהקב"ה הקדים למכה, בחיסולה של ושת, ומינוי אסתר תחתה. כמו גם בפיסת מידע הזהב שהזדמנה למרדכי, על תוכנית ההתנקשות של הסריסים, אשר חרשו רעה על המלך.
(כד) לא יצא ידי חובתו – כפי שכבר ראינו, צריך לקרוא דווקא מתוך הכתב,

סעיף ה

ה'לועז' (כה) ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקודש ובכתבי הקודש, אף על פי שאינו יודע מה הם אומרים, יצא ידי חובתו (כו).

ישם במשנה. דאיכא מצות קריאה ופרסומי ניסא גמרא יח, א.

סעיף ט

ה'היתה כתובה תרגום (כז) או בלשון אחרת מלשונות העכו"ם (כח), לא יצא ידי חובה בקריאתה אלא המכיר אותו הלשון בלבד (כט); אבל אם היתה כתובה בכתב עברי, וקראתה ארמית² הרמב"ם בפרק ב ממשנה דלעיל, ובברייתא יח, א.

שולחן ערוך כפשוטו

ובמגילה כשרה².

(כה) הלועז – דובר שפה אחרת, ואינו מבין עברית.

(כו) יצא ידי חובתו – לכאורה אין ערך לשמיעתו, כי לא הבין כלום. ובכל זאת, כך הוא מקיים את המצווה. מאחר ועשה כל מה שיכול, וכיבד את לשון הקודש בהאזנתו. אם כי וודאי שיש מצוה, להסביר לו את הסיפור.

(כז) תרגום – כלומר, בשפה ארמית.

(כח) בלשון אחרת מלשונות העכו"ם – כלומר, בשפות אחרות.

(כט) המכיר אותו הלשון בלבד – כי התירו קריאה בשפה זרה לצורך הבנת המסופר. נמצא כי זה שאינו מבין את השפה, אינו מקיים חובתו. ורק השומע את לשון הקודש, שהוא הטקסט המקורי, יכול לצאת ידי חובה, אף ללא כל

2. הלכה זו כתבה המחבר כבר בסעיף ג', ונראית לכאורה מיותרת. ובמשנה ברורה ביקש ליישב, שכפל זאת כי מכאן ואילך העתיק לשון הרמב"ם. אם כי תירוץ זה אינו מספק, וכי למה לא יעתיק המחבר רק את הנצרך, כמנהגו במקומות רבים, לכן עדיין צריך עיון. יתכן אולי שכפל דין זה, כהקדמה להלכות המובאות בסעיפים הבאים, כגון הקורא בלעז, ממגילה שכתובה בעברית, ומתרגם אותה, שאינו יוצא ידי חובה, כי זו קריאה בעל פה. ויתכן אולי, שזו כוונת המשנה ברורה, ועדיין צריך עיון.

לְאֶרְמֵי (ל), לא יצא, שְׁנַמְצָא זֶה קוֹרֵא עַל פֶּה, וכיון שלא יצא הקורא ידי חובתו, לא יצא השומע ממנו (לא). הגה: אבל אין לחוש באיזה כתב כתובה (לב) (ב"י).

סעיף י

פמי שיודע לְעַז ויודע אשורית, אינו יוצא בלְעַז (לג); ויש אומרים שיוצא (לד). הגה: ואם כתובה בשני לשונות (לה), מי שמבינים יצאו (ב"י).
 פהרב המגיד על פי הירושלמי וחידושי הרשב"א והרמב"ן. כן נראה מדברי רש"י והרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

הבנה.

(ל) וקִרְאָה אֶרְמֵית לְאֶרְמֵי – כלומר, תרגם את הטקסט שלפניו, לשפת השומע.

(לא) לא יצא השומע ממנו – הואיל והקורא קרא על פה. וכיון שאינו יוצא בקריאה בעל פה אינו מוציא ידי חובה.

(לב) אין לחוש באיזה כתב כתובה – כלומר, יכול דובר אנגלית לקיים את חובתו, אם יקרא מגילה שאותיותיה אנגלית, ומילותיה עברית (כגון "VAYEHI...BIMAY ACHASHVEROSH"), למרות שלא הבין דבר מהאמור בה.

(לג) אינו יוצא בלְעַז – האפשרות לצאת ידי חובה בשפה זרה, ניתנה רק בלית ברירה. לפיכך, דובר עברית הקורא מגילה בשפה אחרת, לא קיים חובתו.

צריך לדעת כי השפה העברית היתה שפתינו משך כל הגלויות, ובכל הדורות, והקפידו לקרוא את הקריאות הנצרכות, רק בלשון הקודש. ידיעת השפה העברית היא שהותיר אותנו נאמנים ומאוחדים, בכל הזמנים, מאחר והתורה ושפתה, חיברה בין כולנו. לכן צומצם מאד ההיתר, לקריאה בשפה זרה.

(לד) שיוצא – כי משמעותה הפשוטה של הגמרא היא, שאכן אפשר לקרוא בשפה אחרת, אם מבינים אותה.

(לה) בשני לשונות – בשתי שפות, אותם מבינים השומעים, שאינם דוברי עברית.

סעיף יא

(לו) קייש למחות ביד הקוראים לנשים המגילה בלשון לעז, אף על פי שכתובה בלשון לעז (לז).
 קתשובת הריב"ש ותשובת ר"ן על זה.

סעיף יב

קראה מתנמנם (לח), הואיל ולא נרדם בְּשָׁנָה, יצא (לט); שאבל אם שמעה מתנמנם, לא יצא (מ).

משנה שם (יז, א) וכדמפרש בגמרא יח, ב. שמרדכי על פי הירושלמי ושבלי הלקט בשם רבינו שמחה.

סעיף יג

תהיה כותבה, שקורא פסוק במגילה שהוא מעתיק ממנה, וכותבה; שם במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(לו) הקדמה לסעיף – להבנת הסעיף צריך לדעת שבתקופות הקודמות, בעוד הבנים, ברובם, למדו תורה, והבינו את הנקרא. היו הנשים עסוקות במלאכות הבית, על פי רוב, ופחות בלימוד כתב וקריאה. ולא הבינו אלא את שפת המדינה, בה דרו.

(לז) שכתובה בלשון לעז – קוראי המגילה עצמם, יודעים עברית. נתון זה, מונע מהם לצאת ידי חובה, בקריאה זו. על כן לא יוכלו לפטור נשים אלה, אף שהן עצמן אינן מבינות עברית. אך, אם תקראנה לעצמן, תקיימנה את חובתן.

(לח) מתנמנם – חצי ער וחצי ישן.

(לט) יצא – כי אפשר להניח, שקרא את הכול. ואף שמדי פעם הפסיק, אין ההפסקות מבטלות את הקריאה.

(מ) לא יצא – כי ברור שלא שמע את הכול.

אם פִּינָן לְבוֹ לְצֵאת יְדֵי חוּבָה (מא), יֵצֵא, וְהוּא שְׂתֵּהָא כְּתוּבָה כּוּלָּהּ לְפָנָיו, בְּמַגִּילָה שְׂהוּא מְעֵתִיק מִמְנָה (מב); וְכֵן אִם הִיָּה מְגִיָּהָ (מג); וְכֵן אִם הִיָּה דוֹרְשָׁה (מד), שְׂקוּרָא פְּסוּק בְּמַגִּלָּה שְׂלֵמָה וְדוֹרְשׁוֹ, אִם פִּינָן לְבוֹ לְצֵאת יְדֵי חוּבָה, בִּיצֵא (מה); וְלֹא יִפְסִיק בְּהָ בְּעֵנִינִים אַחֲרֵים, כְּשִׁדוּרְשָׁה (מו), שְׂאָסוּר לְהַפְסִיק בְּהָ בְּעֵנִינִים אַחֲרֵים (מז).
 רש"ם בגמרא יח, ב. ז'הרא"ש שם בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) לצאת ידי חובה – כלל גדול בידינו, שמצוות צריכות כוונה. כלומר צריך אדם לקיים את המצווה, בגלל שכך ציווה ה'. וכשהמעתיק קורא מן המגילה שלפניו, הרי זה לצרכי העתקה, ולא לקיום מצווה. אלא שאם יכוון בלבו למצווה, יוכל לצאת ידי חובה. אמנם אדם שבא לבית הכנסת, ברור שכוונתו לקיים מצווה, על כן יוצא ידי חובה, גם אם לא יאמר בפירוש, שזו כוונתו. מלבד זאת, הברכה הנאמרת לפני הקריאה, אף היא מוכיחה שמתכוונים למצווה.

(מב) שהוא מעתיק ממנה – המגילה המונחת לפניו, עליה הוא כותב, אינה שלימה, כמובן. וברור שלא יוכל לקרוא בה, ולצאת עמה ידי חובתו. עם זאת, יוכל לצאת בקריאת מגילה אחרת, ממנה הוא מעתיק, ובלבד שתהא מגילה כשרה.

(מג) אם היה מגיחה – אם היה מתקן בה טעויות.

(מד) אם היה דורשה – כלומר קורא, ומפרש מה שקורא.

(מה) יצא – ואם יש צורך לתרגם, כדי שהציבור יבין, הדבר מותר לכתחילה.

(מו) כשדורשה – לא יפסיק בענינים אחרים. אבל הסבר קצר או תרגום לשומעים, מותר לכתחילה.

(מז) שאסור להפסיק בה בענינים אחרים – לכתחילה. ואם הפסיק, אפילו בדברים ללא קשר למגילה, יצא ידי חובה.

סעיף יד

הקורא את המגילה צריך שִׁכְּוֹן להוציא השומע, וצריך (שיכוין) השומע לצאת, ואם הקורא שליח ציבור מִסְתַּמָּא דעתו על כל השומעים (מח), אפילו הם אחורי בית הכנסת. ^א אין מדקדקין בְּטַעְיוֹתֶיהָ (מט); ^ב ויש אומרים דוקא בטעות שֶׁהִלְשׁוּן וְהֶעֱנִין אֶחָד (נ), כִּהְיוּ עֹבְדֵי דְתַרֵּי תַלְמִידֵי דְהוּוּ יְתִבֵּי קַמָּה דְרַב (נא), חַד קָרִי יְהוּדִים, וְחַד קָרִי יְהוּדִים, וְלֹא אֶהְדֵּר חַד מִיְנֵיהוּ (נב); אבל טעות יצינתיו לעיל סימן תקפ"ט בסעיף ח ט. ^א טור בשם הירושלמי. ^ב שם וכן כתב ארחות חיים והר"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) דעתו על כל השומעים – למרות שוודאי יוצאים, טוב להכריז קודם הקריאה, שכל השומעים יכוונו לצאת ידי הברכה והקריאה. אם לא הוכרז כן, יצאו כולם ידי חובה, כי ברור שהתאספו לקיום המצווה.

(מט) אין מדקדקין בְּטַעְיוֹתֶיהָ – בניגוד לקריאת התורה, שצריך לחזור ולקרוא באופן הנכון, במקרה של טעות. במגילה אין צורך לחזור, כי אין קדושתה שווה לגמרי, לקדושת התורה. ולכתחילה נוהגים לכפול מילים, שיש ספק בקריאתן כגון להרוג או ולהרוג. איש לא עמד "בפניהם" או "לפניהם".

(נ) שֶׁהִלְשׁוּן וְהֶעֱנִין אֶחָד – כלומר, אין הטעות משנה את המשמעות. לדעה זו, טעות בעלת משקל, המשנה את המשמעות, מחסירה כביכול קטע מסוים מן המגילה, ולא יצאו ידי חובה. אבל הדעה ראשונה לא פוסלת את הקריאה, גם אם הטעות שינתה את משמעות הענין, ומשום שבמגילה לא הקפידו, כאמור, כבקריאת התורה. מאחר ובכל מקרה, גם אם נעשו אי אלה טעויות, נותרה המשמעות הכללית בעינה, ללא שינוי.

(נא) כִּהְיוּ עֹבְדֵי דְתַרֵּי תַלְמִידֵי דְהוּוּ יְתִבֵּי קַמָּה דְרַב – תרגום: כאותו המעשה, בו ישבו שני תלמידים לפני חכם, הקרוי רב.

(נב) וְלֹא אֶהְדֵּר חַד מִיְנֵיהוּ – אחד קרא יְהוּדִים, ואחד קרא יְהוּדִים. קריאה זו, כלל אינה משנה את המשמעות, לכן אף שאחד וודאי טעה, לא השתדל רב לתקנם.

אַחַר (נג), לא (נד).

סעיף טז

צריך לומר עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הַמֶּן וְעֲשֶׂרֶת (נה), הכל בנשימה אחת, להודיע שְׁפָלָם נְהָרְגוּ וְנִתְּלוּ בְּאֶחָד (נו). הגה: ודוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אם הפסיק ביניהם יצא (נז) (תוס' סוף פרק קמא דמגילה, ואבודרהם ומהרי"ל). ולכתחלה נוהגין לומר בנשימה אחת מִתְּחִלַּת "חֲמֵשׁ מְאוֹת אִישׁ (נח) וְאֵת פְּרִשְׁנֵדְתָּא וכו' - עַד עֲשֶׂרֶת" (מהרי"ל בשם רוקח).
 מימרא דרב אדא מגילה טז, ב.

סעיף טז

צריך שיאמר (נט): ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ברוכה טור בשם הירושלמי (בפרק ד דחגיגה) [בפרק ג דמגילה הלכה ז].

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) אבל טעות אחר – הגורם לשינוי משמעות הענין.
 (נד) לא – יוצאים ידי חובה. לכתחילה, חוששים לדעה זו, וצריך להשתדל שהקורא יהיה בקי בקריאה. אמנם בדיעבד יוצאים ידי חובה, לפי הדעה הראשונה שהביא המחבר, אפילו אם שונתה משמעות הענין.
 (נה) עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הַמֶּן וְעֲשֶׂרֶת – בסיום שמות בני המן, סיכם הפסוק (אסתר ט י) ואמר: עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הַמֶּן בְּן הַמֶּדְתָּא. ואת כל רשימת השמות, צריך לומר בנשימה אחת, יחד עם המילה עֲשֶׂרֶת.
 (נו) שְׁפָלָם נְהָרְגוּ וְנִתְּלוּ בְּאֶחָד – זהו נס גדול, שנהרגו כולם במקביל, בו זמנית. עובדה שייתרה את הצורך לצאת במרדף אחריהם.
 (נז) אם הפסיק ביניהם, יצא – זה מוסכם על המחבר.
 (נח) מִתְּחִלַּת חֲמֵשׁ מְאוֹת אִישׁ – מנהג זה התקבל מאוחר יותר, וטעמו משום שבני המן היו קצינים ומפקדים על חמש מאות איש הללו. אמנם בירושלמי, שהוא מקור המנהג, לא אמרו אלא להזכיר את שמותם, וכך מנהג הספרדים עד ימינו. וכל אחד ינהג כמנהגו.
 (נט) צריך שיאמר – לאחר קריאת המגילה, ולאחר הברכה הנאמרת בסיומה.

אסתר, ארורים כל עובדי אלילים, ברוכים כל ישראל; וצריך שיאמר: וגם חרבונה זכור לטוב (ס).

פעיף יז

^נמנהג כל ישראל שהקורא קורא *ופושט באגרת, להראות הנם (סא); וכשיגמור, חוזר וכוֹרְכָה כולה (סב), ומברך. הגה: יש שכתבו שנוהגין לומר ד' פסוקים של גאולה בקול רם, דהיינו: איש יהודי וגו', ומְרַדְכֵי יָצָא וגו', לַיהוּדִים הַיְתָה אֹרְחָה וגו', פִּי מְרַדְכֵי הַיְהוּדִי וגו'; וכן נוהגין ^נשם בשם רב האי ושכן מנהג צרפת ואשכנז וספרד, וכן כתבו בשמו שאר פוסקים. * (כך הם דברי הרמב"ם אבל הטור כתב פושט וקורא וכפירוש מהרי"ל הכל ענין אחד שכתב (מהרי"ל - סימן נו), ופשט כאגרת אפילו מה שעתידי לקרות).

שולחן ערוך כפשוטו

במקומות רבים, המנהג הוא לכפול אמירה זו שלוש פעמים.

(ס) וגם חרבונה זכור לטוב – אין זו מצוה מדרבנן, אלא מנהג יפה. לכן לא מברכים על אמירה זו.

(סא) להראות הנם – המגילה עשויה מיריעות קלף, התפורות זו לזו. טרם תונח במקום שמור, יש לגללה מסופה לתחילתה, כספר תורה. אך שונה קריאת המגילה מקריאת ספר תורה, כי בעוד שבספר תורה רק העמוד הנקרא הוא שנפתח, ושאר עמודיו נותרים גלולים. בקריאת המגילה העמודים כולם פתוחים, עד סוף הקריאה. הרעיון בזה הוא, כדי להמחיש את רצף האירועים, שכולם קשורים ואחודים זה בזה, והם שהרכיבו את הנס. בעוד שכל מקרה אם ייבחן לגופו, ניתן לפרשו כמאורע טבעי, שלא נוהל בכח עליון, ולא בהכרח הושגח. יתכן הרי שמלך יערוך סעודה, ויתכן גם שתתעורר מריבה עם אשתו, וכן על זו הדרך. אבל בצירוף מכלול האירועים כולו, חודרת הבנה נפלאה אל הכרתנו ולפיה, כל האירועים נותבו בידי ההשגחה עליונה, שהובילה לקראת נס מדהים בעוצמתו, שהביא בעקבותיו את הצלתנו מכיליון מוחלט.

(סב) חוזר וכוֹרְכָה כולה – טרם אמירת הברכה, בסיום המגילה. כי גנאי הוא למגילה להישאר פתוחה, כשאר קוראים בה.

במדינות אלו (סג) (הגהות מיימוני פ"ח וכל בו ואבודרהם); והחזן חוזר וקורא אותן (סד). עוד כתבו שנהגו התינוקות לְצוֹר צוֹרֵת הַמֶּן עַל עֲצִים וּבְנִים, או לכתוב שם המן עליהן, ולהכותן זה על זה כדי שְׂיִמְחָה שמו, עַל דְּרָךְ: מְחָה תִּמְחָה אֶת זֶכֶר עֲמֶלְק (דְּבָרִים כה, יט) וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקַב (משלי י, ז) ומזה נשתרבו המנהג שְׂמִפִּים הַמֶּן (סה) כְּשֶׁקוֹרִים הַמְּגִילָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת (אבודרהם); ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו, כִּי לֹא לְחַנּוּם הוֹקְבֵעוּ (סו) (ב"י בשם א"ח).

סעיף יח

^טמגילה ב"ד ובט"ו צריך לחזור אחר עֲשָׂרָה (סז), ואם אי אפשר בעשרה קורים אותם ביחיד (סח). הגה: ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה (סט). (הגהות אשירי פ"ק, טור סימן תרפ"ט). ואם קראו אותה ^טמגילה ה, א וכרב, וכפירוש התוספות שם, וכן כתב הטור בשם רב עמרם ואביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(סג) וכן נוהגין במדינות אלו – נראה שגם הספרדים נוהגים כך.
 (סד) והחזן חוזר וקורא אותן – מאחר והקהל אמרם בעל פה, ולא שמע אותם מתוך מגילה כשרה. לכן יחזור החזן ויקראם שוב, כך נמצא שהציבור קיים חובתו במגילה כשרה.
 (סה) נשתרבו המנהג שְׂמִפִּים הַמֶּן – צריך כמובן להיזהר לבל יגזימו בכך, פן יתבלבלו השומעים. ובכל בית כנסת יש נוהל ברור, כיצד לקיים מנהג זה בצורה נאותה.
 אף שאילו דברי רמ"א, יש גם קהילות ספרדיות הנוהגים כן.
 (סו) לֹא לְחַנּוּם הוֹקְבֵעוּ – אם כי ברור ומובן מאליו, שמדובר במנהגים שהוקבעו בידי חכמים, ושנהגו בו גדולי וחכמי ישראל.
 (סז) צריך לחזור אחר עֲשָׂרָה – כדי לפרסם את הנס.
 (סח) ביחיד – יחיד הקורא אותה בפני עצמו, מקיים חובתו, מאחר וחכמים החילו חובת קריאה זו על כל יחיד.
 (סט) להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה – הסיבה לפיה ניתן לכללן בחשבון היא, מאחר ורמת חובתן בקריאת המגילה, שווה לזו של הגברים. מאידך, יש סוברים כי רמת חובתן היא רק שמיעה ולא קריאה, כפי שלמדנו

בציבור, ואיזה יחיד לא שְׁמָעָה, יוכל לקרות אפילו לכתחלה ביחיד, הואיל וקורין אותם באותה העיר בעשרה (ע) (ב"י בשם א"ח); וכשהיחיד קורא אותה בזמנה, צריך לברך עליה (עא) (ב"י).

שולחן ערוך כפשוטו

בסימן הקודם.

(ע) בְּעֶשְׂרָה – כלומר, הואיל ובאותה העיר כבר נעשה פרסום לנס.
 (עא) צריך לברך עליה – כי היחיד הוא שנצטווה בקריאת מגילה, וממילא חייב בברכה. אלא שיש הידור לעשות זאת, כאמור, בציבור³.

3. ראה להלן בסימן תרצ"ב, שם נידונה הברכה שאחר קריאת המגילה, אם נאמרת דווקא בציבור.

סימן תרצ"א

דיני כתיבת המגילה ותפירתה, ובו י"א סעיפים.

לכתיבת ספר תורה נלווים דינים רבים. הוא נכתב על יריעות קלף, שהן בעצם חלקי עור בהמה טהורה, אותם יש לתפור ולחבר, באמצעות גידי בהמה טהורה. נראה, שיש בכך מסר חד וברור על ייעודה של תורה, הבאה לסייע לאדם בקידוש חלקו החומרי. לכן גם העור וגם התפירה נעשים מן הבהמה. אבל דווקא מבהמה טהורה, כי יש צד בהמי פחות ושפל מאד, לו אין מקום באהל הקדושה.

בסימן זה נלמד אודות דיני כתיבת ותפירת מגילת אסתר. מצד אחד, מוגדרת המגילה כספר קודש, על כן נדמית היא בדינים רבים, לספר תורה. מצד שני, קדושתה פחותה מספר תורה, ולא הושוו דיניהם לחלוטין, כדי שלא ייטשטשו ההבדלים בינם. הסימן מביא את השווה ואת השונה, בין דיני ספר תורה, לדיני מגילת אסתר.

סעיף א

^אאין כותבין המגילה אלא בְּדִיו (א), על הַגְּוִיל (ב) או על הַקְּלָף,
^אלשון רמב"ם בפרק ב (הלכה ט) ממשנה מגילה יז, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) בְּדִיו – אין דינים מיוחדים לגבי אופן הפקת הדיו. הוא צריך להיות שחור, כזה שאפשר למחקו, ושאינו מתקלקל במהרה, רק אחר זמן מרובה. אבל הוא צריך להיות דווקא דיו, ולכן אי אפשר לכתוב בעיפרון או בעט, שאין בו מחסנית דיו.

(ב) על הַגְּוִיל – המגילה צריכה להיכתב על עור בהמה טהורה. העור הוא בעל עובי מסוים, אותו מחלקים לשני חלקים, עליון ותחתון. העליון נקרא קלף, והוא הנמצא קרוב לחלק החיצוני של הבהמה, ועליו גדל שער הבהמה. התחתון הוא חלקו הפנימי של העור, הקרוב יותר לבשר, ונקרא דוֹכְסוֹסְטוֹס. את הכתיבה מעלים על צידו הפנימי של החלק העליון, הקלף, כי הוא הראוי

כספר תורה (ג); ואם פְּתָבָה בְּמֵי עֶפְצִים (ד) וְקִנְקִנְתוֹם (ה), פְּשָׁרָה.
 וְצָרִיכָה לְשַׁמְּרָהּ פְּתוּרָה (ו), פסולה. וְצָרִיכָה לְשַׁמְּרָהּ פְּתוּרָה
 עֲצָמָה (ז); וְזֵאֵן הָעוֹר שֶׁלָּהּ צָרִיךְ לְעֵבֶד לְשִׁמָּה (ח); וְיֵשׁ אֲמֹרִים
 בַּמְשָׁנָה (שם) תֵּנֶן, בְּקִנְקִנְתוֹם פסולה. והרב המגיד כתב שם, ודע שבקנקנתום פסולה,
 ובמימיו כשרה כו', ועיין בתוס' שם יח, ב (ד"ה קנקנתום). שם במשנה. מ'מימרא דרבי
 תנחום ואמרי לה רב אשי, שם טז, ב. טור בשם רמב"ם. שם בשם ר"ת.

שולחן ערוך כפשוטו

ביותר לכתובה, אחר עיבוד מתאים. אבל צידו החיצוני של הקלף, עליו צמחו
 השערות, אינו מתאים כל כך לכתובה.

הגֵּוֶיל הנזכר כאן הוא עור טרם חלוקתו לשניים, שכבר העבירוהו הליך עיבוד
 מסוים, שגרם לנשירת שער הבהמה. אבל צד הבשר של הגֵּוֶיל, עם היותו נקי,
 אינו ראוי לכתובה, כי לא קורצף. כתיבת המגילה כשרה הן על הגֵּוֶיל, והן על
 הקלף. אבל אין לכתוב על הדוכסוסטוס, שהוא החלק התחתון, כנזכר, ופחות
 איכותי.

(ג) על הקלף, כספר תורה – הלכה זו מעידה על גודל קדושת מגילת אסתר.

(ד) פְּתָבָה בְּמֵי עֶפְצִים – מֵי עֶפְצִים הוא חומר נוזלי, שמקורו בעצים ש"נפצעו"
 והטיפו שרף טבעי, ממקום הפגיעה¹. שרף זה, הוא נוזל דביק, המשמש רכיב
 עיקרי בהכנת הדיו. אבל אין חיוב להכין את הדיו, דווקא בדרך זו.

(ה) וְקִנְקִנְתוֹם – סוג של גופרית.

(ו) בְּשָׂר מִיָּנִי צְבָעוֹנִים – אין הכוונה לרכיבי הדיו, אלא לצבעו. כי רק הצבע
 השחור, כשר לכך.

(ז) שְׂרִטוֹת פְּתוּרָה עֲצָמָה – השרטוט הוא חריטה בצורת פס ישר, הנחקקת
 בחומר יריעת הקלף, כדי לסייע לסופר להצמיד את האותיות תחת קו זה,
 וליישרם יפה. פרשיות התפילין אינן צריכות שרטוט, בניגוד לספר תורה
 ומגילה, בהם קיימת הקפדה יתירה, על יופי הכתיבה.

(ח) לְעֵבֶד לְשִׁמָּה – בניגוד לתפילין וספר תורה.

1. עיין בתחומין לט (תשע"ט), החל מעמוד 515, מאמר מקיף ששמו "כשרות העפצים", שם
 הוסבר ברחבה מה הם העפצים.

שצריך עבוד לשמה (ט).**מעיקר ב**

היתה כתובה על הנייר או על עור שאינו מעבד (י), או השפכתה פותי או אפיקורוס, פסולה (יא);^ו ודינה כספר תורה לענין הקף גויל (יב) וְחֲטָטְרוֹת חֲתִי"ן (יג) וְתִלְיֵת הֵהי"ן וְקוּפִי"ן (יד) וְכָל גּוֹפּוֹת מִשְׁנֵה שֵׁם יז, א כדמפרש שם יט, א. נטור בשם רמב"ם.^ז שם בשם ר"ת.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) שצריך עבוד לשמה – לדעה זו, דין המגילה דומה מאד לספר תורה. **(י) עור שאינו מעובד** – חכמים תיקנו כי דין המגילה ידמה לספר תורה. ובספר תורה חייבה הלכה למשה מסיני, לכתבו דווקא על עור מעובד. **(יא) פסולה** – כי הכתיבה צריכה להיות לשמה, כמו בספר תורה. וגוי או אפיקורוס, אינם כותבים לשמה. **(יב) לענין הקף גויל** – פירוש, יש סביב האות רק קלף, ולא דיו. כלומר, צריך להפריד כל אות מחברתה. **(יג) וְחֲטָטְרוֹת חֲתִי"ן** – המילה חֲתִי"ן פירושה – אות ח"ת בלשון רבים. בכתיבת אות ח"ת צריך להוסיף חטוטרות על גגה, שהיא קימור בולט כלפי מעלה, השב ומשתפל מטה. כי אות ח' מורכבת משתי אותיות ז', בינם מותחים קו מחבר, כציור הבא ^. אם לא נכתבה האות ח"ת במגילה, בצורה זו, רק בגג ישר, היא כשרה בדיעבד. **(יד) וְתִלְיֵת הֵהי"ן וְקוּפִי"ן** – הֵהי"ן וְקוּפִי"ן הן אותיות ה' וק', הבנויות משני חלקים, ימני ושמאלי. בכתיבתן, אסור שהרגל השמאלית תיגע בגוף האות, ואם היא נוגעת, המגילה פסולה.

הַאֲוֹתִיּוֹת בְּצוֹרֶתָן (טו) וּבַחֲסָרוֹת וַיִּתְרוֹת (טז). הגה: גם צריך לְכַתְּבָהּ מִן הַכְּתָב (ר"ן), ולהוציא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה (יז), כמו בספר תורה (מהרי"ק); וְעוֹשִׂין כָּל פְּרָשִׁיּוֹתֶיהָ סְתוּמוֹת, ואם עֲשָׂאן פְּתוּחוֹת (יח), פסולה (הגהות מיימוני פ"ב אות נ, ופסקי מהרא"י סימן כ"ג); ובדיעבד אין לפסול מגילה משום חֲסָרוֹת וַיִּתְרוֹת, דְּלֹא גָרַע מִהַשְּׂמִיט בַּהּ הַסּוֹפֵר אוֹתוֹת, דְּכִשְׁרָה (הגהות מיימוני פ"ב

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) וְכָל גּוֹפּוֹת הָאוֹתִיּוֹת בְּצוֹרֶתָן – בספרות ההלכה, ניתנו כללים ברורים לגבי צורתה המדויקת של כל אות. ואכן, יש את הצורה המדויקת, הנדרשת לכתחילה. יש שצורתן שונה במעט מהנדרש, ובדיעבד ניתן להכשירן. ויש שצורתן שונה לחלוטין מהנדרש, עד שהמילה יכולה לקבל משמעות שונה לחלוטין, כיון שהאות אינה ניכרת כלל, והן פסולות אף בדיעבד. המשנה ברורה הביא הלכות אלה בסוף סימן ל"ו, והרב כף החיים אף חיבר ספר מיוחד על כך.²

(טז) וּבַחֲסָרוֹת וַיִּתְרוֹת – ישנן מילים שפעמים כתובות בכתב מלא, כגון בתוספת האות ו' או י', או , ופעמים בכתב חסר, כגון שחיסרו מהם אותיות אלה. בכל המילים הללו, צריך לדקדק ולכתבן כדיון.

(יז) קודם שיכתבנה – כמו בספר תורה, ואם לא עשה כן כשר.

(יח) ואם עֲשָׂאן פְּתוּחוֹת – פרשיות התורה, ואלו שבמגילת אסתר, מחולקות לנושאים נפרדים. בין כל פרשיה, יש להימנע מכתובה, בחלק מסוים של השורה. כשהפרשה הבאה מוגדרת סתומה, יותיר הסופר רווח של תשע אותיות. כשהיא פתוחה, יותיר את השורה ריקה עד סופה, ובה רוחב תשע אותיות לפחות. ויתחיל לכתוב את הפרשיה החדשה, בשורה חדשה. ונראה כי לדעת המחבר, אין המגילה נפסלת בדיעבד, אבל לכתחילה צריך לכתוב כדיון.

2. ספר קול יעקב על הלכות סת"ם.

וא"ז), כמו שנתבאר סימן תרצ"צ סעיף ג (יט); 'וצריכה עמוד בסופה (כ) וְחָלַק בראשה כדי להקיפה בו (כא); 'ויש אומרים שצריכה תְּגִין (כב), 'ויש אומרים שאינה צריכה (כג); הגה: ונהגו לְתִיגָה, גם נהגו שלא לעשות לה עמוד כלל בסופה (כד) (מהרי"ל).

'מבריייתא דבבא בתרא יג, ב - וכגירסת התוספות. וכן כתב בספר התרומה, והרא"ש בפירוש המשנה פרק ג דמסכת ידים משנה ד, אפילו לפי מה שכתב שם לקיים גירסת הספרים. 'טור בשם רבנו תם. 'שם בשם בעל ה"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(יט) כמו שנתבאר סימן תרצ"צ סעיף ג - שם הוסבר כי חסרון מילים במגילה, אינו פוסלה. לכן אף אם נחשיב את המילה שנכתבה בצורה שגויה, כלא נכתבה כלל, המגילה עדיין כשרה.

(כ) וצריכה עמוד בסופה - חובה לחבר בתחילת כל ספר תורה ובסופו, שני מוטות עץ, אותם מכנים עצי חיים. כי מפאת קדושתו הנשגבה של ספר התורה, יש להימנע ממגע ביד חשופה בקלף, בעת גלילתו, לכן נעזרים בעצי החיים. אמנם במגילה, הואיל וקדושתה פחותה מספר תורה, די לחבר מוט אחד בסופה, כדי לגלול סביבו את המגילה.

(כא) כדי להקיפה בו - כלומר, יש להותיר שטח ריק מכתובה בתחילת המגילה, רחב דיו, כדי שיוכל להקיף את המגילה, אחר גלילתה, שיתפקד כשכבת מגן סביבה.

(כב) שצריכה תְּגִין - על ראש חלק מן האותיות, חובה להוסיף תְּגִין. שהן כעין שלושה קוים דקים, משוכים כלפי מעלה. האותיות החייבות בתְּגִין הן ש' ע' ט' נ' ז' ג' צ'. העדר תיוג, אינו פוסל את הכתב, אף בספר תורה.

(כג) שאינה צריכה - לדעת המחבר, זה עיקר הדין. אלא שהמנהג הוא לתייג, ואף הספרדים נוהגים כך³.

(כד) שלא לעשות לה עמוד כלל בסופה - כי אין איסור לנגוע בקלף המגילה, ואין צורך לגללה סביב מוט.

3. קול יעקב אות יט.

סעיף ג.

עשרת בני המן צריך לכתבה פְּשִׁירָה (כה), ולא כשאר שירות
שְׁחָלֵק עַל גְּבֵי פְתָב (כו), אלא מניח חֶלֶק בֵּין כְּתָב לְכָתָב (כז); וְיֵאָמֵר
מִימְרָא דְרַבֵּי שִׁילָא שֶׁם טו, ב. יטור בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) צריך לכתבה פְּשִׁירָה – משום השמחה שיש במפלת האויבים.
(כו) שְׁחָלֵק עַל גְּבֵי פְתָב – כתיבת שירה בספרי הקודש, נעשית בצורה ייחודית
מאד. המילים נכתבות שלא ברצף, אלא בהנחת רווח בין המילים. ברוב
השירות, הרווחים שבשורה הראשונה, הם מקום כתיבת המילים בשורה
הבאה, הנכתבות מול הרווחים שבשורה מעליהן, כמו בדוגמא הבאה:

גם בשורה השלישית, ניצבות המילים תחת הרווחים שבשורה השניה, וכן
הלאה.

(כז) מניח חֶלֶק בֵּין כְּתָב לְכָתָב – כלומר, אין מילים מעל הרווחים, אלא כותב
באופן הבא:

המילים הנכתבות בצד ימין של שירה זו, הן שמותם של עשרת בני המן, אחד
על השני, ובצד השמאלי של השירה, כותבים בכל שורה את המילה "וְיֵאָת".
וכך נכתבת שירה זו, הכתובה באסתר פרק ט', פסוקים ה' – י'.

אִישׁ	וְיֵאָת
פְּרָשְׁנֵדְתָא	וְיֵאָת
דְּלָפוֹן	וְיֵאָת
וְכוֹ	וְיֵאָת
וְיֵזְתָא	עֲשֶׂרֶת

לא עשה כן, פסולה (כח).

סעיף ד

צריך להאריך בוא"ו דויזתא (כט) (בכתיבתה, ויש אומרים בקריאתה (ל)) (ר"ן בשם הרא"ש ומהרי"ל וב"י בשם א"ח); ^טוצריך לכתוב איש בראש דפא,

ואת בסופה (לא).

^טמימרא דרבי יוחנן שם. ^טטור בשם הירושלמי.

שולחן ערוך כפשוטו

הטעם להעמדה ייחודית זו הוא, כדי להורות שאין להם תקומה. וכשהשמות ניצבים זה על גב זה, מביאים זאת לידי ביטוי, כי מותרים אותם כביכול ללא רגליים. ולצורך תקומה, נדרשים לכל הפחות שני רגלים.

(כח) פסולה – והקורא מתוכה, אינו רשאי לברך עליה.

את שמות עשרת בניו יש נוהגים לכתוב, בכתב כפול בגודלו, ויש חולקים על כך, ובכל אופן זה כשר. הטעם למנהג היותר נפוץ, לכתבם באותיות גדולות, הוא, משום שיש מקור בירושלמי⁴ בו מובא כי השמות צריכים למלא עמוד שלם. על כן נהגו לכתוב באותיות גדולות, שתמלאנה את העמוד. עוד נראה לי, שצריך למלא את העמוד רק בשמותם, כדי ללמדנו על גודל מפלתם.

(כט) להאריך בוא"ו דויזתא – הארכת צורת האות וא"ו, מסמלת את תלייתו, מאחר והנתלים מועמדים לאורך עמוד. אם לא עשה כן, המגילה כשרה.

(ל) ויש אומרים בקריאתה – מאריכים באמירת "ויי" של ויזתא. ונראה שבני ספרד לא נהגו כך.

(לא) איש בראש דפא, ואת בסופה – בראש העמוד בו נכתבת רשימת השמות, כותבים את המילה איש, ובסוף כל שורה את המילה ואת, וכבר הצגנו דוגמא, לעיל בסעיף ג'.

4. כך ציטט הבית יוסף (מהסמ"ג הלכות מגילה, דף רנ עמוד ב) בשם ירושלמי, ואינו גרסת ירושלמי שלנו, אלא מסכת סופרים (בפרק יג הלכה ה). הרי"ף והרמב"ם לא הביאו זאת להלכה, וגם המחבר לא העתיק מה שהביא בביתו. נראה מכך, שלא פסק כן להלכה.

סעיף ה

אם תִּפְרָהּ בְּחוּטֵי פֶשְׁתָּן, פִּסּוּלָה (לב).

^פמימרא דרב שם יט, א.

סעיף ו

אם הטיל בה שלשה חוטי גידים, כשרה (לג), ובלבד שיהיו מְשֻׁלָּשׁוֹת (לד); ומפני שיש בו פירושים שונים, ^קצריך לצאת ידי כולם ויעשה שלשה תפירות בראשה ושלשה בסופה ושלשה באמצעיתה, ותפירה אחת בחלק הרביעי מצד זה, ותפירה ^ששם. ^קפירוש רש"י ותוס' ופירוש הרי"ף ופירוש הרמב"ם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) פסולה – את יריעות ספר התורה צריך לתפור, בגידי בהמה טהורה. ואם תפר בפשתן, או בכל חומר אחר, הספר פסול. דין זה שווה גם ליריעות המגילה, ויש לתפרן בגידי בהמה טהורה.

(לג) כשרה – המגילה מורכבת מיריעות קלף, כאמור. וחיבורם נעשה באופן הבא: נוטלים את קצה אחת היריעות, מקפלים אותו לכיוון הצד החלק, עליו אין כותבים, וכך עושים ליריעה השניה. בכל קפל יריעה מנקבים שלושה נקבים, זה מול זה. ובכל אחד מהם, משחילים שלשה חוטים. כל אחד, בתוך שני הנקבים המקבילים. ובגב המגילה, בצד שאין כותבים עליו, קושרים אותם זה לזה.

(לד) ובלבד שיהיו מְשֻׁלָּשׁוֹת – את גובה הקלף יש לחלק לארבעה חלקים שווים, וליצור נקודת תפירה במקומות הפיצול, כמו בציור הבא: _____ I _____ I _____ I _____
כשרה.

אחת בחלק הרביעי שְׁמֻצָד האחר (לה). הגה: ואם אין לו גידין

שולחן ערוך כפשוטו

(לה) בחלק הרביעי שְׁמֻצָד האחר – נאמר שהיריעה חולקה כמו בציור הבא:

┌
┌
┌
┌
└

בחלוקה כזו יש לתפור באמצע שלש קבוצות של שלש תפירות, ושתי תפירות נוספות בקצוות, סך הכל אחת עשרה תפירות, כמו בציור הבא:

____ (תפר)

└

____ (תפר)

└

____ (תפר)

└

└

יותר (לו), מוטב לתפור הנשאר בחוטי פשתן מלהניחו בלא תפירה (לז) (הגהות מיימוני פרק ב' וכל בו); אבל אם יש לו גידין יתפור כולה בגידין (לח); והתפירה תהיה מבחוץ ולא מבפנים (לט) (רבינו ירוחם נ"י ח"ד בשם א"ח).

שולחן ערוך כפשוטו

—
_ (תפר)

—

—
|

—

משנה ברורה כתב (ס"ק כא) כי במגילה התפורה בגידי בהמה, אין צורך להקפיד על מנין התפירות.

ולשיטת המחבר, שיש לנקוב אחד עשר נקבים, והגידים שבכל נקב אינם מחוברים לאלה שמעליהם או שתחתם, אלא לנקב שמולם, נדרשים אחד עשר גידים קטנים עבור התפירה. למעשה, יש נוהגים לתפור ולחבר את היריעות באמצעות גיד ארוך, החולף בין הנקבים הפרושים לאורך היריעה. ואשרי מי שנוהג כדברי המחבר.

(לו) ואם אין לו גידין יותר – כלומר אין מספיק גידין, לחיבור כל הנקבים. במקרה זה, יתפור חלק מן הנקבים עם הגידין שבידו, ואת השאר יתפור בחוטי פשתן.

(לז) מלהניחו בלא תפירה – המחבר כתב אמנם שתפירה בחוטי פשתן פוסלת את המגילה, אבל במקרה שלנו זה לא רלוונטי, כי ניתן לסמוך בדיעבד על הדעה לפיה מספיקים שלש תפירות, להכשיר מגילה. ואם אלה נתפרו בגידים, המגילה כשרה.

(לח) יתפור כולה בגידין – כי גם הרמ"א סבור שלכתחילה צריך לתפורה בגידין, כמו בספר תורה.

(לט) מבחוץ ולא מבפנים – כמו שהסברנו בתחילת הסעיף.

סעיף ז

יצריך להניח שיוור בראש היריעה (מ) ובסופה, כשתופרם יחד, ובמשהו סגוי.

מימרא דרבי יוחנן יט, ב. ושם בתוספות (ד"ה שיוור).

סעיף ח

(מא) אין קורין בצבור במגילה הכתובה בין הכתובים (מב); ואם קרא, לא יצא (מג) אלא אם כן היתה יתירה על שאר היריעות או הסרה, כדי שיהא לה היכר (מד); אבל* היחיד קורא בה,

מימרא דרבי יוחנן שם. "כפירוש רש"י וכן פ' הרי"ף ורא"ש ורמב"ם. "אוקימתא דרבא שם. "(פירוש דמיפרסמא ניסא טפי דכי קיימי בין הכתובים נראה כקורא במקרא, רש"י).

שולחן ערוך כפשוטו

(מ) להניח שיוור בראש היריעה – כלומר תחילת הכתיבה לא תהא ממש בקצה היריעה, וגם לא בסופה, אלא באמצעה, עם שוליים רחבים מספיק לקיפול. ללא הותרת רוחב זה, ינקבו חלק מן האותיות ויתבטלו, אחר קיפול קצה היריעה, לצורך התפירה. לכן יותיר מקום, לבל תנקבנה האותיות.

(מא) הקדמה לסעיף – בעבר נכתבו כל הנביאים על קלף. וגם הכתובים, ובכללם מגילת אסתר, נרשמו בקלף. סעיף זה דן, אלו תנאים מתירים קריאה במגילה כזו, הכתובה בין שאר ספרי הכתובים. אם כי לכתחילה, צריכה המגילה להיכתב בפני עצמה, כדי שהקריאה בה תברר כי אין זו קריאה סתמית, אלא קריאה מיוחדת, הנובעת מחובת פרסום הנס.

(מב) בין הכתובים – כי דומה קריאה זו לקריאה סתמית מהנ"ך, בעוד שלצורך פרסום הנס, נדרש היכר ברור, שזו קריאת חובה, הבאה לפרסם נס.

(מג) לא יצא – וצריך לחזור ולקרוא ממגילה הכתובה בנפרד. ואף לברך, טרם יקרא.

(מד) כדי שיהא לה היכר – כלומר, על יריעות מגילת אסתר להיות גבוהות, או נמוכות, משאר הספרים. כדי שייראה בבירור שיש כאן ספר שונה, בו מקיימים מצוות קריאה ייחודית.

^בואפילו אינה חסרה או יתירה, ויוצא בה ידי חובתו (מה); ^גיודוקא כשהיא כתובה בגליון כספר תורה (מו).
^גטור. שם.

סעיף ט

^אמגילה שהיא נְקֵדָה (מז), וכן אם כתב בה בדף הראשון ברכות ופיוטים, ^האינה נפסלת בכך (מח).
^ארשב"א בתשובה. ^האבל לכתחלה אין לכותבה כך דלדעת המרדכי בפרק ד דמגילה היא פסולה.

סעיף י

אם אין מגילה כשרה ^אקורים אותה בְּחֶפְזָא בלא ברכה (מט).
^אב"י לדעתו.

שולחן ערוך כפשוטו

(מה) ויוצא בה ידי חובתו – כי יחידים אינם מתאספים לקריאת ספר שלם. ובהכרח יש כאן היכר ברור, שבקריאה זו נעשית מצוה מיוחדת.
 (מו) כתובה בגליון כספר תורה – כלומר, כתובה על קלף, כמו ספר תורה, וכפי שלמדנו בסעיף א'.
 (מז) נְקֵדָה – מנוקדת, לצורך קריאתה בנקל.
 (מח) אינה נפסלת בכך – בניגוד לספר תורה, שכל תוספת פוסלת. אמנם גם במגילת אסתר, ניתן היתר כזה רק בדיעבד. אבל לכתחילה אין לנקד, ואין להוסיף ברכות או ציורים.
 (מט) בלא ברכה – בכך מרוויחים מצד אחד את פרסום הנס, אבל מצד שני נמנעים מברכה. ויש בכך תועלת, כי מגילת אסתר תיוודע כספר קודש, אשר כדי לברך עליו, נדרש ספר כשר, בדומה לספר תורה.

סעיף יא

יאם קרא במגילה גזולה, יצא (ג). הגה: ואם מברכים עליה, עיין לעיל
סימן תרמ"ט (נא) לענין לולב הפסול, והוא הדין כאן (נב).
 'טור בשם בעל (התרומה) [העיטור] וכן כתב רשב"א בתשובה מדין השופר הגזול
 ונתבאר סימן תקפ"ו.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) יצא – ברור שאסור באיסור חמור לגזול, אף בשביל מצוה. אלא שאם קרא
 במגילה גזולה, למרות האיסור, יצא הציבור ידי חובה. כי המילים שנאמרו,
 אינן גזולות.
(נא) עיין לעיל סימן תרמ"ט – סעיף ו', שם מובא כי בשעת הדחק ניתן לקיים
 מצוה בלולב ומיניו, גם כשהם פסולים, אלא שאין מברכים עליהם.
(נב) והוא הדין כאן – ראה שם (סעיף א), מה שהארכתי בענין זה.

סימן תרצ"ב

דיני ברכות המגילה, ובו ד' סעיפים.

סעיף א

^אהקורא את המגילה מברך לפניו שלש ברכות: על מקרא מגילה (א), ושעשה נסים (ב), ושהחיינו (ג); ^בוביום אינו חוזר ומברך שהחיינו (ד). הגה: ויש אומרים דאף ביום מברך: שהחיינו (ה) (טור בשם ר"ת ^אמהא דרב ששת מגילה כא, ב. ^בטור בשם רמב"ם).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) על מקרא מגילה – זו ברכת המצוה, הנאמרת כהבהרה, שזו קריאה של מצווה.

(ב) ושעשה נסים – זו ברכת השבח, בה מודים לבורא, על הפלאות שחולל עבורנו.

(ג) ושהחיינו – בה מודים לה' על החיים שהוענקו לנו, ועל יכולתנו לקיים את המצווה. מברכים אותה על מצוות הבאות אחת לשנה, שהופעתם פעם נוספת במעגל החיים, משמחת כל לבב. אם שכח לברך בעת הקריאה, לא יברך עוד¹. האבל, אחר השבעה, יכול להיות שליח ציבור בקריאת המגילה, ורשאי אף לברך שהחיינו².

(ד) אינו חוזר ומברך שהחיינו – כי אין לברך פעמיים, על אותו אירוע.

(ה) דאף ביום מברך שהחיינו – כי זמנה העיקרי של קריאת המגילה הוא ביום, כמובא בגמרא. והקריאה בלילה, אף שהיא חובה, אינה העיקרית.

1. ואם בכל אופן רוצה לברך, יש לו על מי לסמוך, כי ניתן לברך שהחיינו על עצם יום השמחה. אמנם דעתי נוטה לומר שחכמים הצמידו את ברכת שהחיינו של יום הפורים למצות קריאת המגילה. ובביאור הלכה (ד"ה ושהחיינו) הביא מחלוקת הפוסקים בדין זה. אבל ברור שכל זמן שלא סיים לקרוא, יכול לברך.

2. יש חולקים על כך, כי לדעתם לא יתכן שהאבל יברך שהחיינו, על זמן אבלותו. אמנם להלכה, אין שום מניעה בזה, ורשאי האבל לומר שהחיינו, כי מודה על הפורים.

והרא"ש והמגיד), וכן נוהגין בכל מדינות אלו (ו); ואחד יכול לברך ושני קורא (הגהות אשירי פ"ג); ² ולאחריה נוהגין לברך (ז): הָרַב אֶת רֵיבְנוּ וכו'. ¹ אם לא בירך לא לפנייה ולא לאחריה, יצא (ח). הגה: ונהגו לומר בלילה: אֲשֶׁר הֵנִיא (ט), אבל לא ביום (כל בו וב"י בשם א"ח), ואין לברך אחריה אלא בצבור (י).

¹משנה (שם, א) וגמרא שם. ²טור בשם תוספתא.

שולחן ערוך כפשוטו

בברכה זו שהאשכנזים מברכים, מכוונים גם על מצוות היום: סעודה, משלוח מנות, ומתנות לאביונים. ולדעת המחבר, עיקר מצוות הקריאה היא ביום כאמור, אבל הואיל וברכו שהחיינו בלילה, אין לברכה שוב. ושאר המצוות נפטרו בברכה זו, שנאמרה בליל פורים.

ספרדי השומע ברכת שהחיינו בקריאת היום מאשכנזי, יכול לומר אמן, ואין זה הפסק.³

(ו) וכן נוהגין בכל מדינות אלו – זה אכן מנהג אשכנז, אבל מנהג הספרדים, שלא לברך.

(ז) ולאחריה נוהגין לברך – בגמרא אמרו כי ברכה זו היא מנהג, כלומר, חשיבותה פחותה מתקנת חכמים. ואמירתה תלויה איפה, במנהג המקום. למעשה, כבר נהגו לברכה בכל מקום.

(ח) יצא – כפי הכלל, שברכות על מצווה, אינן מעכבות. פירוש, אי אמירת ברכה אינה מבטלת מצווה.

(ט) אֲשֶׁר הֵנִיא – פיוט שקהילות האשכנזים נהגו לאמרו, אחר קריאת המגילה.

(י) בצבור – כי זהו המנהג. המחבר לא כתב כך, הלכך יכולים המברכים ביחיד, לנהוג כמנהגם.⁴

3. על פי ביאור הלכה (סימן רט"ו ד"ה ואסור). ואף שיש פוסקים הסוברים כי אין לענות אמן, אין באמירת אמן הוצאת שם שמים לשווא, על כן מן הראוי לענות אמן. ועיין איש מצליח, הערות על המשנה ברורה, שם הביא את החולקים בזה, והכריע לענות אמן.

4. אמנם הביאור הלכה פסק, כי אין לברך, וכהכרעת הרמ"א.

סעיף ב

ה'אין לשוּחַ בְּעוֹד שְׁקוֹרִין אוֹתָהּ (יא).

ה"טור לדעתו וכן כתב רשב"א בתשובה.

סעיף ג

י'אף על פי שיצא כבר, מברך, לְהוֹצִיא אֶת אַחַר יְדֵי חוֹבְתוֹ (יב).

י"שם מהא דתני אהבה, ראש השנה כט, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) אותה – כי מצוות הקריאה מתחילתה עד סופה, חטיבה אחת היא. אמנם אם שוחח באמצע, ימשיך מהיכן שפסק, ואינו צריך לחזור לתחילתה. ואם שח בין ברכת "על מקרא מגילה", לקריאת המגילה, בעניין שלא קשור למצווה, יחזור ויברך רק ברכה זו. ולא יברך שוב את ברכת על הנסים, ושהחיינו⁵.

(יב) לְהוֹצִיא אֶת אַחַר יְדֵי חוֹבְתוֹ – כבכל ברכת מצוות, שיכול המקיימה, גם אחר קיום המצווה, להוציא אחרים ידי חובתם, על פי הכלל "כל ישראל ערבים זה לזה"⁶.

בנידון קריאת המגילה על ידי אדם החייב בה בי"ד, עבור החייב בה בט"ו, נראה שלכתחילה לא יקרא. וכן להיפך, לכתחילה לא יקרא החייב בט"ו, עבור החייב לקרוא בי"ד. כי ביום זה, הרי אינו מחויב במצווה. אמנם בלית ברירה, כשאין אחר שיקרא, אפשר לסמוך על הדעה שהוא יכול להוציא, כי אף שאינו מחויב לקרוא ביום זה, הוא שייך בכל מקרה למצווה, וממילא שייך בו דין ערבות.

5. ברכות על הנסים ושהחיינו, נקבעו אמנם להיאמר יחד עם קריאת המגילה. ובכל זאת אינן קשורות דווקא לקריאה, לכן בדיעבד, אף ששוחח אחריהן, טרם קריאת המגילה, הואיל וכבר בירך, יצא ידי חובה, וספק ברכות להקל. שונה היא ברכת על מקרא מגילה, שככל ברכת המצוות, אם שח בין הברכה למצווה, אין לברכה על מה לחול, לכן צריך לחזור ולברך.

6. ויש מקפידים שדווקא השומעים יברכו.

סעיף ד

(יג) 'מאי שהווא אנום קצת ואינו יכול לילך לבית הכנסת וצריך להמתין עד אחר שקראו הַקְהָל, וקשה עליו לישוב בתענית כל כך (יד), יכול לשמוע קריאתה מבעוד יום מִפְּלֶג המנחה (טו) ולמעלה. הגה: אבל אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה (טז), אפילו התענית קשה עליו (יז) (תה"ד סימן ק"ט).

¹תרומת הדשן סימן קט.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) **הקדמה לסעיף** – כבר למדנו שקריאת המגילה היא מצווה גדולה, מדברי קבלה. כלומר, תוקנה בידי הנביאים, וחשיבותה קרובה למצווה מן התורה.
 (יד) **לִישׁב בְּתַעֲנִית כָּל כֶּךְ** – מאחר ובערב פורים, התענו תענית אסתר.
 (טו) **מִפְּלֶג המנחה** – משעה ורבע זמנית, לפני שקיעה⁷.
 (טז) **קודם שישמע קריאת המגילה** – כי חובה לקיים את המצווה, טרם האכילה.
 (יז) **אפילו התענית קשה עליו** – החש רעבון, רשאי לאכול אכילת ארעי. כגון שתיה קלה, ואכילת פרי, או חתיכת עוגה. גם מן הנכון שלא לנוח לפני קריאתה אלא מיד בצאת הכוכבים אחרי תפילת ערבית לקרוא את המגילה.

7. אורכה של שעה זמנית בחודש אדר, שווה פחות או יותר, לשעות שלנו.

סימן תרצ"ג

סדר תפלת פורים, וכו' ד' סעיפים.

מלבד קריאת המגילה, קבעו חכמים בתפילת הפורים, שתי הוספות. האחת היא אמירת על הנסים, בתפילת העמידה ובברכת המזון, בה משבחים את ה', על נס הצלתנו מגזירות המן. האחרת היא קריאה בתורה, במקום בו מספרת התורה על מלחמתנו הראשונה בעמלק.

סעיף א

א^א אחר קריאת המגילה בערבית, אומר: וְאַתָּה קְדוֹשׁ (א), ואם חל במוצאי שבת^ב אומר: וַיְהִי נֶעֱם (ב), קודם ואתה קדוש. הגה: ואומרים^ג וַיִּתֵּן לָךְ (ג), וקורין המגילה ואחר כך מבדילין (ד) (מנהגים).

^אטור בשם יש אומרים. ^בשם. ^ג(פירוש כמו בשאר ימות השנה אחר סדר קדושה וכו' ולא בא אלא לאשמעין שמאחרין ההבדלה אחר קריאת המגילה משום דאפוקי יומא מאחרין ליה). ^ד(כאשר הגהתי כנ"ל וכן הוא בס"א).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) וְאַתָּה קְדוֹשׁ – פרק כ"ב בתהלים "לְמַנְצֶחַ עַל אֵילַת הַשָּׁחַר", נסוב על אסתר ועל נס הפורים. ובתוכו נכתב הפסוק (פסוק ד) וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל, כלומר הקב"ה שמע לתפילות של ישראל. על כן נוספה תפילה זו, הנאמרת גם בכל מוצ"ש, אחר המגילה.

(ב) אומר: וַיְהִי נֶעֱם – אומרים מזמור זה, כבכל מוצאי שבת, שעיקרו בקשה להשראת השכינה במעשי ידינו, בתחילת שבוע העבודה. הספרדים נוהגים לומר גם "שובה", לפני ויהי נועם.

(ג) וַיִּתֵּן לָךְ – מנהג אשכנז לומר בכל מוצאי שבת פסוקי ברכה, שתחילתם במילים "וַיִּתֵּן לָךְ".

(ד) ואחר כך מבדילין – שלא למהר ולהוציא את השבת. מי שלא התפלל ערבית, יזהר מעשיית מלאכה טרם יאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול".

מעייף ב

יאומר: על הנסים (ה), בלילה וביום (ו). הגה: ואם לא אמרו, אין מחזירין אותו (ז) (טור). ואין אומרים על הנסים רק ביום י"ד (ח), אבל לא בט"ו (כ"י בשם א"ח ומנהגים); ובליל י"ד, אף על פי שלא קראו המגילה עדיין, אומר: על הנסים, בתפלת ערבית (ט) (הגהות מיימוני פ"ב).
י"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) על הנסים – אמירה שנוספה לתפילת העמידה, בברכת מודים. כדי להודות לה' על הניסים, שנעשו לישראל ביום זה.
(ו) בלילה וביום – אמירה זו נוספה לשלושת העמידות של פורים, ערבית שחרית ומנחה.
(ז) אין מחזירין אותו – כי החובה לחזור על תוספת בתפילה, במקרה שכחה, אינה אלא באירוע שמקורו בתורה. והמחבר מודה לדין זה.
(ח) רק ביום י"ד – כי רוב המקומות חוגגים בי"ד. ובירושלים, ובשאר ערים מוקפות חומה כמו ירושלים, אומרים בט"ו. הערים המסופקות, אומרים רק ביום י"ד, וכך נוהגים גם הספרדים¹.
(ט) על הנסים, בתפלת ערבית – אמירת על הנסים נוספה ליום הפורים, בין אם נקראה המגילה, ובין אם לאו, וזה מוסכם על המחבר. וגם כשמתפללים מוקדם, וכפי שראינו, שבשעת הצורך אפשר לקרוא את המגילה מפלג המנחה, והללו יאמרו על הנסים.

1. לאמיתו של דבר, הבית יוסף תמה על כך, מדוע לא יאמרו, מפאת הספק, בשני הימים? ולא השיב על כך. ואף לא הביא דין זה בשולחנו, ומכך נראה כי סבור הוא, שצריך לומר. אמנם למעשה, גם הספרדים לא נוהגים לאומרו. ובטעמם נראה, כי השוו אמירה זו לכל הדינים, מגילה, סעודה, משלוח מנות לרעהו, ומתנות לאביונים, הנוהגים רק יום אחד, וכך גם אמירת על הנסים. אם טעה אדם ובכל זאת אמר ביום ט"ו על הנסים, או להיפך, תושב ירושלים אמר על הנסים ביום י"ד, אין צריך לחזור.

סעיף ג

יא אין קורין בו הלל (י), **י**ואין נופלים על פניהם (יא). הגה: ואין אומרים למנצח (יב) ואל ארך אפים (יג) (מנהגים וב"י בשם תוספות).
ימסקנת הגמרא מגילה יד, א. **י**טור בשם תשובה שמצא וכן כתב בארחות חיים.

סעיף ד

מוציאין ספר תורה (יד) וקורין בפרשת ויבא עמלק (טו), ואף על פי שאין בה אלא תשעה פסוקים; כופלין פסוק אחרון כדי להשלים לעשרה פסוקים (טז). הגה: ואין המנהג לכפול (יז) פסוק האחרון של **י**משנה שם ל, ב. **י**בית יוסף שכן נהגו.

שולחן ערוך כפשוטו

י אין קורין בו הלל – כי מאורעות הנס נפרסים על פני המגילה כולה, ודומה קריאתה כעין הלל. טעם נוסף שאין אמירת הלל בפורים הוא, כי לא היתה זו גאולה שלימה. שהרי נותרו בחוץ לארץ, בשליטת אחשוורוש.
יא ואין נופלים על פניהם – בכל מקום, בשני הימים י"ד וט"ו, כיון שאלו ימי שמחה.

יב ואין אומרים למנצח – כי נאמר בו "יענך ה' ביום צרה". וימי הפורים אינם ימי צרה, כי אם שמחה.

יג ואל ארך אפים – זו בקשת רחמים הנאמרת בהוצאת ספר התורה. אין לאומרה ביום שמחה, כי אמירה זו חושפת את צער האדם, מחמתו מתחנן לתשועת ה'.

יד מוציאין ספר תורה – בתפילת שחרית.

טו וקורין בפרשת ויבא עמלק – פרשייה בפרשת בשלח (שמות יז ה) בה מסופר על עמלק שבא להילחם בנו, אחר יציאתנו ממצרים. ומכיוון שהמן מצאצאי עמלק, יש לה קשר הדוק עם פורים.

טז כדי להשלים לעשרה פסוקים – הכלל בקריאת התורה הוא, שהוצאת ספר תורה נעשית עבור קריאת לא פחות מעשרה פסוקים. וכיון שבפרשייה זו כתובים רק תשעה פסוקים, הפסוק האחרון ייקרא פעמיים, וכך הספרדים

הפרשה. קורין המגילה ואחר כך סדר קדושה (יח). הגה: כשיש מילה בפורים מלין התינוק קודם קריאת המגילה (יט) (מהרי"ל ומנהגים).

שולחן ערוך כפשוטו

נוהגים².

(יז) ואין המנהג לכפול – האשכנזים מסתפקים בקריאת תשעה פסוקים, והפסוק האחרון אינו נאמר פעמיים, לבל יטעו השומעים כאילו הוא נכתב פעמיים. ונמצא שקריאת הפורים יוצאת מן הכלל.

(יח) ואחר כך סדר קדושה – כלומר את המגילה יש לקרוא אחר העמידה וקריאת התורה. ו"קדיש תתקבל" יאמר בסיום תפילת אתה קדוש, כבכל יום.

(יט) מלין התינוק קודם קריאת המגילה – הביטוי המובא במגילה אחר השינוי לטובה הוא (אסתר ה) "לְיְהוּדִים הִיְתָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשִׁשְׁן וְיָקָר". חז"ל הסבירו כי בעקבות הגאולה, זכו בני ישראל לקיים מצוות. ומילות הפסוק רומזות על כך, כלשון התלמוד (מגילה טז, ב) "לְיְהוּדִים הִיְתָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשִׁשְׁן וְיָקָר, אמר רב יהודה: אוֹרָה – זו תורה, וכן הוא אומר פִּי נֵר מְצוּהָ וְתוֹרָה אוֹר. שִׁמְחָה – זה יום טוב, וכן הוא אומר וְשִׁמְחָתָ בְּחֻגָה, שִׁשְׁן – זו מילה, וכן הוא אומר שֵׁשׁ אֲנֹכִי עַל אֲמֶרְתָּה, וְיָקָר – אלו תפלין, וכן הוא אומר וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ פִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָ. ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפלין שבראש", ומכך שברית המילה סמוכה בפסוק לתורה, למדנו כי ראוי למול תיכף אחר קריאת התורה, ולפני קריאת המגילה. ונמצא שבקריאת הפסוק מתוך המגילה, זוכים גם לקיים את שרמוז בו. מטעם זה טוב להמתין ולא להסיר את התפלין, עד אחר קריאת המגילה.

מנהג זה שייך כמובן, אם מלים בתוך בית הכנסת. ויש הנוהגים³ להקדים את קריאת המגילה, ולמול את התינוק, אחר הקריאה, וכך מנהג הספרדים⁴.

2. המנהג הנפוץ הוא להחזיר את ספר התורה אחר קריאת המגילה, ואמירת אתה קדוש. אם כי יש נוהגים להחזיר לפני קריאת המגילה. ראה ביאור הלכה כאן ד"ה מוציאין.

3. על פי הגר"א. ובמשנה ברורה ס"ק י"ב, הביא את דעתו. אמנם כל המנהגים טובים.

4. כף החיים אות ל.

סימן תרצ"ד

דין מעות פורים לעניים, ובו ד' פעיפים.

מלבד קריאת המגילה, נצטוונו לעשות בפורים שלש מצוות נוספות. כלשון הכתוב (מגילת אסתר פרק ט): ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים וגו' לקיים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו וגו' לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. מבואר כי נצטוונו במשתה ושמחה, משלוח מנות, ומתנות לאביונים. סימן זה דן במתנות לאביונים, הסימן הבא במשלוח מנות, וזה שאחריו במשתה ושמחה.

כתב הרמב"ם (הלכות מגילה פרק ב הלכה יז), שמצוות מתנות לאביונים חשובה יותר מהמשתה ומהמשלוח מנות, כלשונו: מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעדתו ובשלוח מנות לרעיו. שאין שם שמחה גדולה ומפארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים. שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר (ישעיה נז) 'להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדפאים'.

פעיף א

^אחייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים (א). הגה יש אומרים שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ^אמהא דתני רב יוסף מגילה ז, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לשני עניים – המחבר אינו מפרט כמה צריך לתת, לקיום חובה זו. אבל ברור שצריך לתת בעין יפה, כדי שהעני יוכל ליהנות מזה¹.

1. הריטב"א אמנם כתב שניתן לצאת ידי חובה בנתנית פרוטה. אבל זה כנראה המינימום, למי שאינו יכול לתת יותר. למעשה כתבו הפוסקים שצריך לתת מתנה שהעני יכול ליהנות ממנה. ולא סביר שאדם יוציא על סעודתו כסף רב, ויתן רק מעט לעניים, על כן צריך לתת סכום נכבד, בעין יפה.

ובאותו זמן, זכר לְמַחְצִית הַשֶּׁקֶל (ב) שהיו נותנין באדר; ומאחר ששלש פעמים כתיב 'תרומה' בפרשה, יש ליתן שלשה (ג) (מרדכי ריש פ"ק (דיומא) דמגילה סימן תשעז); ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה (מהרי"ל), וכן נוהגין בכל מדינות אלו (ד); ויש ליתן שלשה חצאים גדולים במדינות אלו, כי אין מטבע שְׁשֵׁם מחצית עליה מלבד זו (ה); ובמדינות אוסטרייך יתנו שלשה חצי וויינ"ר (ו), שנקראו גם כן מחצית, וכן לכל מדינה ומדינה; ואין חייב

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) זכר לְמַחְצִית הַשֶּׁקֶל – בזמן שבית המקדש היה קיים, חויב כל יהודי לתת מידי שנה מחצית השקל, ומן הסכום שהצטבר נקנו קרבנות הציבור. זכר לכך, צריך לתת לצדקה מטבע הנקרא "חצי", כמו מטבע של חמישה שקלים², שהוא חצי מעשרה.

את הכסף הנאסף יש להעביר לקופה של צדקה, לטובת עניים, לצרכי בית הכנסת, או לתמיכה בלימוד התורה. אין יוצאים בנתינה זו ידי חובת "מתנות לאביונים" שאינה מנהג, אלא חובה מעיקר הדין.

(ג) יש ליתן שלשה – בפרשת מחצית השקל, נכתבה המילה תרומה שלש פעמים, ומשום שנדרשו לתת שלש פעמים מחצית השקל: פעם אחת לקניית הקרבנות, כאמור. פעם שניה לבניית אדני המשכן. ופעם שלישית לשאר צרכי המשכן. זכר לשלש מתנות אלה, נותנים שלוש חצאים.

(ד) בכל מדינות אלו – מדינות אשכנז, וכך נוהגים האשכנזים עד היום. הספרדים גם נוהגים במנהג זה, אלא שהם נותנים את הערך של מחצית השקל, שהוא כתשעה גרם כסף טהור, כשווי מחיר הכסף, הנקבע מחדש, מידי שנה בשנה. ואינם נותנים אלא מחצית אחת³.

(ה) מלבד זו – הרמ"א התייחס למטבע בת זמנו ומקומו.

(ו) יתנו שלשה חצי וויינ"ר – זו היתה המטבע המקומית.

2. ומי שמצבו קשה, יוכל להסתפק בנתינת מטבע חצי שקל.

3. כי רק מחצית שקל אחת, שיועדה לקניית הקרבנות, ניתנה כל שנה. אבל חצי השקל שתורמו עבור האדנים, הייתה חד פעמית. והתרומה שהוענקה לבניית המשכן, לא הייתה מחצית, אלא כל אחד נתן ככל שנדבו לבו (כף החיים אות כג).

ליתנו רק מי שהוא מבין עשרים ולמעלה (ז), ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד שלש מחצית אלו, ואין נוהגין כן.

סעיף ב

^ב אין מְשַׁנֵּין מעות פורים לצדקה אחרת (ח). הגה: ודוקא הגבאים (מרדכי פ"ק דבבא בתרא), אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה (ט).
^ב ברייתא בבבא מציעא עח, ב.

סעיף ג

^ג אין מדקדקים בְּמַעוֹת פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו (י); ^ד ובמקום שנהגו ליתן אף לאינו יהודי, נותנים.
ישם. ^ד ר"מ בשם רבי אפרים.

סעיף ד

^ה במקום שאין עניים, יכול לעכב מעות פורים שלו לעצמו, ונותנים ^ה מרדכי בפרק קמא דמגילה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) מבין עשרים ולמעלה – כי גם החיוב של מחצית השקל, לקניית הקרבנות בזמן המקדש, היה לבני עשרים ומעלה.

(ח) לצדקה אחרת – גבאי צדקה שקיבל מתנות לאביונים מהציבור, צריך לחלק כל מה שקיבל, לעניים. ולא ישתמש בכסף למטרה אחרת, ראויה ככל שתהא.

(ט) מה שירצה – העני שקיבל מתנות אלה, אינו מוכרח להשתמש בכסף, דווקא לסעודת פורים. ואינו חייב אף להוציא את הכסף, בפורים עצמו. וגם המחבר מסכים לדברי רמ"א אלה.

(י) נותנים לו – בכל ימות השנה, נדרשת זהירות ממתחזים, כי מצוות הצדקה מתקיימת רק באביון אמיתי, שאכן זקוק לתמיכה כספית. אך בפורים אין מדקדקים בדבר, ונותנים לכל מבקש.

במקום שירצה (יא).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ונותנם במקום שירצה - יפריש את הכסף, וכשיתאפשר לו, יתנו לנזקקים. ולא ישתמש בכסף העומד בצד, לצרכיו. הלכה זו אינה מעשית בימינו, כי אפשר להעביר את הכסף לעניים, ביום הפורים, דרך ארגוני צדקה וחסד.

העני בימינו הוא הזקוק לתמיכה כספית, לצורך הוצאותיו השוטפות. אף שלפי הגדרת התלמוד, אינו נחשב אביון. ובכללם, משפחות ברוכות ילדים, חולים החיים על קצבאות, אברכים, אלמנות, ומשפחות חד הוריות, כל אלה זקוקים בדרך כלל לעזרה, אף שלכולם יש מאכלים בסיסיים בבית. האופן המובחר ביותר לקיום מתנות לאביונים הוא, חלוקת הכסף באותו יום, ובמזומן. בימינו ניתן לקיים זאת באמצעות העברת כספים לארגוני צדקה, המכירים את הצרכים, לפני יום הפורים. והללו, אחר שקיבלו את הכסף בעוד מועד, נעשים שליחים של בעל הממון, ומחלקים את הכסף באותו יום. כאשר לא מתאפשר לתת באותו יום, ניתן להעביר גם לפני החג. ואם גם זה לא מתאפשר, אפשר להעביר אחרי החג, כמבואר בסעיף זה.

סימן תרצ"ה

דיני סעודת פורים, ובו ד' סעיפים.

סימן זה עוסק בדיני הסעודה, ומשלוח המנות. אלו הן שתי המצוות האחרונות מתוך ארבע, השייכות לפורים. המשתה נעשה כזכר לנס, שעיקרו התרחש במשתה היין שערכה אסתר לאחשוורוש והמן. ומשלוח המנות תכליתו ריבוי אחווה ורעות בישראל.

סעיף א

הגה: ^אמצוה להרבות בסעודת פורים (א) (טור); ובסעודה אחת יוצאים (ב) (מרדכי ספ"ק). ^בסעודת פורים שעשאה בלילה, לא יצא ידי חובתו (ג).
הגה: ומכל מקום גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה (ד) (תשובת מהרי"ב).
^אשם בגמרא במגילה ז, ב. ^במימרא דרבא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מצוה להרבות בסעודת פורים – גם לדעת המחבר. את הסעודה ראוי לקבוע באכילת לחם, אמנם אין זו חובה¹. כמו כן ראוי לאכול בשר².
(ב) ובסעודת אחת יוצאים – לא כמו שבת, שחובה לסעוד בה שלש סעודות.
(ג) לא יצא ידי חובתו – כי חיוב הסעודה בפורים נאמר בלשון יום, ככתוב (אסתר ט כב) לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֵּה וְשִׁמְחָה.
(ד) ישמח וירבה קצת בסעודה – הגם שאין חובה לסעוד בלילה, בכל זאת יש קיום מצוה בסעודה זו, על כן טוב לסעוד גם בלילה.

1. עיין שערי תשובה ס"ק א'.

2. מדברי המחבר (בסימן תרצו סעיף ז) משמע קצת, שיש חובה לאכול בשר. אבל ברור שאין זו חובה על מי שסולד וקץ באכילת בשר, כי המצוה היא לשמוח ולהתענג בשעת הסעודה.

סעיף ב

יחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (ה). הגה: ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו (כל בו) ויִישָׁן, ומתוך שִׁישָׁן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי (ו).³ (מהרי"ל). ואחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוין לבו גם זה מימרא דרבא שם. (יש מפרשים שברוך מרדכי וארור המן חושבניה דדין כחושבניה דדין, ושצריך לשתות כל כך עד שלא ידע לכוין המספר).

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי – ביטוי זה בא לומר, שצריך לשתות מעט יותר מהרגלו. אבל אין כאן הוראה על שכרות, שהיא עוון גדול, כפי שהביא הבית יוסף (בסימן זה) מדברי ארחות חיים וזה לשונו: כתוב בארחות חיים (הלכות פורים אות לח) חייב אינש לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשיכרות איסור גמור, ואין לך עבירה גדולה מזו. שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים, וכמה עבירות זולתן. אך שישתה יותר מלימודו מעט³. ויש חשיבות רבה להבהרת נושא זה, כי השתיה המופרזת גורמת מידי שנה לתאונות ואסונות וחילולי השם⁴.

(ו) בין ארור המן לברוך מרדכי – ההבדל בין הרמ"א למחבר הוא, שלמחבר אין צורך לישון, ודי בכך שאינו במלוא כוחותיו מחמת השתיה. וכאמור, אין הכוונה לשכרות אמיתית.

3. וזה הפירוש האחרון של הבית יוסף ועל כן שינה מלשון הטור שכתב "צריך שישתכר" אלא הכוונה שישתה יותר מלימודו ושמר את לשון הגמרא כדרכו ובבית יוסף הביא עוד שני פירושים הפירוש הראשון שלא מדובר רק באמירת ברוך מרדכי אלא במשפט ארוך יותר שברגע שאדם שתה יותר מלימודו קצת קשה לו יותר להתרכז ולומר מהר משפטים אלה.

4. ראה גם מה שכתב ביאור הלכה (ד"ה חייב) שם הביא את דברי המאירי וזה לשונו "חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה, ובאכילה ובשתיה, עד שלא יחסר בו דבר. ומכל מקום אין אנו מצווים להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג, שיגיע מתוכה לאהבת ה' יתברך, והודאה על הנסים שעשה לנו".

לשמים (ז). ואין להתענות בפורים, מלבד תענית חלום (ח), ועיין לעיל סימן תקס"ח (ט) וסימן תק"ע (י). יש שנהגו ללבוש בגדי שבת ויום טוב בפורים, וכן נכון (יא) (מהרי"ל); ונוהגים לעשות סעודת פורים לאחר מנחה (יב), וערבית יתפללו בלילה (יג). ומתפללים מנחה תחלה בעוד היום גדול (יד); ורוב הסעודה צריכה להיות ביום (מנהגים), ולא כמו שנוהגין: להתחיל סמוך לערב ועיקר הסעודה הוא ליל ט"ו. וכשחל פורים ביום ששי, יעשו הסעודה

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) **ובלבד שיכוין לבו לשמים** – היכול לשתות יותר מהרגלו ולהיותו בשפיותו, ושש ושמח ומתחזק בעבודת ה', הרי זו הנהגה טובה. אבל אם יודע שהשתיה אינה מתאימה לו, ישתה קצת, ויעבוד את ה' בדרך זו.

(ח) **מלבד תענית חלום** – תענית חלום צמים גם בשבת, כי החושש מפני חלום רע שחלם נתון בסכנה, ובזכות התענית והתשובה המתלווה עמה, תתבטל הגזירה ממנה הוא חושש.

(ט) **ועיין לעיל סימן תקס"ח** – סעיף ה', שם מובא כי הצם תענית חלום בפורים, צריך להתענות יום נוסף, כדי לכפר על תעניתו בפורים.

(י) **וסימן תק"ע** – אדם שהחליט, וקיבל על עצמו, לצום כל יום שני, ולא שם לב שיום טוב יחול באחד מהם, חייב ללכת לחכם ולהתיר נדרו, לבל יצום ביום טוב. שונה פורים החל ביום שני, בו יאכל ולא יתיר נדרו. כדי להראות שחובת האכילה בפורים חובה גמורה היא, ולא יבואו לזלזל בה. כלל זה נקרא "חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה".

(יא) **וכן נכון** – המחבר אף הוא מסכים לזה.

(יב) **לאחר מנחה** – כי בבוקר עסוקים במצוות קריאת המגילה, משלוח מנות, ונתינת צדקה לעניים. על כן תידחה הסעודה, לאחר הצהרים.

(יג) **וערבית יתפללו בלילה** – במוצאי היום⁵.

(יד) **בעוד היום גדול** – אם ימתינו עד הרגע האחרון, לא יסעדו את עיקר הסעודה בטרם ליל.

5. כוונתו שלא כאותם דעות הסוברים שיש להשתכר, למרות שלא יוכל להתפלל ערבית, משום "העוסק במצוה, פטור מן המצוה".

בשחרית, משום כבוד שבת (טו) (מנהגים); ומי שרוצה לעשותה תמיד בשחרית, הרשות בידו (טז) (ת"ה). יש אומרים שיש לאכול מאכל זרעונים בפורים, זכר לזרעונים שאכל דניאל וחביריו בבבל (יז) (כל בו). טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה (יח), וסמך לדבר: ליהודים היתה אורה ושמחה (אסתר ח, טז) ודרשין: אורה, זו תורה (יט) (מהרי"ב). וחייב במשתה ושמחה קצת בשני ימים, י"ד וט"ו, (מנהגים) וכן נהגו. ויש אומרים דאם הדיק אחד את חבריו מפח שמחת פורים, פטור מלשלם (כ). (ת"ה סימן ק"י). ועיין בחושן משפט בדיני נזיקין*.

^(*) (סוף סימן שע"ח).

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) משום כבוד שבת – סעודה הנאכלת אחר הצהרים, תגרום לביטול מצות עונג שבת, ועל כל פנים, שלא תתקיים בצורה ראויה⁶.

(טז) הרשות בידו – מאחר וכל היום כשר למצווה.

(יז) דניאל וחביריו בבבל – כששירתו אלה בארמון נבוכדנצר מלך בבל, סירבו לאכול מאכלים לא כשרים, כגון בשר וכדומה, והסתפקו באכילת זירעונים בלבד. ובגמרא⁷ מבואר שדניאל הוא התך הנזכר במגילה, שנהג להביא את דברי אסתר למרדכי, ודברי מרדכי לאסתר.

אכילת הזירעונים באה גם כתיקון לאשמת בני אותו דור, שנהנו מסעודת אחשוורוש. זמן קיום המנהג הוא בעיקר בלילה, אם כי הוא לא נתקבל בכל מקום.

(יח) קודם שיתחיל הסעודה – כשם שחובה ללמוד כל ימי השנה, כך בפורים, חובה לקבוע זמן לתורה.

(יט) ודרשין: אורה, זו תורה – כלומר האורה שהיא התורה, קודמת לשמחה שהיא המשתה.

(כ) פטור מלשלם – המחבר חולק על דין זה, וכי מי העניק פטור מדיני התורה, בפורים. ואף לשיטת רמ"א, לא הותר אלא לדברים קטנים, פעוטי ערך,

6. יש בזה אמנם כמה מנהגים, וכולם טובים, ובכל זאת נראה שטוב לנהוג כרמ"א.

7. מגילה ט"ו, א'.

סעיף ג

אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ (כא); ואם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה, אומר: על הנסים, דבִּתְרַתְּ תְּחִלַּת סְעֻדָּה אֲזַלְיָן (כב); ויש מי שאומר שאין לאומרו (ונוהגין כסברא ראשונה (כג)).

שבת (כד, א) כרב הונא ורב ששת. הנהגות מיימוני בפרק ב מהלכות מגילה בשם הר"ם, וארחות חיים בשם הר"י מקורביל. טור בשם אביו הרא"ש.

סעיף ד

אחייב לשלוח לחבירו שתי מנות בשר או של מיני אֶכָּלִים (כד), שנאמר (אסתר ט כב): וּמְשַׁלְּחֵי מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ, שתי מנות (כה) לאיש ציינתיו לעיל ריש סימן תרצ"ד.

שולחן ערוך כפשוטו

שרגילים למחול עליהם, עקב שמחת הפורים. אבל ברור שאין שום היתר להזיק בכוונה. וכבר דברינו אמורים לגבי הסכנות והתאונות העלולים לקרות בפורים, וחובה על כל מנהיג רוחני, להדריך את הציבור לקיום שמחת הפורים בקדושה, ובצורה נאותה.

(כא) בברכת הארץ – ואם שכח, לא יחזור.⁸

(כב) דבִּתְרַתְּ תְּחִלַּת סְעֻדָּה אֲזַלְיָן – תרגום: כי מתחשבים בתחילת הסעודה.

(כג) ונוהגין כסברא ראשונה – גם הספרדים נוהגים כך.⁹

(כד) מיני אֶכָּלִים – אבל במתנות לא אכילות, כבגדים וכדומה, אין יוצאים ידי חובה.

(כה) שתי מנות – גם משקה יכול להימנות כמנה.

8. כמפורש ברמ"א סימן תרצג סעיף ב'.

9. ילקוט יוסף מועדים, עמוד שמ. אמנם כף החיים כתב שבמקרה זה יש לומר על הנסים ב"הרחמן", ומי שאין לו מנהג ידוע, יאמרנו במקומו.

אחד. ^נ וכל המרבה לשלוח לְרַעִים משובח (כו); ^ו ואם אין לו (כז), מחליף עם חבירו, זה 'שולח לזה סעודתו, וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים: ומשלוח מנות איש לרעהו (כח). הגה: ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה (כט) (מדברי הרא"ש פ"ק דמגילה); ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, יצא (ל). ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות, כאיש; ואשה תשלח לאשה, ואיש לאיש (לא); אבל לא בְּהַפֵּךְ, ^ה רמב"ם בפרק ב מהלכות מגילה. ^ט מהא דאביי בר אבין שם במגילה (ז, ב). 'כפירוש הר"ן שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) המרבה לשלוח לְרַעִים משובח – כי ריבוי המנות, מוסיף אהבה ורעות בין הבריות.

(כז) ואם אין לו – יכולותיו הכלכליות מקשות עליו לתת מנות לרעהו, ובכסף שבידו יכול לרכוש רק מאכלים, לצורך סעודתו.

(כח) איש לרעהו – בכך יצאו שניהם ידי חובת המצווה, הגם שלא הוזילו כספים עבודה, ומשום שגילו רעות ואחוה.

(כט) ביום ולא בלילה – המחבר גם סבור כן, ולדעתו משלוח מנות כלול בדין סעודת פורים, שאף היא ביום, כמו שכתב לעיל.

רוב המצוות זמנם ביום כגון ציצית, תפילין, לולב וכיוצא בהם. הטעם לכך הוא, שהיום הוא עת פועלו של האדם, וצריך לקדשו במצוות. עם זאת, ישנן כמובן מצוות, שעיקר זמנם הוא הלילה, כגון מצה, ומשום תלותם בנס היציאה ממצרים, שארע בלילה. או מצוות שנוהגות כל היום כולו, וניתן לקיימם מיד בתחילת היממה, כגון סוכה.

(ל) יצא – יש חולקים על דין זה, ונראה כי המחבר אף הוא אינו מסכים לכך. על כן מן הראוי לשלוח לאדם נוסף, שמסכים לקבל.

(לא) ואיש לאיש – זוג נשוי השולח משלוחי מנות לשתי משפחות, קיימו את חובתם, ואין צורך שכל אחד מבני הזוג יקיים את המצווה בנפרד. אמנם לא ראוי שאשה תשלח לגבר מטעם עצמה, וכן הגבר לא ישלח לאשה, מטעם עצמו.

שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין (לב), אבל במתנות לאביונים אין לחוש.

שולחן ערוך כפשוטו

(לב) ויבואו לידי ספק קידושין – מבחינה הלכתית, לא חלו קידושין. מאחר והגבר לא אמר "הרי את מקודשת לי", וגם אין נוכחות עדים בעת הנתינה. אמנם כוונת הרמ"א היא, שגבר המעניק מתנה לאשה, זו דרך לקידושי אשה, ויש בכך חוסר צניעות. ומשלוח מנות כל מטרתו היא הבעת ידידות, רעות ואחוה. מה שאין כן נתינת צדקה, שמותר לתת לאשה, כי אין בכך כל הבעה של קירבה ואחוה.

סימן תרצ"ו

דיני הספד ותענית ועשיית מלאכה בפורים, ובו ח' סעיפים.

בסוף מגילת אסתר נכתבו שני פסוקים דומים, באחד נאמר כי בפורים תוקנו שלש תקנות (אסתר ט יט) "עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב". וכפי שפירשו חז"ל, שמחה הכוונה שאין להספיד בו, ומשתה בא לאסור את התענית. ויום טוב בא לומר, שנאסרה בו עשיית מלאכה, כמו בחגים. אלא שאחר כך שינתה המגילה וכתבה "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", ולא הזכירה את "יום טוב". פשר השינוי כפי שהסבירו חז"ל, שהאיסור שהוטל על עשיית מלאכה, לא התקבל. למעשה דן סימן זה בדיון אבלות בפורים, הקשור לאיסור הספד, ודיני מלאכה ביום זה.

סעיף א

^א פורים מותר בעשיית מלאכה (א); ^ב ובמקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין (ב). (והאידנא נהגו בכל מקום שלא לעשות (ג)) (כל בו); ^א כרבה בריה דרבא מגילה ה, ב דמלאכה לא קבילו עלייהו. ^ב כשינויא קמא שם בגמרא אהא דלטייה רב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מותר בעשיית מלאכה – שהרי לא נתקבלה התקנה שאסרה זאת.
 (ב) אין עושין – אף שלא נאסרה מלאכה, נהגו להימנע ממנה. אמנם חומרת איסור זה קלה, אפילו מאיסור מלאכה בחול המועד. ולמניעת הפסד, או לצורך פורים, או כשאינן כל טרחה במעשה, מותר לעשות מלאכה. ולמרות שלא נאסרה מלאכה, אין הכוונה שהותר כל דבר. לכן נמנעים מעבודה ביום זה, ככל האפשר, כדי שהזמן יופנה למצוות היום. כמובן, אין איסור לבקש מגוי, עשיית מלאכה עבור יהודי.
 (ג) נהגו בכל מקום שלא לעשות – אלו דברי רמ"א. וברוב המקומות, גם הספרדים נמנעים ממלאכה.

יזהעושה, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם, ^אאלא אם הוא בנין של שמחה, כגון: בית חתנות לבנו או אפורנקי של מלכים (ד), דְּשָׂרֵי (ה). הגה: ומותר לעשות כל מלאכת מצוה, כגון: לכתוב פסקי הלכות; וכן מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים (ו) (תרימת הדשן סימן קי"ב).

^ההרמב"ם בפרק ב מהלכות מגילה מהא דלטייה רב שם. ^אכשינויא בתרא שם בגמרא, אעובדא דרבי דנטע נטיעה בפורים.

סעיף ב

^האפילו במקום שנהגו, לא נהגו אלא ביום מקרא מגילה בלבד, אבל לאסור את של זה בזה, אינו מנהג (ז).
^השבולי הלקט.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) אפורנקי של מלכים – כגון אילן שכופפין אותו על גבי כלונסות ויתידות, והמלכים אוכלין תחתיו בימות החמה, ומתעדנין בה במיני שמחות (רש"י מגילה ה, ב).

(ה) דְּשָׂרֵי – תרגום: שמותר. כלומר, בניגוד לימים שבין ראש חודש אב לתשעה באב, בהם נמנעים ממלאכות של שמחה, בפורים מותר לעשותם, כי הם מרבים שמחה. ואפילו אין בהם צורך לפורים, או אינם מונעים הפסד.
(ו) מלאכות גמורות לצורך פורים – וכפי שכתבנו. עיקרון זה מוסכם על המחבר.

(ז) אינו מנהג – כלומר העיירות הקוראות בי"ד, ינהגו כן רק בי"ד. ותושבי ירושלים, רק בט"ו. המקומות הקוראים בשני ימים מחמת הספק, ינהגו כן רק בי"ד.

סעיף ג

יום י"ד ויום ט"ו אסורים בהספד ותענית לכל אדם בכל מקום, בין לבני כרכים שהם עושין ט"ו בלבד, בין לבני עיירות שהם עושים י"ד בלבד (ח); "והנשים מְעַנֹּת בהם (ט), שְׁפָלָן עֲזוֹת כאחת, וּמְטַפְחוֹת שְׁמֹפּוֹת כַּף אַל כַּף; אַבֵּל לֹא מְקַנְנֹת, שֶׁתִּהְיֶה אַחַת מְדַבֶּרֶת וְכוּלֵן עֲזוֹת אַחֲרֶיהָ; נִקְבֵּר הַמֵּת, לֹא מְעַנֹּת וְלֹא מְקַנְנֹת*).

¹ מהא דתני רב יוסף שמחה מלמד שאסורים בהספד, שם בגמרא. ² מימרא דרבא מהא דמגילה תענית שם. ³ "המשנה סוף מועד קטן. ⁴ (ודין תלמיד חכם בפניו שמענות ומקוננות כדרך בחול, ביורה דעה סימן תא ע"ש).

סעיף ד

^ט כל דברי אבילות נוהגים בחנוכה ופורים (י). הגה: ומכל מקום ילך ¹⁰ רמב"ם בפרק יא מהלכות אבל.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) שהם עושים י"ד בלבד – בניגוד לאיסור מלאכה, שהוא רק מנהג, הנוהג יום אחד בלבד, איסור הספד ותענית נתקן לשני הימים.
(ט) והנשים מְעַנֹּת בהם – עריכת לוויית בימי עבר, לוותה בקול בכיין של נשים, שמרוב תוגה התייפחו בבכי ונהי, טרם הקבורה ולאחריה. עוד נהגו המה, לספוק כף אל כף, בגודל צערן. ואף אחר קבורת הנפטר, הרבו לבכות בכי תמרורים, תאנייה ואנייה, משך כמה ימים. אמנם בקבורה שנערכה בפורים, המעיטו בכך, ולא הותר לנהוג כן אלא בשעת הקבורה עצמה. אם ארע המקרה וצריך לקבור אדם שנפטר, יש להזדרז בקבורתו, ולהקדימה ככל האפשר. ולמרות שחובה לשמוח בפורים, הרי זה רק דרבנן¹. בעוד הקבורה, חובתה מן התורה.
(י) נוהגים בחנוכה ופורים – כאן כתב המחבר, שהאבלות נוהגת בפורים. אבל

1. אף שזה דרבנן חמור, מדברי קבלה, הרי אין לזה תוקף של מצוה מן התורה.

לבית הכנסת לשמוע המגילה (יא) (תוספות פ"ק דמועד קטן). ואם יוכל לאסוף מניין לביתו לקרות המגילה, עֲדִיף טָפִי (יב) (מהרי"ל). ויש אומרים שאין אבילות נוהג בפורים, לא בי"ד ולא בט"ו (הרא"ש ומנהגים), וכן נוהגין (יג); ואפילו אבילות

שולחן ערוך כפשוטו

בהלכות אבילות כתב, שאינה נוהגת, וצריך ליישב את דבריו. לכן נראה, שכאן כתב את עיקר הדין, ובדיני אבילות את המנהג למעשה. כלומר, בגמרא לא מצינו חידוש דין כזה, שבפורים אין מתאבלים. ובכל זאת, שמחת הפורים חובתה מדברי קבלה, ככתוב בפסוק, ימי משתה ושמחה. על כן מעיקר הדין, האבילות אכן נוהגת בפורים. אמנם למעשה, אין נוהגים להתאבל. לכן בדיני הפורים, כתב המחבר שאבילות נוהגת, כי זהו עיקר הדין. אמנם בדיני אבילות הורה, כיצד נוהגים למעשה².

(יא) **ילך לבית הכנסת לשמוע המגילה** – כי האבל אינו פטור מן המצוות.

(יב) **עדיף טפי** – תרגום: כך עדיף יותר. כי כל אבל, לפי המנהג, אינו יוצא מביתו. ואם יצליח לאסוף מנין, ישמור גם על אבילותו, ואף יתפלל במנין. עיקרון זה מוסכם על המחבר.

(יג) **וכן נוהגין** – כמוסבר לעיל, המחבר גם הוא סבור שאין נוהגים אבילות בפורים, כדבריו בדיני אבילות, וכך נוהגים אשכנזים וספרדים³. על כן לא יאסוף מנין בביתו, אלא יתפלל בבית הכנסת⁴. אמנם דברים שבצנעה נוהגים, על כן יחסי אישות אסורים, וגם לימוד התורה.

2. על כן בפורים משולש, נוהגת אבילות. שכן החגיגה ביום ראשון, ט"ז אדר, אינה מדברי קבלה. ואף יש מחלוקת, אימתי הוא זמן הסעודה, אם ביום ראשון או בשבת או בערב שבת. וראה מה שכתבתי על כך בספרי, "בעקבות המחבר" חלק ג'.

3. ולקהילות שנוהגים אחרת, כמשתמע מהמחבר כאן, הכל כפי המנהג. אבל אדם שאין לו מנהג ידוע, לא ינהג בעצמו דיני אבילות.

4. כי התאספות מנין בביתו לצורך תפילה, היא ממש אבילות בפרהסייה.

יום ראשון נדחה מפני פורים (יד) (דברי עצמו); אבל דברים שְׁבַצְנָעָה, נוהג (טו); ואף על פי שאין נוהג אבילות בפורים, עולה לו למנין שבעה ימי אבילות כמו שבת (טז), וכן פסק הרב בעצמו בטור יורה דעה סימן ת"א.

סעיף ה

אם חל פורים במוצאי שבת והאכל יושב בבית הכנסת בשבת במנחה, לא יצא משם עד שיתפלל תפלת ערבית וישמע קריאת מגילה, ולמחרת לא יצא מפתח ביתו (יז).

ר"קח.

סעיף ו

כ"ש מי שאומר שְׁהָאֵבֵל חייב לשלוח מנות (יח). הגה: אבל אין שולחין לְאֵבֵל כל שנים עשר חדש (יט) (מהרי"ל), וכמו שיתבאר ביורה דעה ט"ור בשם הר"מ מרוטנבורג, וכן כתבו שאר פוסקים בשמו.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) נדחה מפני פורים – חידושו של הרמ"א הוא, כי למרות שיש אומרים שאבילות ביום הראשון (מהשבעה) היא מן התורה, אנו סומכים על הפוסקים שאבילות היום הראשון אף היא מדרבנן.

(טו) דברים שְׁבַצְנָעָה, נוהג – כלומר אין לקיים יחסי אישות. כלל זה מוסכם כמובן על המחבר, כמו ביום השבת, שלהלכה נפסק כי נוהגים בו דברים שבצנעה.

(טז) כמו שבת – דין ימי הפורים, כמוסכם על כל, שונה מן המועדים. ואין בהם כוח לבטל אבילות, אלא כמו שבת. אף כי אין מתאבלים בו, בכל זאת אסורים יחסי אישות אז, ונמנה יום זה כאחד מימי השבעה.

(יז) ולמחרת לא יצא מפתח ביתו – אמנם בימינו, כיון שאנו פוסקים שאין אבילות בפורים, יכול לצאת לבית הכנסת לכל התפילות, ולשמיעת מקרא מגילה.

(יח) חייב לשלוח מנות – כי האבל חייב בכל המצוות, וזו הלכה למעשה.

(יט) כל שנים עשר חדש – שהרי קבלתם משמחת, ואין לשמחו בעודו אבל.

סימן שפ"ה (סעיף א), עיין שם. ואם אין בעיר אלא האָבֶל עם אחר, חייב לשלוח לאבל כדי לקיים לשלוח מנות, אלא אם כן מחל האבל על מִנְתּוֹ (כ) (מהריב"ש) [המהר"י ברונא].

סעיף ז

(כא) ליש מי שאומר שְׂאוֹנֵן מותר בבשר ויין (כב), דְּלֹא אֶתִי עֲשֵׂה דִּיחִיד דְּאֲבָלוֹת וְדַחֵי עֲשֵׂה דְרַבִּים דְּאוֹרֵיטָא (כג), דְּלִשְׁמַח בְּפוֹרִים לְאוֹרוֹת חַיִּים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) **מחל האבל על מִנְתּוֹ** – ובמחילתו, נחשב לנותן, כאילו נתן מנה, כנפסק ברמ"א בסימן הקודם סעיף ד'. וזו כמובן, דעת הרמ"א. אמנם לדעת המחבר, אינו יוצא בזה. אם כי זו מציאות מאוד לא שכיחה.

(כא) **הקדמה לסעיף** – האונן הוא אדם שמת לו אדם קרוב, אב או אם, אשה או בעל, אח או אחות, בן או בת. כל עוד לא נקבר מתו, מוגדר אָבֶל זה "אונן". את מאכלו אוכל ללא ברכה. ואכילת בשר או שתיית יין, המותרים לאבל, אסורה עליו.

(כב) **מותר בבשר ויין** – בפורים, רשאי האונן לאכול בשר ולשתות יין, מפאת קדושת היום. אבל שאר דיני אונן חלים עליו, והוא פטור מכל המצוות, אינו לומד תורה, אינו מקיים מצוות, אינו מברך ולא מתפלל⁵.

דין זה מוסכם הן על הסוברים שאבלות חלה בפורים, והן על הסוברים, וכפי שהתקבל להלכה, שאבלות אינה נוהגת בפורים. כי דין האונן שונה מאבלות, וחל בפורים, מלבד איסור אכילת בשר ושתיית יין. אם כי גם ההיתר לבשר ויין, לחלק מן הפוסקים, שייך רק לסעודת פורים, וראוי לחשוש לשיטתם.

(כג) **וְדַחֵי עֲשֵׂה דְרַבִּים דְּאוֹרֵיטָא** – תרגום: לא תדחה חובת אבילות היחיד, את חובת השמחה מדאורייתא, שהוטלה על הציבור. כי חובת השמחה בפורים, מדברי קבלה הם, שחומרתם גדולה כדברי תורה.

5. כמבואר ביורה דעה (סימן שמא) "ופטור מכל מצות האמורות בתורה".

דְבָרֵי קְבֻלָּה נִינְהוּ, שְׁהֵם פְּדֻבְרֵי תוֹרָה (כד). הגה: וכל שכן שחייב במקרא במגילה ותפלה וקריאת שמע (כה); ונראה לי דדוקא בלילה, אף על פי שמתו מוטל לפניו (כו); אבל ביום, שרוצה לקברו, קבורת מתו קודם (כז), כמו שנתבאר לעיל סימן תרפ"ז סעיף ב, ולכן קורא ומתפלל אחר כך, דלא עדיף מיום טוב ושבת, כמו שנתבאר לעיל סימן ע"א, כן נראה לי.

סעיף ה

מותר לישא אשה בפורים (כח). הגה: בין בי"ד בין בט"ו, וכל שכן שמותר לעשות פדיון הבן (תוס' פ"ק דמ"ק). ומה שנהגו ללבוש פרצופים⁶ תשובת רשב"א. וסיים דבעינינו אלו הולכים בהם להקל, דמדרבנן הם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) שְׁהֵם פְּדֻבְרֵי תוֹרָה – וכך ההלכה למעשה.
המחבר כתב הלכה זו בשם "יש מי שאומר" למרות שהיא מוסכמת על כולם, כיון שפסק לגבי דיני אבלות שנוהגים, והיה מקום לומר שגם דיני אנינות יחולו כולם. לכן הבהיר כי להלכה, אין דיני האנינות נוהגים, וכמוסבר.
אם הקדמת הקבורה אפשרית, ראוי לקיים את סעודת הפורים אחר הקבורה, כפי שיכתוב הרמ"א.
(כה) וקריאת שמע – זו דעת הרמ"א⁶ ולפיו, כמו שאין דיני אבלות נוהגים בפורים, כך אין דיני אנינות.
(כו) אף על פי שמתו מוטל לפניו – דוקא במקום שאין הקברנים עובדים בלילה. אבל אם גם בלילה עובדים, חובה לקברו בלילה.
(כז) קבורת מתו קודם – וזה מוסכם על המחבר כפי שכתבנו.
(כח) לישא אשה בפורים – שמחת הפורים אינה מן התורה, ואין בכוחה למנוע נישואין בפורים. אדרבה, זה מוסיף שמחה על השמחה. ורק בימי שמחת המועד אין להתחתן, כפי שדרשו חכמים "ושמחת בחגך, ולא באשתך".

6. מוסבר על פי המגן אברהם.

בפורים (כט), וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונין אלא לשמחה בעלמא (ל); וכן בלבישת כלאים דרבנן (לא). ויש אומרים דאסור, אבל המנהג כסברא הראשונה. וכן בני אדם החוטפים זה מזה דרך שמחה, אין בזה משום 'לא תגזול', ונהגו כך (לב), ובלבד שלא יעשו דבר שלא כהוגן על פי טוֹבֵי העיר (לג) (תשובת מהר"י מינץ סימן י"ז).

שולחן ערוך כפשוטו

(כט) שנהגו ללבוש פרצופים בפורים – הכוונה למנהג התחפושות, שהונהג כזכר למאורעות המגילה, שם נהפכו האירועים כולם לטובה.

(ל) אלא לשמחה בעלמא – אמנם המחבר אוסר זאת. וגם הרמ"א התיר זאת רק באירועים בהם אין חשש להתנהגויות בלתי הולמות, כגון אירועים לגברים בלבד, או נשים בלבד.

(לא) כלאים דרבנן – בגדי כלאים אינם מצויים כיום, הלכך אין זו הלכה רלוונטית. מלבד זאת, רבים חלקו על כך, ולדעתם אין להתיר איסור, אפילו דרבנן, משום שמחת הפורים.

(לב) ונהגו כך – כלומר העובדה שנהגו כך, מוכיחה כי הסכימו למחול זה לזה. אכן גם דין זה לא התקבל על המחבר. ואף לנוהגים כך, הרי זה רק לגבי חפצים פעוטי ערך.

(לג) טוֹבֵי העיר – ראשי העיר, האחראים על המקום. כלומר, מוטל עליהם לצאת בהבהרה ברורה, על גבולות האסור והמותר. כי בקלות רבה, עלולים לגלוש מדברי צחוק והתבדחות, לדיבורים פוגעניים ועולבים, והמטת חרפה על אדם. חלילה להשפיל אדם כלשהו, לא חבר לא רב ולא תלמיד, להשימו ללעג וקלס. כי האיסור לבייש הוא אחד האיסורים החמורים בתורה, ואין שום היתר בדבר. אדרבה, יש להתמקד ביום הפורים בשמחה והודאה לה', ולא להפכו חס ושלום ליום של עבירות.

סימן תרצ"ז

**אין אומרים תחינה בי"ד וט"ו שבאדר א',
ודין תענית והספד בהן, ובו סעיף אחר.**

בזמן שהיה בית המקדש קיים, לא נקבעו זמני ראש חודש, כנהוג בימינו, בלוח שנה. אלא על פי עדים שבאו לבית הדין בירושלים, והעידו בכל חודש מחדש, על ראית חידושה של הלבנה. חודש אדר יש בו ייחודיות, כי פעמים עקב הצורך, שמיד יוסבר, הוסיפו וקבעו חודש נוסף כחודש אדר.

הטעם לכך הוא, הואיל ומערכת הזמן שלנו מורכבת מהירח והשמש. שנת הירח מורכבת משנ"ד ימים, ובמספרים – 354 יום. ושנת השמש מורכבת משס"ה ימים, ובמספרים – 365 יום. נמצא כי שנת החמה עודפת בערך אחד עשר יום על שנת הלבנה. פער ימים זה, בין שני סוגי השנים, יכול לגרום שחגי ישראל לא יחולו בעונה המתאימה להם (פסח בחורף, וסוכות בקיץ). לצורך תזמון החגים בעונה המתאימה להם, התערבו חכמי הסנהדרין, פעם בכמה שנים, והוסיפו חודש נוסף הנקרא אדר שני (או אדר ב), ובכך סגרו את הפער הנזכר.

את המצוות השייכות בכל שנה לחודש אדר, יש לקיים בחודש אדר שני. ובכל זאת נותר חודש אדר ראשון שייך מעט לשמחה. לאור העובדה שהמן הרשע, כשהחליט על התאריך בו יושמד עם ישראל, היה זה בחודש ניסן. אז הפיל פור, ועלה חודש שנים עשר, שהוא חודש אדר, בגורלו. על כן נותר חודש השנים עשר, שהוא אדר ראשון, עם שייכות מה לשמחה, כפי שנראה בסימן זה.

סעיף א

^איום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם (א), ואין ^אבית יוסף על פי המנהג.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אין נופלים על פניהם – כי הוא חודש שנים עשר, בו יכלו ימי הפורים

אומרים מזמור יַעֲנֶה ה' בְּיָוֶם צָרָה (ב),¹ ואסורים בהספד ותענית כמו בפורים של אדר שני; אבל שאר דברים אין נוהגים בהם (ג);² יֵישׁ אומרים דאף בהספד ותענית מותרים (ד). הגה: והמנהג כסברא הראשונה (ה). יש אומרים שחייב להרבות במשחה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון (טור בשם הרי"ף) ואין נוהגין כן (ו), מכל מקום יִרְבֶּה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים (הגהות מיימוני בשם סמ"ק); וְטוֹב לֵב מְשֻׁתָּה תָּמִיד (ז) (משלי ט"ו ט"ו).

¹טור בשם הסמ"ג והרמב"ם בפרק ב מהלכות מגילה וכן דעת הר"ן ממשנה דאין בין אדר א' וכו' מגילה ו, ב כתירוץ בתרא בגמרא, דמתניתין חסורי מחסרא וכו' וכן כתב הרי"ף שם. ישם בשם אביו הרא"ש והגהות מיימוני והמרדכי בשם הר"מ.

שולחן ערוך כפשוטו

לחול.

(ב) **ביום צרה** – כי הוא יום שמחה במקצת.

(ג) **שאר דברים אין נוהגים בהם** – כלומר, לא קוראים מגילה, ולא נותנים מתנות לאביונים. לא שולחים מנות, ואין עורכים משחה.

(ד) **דאף בהספד ותענית מותרים** – והלכה כדעה ראשונה.

(ה) **והמנהג כסברא הראשונה** – נמצא כי גם האשכנזים אינם מספידים ולא מתענים.

(ו) **ואין נוהגין כן** – כי אף שנהגו להימנע בהם מצער, לא נהגו בריבוי שמחה.

(ז) **וטוב לב משתה תמיד** – כלומר, יש להרבות קצת בסעודה האמורה.

החיבור הגדול של שולחן ערוך אורח חיים, מסתיים ונחתם במילים אלה. כי ביקש רמ"א ללמדנו בזה, שאין הקב"ה מבקש מבני אדם להתענות ולסבול. אלא התיר את הנאת עולם הזה, שכולו נועד להנאת בני האדם. אלא שצריך לקדש את כל החומר, על ידי קיום מצוותיו. וכמובן ליהנות מכל דבר במינון מתאים, לבל ישכח האדם את חובתו בעבודת השם¹.

1. לסיום אביא כאן דרוש נאה של כף החיים (אות ט), על המשפט האחרון הכתוב בשולחן ערוך, וכך כתב: "אפשר לרמוז, כי טוב רומז אל התורה, כמו שכתוב כי לקח טוב נתתי לכם וכו'. וגם משחה רומז אל התורה, כמו שכתוב לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. והעוסק בתורה לשמה מאריך חיים, כמו שכתוב אורך ימים בימינה. וזה שכתוב "וטוב לב" רצה לומר, שהעוסק בטוב

סיימתי בשמחה גדולה ומתוך הודאה לה' יתברך, בראש חודש סיון תשפ"ב, ובתפילה להשם שיסייע בעדי להסביר גם את ההלכות הנדפסות בחלק ד' של משנה ברורה, שעיקרם "הוצאה בשבת", ו"דיני עירובין".

שהיא התורה, מכל לב, רצה לומר לשמה, אז "משתה תמיד" רצה לומר, יזכה לעסוק בתורה תמיד. ועל דרך שאמרו זכרונם לברכה מצוה גוררת מצוה, ורצה לומר שיאריך בחיים הרבה, ויעסוק בתורה תמיד, וכמו שכתוב כי בי ירבו ימך, ויוסיפו לך שנות חיים".

קיצור ההלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א

בסוגריים מרובעים מובאות ההפניות לשו"ע.
 הפניה לסעיף כוללת את דברי המחבר והרמ"א, ואף את דברינו בפירושים.
 הפניה לדברינו בס"ק מצויינת בסוגריים עגולים.
 מספר בסוגריים מצייין הערה באותו סימן, והציון [הק] מפנה להקדמתנו לסימן.

הלכות סוכה (סימנים תרכה – תרמד)

א. מהות מצוות סוכה (סימן תרכה)

1. יש מצות עשה לשבת בסוכה, למשך שבעה ימים, החל מט"ו תשרי [הק].
2. מצוה זו מזכירה את ההגנה לה זכו ישראל במדבר, באמצעות ענני הכבוד [א].
3. ראוי להתחיל בבניית הסוכה, תיכף ומיד אחר יום הכיפור [א].

ב. העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג (סימן תרכו)

1. סיכוך הסוכה צריך להיות ארעי, מצמחים תלושים, שלא נעשו כלים. ובסימן תרכ"ט, יוסברו דינים אלה בהרחבה [הק].
2. אין לבנות סוכה תחת אילן, שלא תלשו את ענפיו.
3. על הסוכה להיות "צִלְתָּהּ מְרֻבָּה מִחֲמַתָּה". כלומר, רוב שטח הסוכה יחופה בסכך. סוכה שרוב שטחה אינו מסוכך, פסולה, כי "חֲמַתָּה מְרֻבָּה מִצִּלְתָּהּ" [הק].
4. אם הסוכה מסוככת ברובה, והצל של האילן יכול לסכך רק על שטח מועט מהסוכה, הסוכה כשרה, ובתנאי שענפי האילן אינם מכוונים כנגד הסכך הכשר [ב].
5. ישנה הלכה "תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הַעֲשׂוּי (בפסול)", עליה הורה הפסוק שנקט לשון עשיה, כנאמר (דברים טז) חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ. לשון זו מורה שהנחת הסכך זקוקה למעשה, ולא שתיעשה מאיליה. לכן אם סכך שמונח שם ללא מעשה אדם, אינו כשר [הק].

6. אילן שענפיו מסוככים על הסוכה, וקצצם כדי לשמש סכך לסוכה, יש לנענעם אחר קציצתם [ג].

ג. דין הישן בסוכה (סימן תרכז)

1. כשם שמיקום הסוכה צריך להיות דוקא תחת כיפת השמים, כך גם היושב בסוכה, צריך לשהות דוקא תחת סוכה, ולא תחת אהל שבסוכה [הק].
2. לכן אין לישון תחת השולחן, שגבהו עשרה טפחים [א].
3. מותר לישון תחת רשת שנפרסה באופן עראי, מסביב ומעל המיטה, כהגנה מיתושים ושאר מעופפים. כאשר אין ברוחבה למעלה טפח, או שאינה גבוהה עשרה טפחים [ב].
4. אין היתר לישון תחת כיסוי קבוע מעל המיטה, אלא אם כן גבהו נמוך מעשרה, וגם אין ברוחב גגו טפח [ג].
5. סדין הפרוס לנוי תחת הסכך, אינו פוסל סוכה, אם בינו לסכך פחות מארבעה טפחים [ד].

ד. דין סוכה ניידת (סימן תרכח)

1. הבונה סוכה על גבי אוניה או על גבי עגלה, אם יכולה לעמוד ברוח נורמלית, כשרה.

ה. ממה צריך להיות הסכך (סימן תרכט)

1. סכך כשר צריך להיות מצמח תלוש, שלא הפך לכלי, ושאינו מקבל טומאה [א].
2. על כן אין לסכך בעורות בעלי חיים, או עם מתכות, או בפירות וירקות [א].
3. כמו כן, אין לסכך בכלים, אפילו אחר שבירתם, כגון כיסאות שבורות [ב].
4. אין משתמשים בכלים גם לצורך העמדת הסכך, שמא ישתמשו בהם כסכך עצמו, אבל להעמידו על גבי מתכות מותר, כי אין חשש שישתמשו בהם כסכך [ז].

5. אין לסכך בדבר הנראה כתקרה רגילה. על כן אין מסככים בנסרים שרחבם לפחות שלשה טפחים [יח].
6. אין מסככים בצמחים העלולים להתייבש, כי לבסוף לא תהא הסוכה מכוסה ברובה [יב].
7. סדין שנפרס למניעת הנשירת עלים אל תוך הסוכה פוסל אותה. ואפילו אם המרחק בין הסדין לסכך פחות מארבעה טפחים [יט].

ו. דיני דפנות הסוכה (סימן תרל)

1. את מחיצות הסוכה ניתן להקים מכל חומר שהוא [א].
2. יש להעמיד שלש דפנות לסוכה. אלא שרק שתיים צריכות להיות באורך מלא, של שבעה טפחים. בעוד שהשלישית יכולה להיות קורה ברוחב ארבעה טפחים, אותה יש להציב במרחק פחות משלושה טפחים לדופן השנייה, ובכך תיווצר כאן מחיצה מליאה, כי כל פחות משלושה טפחים נחשב כסתום [ב].
3. ניתן ליצור את המחיצה השלישית באמצעות הצבת קורה ברוחב טפח, שתמוקם במרחק פחות משלושה טפחים מן הדופן השנייה. ולהשלים את המשך הדופן, מן הצד השני, על ידי צורת הפתח¹ [ב].
4. אם שתי הדפנות ניצבות זו מול זו, יוכל להעמיד דופן שלישית על ידי נסר עץ ברוחב ארבעה טפחים, אותו ימקם במרחק פחות משלושה טפחים, מאחת הדפנות. את המשך הדופן, ישלים בצד השני, על ידי צורת הפתח [ג].
5. גובה הדפנות מוכרח להיות לא פחות מעשרה טפחים. אמנם אין צורך שיגיעו עד הסכך.
6. העיקרון של לבוד (שמהותו – מרחב פחות משלושה טפחים מוגדר כסתום) מאפשר יצירת דפנות על ידי קרשים או קנים עומדים, שהמרחק בינם פחות משלושה טפחים.
7. בדומה לכך ניתן למקם אותם במאונח, כשאין שלושה טפחים בין אחד לשני, כגון שמניחים קורה בגובה שנים וחצי טפח, ומעליו

1. שני קנים עומדים וקנה על גביהם.

- בגובה חמשה טפחים קרש נוסף, ואת השלישי בגובה שבעה וחצי טפח, והרביעי מוצב בגובה עשרה טפחים, ובכך נוצרה דופן מושלמת מבחינה הלכתית, שגובהה עשרה טפחים.
8. מחיצה העשויה מענפי אילן פסולה, כי היא מתנדנדת וזזה ברוח.
9. אין להשתמש ביריעות שאינן הדוקות. אבל אם הודקו לבל ינותקו בשוגג, כשרות [י].
10. גם מה שאינו כשר לסכך כשר לדפנות, כגון מיטה. לכן יכול להעמיד לדפנות הסוכה מיטה וכל כיוצא בזה, ולהניח על גבן את הסכך [יג].

ז. סוכה שחמתה מרובה מצלתה, ויתר דיני הסכך (סימן תרלא)

1. הסכך צריך לכסות את רוב שטח הגג, ובכך הסוכה נקראת צילתה מרובה מחמתה [א].
2. גם במקרה שיש בתקרת הסוכה הרבה אויר, הסוכה כשרה, אם צילתה מרובה מחמתה, ובלבד שלא תהא רצועת אויר ברוחב שלושה טפחים (ה).
3. טוב וכדאי שיוכלו לראות מבעד לסכך את הכוכבים, אמנם הסוכה כשרה, גם אם הסכך עבה כעין בית [ג].
4. סוכה בעלת שלש דפנות, ושתי דפנותיה הניצבות זו מול זו, אחת ארוכה ואחותה קצרה, באורך שבעה טפחים, אלא שהסכך ממשיך ומכסה ממעל עד המקום בו מסתיימת הדופן הארוכה, הסוכה כולה כשרה [ז].
5. סוכה שנתערבו בה סכך כשר וסכך פסול, ניתן להכשירה כשרוב הסכך כשר, ובתנאי שאין רצועת סכך פסול, ברוחב ארבעה טפחים [ח].
6. סוכה ללא גג, שדפנותיה מונחות אלכסונית זו על זו, כעין צריף, פסולה [י].
7. דפנות המונחות אלכסונית זו על זו, ובגג רוחב טפח, הסוכה כשרה. ובלבד שחומר הדופן, מעל עשרה טפחים, יהא סכך כשר. ואם רוחב הסוכה שתחת הדופן, הוא שבעה טפחים על שבעה טפחים, הרי היא כשרה [י].

ח. דברים הפוסלים בסכך (סימן תרלב)

1. סכך פסול המונח סמוך לדופן, ואינו רחב מארבע אמות, לא יפסול את הסוכה. אבל ייחשב כחלק מן הדופן, והיושב תחתיו לא יקיים מצות סוכה [א].
2. סכך פסול באמצע הסוכה, פוסל. אם רוחב רצועת הפסול הוא, ארבעה טפחים [א].
3. במקרה זה יוגדרו שני צידי הרצועה, כסוכות נפרדות, שהכשרם או פסולם תלוי בגודלם. כי שיעורם צריך להיות לפחות שבעה על שבעה טפחים, בהיקף שלש דפנות (א).
4. רצועת אויר סמוכה לדופן, ברוחב שלושה טפחים, תפסול את הסוכה. כאשר ללא דופן זה, יחסר שיעור סוכה [ב].
5. רצועת אויר באמצע הסוכה, ברוחב שלושה טפחים, פוסלת את הסוכה [ב].
6. במקרה זה, יוגדרו שני צידי הרצועה כשתי סוכות נפרדות, שהכשרם או פסולם תלוי בגודלם. וכאמור לעיל, כאן בסמוך [ב].
7. אויר שגדלו פחות משלושה טפחים, ובסמוך לו מונח סכך פסול, בגודל פחות מארבעה טפחים, אינם מצטרפים לפסול את הסוכה [ג].
8. אם יש שתי רצועות של סכך פסול, שרוחבם פחות מארבעה טפחים, וביניהם פחות משלושה טפחים אויר, מצטרפים שתי הרצועות לפסול את הסוכה [ד].

ט. דין גובה הסוכה (סימן תרלג)

1. סוכה שהסכך שלה הונח גבוה מעשרים אמה (מעל כעשרה מטרים), פסולה.
2. סוכה שהסכך שלה נמוך מעשרה טפחים (כשמונים ס"מ), פסולה.

י. שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה (סימן תרלד)

1. השטח המינימאלי של סוכה הוא שבעה טפחים על שבעה טפחים (56 על 56 ס"מ) [א].

2. אין לאכול בסוכה כשהשולחן בתוך הבית, שמא ימשך אחר שולחנו
[ד].

יא. אם יש לבנותה לשם מצוה, ואם סיכך קודם הדפנות (סימן תרלה)

1. אין צורך שהסוכה תיבנה לשם מצוה, אבל כן צריך שתיעשה לשם צל [הק].
2. למחבר מותר להניח את הסכך טרם בניית הדפנות (יט).
3. לרמ"א, לכתחילה צריך להקים לכל הפחות טפח מן הדפנות, טרם הנחת הסכך. ואם לא עשה כן, בדיעבד, הסוכה כשרה [א].

יב. דין סוכה ישנה (סימן תרלו)

1. סוכה שלא נבנתה לשם סוכה, צריך לחדש בה דבר (אף שהמבנה עונה על כלל הדרישות ההלכתיות בסוכה), כגון הרמת הסכך והנחתו מחדש. ודי בהרמת סכך בגודל טפח על טפח, או ברצועת סכך הנמשכת לאורך הסוכה כולה, אף אם רוחבה דק מאוד [א].
2. פסול זה הוא מדרבנן [הערה 1], אבל פוסל את הסוכה אף בדיעבד [א].
3. אם עשאה בתוך שלושים יום לפני החג, אינו צריך לחדש בה דבר [א].

יג. דין סוכה שאולה וגזולה (סימן תרלז)

1. מותר לבנות סוכה בחול המועד [א].
2. אסור לגזול סוכה או להיכנס אל סוכת חברו בכח, אף לצורך קיום מצות סוכה [הק].
3. יוצא אדם חובת המצוה גם בסוכה שאינה שלו, כגון שהוזמן אליה, או ששאל סוכה [ב].
4. אין לבנות סוכה בשטח ציבורי [ג].
5. אם עשה כן, יצא ידי חובה בדיעבד [ג].

יד. סוכה ונויה אסורין כל שבעה (סימן תרלח)

1. הסוכה, הן הדפנות והן הסכך, מוקדשת למצוה, כל שבעת ימי החג. ואין לעשות בה שימוש אחר, עד מוצאי שמיני עצרת [א].
2. האיסור מתחיל מאז ישבו בסוכה לראשונה [א].
3. אוכלים ומשקים שנתלו בסוכה לנוי, אסורים כל שמונה ימים [ב].
4. אבל בהם מועיל תנאי. כי אם התנה לפני סוכות, שלא יחול עליהם איסור, האיסור אכן לא יחול [ב].
5. אמנם הרמ"א כותב שלא נהוג להתנות [ב].

טו. דיני ישיבת סוכה (סימן תרלט)

1. מצות עשה להתגורר בסוכה, כל שבעת ימי חג הסוכות [הק].
2. כל פעולה הנעשית בסוכה, וכל שהות בסוכה, נחשבת מצוה [א].
3. עם זאת, לא כל הפעולות חייבות להתבצע בסוכה [הק].
4. פעולות שחובה לעשותן בסוכה, הן סעודות ושינה [א].
5. מצוה להכניס אל הסוכה כלי אוכל יפים ונאים. אין להכניס סירים וקדירות ששימושם העיקרי במטבח [א].
6. גם שינה קצרה וארעית, חובה לעשותה בסוכה, כל עוד אינו מצטער מכך [ב].
7. מנהג אשכנז להקל עבור איש נשוי, שלא לישון בסוכה [ב].
8. מחוץ לסוכה מותר לאכול אכילת ארעי, ובלבד שלא יאכל לחם יותר מגודל כביצה. עוד מותר לאכול, חוץ לסוכה, פירות וירקות, בשר ודגים [ב].
9. תבשיל מדגנים מחייב אכילה בסוכה, אם אוכלו בתור סעודה [ב].
10. ראוי לאכול כל סעודה בסוכה, גם אם לא נאכל בה לחם (טו).
11. המחמיר על עצמו לאכול ולשתות כל מאכל ושתיה בסוכה, מקיים מצוה, ואין בכך גאווה (טז).
12. יש לברך בכל פעם שמקיים מצות סוכה. אמנם למעשה, כבר נפוץ המנהג שלא לברך אלא על סעודה שיש בה לחם, האסורה מחוץ לסוכה [ח].
13. עוד נהגו להימנע מברכה על שינה, אף שאסורה מחוץ לסוכה [ח].

14. חובה לאכול בסוכה, בליל ראשון של חג הסוכות, כזית לחם [ג].
15. ימתין בקיום המצוה, עד צאת הכוכבים [ג].
16. מנהג אשכנז להימנע מאכילת סעודה, מחצות היום של ערב החג [ג].
17. המצטער, פטור מן הסוכה [ה].
18. על כן, אם יורדים גשמים, או שמזג האויר חם מאוד, הרי הוא פטור מסוכה [ה].
19. למנהג אשכנז, קיימת חובת אכילת כזית לחם בסוכה, בליל הראשון, אף כשיורד גשם. וכשעושה כן, יקדש בסוכה, ויברך גם ברכת שהחיינו בסוכה [ה].
20. מנהג ספרד שלא להחמיר בזה, כי לדעתם אין כאן מצוה [ה].
21. אם יצא מחמת ירידת גשמים, ופסק המטר, אינו חייב לחזור לסוכה, כל עוד הוא סועד [ו].
22. גם הנכנס לישון בביתו עקב ירידת גשמים, אינו חייב לחזור אל הסוכה, אף שהללו פסקו [ז].

טז. מי הם הפטורים משיבת סוכה (סימן תרמ)

1. נשים וקטנים, פטורים מן הסוכה [א].
2. אשה היושבת בסוכה, מקיימת מצוה, אף שאינה חייבת (ב).
3. אמנם לא תברך, כי אינה חייבת (ב).
4. למנהג אשכנז, אשה היושבת בסוכה מברכת, ויש ספרדים שגם נוהגים כך (ב).
5. ילדים שהגיעו לגיל בו הם נעשו מעט עצמאיים, חובה לחונכם לקיום מצוות סוכה [ב].
6. מי שאינו חש בטוב, פטור מן הסוכה [ג].
7. אדם המצטער, כגון שסובל מן הריח, או מיתושים ודבורים, פטור מן הסוכה [ד].
8. אין לבנות סוכה במקום שסביר שיצטער [ד].
9. לפי הרמ"א, סוכה שמפחד לישון בה, מחמת גנבים או פורצים או מחבלים, אינו מקיים בה את המצוה [ד].

10. המחבר אינו מסכים לדבריו (יז).
11. למעשה, גם האשכנזים סומכים, בשעת הצורך, על דברי המחבר, ומברכים בה (יז).
12. אַבֵּל, הגם שמצטער, חייב בסוכה, כי אין צערו נובע מהסוכה [ה].
13. עוסק במצוה פטור מן הסוכה [ו].
14. אם יכול לקיים את שני המצוות בנקל, יעשה כן (לא).
15. חתן פטור מסוכה [ו].
16. מעיקר הדין גם חברי החתן פטורים [ו], אבל למעשה, נהגו כיום שהם חייבים (כו).
17. סעודות ברית יצחק או שלום זכור, וסעודת ברית מילה, חובה לעשותם בסוכה [ו].
18. ההולך לבקר חולה, או להצלת יהודי מן השבי, או ללמוד תורה, פטור מן הסוכה, בין ביום ובין בלילה (ל).
19. מגורי הסוכה, צריכים להשתוות למגורי הבית. כפי שדרשו חכמים, **תִּשְׁבּוּ כַעֵין תְּדוּרוֹ**. וכשם שיוצאים מן הבית, כך מותר לצאת מן הסוכה [הק].
20. רשאי אדם לצאת מסוכתו לצורך עסקיו, ובעת יציאתו אינו חייב בסוכה. אם זה ביום, פטור במהלך היום. ואם זה בלילה, פטור כל הלילה [ח].
21. היוצאים לטיול פטורים מן הסוכה, אבל ישתדלו לחזור לבתיהם, ולקיים מצוות סוכה בחזרתם או במקום חנייתם (לח).

יז. שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה (סימן תרמא)

1. נהגו שלא לברך שהחיינו בעת עשיית הסוכה [א].
2. מברכים שהחיינו כשאומרים קידוש בסעודה הראשונה בסוכה [א].

יח. ברכת מעין שבע אם חל סוכות בשבת (סימן תרמב)

1. חל יומו הראשון של חג הסוכות בשבת, מברכים בבית הכנסת ברכת מעין שבע, אחר תפילת העמידה. ובסיום הברכה אין להזכיר את חג הסוכות [א].

יט. סדר הקידוש (סימן תרמג)

1. בסוף הקידוש מוסיפים שתי ברכות: א. לישב בסוכה. ב. שהחיינו [א].
2. ביום טוב שני של גלויות, מקדימים את ברכת שהחיינו לפני ברכת לישב בסוכה [א].
3. עומדים בקידוש, עד שמסיים ברכת לישב בסוכה, ואז יושבים [ב]. אם יש מנהג שונה, ינהג כמנהגו [ב].
4. בחול המועד, נהגו לברך על הסוכה אחר ברכת המוציא, ומברכים את שתי הברכות בישיבה [ג].

כ. סדר הלל כל ימי החג (סימן תרמד)

1. אחרי העמידה נוטלים את הלולב ומברכים על נטילת לולב ושהחיינו [א].
2. ואומרים את כל ההלל [א].
3. ספרדים מברכים לגמור את ההלל [א].
4. ואשכנזים לקרוא את ההלל [ג].

הלכות לולב (סימנים תרמה – תרסט)**כא. דיני לולב (סימן תרמה)**

1. בחג הסוכות יש מצוה ליטול לולב, הדס, ערבה ואתרוג [הק].
 2. ביום הראשון של חג הסוכות, המצוה היא מן התורה, בשאר ימי הסוכות, מדרבנן [הק].
 3. יש כללים מה כשר למצוה ומה פסול למצוה [הק].
 4. קיימים שלושה סוגי פסולים.
- א. "אין שמו עליו". פסול זה חל, כאשר חדל אחד המינים להיקרא בשמו. והוא שייך בכל שבעת הימים.
- ב. "חסר". אם אחד המינים אינו שלם, הרי הוא פסול ביום הראשון. אבל בשאר ימים, הוא כשר.

- ג. "הדר" – העדר יופי. לדעת הרמ"א, וכך נוהגים אשכנזים, נוהג פוסל זה, כל שבעת הימים. אבל לפי המחבר, וכך נוהגים הספרדים, פסול זה שייך רק ליום הראשון [הק].
5. לכתחילה מצוה לקחת לולב שעלו צמודות לשדרתו, ואם נפרדו קצת, כשר [א].
6. לולב שנפרצו עליו, פירוש אף שמחוברים לשדרה, אינם זקופים – פסול, כי אינו נקרא לולב [ב].
7. וכן אם נתקו העלין שלא יכולים לאגדן עם השדרה פסול כי לא נקרא לולב [ב].
8. הלולב צומח כשהעלים גדלים שנים שנים, דבוקים בגבם, ומקום החיבור נקרא תיומת [ג].
9. נחלקה התיומת ברוב העלים, הרי זה לולב פסול, כי נקרא חסר [ג].
10. בני אשכנז מחמירים ופוסלים לולב שתיומתו נחלקה בעלה העליון, עד השידרה [ג].
11. לכתחילה טוב לקחת לולב שהעלה העליון לא נחלק כלל, או נחלק רק במקצת [ג].
12. לולב שיבשו רוב עליו פסול, כי אינו יפה [ה]. על כן אין לקחת לולב מהשנה שעברה.
13. אם ראש שני העלים העליונים נחתך, הלולב פסול, כי אינו יפה [ו].
14. לאשכנזים, אם אפשר למצוא לולב אחר, אין לקחת לולב כזה, אפילו אם רק אחד משני עליו העליונים נחתך. אבל בהעדר לולב אחר, אפשר לברך עליו [ו].
15. נפתחה תיומת העלה העליון, ומראהו כשיני מזלג, הרי זה פסול, כי אינו נקרא לולב [ז].
16. אין הלולב חייב להיות ישר כסרגל, אבל אם שדרתו כפופה בצורה משמעותית, או שנוטה לצדדים בצורה משמעותית, הרי זה פסול, כי אינו יפה [ח, ט].

כב. דיני הדס (סימן תרמו)

1. ההדס הוא גבעול שעליו צומחים בקבוצות של שלשה, אחת מעל חברתה, כל שלשה יוצאים בגובה זהה. ומחפים את הקנה, עד שכמעט אינו נראה לעין [הק].
2. אם יצאו שני עלים במקום אחד, והשלישי יצא מעליהם, הרי זה פסול, כי אינו נקרא הדס [ג].
3. הדס שברוב אורכו יוצאים שלושה עלים יחד, הרי זה כשר, אפילו אם במיעוטו יוצאים שני עלים במקום אחד והשלישי למעלה מהם [ה].
4. הדס שנחתך ראשו, כשר [א].
5. לכתחילה, יש לקחת הדס שאין ראשו חתוך [ז].
6. נשרו רוב עלי ההדס, או שיבשו כולם, עד שנעשו חיוורים וצהובים, הרי זה פסול, כי אינו יפה [ו].

כג. דיני ערבה (סימן תרמז)

1. הערבה היא צמח ידוע במסורת [הק].
2. ערבה שיבשו רוב עליה פסולה, כי אינה יפה [ב].
3. ערבה שנשרו רוב עליה פסולה, כי אינה יפה [ב].
4. ערבה שנחתך ראשה פסולה, כי אינה יפה [ב].

כד. דברים הפסולים באתרוג (סימן תרמח)

1. אתרוג יבש פסול. על כן אתרוג מהשנה הקודמת פסול, כי אינו יפה [א].
2. אתרוג שניקב ברוחב איסר, שקוטרו כקוטר מטבע השקל, פסול, אף שלא נחסר ממנו דבר [ב].
3. אם ניקב ונחסר ממנו אפילו משהו, פסול [ב]. ובשעת הדחק, כשאין אתרוג אחר, הוא כשר, ומברכים עליו [ב].
4. בראש האתרוג, צומח קנה עץ קטן, מילימטרים ספורים גבהו, ושמו "דד". ראשו הקרוי שוֹשְׁנָתָא, מתרחב ככתר ודומה לפרח קטן. גם בחלקו התחתון של האתרוג יש קנה עץ קטן, הנקרא עוקץ, באמצעותו מחובר האתרוג אל העץ (כט).

5. אם נפל הדד מן האתרוג, הוא פסול, כי נעשה חסר [ז].
6. אם לא היה לו דד כלל, כשר [ז].
7. אם נפלה השושנתא בלבד, האתרוג כשר. אלא שלכתחילה ראוי לקחת אתרוג שלא נפלה ממנו השושנתא [ז].
8. ניטל העוקץ – פסול, כי האתרוג חסר [ח].
9. אם ניטל רק חלק ממנו, כשר [ח].
10. לקות מסוימת הגורמת לתפיחה באתרוג, נקראת חזזית. ודרכה לגרום עיפוש וריקבון בפרי, עד שניתן לחוש בו במשמוש (לז).
11. החוטם הוא החלק הקרוב לראש האתרוג, מחצי גובהו העליון, במקום שהאתרוג מתקצר.
12. עלתה חזזית על חוטם האתרוג, אפילו בכל שהוא, פסול [ט].
13. עלתה חזזית במקום אחד, על רוב האתרוג, פסול [ט].
14. עלתה חזזית בשני מקומות פסול, אפילו אם היא רק על מיעוט האתרוג [ט].
15. אם תפח או סרח פסול, כי אינו יפה [טו].
16. נשתנה מראה האתרוג, כגון שנעשה לבן או שחור, דינו כחזזית, ופוסל בחוטמו במשהו, ובמקום אחד ברובו, ובשני מקומות אפילו במיעוטו [טז].
17. אתרוג שכולו ירוק כעשבי השדה פסול, ואם התחיל להצהיב כשר [כא].
18. אתרוג המורכב פסול. לכן יש להקפיד על רכישת אתרוג שיש לו הכשר (סט).
19. ראוי לקנות אתרוג שגדל בארץ ישראל (סט).

כה. דברים הפוסלים בארבעה מינים (סימן תרמט)

1. אין ליטול ארבעה מינים שאולים ביום ראשון של סוכות, כי ביום זה הם פסולים.
2. אין ליטול ארבעה מינים גזולים בכל שבעת הימים, לדעת הרמ"א. ולכל הדעות, אין שום היתר לגנוב גם לצורך קיום מצווה. ואף כאשר יצא ידי חובה מן הפן ההלכתי, אין ערך למצוה זו [ה].

3. ניתן להעניק את ארבעת המינים, ביום ראשון, למי שאין לו, על מנת להחזיר, וההוא יוצא בהם ידי חובה [ה].
4. בשאר הימים מותר לקחת ארבעת המינים גם ללא קבלת רשות מפורשת, ומשום שנוח לו לאדם שתתקיים מצווה בממונו [ה].

כו. שיעור הדס וערבה (סימן תרנ)

1. השיעור המינימלי לגודל ההדס והערבה הוא שלשה טפחים (24 ס"מ). ובשעת הדחק שנים וחצי טפחים (20 ס"מ).
2. אין שיעור מקסימלי לאורך המינים, ובכל גודל שהוא, מן הראוי שהלולב יהיה גבוה מן ההדסים והערבות, לפחות טפח [ב].

כז. נטילת הלולב וברכתו (סימן תרנא)

1. כל אחד צריך ליטול את הלולב, ואין אדם יוצא בנטילת חברו [א].
2. את המצוה מקיימים בנטילת לולב אחד, אתרוג אחד, שלושה הדסים ושתי ערבות [א].
3. מן התורה, יוצא אדם ידי חובה גם בנטילתם אחד אחרי השני, כשכולם מונחים לפניו (ב).
4. אלא שתקנו חכמים לאגוד את הלולב עם ההדסים והערבות, ולאחוז את האתרוג בצמידות אל האחרים, בזמן המצוה [א].
5. את המינים הנאגדים צריך לאגוד טרם כניסת החג. אם לא עשה כן, יאגדם בחג אבל ללא קשר אמיתי, אלא יעשה כעין עניבה, או יכרוך עלה מסביבם, ולא יקשור [א].
6. נהגו להוסיף שלושה קשרים סביב גוף הלולב, מלבד הקשר האוגד [א].
7. את הלולב יאחז ביד ימין, ואת האתרוג בשמאל. אם שינה, יצא ידי חובה [ב].
8. למנהג הספרדים, גם איטר יעשה כן. אבל האשכנזים נוהגים שהאיטר נוטל בימין שלו, שהוא שמאל כל אדם [ב].
9. אחיזת ארבעת המינים צריכה להיות כבדרך גידולם, כלומר ראשם פונה מעלה [ב].

10. יאחז הלולב בימין, ולפני נטילת האתרוג, יאמר את הברכה, וירים את האתרוג. או שיהפוך את האתרוג בעת הברכה, ובסיומה ייטלו וראשו כלפי מעלה [ה].
11. בפעם הראשונה שנוטל לולב, יברך שהחיינו, מיד אחר הברכה על נטילת לולב [ו].
12. בתום הברכות, ינענע מיד את הלולב, כשבידיו אחוזים הלולב והאתרוג [ח].
13. עניין הנענוע הוא להשליט את ה' על כל המציאות (נא).
14. מלבד הנענועים אחר הברכה, ינענע גם בהודו ובאנא ה' הושיעה נא, כל אחד לפי מנהגו [ח].
15. סדר הנענועים לשיטת המחבר – ראשית ינענע לצד שלפניו, אם הוא במערבה של ירושלים, ינענע מזרחה. לאחר מכן דרומה מערבה צפונה, למעלה ולמטה (אין הכוונה להפיכת ראש הלולב כלפי מטה, אלא הורדת ידיו לכיוון מטה). למעשה, כשיטה זו נוהגים חלק מהאשכנזים [י].
16. אמנם הספרדים נהגו, וכך גם חלק מהאשכנזים, לנענע לפי סדר שונה, שמקורו בתורת הסוד. תחילה מנענעים דרומה, אחר כך צפונה, משם מנענעים מזרחה, מעלה ומטה, ובסיום, לצד מערב (ס).
17. הנענוע עצמו, מנהגים רבים לו, וכולם טובים [ט].
18. יש ליטול לולב אחד ואתרוג אחד. שני הדסים ושלוש ערבות. יש הנוהגים להוסיף הדסים או ערבות [טו].

כח. זמן נטילת לולב (סימן תרנב)

1. זמן קיום המצוה הוא מהזריחה עד השקיעה [א].
2. טוב להזדרז ולקיים את המצוה מיד בבוקר, בעת אמירת ההלל [א].
3. בשעת הדחק, אפשר לקיים את המצוה מעלות השחר (כ- 72 דקות לפני הזריחה), ואפשר לברך [א].
4. אם כבר שקעה החמה, יטול את הלולב, אבל לא יברך (א).
5. מותר לאחוז את ארבעת המינים בעת התפילה [א].
6. אסור לאכול לפני קיום המצוה [ב].

7. אם צריך לכך, מותר לטעום משהו (ז).

כט. הדס אסור בהנאה (סימן תרנג)

1. אין להריח את הדסי ארבעת המינים, בכל ימי הסוכות [א].
2. צריך להימנע גם מהרחת האתרוג [א].
3. האיסור חל מעת שהשתמש בהדס או באתרוג למצוה [ב].

ל. שיכול להחזיר הלולב במים ביום טוב (סימן תרנד)

1. מותר להחזיר את הלולב אל המים ביום טוב, ומותר גם להוסיף מים אל האגרטל [א].
2. יש הידור מצוה בהחלפת הערבות מידי יום, בגין כמישתם המהירה [א].

לא. שצריך לחזור אחרי הידור מצוה בקניית האתרוג (סימן תרנו)

1. דרשו חז"ל (שבת קלג, ב) זה א-לי, ואנוהו – התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין [הק].
2. על כן לא ירכוש את ארבעת המינים הקטנים ביותר, או הזולים ביותר [א].
3. אם מתלבט בין שני אתרוגים כשרים, שהאחד יפה מן השני, ראוי להוסיף עד חצי ממחיר הראשון, כדי לקנות את המהודר יותר [א].

לב. חינוך ילדים במצות לולב (סימן תרנז)

1. חכמים הטילו חובה על כל אב בישראל, לחנך את ילדיו לקיום המצוות כולם, בין של תורה ובין של חכמים. כמובן שהחינוך צריך להיות מותאם לגילו, התפתחותו, וחכמתו של הילד. תקנתם זו כלולה בחובה מן התורה ללמד תורה לילדים, כמו שאנו אומרים מידי יום "וְלַמְדֵתֶם אֶתֶם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלֶכְתְּכֶם בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּכֶם וּבְקוּמְכֶם" [הק].

2. על האדם לחנך את בנו במצוות לולב, מרגע שמסוגל להחזיק ולנענע לבד [א].
3. ראוי לקנות לו ארבעה מינים שיהיו שייכים לו, ולא להסתפק בהעברת המינים שלו לידי בנו [א].

לג. דיני לולב ביום טוב ראשון (סימן תרנח)

1. מצות לולב ביום טוב ראשון, היא מן התורה [א].
2. בשאר ימים, זו מצוה מדרבנן [א].
3. מצות לולב נדחית בשבת, אפילו אם חל יומו הראשון של החג בשבת [ב].
4. אין לטלטל את הלולב בשבת [ב].
5. ביום ראשון, אין אדם יוצא בלולבו של חברו ידי חובה [ג].
6. אבל יכול בעל הלולב להקנות את לולבו לזולת, על מנת שיחזירוהו לו [ד].
7. נתנו לו סתם, הרי זה כאילו נתנו על מנת להחזירו [ה].
8. אין לתת לולב לקטן, אפילו על מנת להחזיר, טרם קיים הנותן את המצוה [ו].
9. לולב שנרכש בשותפות שני אנשים, אין המצוה מתקיימת בו עד שיתן כל אחד את חלקו לחברו, על מנת להחזיר [ז].

לד. סדר היקף הבימה (סימן תרס)

1. בזמן שהיה בית המקדש קיים, נהגה בימי הסוכות מצוה נוספת במקדש, מלבד נטילת הלולב. בכל יום מימות החג, הובאו ענפי ערבות מרובים וארוכים, בהם הקיפו את המזבח כל יום פעם אחת, וביום השביעי שבעה פעמים [הק].
2. לזיכרון מצוה זו, תיקנו חכמים שנערוך כל יום הקפה, יחד עם הלולב, סביב לבימה, כשעליה מונח ספר התורה. וביום השביעי, מקיפים שבעה פעמים [א].
3. אף אדם ללא לולב, רשאי להקיף. אמנם המנהג הנפוץ הוא, להקיף עם לולב, ומי שאין לו לולב אינו מקיף [ב].

לה. סדר הושענא רבה (סימן תרסד)

1. יומו השביעי של חג הסוכות קרוי הושענא רבא [א].
2. בתפילת שחרית אומרים מזמורי תהילים, כמו ביום טוב [א].
3. את ההקפה עם הלולב סביב הבימה, עליה מונח ספר התורה, עורכים שבעה פעמים [א]
4. הנהיגו הנביאים שכל אחד יטול ערבות, ביומו האחרון של סוכות, ויחבוט בהם על הקרקע [הק].
5. מעיקר הדין די בערבה אחת, שנותר בה עלה אחד [ד].
6. אין להשתמש עם הערבה שבלולב [ו].
7. המנהג הוא ליטול חמשה ערבות יפות, שאורכם שלשה טפחים, והוא בערך 24 ס"מ [ד].
8. יש לחבוט עם הערבות על הקרקע פְּעָמִים או שלושה. ומנהג אשכנז לנענע טרם החיבוט [ד].
9. אין מברכים על מנהג זה [ב].
10. שעת החיבוט היא, כפי שהתקבל הן אצל אשכנזים והן אצל ספרדים, בסוף התפילה. אמנם יש אשכנזים הנוהגים לחובטם תיכף אחר אמירת ההושענות (מה).
11. קיים מנהג עתיק, נפוץ מאד, להיות ערים כל הלילה, ולקרוא סדר מיוחד המובא בספרי "תיקון ליל שבועות". ויש שקוראים בציבור ספר דברים (ללא ברכות). סיבת המנהגים הללו היא קדושתו הנשגבה של יום זה, והיותו סיום תקופת הסליחה לישראל. אמנם אין מנהגים אלה חובה [הק].

לו. דין סוכה ביום שביעי (סימן תרסו)

1. אין לסתור את הסוכה ביום השביעי, אלא ימתין עד מוצאי יום טוב [א].
2. אחר הסעודה האחרונה, יש להכניס אל הבית את השולחנות הכיסאות והכלים שהובאו אל הסוכה, ונצרכים לסעודת יום טוב, שתיאכל בבית [א].

3. הרוצה לאכול בסוכה ביום טוב, צריך לפתוח בגג הסוכה פתח בגודל ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, באמצעות הסרת הסכך לבל יראה כמוסיף ימים על שבעת ימי המצוה [א].

לז. סוכה ונויה אסור כל שבעה ימים (סימן תרסז)

1. ההנאה מהסוכה ומנוייה, אסורה עד אחר שמחת תורה [א].
2. יש נוהגים לומר בסעודה האחרונה שמקיימים בסוכה, בהושענא רבה, יהי רצון שגזקה לישב בסכה של לוינתן [א].

לח. סדר תפלת ליל שמיני ויומו (סימן תרסח)

1. בשמיני עצרת אומרים בתפילת העמידה "יום שמיני עצרת הזה", במקום יום חג הסוכות הזה. ואם טעה, לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולהתפלל [א].
2. בקידוש אומרים שהחיינו, כי שמיני עצרת הוא חג בפני עצמו [א].
3. אם טעה בחוץ לארץ ביום הראשון של החג, אינו צריך לחזור ולהתפלל. אבל ביום שהוא שמחת תורה, צריך לחזור [א].
4. ביום השמיני בחוץ לארץ, יושבים בסוכה, אם אין בכך טרחה גדולה. אבל לא מברכים על הישיבה בה, וגם אין נוטלים לולב [א].

לט. סדר יום שמחת תורה (סימן תרסט)

1. בחוץ לארץ מברכים ברכת שהחיינו גם ביום שני של יום טוב.
2. בשמיני עצרת בארץ, ובחוץ לארץ ביום המחרת, קוראים את הנדרש לחג שמחת תורה. וכיון שזו הפרשה האחרונה של התורה, מרבים בשמחה. ותיכף בתום הקריאה, מתחילים בקריאת התורה מחדש, בפרשת בראשית [א].
3. כדי להביע כבוד לתורה, נוהגים לזמן את הנוכחים כולם ולכבדם בעליה לתורה [א].
4. נוהגין לרקוד לשמחתה של התורה, ולהקיף את הבימה בשירה ובמחולות, הכל לכבודה של תורה, כל מקום כמנהגו [א].

הלכות חנוכה (סימנים תרע – תרפד)**מ. דברים האסורים והמותרים בחנוכה (סימן תרע)**

1. עשיית מלאכות בימי החנוכה מותרת, כבשאר ימי חול [א].
2. אמנם ראוי שתימנענה הנשים מעשיית מלאכות כבדות, בחצי שעה שהנרות דולקות. ותשבנה בצוותא עם המשפחה, כדי לשוחח על הנסים [א].
3. אסור להספיד בחנוכה [א].
4. חכם שהלווייתו נעשית בחנוכה, מצוה להספידו בלוויה [ג].
5. אסור לצום בחנוכה [א].
6. ואפילו תענית ביום פטירת האב או האם [ג].
7. מותר להתענות תענית חלום, אלא שצריך לצום בחלוף ימי החנוכה, על שצמו בחנוכה [ג].

מא. סדר הדלקת נרות חנוכה ומקום הנחתם (סימן תרעא)

1. צריך לזהר מאוד בהדלקת נרות חנוכה [א].
2. גם עניי חייב בזה [א].
3. אם אין ידו משגת, על הציבור לסייע לו (א).
4. ביום ראשון, ידליק בעל הבית או אחד מבני הבית נר אחד [ב].
5. כל יום מוסיפים נר נוסף, עד שביום השמיני ידלקו שמונה נרות [ב].
6. למנהג ספרד מדליקים רק חנוכייה אחת בכל בית, ולמנהג אשכנז, כל אחד מבני הבית יכול להדליק, ואף לברך [ב].
7. יש להדליק בפתח ביתו מבחוץ, או בפתח החצר. והמנהג הנפוץ הוא להדליק בתוך הבית [ה].
8. אין להשתמש בנרות חנוכה, כי אינם אלא לזכר הנס. והמנהג הוא להדליק נר נוסף, מאורו מותר להשתמש [ה].
9. טוב להניח את החנוכייה בגובה פחות מעשרה טפחים (שהם כ 80 ס"מ), כדי שיהיה ניכר שמדליק לשם מצוה [ו].

10. מצוה להניח את החנוכייה בצד שמאל של הכניסה אל הבית, כדי שתהא המזוזה מימין והחנוכיה משמאל, והאדם יוקף במצוות מכל צדדיו [ז].

11. המדליקים בתוך הבית, אינם חייבים להקפיד על כך [ז].

מב. זמן הדלקת נרות חנוכה (סימן תרעב)

1. זמנו העיקרי של הדלקת הנרות הוא בצאת הכוכבים [א].
2. אם בצאת הכוכבים נוהג להתפלל במניין, ידליק בביתו אחר התפילה [א].
3. לא הדליק בתחילת הלילה, יכול להדליק עם ברכה, עד עלות השחר [ב].
4. אפשר להקדים ולהדליק בעוד יום, ובתנאי שיש מספיק שמן בנר, כדי לדלוק עד חצי שעה, אחרי צאת הכוכבים [ב].

מג. שמותר להדליק מנר לנר (סימן תרעד)

1. אסור לבזות מצוות [הק].
2. על כן לא ידליק נרות אחרים מלהבה של נרות חנוכה [א].
3. מותר להדליק נר אחר של מצוה, מלהבה של נר מצוה [א].

מד. שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה (סימן תרעה)

1. אין צורך להניח את החנוכייה במקומה לשם מצוה, אבל הדלקתה צריכה שתהא לשם מצוה [א].
2. כמות השמן שבתוך הנר, צריכה להספיק בעת ההדלקה, לדלוק לא פחות מחצי שעה [ב].
3. אין להוציא חנוכייה דלוקה, אל החוץ [א].
4. אין להדליק את החנוכייה, כשאוחזה בידו [א].
5. אשה המדליקה נרות חנוכה, מוציאה ידי חובה [ג].
6. לא ניתן לצאת ידי חובה בהדלקת חרש, שוטה, או קטן [ג].
7. אשכנזים נוהגים שגם ילדים פחות מבר מצוה, מדליקים ומברכים [ג].

מה. סדר הברכות וההדלקה (סימן תרעו)

1. בליל ראשון יש לברך שלש ברכות: א - להדליק נר חנוכה. ב - שעשה נסים. ג - שהחיינו [א].
2. מליל שני ואילך, מברך שתי ברכות: א - להדליק נר חנוכה. ב - על הנסים [ב].
3. את הברכות מברכים לפני ההדלקה [ב].
4. אדם שאינו מדליק נר חנוכה, ואין מדליקים עבורו בביתו, יברך על ראיית נר חנוכה "על הנסים", ובפעם הראשונה מברך גם שהחיינו [ג].
5. אחר ההדלקה נוהגים לומר הנרות הללו וכו' [ד].
6. ביום ראשון, מדליק בנר היותר ימני. בשאר ימים, מוסיף בכל יום נר נוסף לשמאלו, ממנו מתחיל להדליק [ה].

מו. דין אכסנאי בחנוכה (סימן תרעז)

1. אדם שמדליקים עבורו בביתו, פטור מהדלקת נר חנוכה [א].
2. אם אין מדליקים עליו בביתו, יתן פרוטה לבעל הבית, כדי להשתתף בהדלקתו, ואינו צריך לברך על ראיית נרות [א].
3. אם בעל הבית מסכים, נוהגים האשכנזים, שאף האורח מדליק ומברך [ה].
4. לדברי המחבר, יכול קטן שהגיע לגיל חינוך להוציא את בני הבית, ידי חובתם [ב]. אמנם להלכה התקבלה הדעה החולקת, שאינו יכול להוציא את הגדולים ידי חובה (ו).
5. מי שלא נמצא בביתו ואינו מתארח בבית אחר, אף שמדליקים עבורו בתוך ביתו, ידליק היכן שנמצא [ג]. במקרה זה, נהגו ספרדים שלא לברך, ואשכנזים מברכים (ו).
6. חיילים הנוכחים בבסיס או מצויים בשטח, יטילו את ההדלקה על אחד מהם, ויברך כשדעתו להוציא את כולם ידי חובה. למנהג אשכנז, יכול כל אחד להדליק ולברך, אם הדבר אפשרי (ז).

מז. נר שבת קודם לנר חנוכה (סימן תרעח)

1. אדם שאין בידו די כסף לרכישת נרות שבת וחנוכה, יסתפק ברכישת נרות שבת [א].
2. הלכה זו מלמדת על חשיבות שלום הבית, הקודמת למצוות רבות [הק].

מח. בערב שבת מדליקים נר חנוכה לפני נר שבת (סימן תרעט)

1. בערב שבת מדליקים נר חנוכה, לפני הדלקת נר שבת [א].
2. אין להדליק לפני פלג המנחה, שהוא כשעה ורבע זמנית לפני השקיעה. ולפי השעון שלנו, פלג המנחה בימים אלה הוא כשעה לפני השקיעה (א).
3. השמן שבנר צריך להספיק לדלוק לפחות עד חצי שעה, מתחילת הלילה (ב).

מט. שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת (סימן תרפ)

1. בהדלקת נרות חנוכה של ליל שבת, צריך להימנע מהנחתם, במקום בו הרוח הנושבת, עלולה לכבותם [א].
2. גם בימי חול צריך להיזהר, שלא יונחו הנרות במקום בו עלולה הרוח לכבותם (א).

נ. אין מבדילין בנר חנוכה במוצאי שבת (סימן תרפא)

1. אין לברך את ברכת מאורי האש, במוצאי שבת, על אור נר החנוכה [א].
2. בבית הכנסת מקדימים ומדליקים נר חנוכה, טרם הבדלה [א].
3. בבית, נוהגים רבים להקדים ולהבדיל, טרם ידליקו נר חנוכה (ב).

נא. דין על הניסים בחנוכה (סימן תרפב)

1. בכל תפילות העמידה של ימי החנוכה, מוסיפים על הנסים. בין בתפילות של חול, בין של שבת. וכן בברכת המזון [א].
2. אם שכח ולא הזכיר, אינו חוזר. לא על התפילה, ולא על ברכת המזון [ב].

3. אם נזכר טרם אמירת שם ה', שבסוף הברכה, חוזר למקום שצריך להזכיר, וממשיך את ברכתו כרגיל [ב].
4. אם שכח בברכת המזון, יוסיף על הנסים ב"הרחמן" [א].
5. אם שכח בעמידה, יכול להוסיף על הנסים בתום הברכות (ו).

נב. כל שמונת ימי חנוכה גומרים את ההלל (סימן תרפג)

1. כל שמונת ימי חנוכה, אומרים הלל שלם, בברכה [א].
2. אין אומרים תחנון בכל ימי החנוכה, ובמנחה של ערב חנוכה [א].
3. אין אומרים צדקתך, למנצח, וצידוק הדין – בחנוכה [א].
4. גם נשים האומרות הלל, מברכות על האמירה. אצל הספרדים המנהג הנפוץ הוא, שלא לברך (א).

נג. סדר קריאת התורה בחנוכה (סימן תרפד)

1. בכל ימי החנוכה קוראים בתורה את פרשיות קרבנות הנשיאים, הכתובים בפרשת נשא, וכפי הגדפס בסידורים.
2. בשבת חנוכה מוציאים שני ספרים, בראשון קוראים בפרשת השבוע, ובשני מפטירים בפרשת הנשיאים.
3. בראש חודש מוציאים שני ספרים, בראשון עולים שלשה לקרוא בשל ראש חודש, ובשני מזמנים את הרביעי, לקרוא את של חנוכה.
4. אם חל ראש חודש טבת בשבת, מוציאים שלושה ספרים, בראשון קוראים שישה עולים בפרשת השבוע. לשני מזמנים עולה אחד, וקורא בשל ראש חודש. ובשלישי, קוראים בשל חנוכה.

הלכות פורים (סימנים תרפה – תרצז)

נד. סדר ארבע פרשיות (סימן תרפה)

1. בראש חודש אדר שחל בשבת, או בשבת שלפני ראש חודש, קוראים פרשת שקלים. היא מזכירה לנו, שבזמן בית המקדש, זירזו את ישראל לתרום חצי שקל לרכישת קרבנות, לפני חודש ניסן [א].
2. בשבת שלפני פורים קוראים פרשת זכור, ובה מזכירים את החובה שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק. זמן קריאתה הוא לפני פורים, כי

- בו המון, שהיה מזרעו של עמלק, רצה גם הוא להשמיד את העם היהודי [ב].
3. בשבת ראש חודש ניסן, או בשבת שלפני ראש חודש, קוראים את פרשת החודש ובה מזכירים את מצוות קרבן הפסח [ד].
4. בשבת שלפניהם (שלפעמים חלה תיכף אחר פורים, אבל לא תמיד), קוראים את פרשת פרה, כי בזכות פרה אדומה יוכלו ישראל להיטהר. ואת קרבן פסח שכל ישראל חייבים בו, יזכו להקריב בטהרה [ג].
5. קריאת פרשת זכור, יש אומרים שחובתה מן התורה, על כן מקפידים להתפלל בשבת זו במנין [ז].
6. מי שלא נכח בבית הכנסת, יקרא פרשה זו מתוך חומש, ואם אפשר, ידקדק בקריאתו ובניגון הטעמים [ז].
7. יש אומרים שגם קריאת פרשת פרה חובתה מן התורה [ז]. אמנם רבים חלקו על קביעה זו (כה).
8. גם את פרשיית פרה, יקרא מי שלא נכח בית הכנסת, מתוך חומש, ואם אפשר בדקדוק, ובניגון הטעמים [ז].
9. יש אומרים שגם נשים חייבות במצוות "זכור". אמנם אינן חייבות לשמוע את הקריאה בבית הכנסת, ומתוך ספר תורה, כגברים. אלא די בקריאת הפסוקים של פרשת זכור, מתוך חומש (כה).
10. יש נשים שמקפידות לשמוע קריאה זו דווקא בבית הכנסת (כה).

נה. דין תענית אסתר (סימן תרפו)

1. בי"ג אדר צמים את תענית אסתר.
2. חל י"ג אדר בשבת, מקדימים לצום ביום חמישי.
3. חולה שאין בו סכנה, וגם נשים מעוברות או מניקות, לא יצומו.

נו. חיוב קריאת המגילה (סימן תרפז)

1. חייב כל אחד לשמוע מקרא מגילה, בלילה וביום [א].
2. זמן קריאתה בלילה, כל הלילה [א].
3. לכתחילה טוב לקוראה בתחילת הלילה, כי זריזים מקדימים למצוות (ב).

4. זמן קריאתה ביום הוא מהזריחה עד השקיעה [א].
5. בשעת הדוחק, אפשר לקרוא מגילה החל מעלות השחר ולברך עליה, שהוא כשעה ורבע לפני הזריחה [א].
6. איחר וקרא מאוחר ביום, אינו יכול לברך, אלא אם התחיל לקרוא לפני השקיעה (ג).
7. התחיל לקרוא אחר השקיעה, לא יברך (ג).
8. מבטלים תלמוד תורה לצורך קריאת המגילה [ב].

נז. דין כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון (סימן תרפח)

1. רוב הערים בעולם ובארץ ישראל, קוראים את המגילה בי"ד אדר [ג].
2. בירושלים, המוקפת חומה מזמן יהושע, קוראים בט"ו [א].
3. כל הכפרים הנמצאים במרחק מיל מירושלים, קוראים בט"ו [ב].
4. וכן מקומות מחוץ לירושלים, הנראים מעיר העתיקה, בצורה ברורה, קוראים בט"ו [ב].
5. וכן כל המקומות הנמצאים בתוך העירוב של ירושלים, קוראים בט"ו (י).
6. בערים שיש לגבם ספק, אם לקרוא בי"ד או בט"ו, המנהג הוא לקרוא בשני הימים. אלא שביום י"ד מברכים, וביום ט"ו, אין מברכים. ומקיימים שוב גם את שאר המצוות, אבל בצורה מצומצמת [ד].
7. רשימת הערים בהן קוראים בשני הימים, להלן: טבריה, חברון, צפת, שכם, חיפה, עכו, גוש חלב, יפו, לוד, רמלה, עזה, יריחו ובית שאן (טו).
8. בן עיר שנמצא בירושלים בי"ד ובט"ו, קורא בט"ו [ה].
9. אם בן העיר נמצא בירושלים רק בי"ד, יקרא בי"ד, אף שנמצא בירושלים [ה].
10. בן עיר שנמצא בעירו בי"ד, ונוסע לירושלים בט"ו, קורא בי"ד ואינו צריך לחזור ולקרוא בט"ו [ה].
11. תושב ירושלים הנמצא בעיר בי"ד, קורא בי"ד [ה].

12. חזר תושב ירושלים אל עירו ונמצא שם בט"ו, עליו לשוב ולקרוא בט"ו, עם ברכה [א].
13. אף שכתבנו "מי שנמצא", מה שקובע זה רצונו. לכן אם קרה לדוגמא, שבן עיר היה בי"ד בירושלים והתכוון להישאר בירושלים בט"ו, יקרא בט"ו. גם אם לבסוף נאלץ לחזור בט"ו למקומו [ה].
14. תושב ירושלים הנמצא בנסיעה, בשני ימי הפורים, קורא בי"ד כרוב העולם [ה].
15. אם חל ט"ו אדר בשבת, מקדימים בני ירושלים לקרוא את המגילה בי"ד, ובאותו יום נותנים מתנות לעניים. את קריאת התורה של פורים קוראים במפטיר של שבת. בשבת אומרים על הנסים. ואת סעודת הפורים מקיימים ביום ראשון, ואין אומרים בו על הנסים [ו].
16. את מצוות משלוח מנות, מקיימים ביום ראשון (כט).

נח. שהכל חייבים בקריאת מגילה (סימן תרפט)

1. חיוב קריאת מגילה חל הן על הגברים והן על הנשים [א].
2. יכול אדם לצאת ידי חובה בשמיעת המגילה, ואינו חייב לקרוא בעצמו [ב].
3. אבל אינו יוצא אלא מפי קורא החייב בעצמו במצוה (ויוצא גם במקרה שהקורא כבר קיים חובתו) [ב].
4. צריך שהקורא יכוון להוציא ידי חובה, והשומע יתכוון לצאת ידי חובה (ה).
5. קיימת חובה לחנך את הקטנים בשמיעת המגילה, כפי שמחנכים אותם בשאר המצוות [א].
6. יש אומרים שחובת האשה פחותה מזו של האיש, ולכן אינה יכולה להוציא ידי חובה גברים, וכך נוהגים האשכנזים [ב].
7. נשים ספרדיות שקוראות לעצמן, מברכות על מקרא מגילה כמו הגברים (יא). ואשכנזיות מברכות לשמוע מקרא מגילה [ב].

נט. דיני קריאת המגילה (סימן תרצ)

1. מותר לקרוא ולשמוע את המגילה, ואת ברכותיה, הן בעמידה והן בישיבה [א].
2. הקורא את המגילה עבור הציבור, ראוי שיעמוד בעת הקריאה, לכבוד הציבור [א].
3. צריך לקרוא את המגילה כולה, מתוך מגילה כשרה [ב].
4. מגילה שחסרות בה מילים, אבל לא עניין שלם, יכול לקרוא אותם בעל פה [ב].
5. האוחז בידו מגילת אסתר מודפסת, לא יקרא מתוך ספרו, אלא ימקד את תשומת לבו בהאזנה לקריאת שליח הציבור [ד].
6. אם פספס כמה מילים פה ושם, יקרא אותם מתוך ספרו [ד].
7. צריך לקרוא את המגילה לפי הסדר [ו].
8. אם החמיץ קטע מסוים במגילה, צריך לחזור ולקרוא את הקטע החסר, ולהמשיך משם עד סוף המגילה [ו].
9. קורא המגילה צריך לכוון להוציא ידי חובה את כל השומעים, והשומעים יכוונו לצאת ידי חובה. אם כי במקרה שלא אמרו כן בפירוש, ניתן להניח שהם מתכוונים לכך [יד].
10. יש כמה פסוקים שהציבור נוהג לקוראם בקול, ואחר אמירתם בקול, עליהם לשומעם משליח הציבור [יז].
11. נוהגים לקרוא את שמותם של כל עשרת בני המן, שנתלו בנשימה אחת, ואם לא עשה כן, יצא ידי חובה [טו].
12. אחרי קריאת המגילה נוהגים לומר משפט המתחיל ב"ברוך מרדכי" שלוש פעמים [טז].
13. מנהג כל ישראל לפתוח את המגילה כולה ולקוראה כאיגרת, כשקוראים אותה בציבור [יז].

ס. דיני כתיבת המגילה ותפירתה (סימן תרצא)

1. את המגילה צריך לכתוב על קלף, ובדיו. מגילה מודפסת, אינה כשרה לקריאת המצוה [א-ב].

2. צריך לכתוב לשמה, על פי כל ההלכות המסורות לסופרים. לכן אדם לא יהודי, אינו כשר לכתבת המגילה [ג].
3. את עמודי המגילה יש לחבר ולתפור באמצעות גידי בהמה טהורה, ולא על ידי חוטי פשתן, וכפי הכללים המסורים לסופרים.
4. לכתחילה אין לנקד את המגילה או להוסיף בה ציורים. אמנם אם עשה כן, אין המגילה נפסלת. ואם אין מגילה, יקראו בה בברכה [ט].
5. במקום שאין בו מגילה כשרה, יש לקרוא את המגילה, ללא ברכה [י].

סא. דיני ברכות המגילה (סימן תרצב)

1. בליל פורים, טרם קריאת המגילה צריך לברך שלש ברכות, על מקרא מגילה, על הנסים, ושהחיינו [א].
2. ביום הפורים, האשכנזים מברכים שלש ברכות אלה. והספרדים מברכים שתיים, ואינם אומרים שהחיינו [א].
3. בעת שמברכים שהחיינו, טוב לכוון על שאר מצוות היום [א].
4. אין לדבר בזמן הקריאה [ב]. ואם דיבר וקרא את המשפט שלא שמע, מתוך המגילה שבידו, יצא ידי חובה (יא).
5. אין לאכול לפני קריאת המגילה [ד].
6. אם רעב מן התענית, יוכל לטעום קצת, אבל לא יאכל ארוחה (יז).

סב. סדר תפלת פורים (סימן תרצג)

1. יש לקרוא את המגילה אחר העמידה של תפילת ערבית [א].
2. בסיום קריאת המגילה, אומרים אתה קדוש, ומסיימים את התפילה כבכל ערב [א].
3. אם נקראת המגילה במוצאי שבת, יאמרו אחר קריאת המגילה את הקטעים הנאמרים במוצאי שבת, כרגיל, אחר העמידה [א].
4. אחר סיום אמירת כל הקטעים, מבדילים [א].
5. המבקש לעשות מלאכה ולא התפלל, או התפלל ושכח לומר אתה חוננתנו, יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול (ד).
6. יש לומר על הנסים בשלושת העמידות של פורים [ב].
7. אם שכח לומר, לא יחזור על תפילת העמידה [ב].

8. ביום לא אומרים הלל, ונוסח התפילה הוא כמו בכל הימים בהם אין אומרים תחנון [ג].
9. בשחרית קוראים בתורה את פרשת "ויבוא עמלק", שיש בה תשעה פסוקים [ד].
10. הספרדים נוהגים לכפול את הפסוק האחרון, והאשכנזים אינם כופלים אותו [ד].

סג. דין מעות פורים לעניים (סימן תרצד)

1. חובה לתת כסף ביום הפורים, לשני עניים [א].
2. ניתן לקיים חובה זו לפני פורים, בנתינה לארגון צדקה שיחלק בפורים (יא).
3. אם לא היה יכול לחלק בפורים, יפריש את המעות, וייתן לעניים כשיתאפשר לו [ד].
4. אם יוכל האדם, הרי זו מידה טובה לתת לעני כסף מזומן (יא).
5. אין כמות מסוימת שצריך לתת כמתנות לעניים, אבל צריך לתת בעין יפה. אדם עני, ייתן סכום קטן לעני אחר (א).
6. נהוג לתת שלש פעמים מחצית השקל, בערב פורים [א].
7. מנהג בני אשכנז, לתת שלש מטבעות "חצי", כגון שלש מטבעות בנות חמשה שקלים. ואם קשה לו, יכול ליתן שלש מטבעות של חצי שקל [א].
8. למנהג ספרד, נותנים את הערך הכספי של חצי שקל הנזכר בתורה, שהוא שווה ערך לתשעה גרם כסף טהור (ד).
9. גבאי צדקה שקיבלו מעות פורים, חייבים לחלק את כולם לעניים, ולא להשתמש בהם למטרה אחרת, נעלה וקדושה ככל שתהיה [ב].
10. העני שקיבל כספים בפורים, יכול לעשות בהם שימוש לכל צורך, כפי שרואה לנכון, ואינו חייב להשתמש בהם דווקא לסעודת הפורים [ב].

סד. דיני סעודת פורים (סימן תרצה)

1. חובה להרבות בסעודה, ביום פורים [א].
2. גם בלילה יש מצוה, להרבות קצת בסעודה [א].

3. בסעודה אחת ביום, יוצאים ידי חובה [א].
4. מצוה לשתות יין, יותר מהרגלו [ב].
5. ייזהר שלא יגזים, ויבוא לאבד צלם אנוש, כי השכרות עוון גדול (ה)
6. בברכת המזון, אומרים על הנסים [ג].
7. גם במקרה שנמשכה סעודתו, אותה התחיל ביום, עד הלילה, יאמר על הנסים בברכת המזון [ג].
8. אם שכח לומר על הנסים, לא יחזור על ברכת המזון (כא).
9. חובת משלוח מנות חלה גם על איש וגם על אשה. ויש לשלוח שתי מנות, לאדם אחד [ד].
10. על הגבר לשלוח מנות לאיש [ד].
11. והאשה לאשה [ד].
12. זוג נשוי מקיים את המצווה במנות הנשלחות לשני אנשים (כא).
13. המנות צריכות להיות שני מאכלים, או מאכל ומשקה (כה).

סה. דיני הספד ותענית ועשיית מלאכה בפורים (סימן תרצו)

1. מותר לעשות מלאכות בפורים [א].
2. עם זאת, ראוי להימנע מעבודה שאינה נחוצה [א].
3. הימנעות זו נוהגת ביום אחד בלבד, י"ד לתושבי העיירות, וט"ו לתושבי ירושלים [ב].
4. אסור להספיד ולצום בשני ימי הפורים, י"ד וט"ו [ג].
5. המנהג הוא שלא לנהוג דיני אבלות בפורים, מלבד יחסי אישות, ולימוד תורה, בהם יש לנהוג כאבל (יג).
6. האבל חייב במצוות משלוח מנות, אבל אין לשלוח מנות אל האבל [ו].
7. למנהג הספרדים, חלים דיני אנינות בפורים, מלבד איסור אכילת בשר ושתית יין [ז].
8. למנהג האשכנזים, דיני אנינות חלים בפורים רק בזמן שהוא טרוד בקבורת המת [ז].
9. מותר לישא אשה בפורים [ח].

סו. דין תחנון תענית והספד בי"ד וט"ו של אדר ראשון (סימן תרצז)

1. אין ימי הפורים נחגגים באדר ראשון (אדר א), אלא באדר שני [א].
2. ימי י"ד וט"ו של אדר ראשון, אסורים בצום ובהספד, וגם אין אומרים בהם תחנון, ושאר קטעים שאינם נאמרים בימי שמחה [א].

מפתח נושאים

מפתח נושאים כרך י"ב
הלכות פוכה, הלכות לולב, הלכות חנוכה והלכות פורים
סימנים תרכ"ה – תרצ"ז

ההפניה לסימן באותיות מודגשות. אות ללא סוגריים מפנה לסעיף בדברי המחבר והרמ"א, ואות בסוגריים מפנה לסעיף קטן בפרושנו. מספר בסוגריים מפנה להערה. הציון (הק) מפנה להקדמה לסעיף.

א:

אדר ראשון: ע"ע פורים קטן

ארבע פרשיות:

עניינם – **תרפה** (הק').

פרשת החודש – **תרפה**, ה, (טז).

פרשת זכור – **תרפה** ב, (ט), ז, (כה), הע' 7.

פרשת פרה – **תרפה**, ג, (יב).

פרשת שקלים – **תרפה** א, (א).

ארבעת המינים:

אחיזתם וניענועם – **תרנא** ב, (יח), ח, (מג), ט, (נא), (ס).

אכילה קודם נטילתם – **תרנב** ב, (ז-יא).

אם יש חילוק בין פסולי יו"ט ראשון לחול המועד – **תרמט** ה, (לד).

בל תוסיף בהדסים ומינים פסולים שמוסיף לד' מינים – **תרנא** טו.

גזולים וגנובים מתי יוצא ומתי לא – **תרמט** א, (א-יב).

הברכה על נטילתם – **תרנב** (כט).

הידורם ומשמעותם – **תרמה** (הע') **תרנד** (ה), **תרנו** (ב).

הנאה מהם ביום השביעי לאחר הנענוע – **תרסה** א, (א), (ד).

הרחה בהם – **תרנג** א, (א-ג), הע' 1 2, **תרנח** ב, (ד), הע' 3.

זמן המצווה – **תרנב** א, (א).

כללי הפסולים – **תרמה** (הק').

לקיחת מין אחר כשאינן או פסולים – **תרמט** ו, (נח), **תרנא** (סט).

לשים אותם בדלי מים בשבת יו"ט וחול המועד – **תרנד** (ג).

נטילתם ביום טוב שני של גלויות – **תרסב** א, ב.

- נטילתם במשך ימי חול המועד – **תרנח** א, (הק') הע' 1.
- נטילתם בשבת – **תרנח** ב, (ב), (ג).
- נשים אם נוטלות ומברכות – **תרנח** (לו).
- קטן בארבעת המינים – **תרנז** הע' 1, תרנח ו (יז).
- קשירתם בדבר שאינו ממינם או אחיזה ע"י דבר – **תרנא** א (ז) הע' 1. ז (מ) (מא).
- קשירתם ביום טוב – **תרנא** (יב).
- שאל מחבירו באיזה אופן יוצא – **תרמט** ב, (לז), **תרנח** ג, (ו), ד, (ח), ה, (טז).
- שיעורם – **תרנ** א, (א), (יב).
- שמאלי כיצד ינטלם – **תרנא** ג, (כא), (כב).

אתרוג:

- הירוק – **תרמח** כא, (ע).
- חזזית (אבעבעות) – **תרמח** ט-יג, (מח).
- חסר – **תרמח** (ט).
- מראה שחור/לבן אם פוסל ומתי – **תרמח** טז, (ס).
- מורכב – **תרמח** (עא).
- ניטלה פיטמתו – **תרמח** ז, (כח-לג).

ב:

ברית מילה בפורים – ע"ע 'פורים'.

ה:**הדלקת נרות חנוכה:**

- אורח אם יוצא במה שמדליקין עליו בביתו – **תרעה** הע' 3.
- אופן ההדלקה – **תרעו** ה, (י), (יא).
- אם לחכות לבני הבית שלא נמצאים – **תרעב** (יא).
- בן המתארח אצל אביו אם מדליק בביתו או אצלו – **תרעז** (ד).
- ברכות ההדלקה – **תרעו** א.
- הדלקה בבית הכנסת, באולמות, ומקומות עבודה – **תרעא** ז, (מו-מח).
- הדלקה במוצאי שבת – **תרפא** (ב), (ג).
- הדלקה בנרות חשמל – **תרעג** (ג), הע' 1.
- הדלקה בערב שבת – **תרעח** א, (א), (ב).
- הדלקה מנר לנר – **תרעד** א, (ג).

- הדלקה עושה מצווה – **תרעג ב**, (יז-יח), **תרעה א**, (ו).
 זמן ההדלקה – **תרעב א** (א ואילך).
 חיילים בהדלקת נרות – **תרעז**, (ז).
 כמה נרות מדליקים – **תרעא ב**, (ה), (ו).
 מטיילים במקום שאין יהודים – **תרעז ג**, (ח).
 מקום ההדלקה – **תרעא ה**, (כג), הע' 3, ו, (כח), ז, (לו-לח), **תרעט א**, ב.
 עיוור אם יכול להדליק לבני ביתו – **תרעה יא**, הע' 4.
 עניין ההדלקה – **תרעא (הק')**, א, (א), (יג).
 עשיית מלאכה בעוד הנרות דולקות – **תרע א**, (ד).
 פתילות של אתמול אם רשאי להדליק בהם היום – **תרעג ג**, ד, (כז-כח), הע' 3.
 קטן המדליק – **תרעה ג** (יג), **תרעז ב** (ו).
 שיעור השמן – **תרעב** (ז), **תרעה ח**, (ט), הע' 2.
 שמן שנותר לאחר ההדלקה – **תרעז ד**, (י).
 שמנים הכשרים להדלקה – **תרעג א**, (ב).

הדס:

- הדס שוטה – **תרמו ג**, (יג), ה, (כב).
 נקטם ראשו – **תרמו א**, (ב), י, (לה).

הושענות:

- אבל אם מקיף בהושענות – **תרס**, (יא).
 בשבת – **תרס ג**, (יג), הע' 3.
 מי שאין לו לולב אם מקיף – **תרס ט**.
 ענינים – **תרס (הק')**, א.

הושענא רבה:

- אם מותר להשתמש בערבות שבלולב – **תרסד** (לב).
 חבטת ערבה – **תרסד ב**, ד, (כו).
 עניינו – **תרסד (הק')**, א, (ז), (מג).

הלל:

- הלל בחנוכה (וחיוב נשים בו) – **תרפג א**, (א), הע' 3.
 הלל בפורים – **תרצג ג** (י).

הספד:

- הספד בחנוכה – **תרע א** (ט)

הספד בפורים – **תרצו** ג (ח)
הקפות בסוכות – ע"ע הושענות.

ח:

חנוכה:

אבילות בחנוכה – **תרע** (ט).
עניינו – תרע (הק'), **תרעג** (הק').
קריאת התורה והפטרה – **תרפד** א, (ב), ב, (כו).
תענית בחנוכה – ע"ע תענית

ט:

טו באדר – ע"ע שושן פורים

ל:

לולב:

כשעליו פרודות – **תרמה** א, (ד).
נחתך ראשו – **תרמה** (כה), (כז).

מ:

מגילה (קריאתה) – ע"ע 'קריאת מגילה'.

מגילה (עשייתה):

הנחת שיור של קלף חלק – **תרצא** ב, (כא), ז, (מ).
כשרות הסופר – **תרצא** (יא)
כשרות הקלף – **תרצא** א, (ב), ב, (י).
כתיבתה – **תרצא** (א), (יב-יח).
ניקד אותה – **תרצא** ט, (מח).
עיבוד העור לשמה – **תרצא** א, (ח), (ט).
עמוד בסופה – **תרצא** ב, (כ), (כד).
עשרת בני המן (אופן כתיבתם) – **תרצא** ג, (כו-לא).
שרטוט – **תרצא** א (ז).
תגין – **תרצא** (כב) (כג).
תפירתה – **תרצא** ה (לב), ו (לג-לח).

משלוח מנות:

אם אבל שולח ולשלוח לאבל – **תרצו** ו, (יח, יט).
זמן המשלוח – **תרצה** (כט).

לשלוח לאישה ואישה לאיש- **תרצה** ד, (לא-לב).

מה נחשב מנות- **תרצה** (כד-כה).

משתה- ע"ע 'סעודת פורים'

מתנות לאביונים:

גדר עני לעניין זה והדרך המובחרת לקיימה- **תרצד** (יא).

מה רשאי העני לעשות בה- **תרצד** (ט).

ענייניה: **תרצד** (הק').

שיעור המינימום- **תרצד** (א), הע' 1.

נ:

נפילת אפיים- ע"ע 'תחנון'

נשים בקריאת מגילה- ע"ע קריאת מגילה

ס:

סוכות:

סדר הברכות בישיבת הסוכה- **תרלט** ח (מה) **תרמג** א ג (ט) (י), **תרסא** א (ב).

סדר הקידוש: **תרמג** א ב (ה)-(ח).

סדר התפילה: בסוכות: **תרנט** א, בחוה"מ- **תרסג** (טז).

כשרות הסוכה:

איסור הנאה מהסוכה וקישוטיה- **תרלח** א, ב.

תנאי אם מועיל לזה: **תרלח** ג, (כא), (כה).

הסכך:

גזירת תקרה- **תרכט** יח, (עג), הע' 8.

כשרות הסכך- **תרכו** (הק'), **תרכט** א, (ז).

סיכוך על סולם ברזל [האם מותר לסכך על ברזל]- **תרכט** ז, (לב), **תרל יג**.

סכך מעובה שלא רואים כוכבים- **תרלא** ג.

סכך פסול ואוויר מלמעלה מתי פוסל- **תרכט** הע' 5, **תרלב** (ו) ב ג.

עשאה תחת לאילן אימתי כשר- **תרכו** א, ב.

פריסת סדין תוך ד' אמות נחשבת כבטלה לסכך- **תרכז** (יב), (יג), **תרכט**

יט, (עד-פא).

כשרות הדפנות:

אם יש אויר בין הדפנות לסכך מלמטה ומלמעלה- **תרל ט**, (מג).

בכמה דפנות כשרה וכללי שימת הדפנות- **תרל ב-ד**.

- דופן עקומה – **תרלב** (ג), הע' 1.
 דפנות מתנועעות – **תרל י**, הע' 7.
 הגדרות ויסודות – **תרל** (הק'), א.

מצוות ישיבה בסוכה:

- אבל – **תרמ ה**, (כה).
 אכילה ושינה בסוכה – **תרלט ב**, (יא), (טו), (יז), (כא), ג, (כב), (כה).
 גדרי המצווה ומשמעותה – **תרכה** (הק'), **תרלט א**, (ה), (ט).
 חולה והמטפלים בו – **תרמ ג**, (יא).
 חינוך קטנים למצווה זו – **תרמ ב**.
 נשים במצווה זו ואם רשאיות לברך – **תרמ א**, (ב).
 מצטער (גם בלילה הראשון) – **תרלט ה**, (לג), (לו), (לז), **תרמ ד**, (טו), (טז),
 ו, ז.

עשאה במקום שמצטער בו הרבה – **תרמ ד**, (יז), ובמקום שאין בו חשש
 גזל – **תרלז ג**

- קריאת מגילת קהלת – **תרסג** (יח).
 שולחן, אסור שיהיה כולו בתוך הבית – **תרלד ד**, (ז).
 שלוחי מצווה ומטיילים ועובדים (באופן המותר) – **תרמ ז** (לא) (לט), (מ)

מצוות סוכה:

- ישיבת סוכה בשמיני עצרת ולאחר מכן – **תרסו ד**, (ז).
 סתירת הסוכה בשביעי – **תרסו א**.
 סדר התפילה בסוכות – **תרסג ב**, (טז), (יז).
 קריאת התורה – בחג סוכות: **תרנט א**, בחוה"מ: **תרסג א**.
 קריאת מגילת קהלת – **תרסג** (יח).

סעודת פורים:

- אכילת בשר בה – **תרצה א**, הע' 2.
 אכילת לחם בה [אם חובה] – **תרצה א**.
 אמירת על הניסים – ע"ע 'סעודת פורים'.
 זמן הסעודה – **תרצה א**, (ד), (יב).
 סעודת פורים בערב שבת – **תרצה טו**, הע' 6.
 שכרות בסעודת פורים – **תרצה ב**, (ה), הע' 4,3,5.

ע:

על הניסים:

על הניסים – ע"ע 'סעודת פורים'.

אמירת 'על הניסים':

אמירת על הניסים בתפילות חנוכה ופורים ואם שכח – **תרפב** (ב) (ג), **תרצג** ב

(ה-ז).

אם שכח ואם נמשכה הסעודה עד הלילה – **תרפב** (הע') (א) **תרצה** (כא-כג).

הע' 9.

בשושן פורים (לקוראים ביד') ולהיפך – **תרצג** (ח), הע' 1.**ערבה:**יבשה/נקטם ראשה – **תרמז** ב, (ז), (ט).

פ:

פורים:אבילות בפורים: **תרצב** (ג), הע' 2, **תרצו** (י), (טו), ו, (יח).אונן בפורים כיצד ינהג – **תרצו** ז (כב-כד).אופיו ועניינו של היום – **תרפו** (הק') **תרצו** ח (לג).

הספד בפורים – ע"ע הספד.

זכר למחצית השקל – **תרצד** ב (ב-ו) הע' 3.חילוקים במקומות ביום שנחגג בו – **תרפח** (הק').מילה בפורים – **תרצג** (יט).מלאכה בו (ללכת לעבודה): **תרצו** א, (ב), (ג).נישואין – **תרצו** ח, (כח).פורים קטן – **תרצז** (הק'), א.קריאת התורה – **תרצג** ד (טו-יז) הע' 2.

ק:

קריאת מגילה:אם בן כרך מוציא בן עיר – **תרפט** (ט) הע' 3, **תרצב** (יב).אם צריך לעמוד כשקוראה – **תרצ** א, (א), (ב).ארור המן, ברוך מרדכי – **תרצ** טז.בן כרך (שחוגג בטו) שהלך לעיר (שחוגגים ביד) – **תרפח** ה, (יד), (יז-יט), ח.ברכותיה – **תרצב** א (א-ז), הע' 5.

ברכת הרב את ריבנו אם צריכה עשרה – תרצ (סט) אם נשים מצטרפות לעשרה, **תרצב** א, (י), הע' 4.
הפסיק באמצע – **תרצ** (יז), (יח), (מז).
זמן קריאתה – **תרפז** א, (ב-ד), **תרפח** ז (ל), **תרצב** (יג-יז).
טלפון (אם שומע דרכו) – **תרפט** (ח), הע' 2.
טעויות בקריאה מתי צריך לחזור – **תרצ** יד, (מט), (נד).
כבד שמיעה – **תרפט** (ח).
לאבל: **תרצו** ד, (יא-יג).
לפני הבדלה – **תרצג** (ד).
נשים ונערות בקריאתה – **תרפט** א, (א), (י), (יא).
עניינה – **תרצ** (הק').
עשרת בני המן (בנשימה אחת) – **תרצ** טז, (נה-נח).
פושטה כאגרת – **תרצ** יז, (סא).
קטן (אם מוציא אחרים ולהביאו) – **תרפט** א, (ז), (ט), ו, (כא).
קראה או שמע שלא מהתחלה – **תרצ** ו, (כג).
קראה בעל פה – **תרצ** ב, (ה-י), ז.
קראה בלעז – **תרצ**, (לג).
קראה ממגילה לא כשרה (מתוך חומש) – **תרצ** ד, (יג), (יד), **תרצא** (מט), (נא).
קראה מתנמנם – **תרצ** (לט), (מ).

ש:

שהחיינו – **תרסט** א (א). **תרעו** ד, הע' 1 **תרצב** (ג), הע' 2,1.
שכרות בפורים – **תרצה** ב (ה) (ו), הע' 3.

שמחת התורה:

בחול – **תרסט** (ג), (ד).
הכנה ביו"ט ראשון לשני (בחול"ל) – **תרסח** (ו).
חתן תורה – **תרסט** (ג).
משיב הרוח – **תרסט** (יז).
נוסח התפילה בשמיני עצרת – **תרסט** (א), (ב), הע' 1.
סוכה ונויה – **תרסז** א, (א), (ב).

עליית הנערים - **תרסט** (ט).

קריאה בליל שמחת תורה **תרסט** (י).

שהחיינו - **תרסט** א (א).

שושן פורים [טו באדר]:

אם חל בשבת - **תרפח** ה (כב-כח).

היכן קוראים בטו בלבד - **תרפח** (ז).

כל ירושלים נחשבת מוקפת - **תרפח** (י).

עיירות הסמוכות מתי נחשבות כמוקפות - **תרפח** ב (ח-י) הע' 1.

ערים המוקפות בחו"ל - **תרפח** א, (א).

ערים המסופקות (עיין שם רשימה) - **תרפח** ד, (יג), הע' 4.

מלאכה בו (לחוגגים ביד') - **תרצו** ב.

ת:

תחנון - **תרפג** א, **תרצג** ג (יא-יב).

תחפשות - **תרצו** ח, (כט).

תענית אסתר:

חולה, מעוברת ומניקות (חיובם בצום זה) - **תרפו** (ו).

חתן ובעלי ברית - **תרפו** (ח).

עניינה וגדרה - **תרפו** (הק'), ב.

תענית בחנוכה - **תרע** א (י).